

«Εμείς και οι άλλοι...»

Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΙΚΤΥΟ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

2019

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

«Εμείς και οι άλλοι...»

ΔΙΚΤΥΟ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΥΛΙΚΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

2019

ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ:

*Σύμβουλος Επιστημονικός
συνεργάτης*

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ Ι.Ε.Π.

Κονδύλη Μαριάννα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ:

ΕΚΠΟΝΗΣΗ:

*Εξωτερικοί
εμπειρογνώμονες:*

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ Ι.Ε.Π.

Λιάκου Ελένη, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π.

Μανιού Ειρήνη, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π.

Παπαδοπούλου Ελένη, Σύμβουλος Β΄ Ι.Ε.Π.

Μπαλτά Βενετία, Οργανωτική Συντονίστρια 2ου ΠΕ.Κ.Ε.Σ.

Νέζη Μαρία, Οργανωτική Συντονίστρια 1ου ΠΕ.Κ.Ε.Σ.

Γκούφας Κωνσταντίνος, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Κουτσιμπέλη Όλγα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Λεουτσάκος Ευστάθιος, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Μπελτούδης Πανταζής, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Μπίλλα Πολυξένη, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Πασσάς Ιωάννης, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

*Μέλη της Μονάδας
Ανθρωπιστικών Επιστημών
και Φιλολογίας του ΙΕΠ:*

Βεκρής Ελευθέριος, Σύμβουλος Α΄ Ι.Ε.Π., Συντονιστής της Μονάδας

Νικάκης Βασίλειος, Προϊστάμενος Αυτοτελούς Γραφείου Στρατηγικής
και Πολιτικού Σχεδιασμού του Ι.Ε.Π.

Λιάκου Ελένη, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π., ΠΕ02

Μανιού Ειρήνη, αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Ι.Ε.Π., ΠΕ60

Εικόνα εξωφύλλου:

Αλέξης Ακριθάκης, Χωρίς τίτλο, Τέμπερα σε χαρτί, 1970

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΙΤΥΕ “ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ”

ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ Ή/ΚΑΙ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΥΧΟΝ
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΠΡΑΞΗ 36/14-09-2017 ΤΟΥ ΔΣ
ΤΟΥ ΙΕΠ ΚΑΙ ΣΕ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΝ ΜΕ ΑΡ. ΠΡΩΤ. 6139/19-09-2017 ΚΑΙ ΑΔΑ: 73Μ10ΞΛΔ-ΗΨΟ
ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ)

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γεράσιμος Κουζέλης

Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Δράσης

Γεωργία Φέρμελη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Το παρόν εκπονήθηκε αμισθί, με ευθύνη της Μονάδας Ανθρωπιστικών Επιστημών και Φιλολογίας του
Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο πλαίσιο της ανωτέρω Δράσης.

Αγαπητή μαθήτριά, αγαπητέ μαθητή,

Η πραγματικότητα που μας περιβάλλει παρέχει καθημερινά ενδιαφέροντα θέματα για διάλογο και προβληματισμό. Χώροι πραγματικοί, ψηφιακοί, φανταστικοί συνθέτουν ένα κόσμο γεμάτο προκλήσεις, συγκινήσεις, κινδύνους, ενδιαφέρον για ζωή, στον οποίο καλούνται οι νέοι άνθρωποι να μετέχουν με περισσότερη επίγνωση και συνείδηση.

Το αποτύπωμα μεγάλου μέρους όλων αυτών των εμπειριών και οι αναπαραστάσεις τους βρίσκονται στον κόσμο των κειμένων, που με την πολυμορφία τους και την πολυτροπικότητά τους, με εικόνες, χρώματα, ήχους, τραγούδια, εμπεριέχουν όλο σχεδόν το παρελθόν της ανθρωπίνης δημιουργίας, διαμορφώνουν το παρόν μας και μάς οδηγούν στο μέλλον.

Συγχρόνως, όμως, μας καλούν να αξιοποιήσουμε τα ίδια τα κείμενα ως μέσα για τη δική μας παρέμβαση στα διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα. Δεν διαμορφώνουν τη ζωή μας αλλά, μέσω αυτών, διαμορφώνουμε κι εμείς τη ζωή τη δική μας και επηρεάζουμε τη ζωή των άλλων. Όπως είπε κάποιος μελετητής: «Κάθε κείμενο, λογοτεχνικό, μη λογοτεχνικό, πληροφοριακό, επιστημονικό, δεν είναι μόνο μια γλωσσική μορφή, αλλά είναι μορφή ζωής, τρόπος ύπαρξης, πλαίσιο για κοινωνική δράση, περιβάλλον για μάθηση, χώρος εντός του οποίου παράγεται νόημα. Τα κειμενικά είδη διαμορφώνουν τις σκέψεις μας και τις επικοινωνιακές μας διαδράσεις. Τα κειμενικά είδη είναι τα οικεία μέρη, στα οποία πηγαίνουμε για να συνομιλήσουμε διανοητικά ο ένας με τον άλλο και οι οδηγοί που χρησιμοποιούμε για να εξερευνήσουμε το μη οικείο» (Bazerman 1997: 19).

Στον φάκελό σου θα βρεις κείμενα που αντλήθηκαν από ψηφιακές και έντυπες εκδόσεις. Θα βρεις δημοσιογραφικά άρθρα, κείμενα επιστημονικά, στοχαστικά, λογοτεχνικά, έργα τέχνης, γελοιογραφίες αλλά και καθημερινά, απλά κείμενα σε κάποιες αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία όμως διακρίνονται για την ευαισθησία τους και τον καθαρό τους λόγο. Με άλλα λόγια, μια μεγάλη ποικιλία κειμένων που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα των σύγχρονων ειδών κειμένων, που συνομιλούν μεταξύ τους και θέτουν ερωτήματα για τη σχέση μας με το περιβάλλον, κοινωνικό, ψηφιακό, φυσικό, και για την αντίληψη της ταυτότητάς μας, για το «εμείς» και για το πώς αυτό ορίζεται κάθε φορά σε κάθε επικοινωνιακή περίπτωση.

Όλα αυτά τα κείμενα σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν ύλη που πρέπει να εξαντληθεί και να εξεταστεί, ούτε αποτελούν πρότυπα για τη μορφή και το περιεχόμενό τους, ούτε τα θέματα στα οποία αναφέρονται ορίζουν τη θεματολογία του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας, η οποία είναι ευρύτερη.

Ο στόχος είναι να σε προκαλέσουν να σταθείς **κριτικά** απέναντί τους, να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω **διερεύνηση** θεμάτων που σε ενδιαφέρουν ιδιαίτερα, σε απασχολούν ή είναι πολύ σημαντικά για τον κόσμο μας, στην εποχή που διανύουμε. Προπάντων, όμως, στόχος είναι να γίνουν ερεθίσματα για τη σύνθεση δικών σου κειμένων, για να διαμορφώσεις τον δικό σου **προσωπικό λόγο**.

Με άλλα λόγια, η ανάγνωση αυτών των κειμένων ελπίζουμε να γίνει ένα κλειδί για την προσωπική σου αναζήτηση, ένα κλειδί που θα ξεκλειδώσει τη φαντασία σου και τις δημιουργικές δυνάμεις που διαθέτεις.

Το παρόν δίκτυο αποτελεί το πρώτο μιας σειράς δικτύων, που προγραμματίζονται να εκδοθούν στο προσεχές μέλλον, με διαφορετικό θέμα - νήμα κάθε φορά, ώστε να διευκολυνθεί η περιήγηση σου στον κόσμο των κειμένων.

Τέλος, επισημαίνουμε ότι τα κείμενα που ανθολογούνται στο παρόν δίκτυο κειμένων εμφανίζονται σε ολοκληρωμένη ή αποσπασματική μορφή, με ελάχιστες παρεμβάσεις για λόγους γλωσσικής εξομάλυνσης και συνοχής.

Από την ομάδα εκπόνησης του εκπαιδευτικού υλικού

Περιεχόμενα

1. Επικοινωνία.....	7
Κανείς δε στέλνει σήμερα γράμματα	8
Παρίσι-Αθήνα.....	9
Από τη ζωή στη Λογοτεχνία.....	10
Η ώρα του αποχαιρετισμού	11
Εικονικός κόσμος, πραγματικές συμπεριφορές	13
2. Σχέσεις αλληλεπίδρασης.....	15
Η ζωή αναζητά έναν καλύτερο κόσμο.....	16
Φίλοι και Εραστές.	17
Ο Ρενέ Μαγκρίτ και η αμφισβήτηση της κοινής γνώμης.....	20
Τα κοινωνικά δίκτυα θρέφουν τον ναρκισσισμό των χρηστών	23
Το μεταμοντέρνο χειροκρότημα	26
Ξέρω τι έκανες χθες το βράδυ και με ποιος	28
Έγκλημα, ο καθρέφτης της κοινωνίας	30
3. Σχέσεις αλληλεπίδρασης στον χώρο της εκπαίδευσης	33
Η αξία του εκπαιδεύειν.....	34
Τα χαμένα παιδιά μας	36
Όταν ο Δάσκαλος βοηθά τον έφηβο να δει διαφορετικά τον κόσμο.....	38
Μια εκπαίδευση για την Ανθρωπότητα.....	40
4. Έμφυλες ταυτότητες και στερεότυπα	43
Τα στερεότυπα ακολουθούν τους σημερινούς Μπίλι Έλιοτ	44
Να αντικρούσουμε την αντίληψη ότι τα κορίτσια αξίζουν λιγότερο.....	46
Μια συνοπτική ιστορία της Ευρώπης του εικοστού αιώνα	48
Το κουτσομπολιό σαν πολιτική αρετή	50
Επαγγέλματα για τις γυναίκες του μέλλοντος.	53
5. Αναπαραστάσεις του διαφορετικού Άλλου	55
Το δικαίωμα του παιδιού στον σεβασμό	56
Δίχως όρια.....	58
Σουέλ	59
Αυτό που έζησα στο Θέατρο Κωφών	61
Διαβάζοντας στη Χάννα.....	64
Η αναλφάβητη	66
Η τρίτη ηλικία ως Άλλος.....	68
Η εξουσία ως «Άλλος»	69
6. Αναπαραστάσεις της Ημετερότητας	71
Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα	72
Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάραμποττ- Κατζουράκη.....	75
Live your myth: Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα.....	77
Το αντίδοτο στο Brain Drain.....	80
Brain Drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος.....	82

7. Ο Ξένος	85
Το μικρό ταξίδι. Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες.....	86
Οι Έλληνες στη Διασπορά, 15ος-21ος αιώνας	88
Γέλια.....	90
Κρασί και νύμφες, Μικρά κείμενα επί παντός.....	92
Η προφορική ιστορία και η συγκυρία της κρίσης	93
Μαρτυρίες: εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Κυψέλη	95
Όταν η Ευρώπη θα γίνει Αφρο-ευρώπη.....	98
8. Ο Άλλος ως εχθρός	101
Η νίκη του ανθρώπου ενάντια στον ναζισμό.....	102
Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, σε μορφή Graphic Diary	105
Προετοιμάζοντας το Ολοκαύτωμα.....	109
Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ.....	111
9. Αναπαραστάσεις της Τεχνολογίας	113
Η τεχνολογία συναντά την τέχνη σε μια μοναδική έκθεση στη Στέγη.....	114
Έντυπος vs. ηλεκτρονικός τύπος	117
Έντυπο vs. ηλεκτρονικό βιβλίο	119
Η απειλή της τεχνολογίας.....	121
Τα ρομπότ εισβάλλουν στον χώρο εργασίας.....	124
Είμαστε όλοι εντός του μέλλοντός μας.....	126
Η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων.....	128
Κινητό-έφηβοι. Γελοιογραφίες.....	130
Facebook-Γελοιογραφίες.....	132
10. Εμείς και το Φυσικό Περιβάλλον: Φόβοι και προσδοκίες	135
Η δοκιμασία ενός πολιτισμού	136
Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα	138
Αντιμέτωποι με το κλίμα.....	141
11. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	142
12. Τρόπος αξιολόγησης των μαθητών/-τριών στις πανελλαδικές εξετάσεις στο μάθημα των Νέων Ελληνικών ημερήσιου και εσπερινού ΓΕΛ	145
13. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	147
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 1	147
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 2	151
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 3.....	156
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 4.....	161
14. ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ	165
1ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	165
2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	174

1

Επικοινωνία

Κανείς δε στέλνει σήμερα γράμματα

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Φωτεινή Τσαλίκογλου είναι συγγραφέας και καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Στο συγκεκριμένο έργο αποτυπώνει την ιδιαίτερη σχέση μητέρας και κόρης, και ταυτόχρονα τη σχέση δυο κορυφαίων εκπροσώπων της ελληνικής πεζογραφίας, μέσα από τα γράμματα που έστειλε η μια στην άλλη τη δεκαετία 1960-1970.

Το κείμενο με τίτλο «Κανείς δε στέλνει σήμερα γράμματα» είναι διασκευασμένο απόσπασμα τμήματος της εισαγωγής του βιβλίου. Προσφέρεται για μια σπουδή πάνω στα ζητήματα της κατασκευής του Εαυτού και της επικοινωνίας με τον Άλλο μέσα από την έντυπη αλληλογραφία.

Κείμενο

Να γράφεις γράμματα. Να επικοινωνείς με τον απόντα.

Ποιος αλληλογραφεί σήμερα; Από τα βάθη των αιώνων, τα ιδιωτικά γράμματα έριχναν ασταμάτητα γέφυρες επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο απουσίες. Εδώ και αιώνες, «γράφω ένα γράμμα» σήμαινε «παρεμβαίνω σε αυτό που λείπει». Εδώ και αιώνες, το γράμμα ήταν ένας μονόλογος που ονειρευόταν το διάλογο. «Στέλνω μια επιστολή» σήμαινε «υποδύομαι μια «διαζώσης» συνομιλία που λανθάνει». Ο άλλος που λείπει κάνει το γράμμα να υπάρχει. Όμως, δεν υπάρχει η φωνή μέσα σε αυτό, δεν υπάρχει το βλέμμα, το δέρμα, η μυρωδιά, δεν υπάρχει το άγγιγμα. Λείπει ο ήχος της φωνής που μπορεί να ζεστάνει ή να παγώσει την καρδιά, λείπει η βλεμματική επαφή που μπορεί να κάνει τον αποδέκτη του γράμματος να νιώσει ζωντανός ή νεκρός. Κι όμως η απόσταση πληγώνει, αλλά και προστατεύει. Το κάθε γράμμα ένας περιφρουρημένος τόπος. Ο επιστολογράφος, δίχως να εκτίθεται στην αμεσότητα του βλέμματος και της παρουσίας του άλλου, διαχειρίζεται κατά βούληση την εικόνα του εαυτού του. Για αιώνες, τα γράμματα λειτουργούσαν σαν ένας επιλεκτικός καθρέπτης του εαυτού.[...]

Ποιος αλληλογραφεί σήμερα; Τα νέα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, η δυνατότητα μιας «εδώ και τώρα, αυτή-τούτη-τη-στιγμή» επικοινωνίας αχρήστεψαν και έθεσαν εκτός τόπου και χρόνου το λόγο ύπαρξης των γραμμάτων. [...] Ποιος αντέχει σήμερα να περιμένει τρεις, τέσσερις, πέντε μέρες για την παραλαβή ενός γράμματος; Οι πιο ανυπόμονοι, με τα εξηρες τότε γράμματα, σήμερα θα πέθαιναν από αδημονία. Κι όμως, αυτή η μη απαντοχή στην αναμονή, αυτή η βουλιμία του εφήμερου και της στιγμής υπονομεύει αυτό που υποτίθεται ότι αναζητά: την επαφή με τον άλλο.

Τσαλίκογλου, Φ. (2008). *Δε μ' αγαπάς. Μ' αγαπάς. Τα παράξενα της μητρικής αγάπης. Τα γράμματα της Μαργαρίτας Λυμπεράκη στην κόρη της Μαργαρίτα Καραπάνου.* Αθήνα: Καστανιώτης. 48-49.

Παρίσι-Αθήνα

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Βασίλης Αλεξάκης (1943) έχει ασχοληθεί με τη λογοτεχνία, το σκίτσο και τον κινηματογράφο. Στο αφήγημά του «Παρίσι-Αθήνα», ο συγγραφέας, σε πρώτο πρόσωπο, θίγει ζητήματα της ταυτότητας ενός ανθρώπου που ζει σε δύο τόπους και εκφράζεται σε δύο γλώσσες. Το απόσπασμα που ακολουθεί διερευνά τα όρια ανάμεσα στην αυτοβιογραφία και το μυθιστόρημα, καθώς και τη σχέση επικοινωνίας συγγραφέα-αναγνώστη.

Κείμενο

Ένας συγγραφέας αστυνομικών μυθιστορημάτων μού έλεγε ότι σκεφτόταν συνέχεια τους αναγνώστες του όταν έγραφε, ότι προσπαθούσε να τους κινήσει το ενδιαφέρον, να τους εκπλήξει. Δεν μπορώ να πω ότι σκέφτομαι συχνά τους αναγνώστες μου. Τον εαυτό μου σκέφτομαι κυρίως, σ' αυτόν απευθύνομαι πρωτίστως. Αποζητώ να ηρεμήσω. Κάθε παράγραφος που τελειώνει μου εξασφαλίζει μια κάποια ειρήνη. Κάθε φράση είναι μια μικρή ανακωχή.

Μ' ενοχλεί λίγο που γράφω σε πρώτο πρόσωπο. Νομίζω ότι μειώνει κανείς τον εαυτό του όταν μιλάει πολύ γι' αυτόν. Μου έχει ξανασυμβεί φυσικά να γράψω σε πρώτο πρόσωπο, αλλά δεν μιλούσα αναγκαστικά για μένα τον ίδιο. Μου έτυχε να δανειστώ τη φωνή μιας γυναίκας. Είναι αλήθεια ότι η γυναίκα αυτή δεν μου ήταν και εντελώς ξένη: την είχα προικίσει με αρκετά στοιχεία απ' τη ζωή μου, όπως τη διεύθυνση του σπιτιού όπου μεγάλωσα, στη γωνία των οδών Ανακρέοντος και Φιλαρέτου, στην Καλλιθέα. Μου έχει συμβεί επίσης να μιλήσω για τη ζωή ενός Έλληνα στη Γαλλία –το έκανα όμως στο δεύτερο πρόσωπο, ίσως επειδή δεν ήμουν ακόμη έτοιμος να αποδεχτώ την ιδιότητα του μετανάστη. Θέλω να πω ότι έχω συχνά ασχοληθεί με τον εαυτό μου, αλλά ότι πάντα φορούσα κάποιο προσωπίο. Αισθάνομαι αμηχανία έτσι όπως κοιτάζω τώρα το πρόσωπό μου γυμνό. Δεν είμαι καθόλου βέβαιος ότι θ' ανέβω στην εκτίμησή μου γνωρίζοντάς με καλύτερα.

Δεν έχω πια την ελευθερία να διαμορφώνω όπως θέλω την ιστορία που γράφω. Η άσκηση αυτής της ελευθερίας μού έδινε κάποιο κέφι. Η αυτοβιογραφία είναι ίσως ένα είδος μυθιστορήματος γραμμένου χωρίς κέφι. Ποιος ξέρει; Μπορεί τελικά και το βιβλίο αυτό να μοιάσει με μυθιστόρημα, με πρόσωπα που χάνονται στα πρώτα κεφάλαια και επανεμφανίζονται στο τέλος της ιστορίας. Αν οι άνεμοι με συμπαθούν, προς το μυθιστόρημα θα ήθελα να με οδηγήσουν.

Αλεξάκης, Β. (1993). *Παρίσι-Αθήνα*. Αθήνα: Εξάντας. 26-27.

Από τη ζωή στη Λογοτεχνία

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Ρέα Γαλανάκη (1947) είναι βραβευμένη πεζογράφος. Στο βιβλίο της «Από τη ζωή στη Λογοτεχνία», παρουσιάζει αποσπάσματα ζωής, εξομολογητικές αναδρομές στα πρόσωπα και τους τόπους, σκέψεις για τη Λογοτεχνία και την Ιστορία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο οπισθόφυλλο, «Στον αντίποδα μιας συστηματικής αυτοβιογραφίας –που ίσως κάποτε γραφτεί– το βιβλίο προτείνει μίαν αποσπασματική, πλην όμως στέρεη αλληλουχία ζωής και γραφής.». Εδώ εξετάζεται η λογοτεχνική γραφή ως πράξη επικοινωνίας.

Κείμενο

Συνοψίζοντας, γράφω γιατί στα νιάτα μου έζησα μίαν εξέγερση και την καταστολή της, αλλά και το γύρισμα της σελίδας, και μέσα μου ακόμη δεν έχουν καταλαγιάσει ούτε οι αιτίες, ούτε οι συνέπειες. Γιατί φουσκώνει σαν ιστίο, αν δεν ανεμίζει σαν σημαία παράδοσης μια λευκή κουρτίνα στο πατρικό μου σπίτι στον γενέθλιο τόπο, όπου αρνήθηκα να επιστρέψω, επιστρέφοντας ωστόσο μέσω των βιβλίων μου. Γιατί συνεχίζω να είμαι μετανάστης στην πρωτεύουσα έχοντας ζήσει μεγάλο μέρος της παιδικής και της ώριμης ζωής μου σε μεγάλες επαρχιακές πόλεις και στην ύπαιθρο, με αποτέλεσμα να γνωρίζω τα υπέρ και τα κατά της δύσκολης αυτής σχέσης, αλλά και να αμφισβητώ τον απόλυτο ενικό, την απόλυτη καθαρότητα κάθε πατρίδας. Γιατί έζησα κοντά σε επιστήμονες και σε αγράμματους ανθρώπους, και δεν βρήκα διαφορά. Γιατί αγάπησα με πάθος, κι αγαπήθηκα ελπίζω, αλλά ακόμη κι η αγάπη θέτει αναπάντητα ερωτήματα. Γιατί δεν έχω καταφέρει να συνομιλήσω όσο θα ήθελα με ζωντανούς, με νεκρούς, και με τον εαυτό μου ακόμη, η δε λογοτεχνία είναι μια γέφυρα ανάμεσα στον ένα και σε όλους τους άλλους κόσμους που έχουμε. Γιατί απορρίπτω τη λογοτεχνική στράτευση, επιμένοντας ωστόσο ότι η λογοτεχνία πρέπει να ανατέμνει κοινωνίες και ψυχές. Γιατί πιστεύω στο προνόμιο της τέχνης να καταργεί τα όρια που υπάρχουν στην καθημερινή ζωή μας, ώστε να αφουγκραστεί καλύτερα αυτό τον μαγικό βαθύσκιο κισσό που περιβάλλει την ανθρώπινη ψυχή. Γιατί, πάνω απ' όλα, είναι η γύρω μου ζωή που με καλεί να την μελετήσω, να την υπερασπιστώ και να την ξαναγεννήσω, χαρίζοντας ένα κομμάτι του εαυτού μου σε κάθε συγγραφικό τοκετό. Τέλος, γιατί γνωρίζω πλέον πως ο συγγραφέας είναι ευνοημένος –θα μπορούσα όμως να πω και «καταραμένος»– να γεράσει παραμένοντας παιδί που συνέχεια παίζει με τις λέξεις, χτίζοντας κάστρα και κάστρα στην υγρή κινούμενη άμμο των λευκών σελίδων.

Γιατί όσο ψάχνω, τόσο περισσεύουν τα «γιατί».

Γαλανάκη, Ρ. (2011) *Από τη ζωή στη Λογοτεχνία*.

Αθήνα: Καστανιώτης. 191-192.

Η ώρα του αποχαιρετισμού

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Έλλη Παππά (1920-2009), δημοσιογράφος και συγγραφέας, στο βιβλίο της «Αποχαιρετισμός στον αιώνα μου», καταθέτει την κριτική μαρτυρία της για γεγονότα του 20ού αιώνα. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από την εισαγωγή με τίτλο «Η ώρα του αποχαιρετισμού».

Κείμενο

Όποιος φτάνει στα χρόνια μου το νιώθει: η ζωή όπως την ήξερε, από τις νεότερες ως και τις λογικά μεγαλύτερες ηλικίες, δεν υπάρχει πια. Η ζωή του έχει γίνει Μνήμη. Η Μνήμη δουλεύει όπως κάθε ευσυνείδητος ηλεκτρονικός υπολογιστής. Καταγράφει το υλικό που του έχεις φορτώσει, το ταξινομεί στα αρχεία του από όπου μπορείς να το ανασύρεις κατά τη βούλησή σου, κι όταν υπερφορτωθεί, είναι πάντα έτοιμος να ξεκαθαρίσει όσα κρατάνε τη ζωντάνια τους και τα άλλα, όσα ο χρόνος σου λέει πως δεν αξίζουν, πως άδικα κρατάνε το χώρο, πρόθυμα τα σβήνει με ένα απλό delete. Ευτυχής εκείνος που η ζωή του του επιτρέπει να χρησιμοποιεί συχνά το σβηστήρα του υπολογιστή του.

Όποιος φτάνει στα χρόνια μου, με άλλα λόγια όποιος έχει ζήσει το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος ενός αιώνα, το ξέρει κι αυτό: καθετί καινούργιο, που διεκδικεί μια θέση στη συνείδησή του, την αποκτά με τον όρο πως η συνείδηση θα μπορέσει να συνδέσει το καινούργιο με το παρελθόν. Είναι μια αυτόματη σύνδεση στην οποία οφείλεται ίσως αυτό που λέγανε άλλοτε «σοφία» των γηραιών. Η δική μου εμπειρία μου λέει πως τέτοια «σοφία» δεν υπάρχει παρά μόνο στο βαθμό που ο υποψήφιος «σοφός» γέρων δεν ωραιοποιεί το κάθε παρελθόν και δεν απορρίπτει με γεροντικό πείσμα το κάθε παρόν. Αλλά αυτό το γεροντικό πείσμα δεν είναι αποκλειστικά αρρώστια της μεγάλης ηλικίας, εμφανίζεται και σε νεότερες, ακόμα και σε νεότερες ηλικίες, ούτε είναι σπάνιο φαινόμενο η προσκόλληση νέων ανθρώπων σε ένα γηρασμένο ή και νεκρό παρελθόν, κι αυτό μπερδεύει το πρόβλημα.

Ας αφήσουμε λοιπόν τις γενικότητες κι ας περιοριστούμε στο θέμα μας, που είναι ο Αποχαιρετισμός. Δηλαδή η ουσία της ζωής. Σε όλη της τη διάρκεια. Αποχαιρετισμός σημαίνει αποχωρισμός και αποχωρισμός σημαίνει ένα τέλος. Τέλος της ζωής, τέλος του έρωτα, τέλος της χαράς, τέλος του βασανισμού, τέλος μιας απλής συνάντησης, τέλος μιας εργασίας –οι λέξεις καταφέρνουν να είναι πολυσήμαντες ως την παρανόηση. Κάθε αποχωρισμός έχει το δικό του αποχαιρετισμό. Εδώ, σε αυτό το κείμενο, σημαίνει πως ήρθε η ώρα να αποχαιρετήσω τον αιώνα που σφράγισε τη ζωή μου.

Στην πιο στεγνή του εκδοχή, σημαίνει πως δεν πρόκειται πλέον να ασχοληθώ με την ιστορική περίοδο που άρχισε ως αιώνας των ελπίδων και τελείωσε ως αιώνας των διαψεύσεων. Με λίγα λόγια σημαίνει πως όσα θεωρούσα υποχρέωσή μου να μαρτυρήσω για τον δικό μου αιώνα τα είπα ή και τα κατέγραψα, κι από δω και πέρα δεν έχω τη δυνατότητα –ούτε το δικαίωμα– να μιλάω για όσα δεν πρόκειται να ζήσω. Όσα έγιναν όσο ζούσα είναι πια παρελθόν, ανήκουν

πλέον στην Ιστορία, κι αυτή θα καθαρίσει μαζί τους.

Οι τυχαία επιζώντες, στους οποίους ανήκω, δύο τρόπους έχουν να σηκώσουν το βάρος των χρόνων τους. Ο ένας, ο ευκολότερος, είναι να ενδώσουν στον πειρασμό της απολίθωσης, να περάσουν τον υπόλοιπο βίο τους ως νεκρά απολιθώματα περασμένων καιρών. Ο δεύτερος είναι να αποδεχτούν το δυσκολότερο, τη μαρτυρία. Που σημαίνει να σηκώνεις το βαρύ φορτίο του μάρτυρα –με τη διπλή του έννοια. Του μάρτυρα που δεν είδε από μακριά, ως άσχετος θεατής τα γεγονότα, μα μέσα από τη φωτιά τους, αυτοουργός στο βάθος της ευθύνης του, μα και χωρίς ποτέ να δεχτεί το ελαφρυντικό του ανεύθυνου θύματος. Του μάρτυρα του πάντα αγωνιζόμενου και πάντα διψασμένου για Αλήθεια. Βαρύ το φορτίο, αλλά σε σώζει από το χειρότερο –να τελειώνεις το βίο σου ως βάρος της γης, μισητό άχθος αρούρης. [...]

Τον έζησα τον εικοστό αιώνα. Με ζωή και με θάνατο. Πάλεψα μαζί του όσο μπορούσα. Με ζωή και με θάνατο. Στις μεγάλες του ώρες και στις ώρες των διαψεύσεων. Κι εκεί, κοντά στο τέλος του, έζησα τη μεγάλη διάψευση –που δεν έπεσε σαν ξαφνικός κεραυνός. Από χρόνια ακουγόταν η βουή της που όλο και πλησίαζε, μα ήταν πολλοί εκείνοι που δεν ήθελαν να την ακούσουν. Είχα την κακή τύχη να την ακούω και, το χειρότερο, να τη μεταφέρω στο χαρτί. Τίμημα, ο αποκλεισμός. Όχι όμως και η απογοήτευση. Με έσωσε η προσπάθειά μου, όσες κι αν ήταν οι αντιδράσεις, να κοιτάξω τον αιώνα μου κατάματα, χωρίς αυταπάτες, και να καταγράψω, όσο μου επέτρεπαν οι δυνάμεις μου, επιλογές, πράξεις και παραλείψεις που οδηγούσαν στην καταστροφή εκείνου του μέλλοντος στο οποίο είχαμε αποθέσει τις ελπίδες μας. Με έσωσαν εκείνοι που κατανόησαν την όποια προσπάθειά μου και με στήριξαν, και οι νεότεροι –που κατανοούν και με στηρίζουν και μου δίνουν τη δύναμη να σηκώνω ακόμη το βάρος των όσων έζησα. Σ' αυτούς, τους κάπως παλιότερους και τους νέους, οφείλω αυτό το αφιερωμένο στον τρομερό εικοστό αιώνα και στην επικίνδυνη κληρονομιά του κείμενό μου. Έτσι μπορώ να ολοκληρώσω τον αποχαιρετισμό μου με το λόγο του ποιητή –τροποποιημένο για χάρη της γενιάς μου:

Εμείς φύγαμε. Εσείς να δούμε τώρα.

Παππά, Έ. (2005). *Αποχαιρετισμός στον αιώνα μου*. Αθήνα: Κέδρος. 7-11.

Εικονικός κόσμος, πραγματικές συμπεριφορές

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το βιβλίο των N. Christakis & J. Fowler «Συνδεδεμένοι. Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας». Ένα βιβλίο στο οποίο, κατά το σχόλιο του Καθηγητή Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο του Ιλινόις Ed Diener, «οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τα πρωτοποριακά ευρήματά τους σχετικά με τα κοινωνικά δίκτυα για να κατανοήσουν όχι μόνο τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και τις δυνάμεις που διαμορφώνουν τον κόσμο μας».

Κείμενο

[...] Επί χιλιάδες χρόνια, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις χτίζονταν αποκλειστικά και μόνο πάνω στην άμεση, τη διαπροσωπική επικοινωνία. Αλλά αυτό το άλλαξε η τεχνολογία, με την εφεύρεση τρόπων μετάδοσης των πληροφοριών (καμπάνες εκκλησιών, σήματα καπνού, βιβλία, τηλεβόες, ραδιόφωνο, τηλεόραση) και τρόπων εξ αποστάσεως επικοινωνίας από άτομο σε άτομο (γράμματα, τηλεγραφήματα, τηλεφωνήματα). Σήμερα, εκτός από την εντυπωσιακή προοπτική της κατοίκησης εικονικών κόσμων, καταπιανόμαστε και με άλλους τρόπους επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, που ήδη θεωρούνται καινοτόμοι, αν και στην πραγματικότητα είναι άκρως εντυπωσιακοί: στέλνουμε σύντομα μηνύματα από το κινητό τηλέφωνο και το Twitter, χρησιμοποιούμε το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και τις υπηρεσίες παρουσίας και μηνυμάτων, γράφουμε σε ιστολόγια, ψάχνουμε στο Google, βλέπουμε βίντεο στο YouTube και δημιουργούμε επαφές στο Facebook, κάνοντας χρήση τεχνολογιών που δεν υπήρχαν πριν λίγα χρόνια. Εντούτοις ορισμένα πράγματα δεν τα αλλάζει η τεχνολογία.

Η εφεύρεση κάθε νέας μεθόδου επικοινωνίας έχει συνεισφέρει σε έναν προβληματισμό που αναπτύσσεται εδώ και αιώνες σχετικά με το πώς η τεχνολογία επηρεάζει την κοινότητα. Οι απαισιόδοξοι έχουν εκφράσει την ανησυχία τους ότι οι νέοι τρόποι επικοινωνίας μπορούν να αποδυναμώσουν τους παραδοσιακούς τρόπους με τους οποίους έρχονται σε επαφή οι άνθρωποι, κάνοντάς τους να απομακρυνθούν από ένα ολόκληρο φάσμα προσωπικών αλληλεπιδράσεων με τους άλλους, που, σε παλαιότερες εποχές, ήταν ένα αναγκαίο και φυσιολογικό κομμάτι της ζωής μας. Οι αισιόδοξοι υποστηρίζουν ότι τέτοιου είδους τεχνολογίες απλώς αυξάνουν, επεκτείνουν και συμπληρώνουν τους παραδοσιακούς τρόπους με τους οποίους συνδέονται οι άνθρωποι.

Στην περίπτωση του Διαδικτύου, συγκεκριμένα, οι υπέρμαχοί του έχουν υποστηρίξει ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο Διαδίκτυο δεν περιορίζονται από τη γεωγραφία και, ενδεχομένως, από ορισμένους δυσάρεστους παράγοντες σχετιζόμενους με τη ντροπαλότητα ή τις διακρίσεις. Επιπλέον, έχουν τονίσει το όφελος που προέρχεται από το είδος των ανώνυμων αλληλεπιδράσεων ευρείας κλίμακας, οι οποίες είναι πολύ δύσκολο να οργανωθούν στον πραγματικό κόσμο. Αντί να έχουμε προσωπικούς δεσμούς με μικρό αριθμό ανθρώπων, έχουμε πιο

χαλαρούς δεσμούς με εκατοντάδες ή χιλιάδες ανθρώπους. Αντί απλώς να γνωρίζουμε τους φίλους μας, ίσως και τους φίλους των φίλων μας, μπορούμε να κοιτάξουμε πέρα από τον κοινωνικό μας ορίζοντα και να δούμε ακόμη και σχηματικές απεικονίσεις της θέσης που κατέχουμε σε ένα ευρύ, παγκόσμιο κοινωνικό δίκτυο.

Ωστόσο, οι νέες τεχνολογίες –είτε πρόκειται για διαδικτυακά παιχνίδια πολλαπλών παικτών, όπως το «World of Warcraft» ή το «Second Life», είτε για ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook ή το MySpace, είτε για ιστοσελίδες πληροφοριών όπως το YouTube, η Wikipedia ή το eBay, είτε για ιστοσελίδες δημιουργίας νέων σχέσεων, όπως το Match.com ή το eHarmony– απλώς κάνουν πραγματικότητα την αρχέγονη προδιάθεσή μας να συνδεόμαστε με άλλους ανθρώπους, ακόμη και αν αυτό γίνεται με ηλεκτρόνια που ταξιδεύουν στον κυβερνοχώρο παρά με τον παραδοσιακό τρόπο συζήτησης. Μολονότι τα ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα μπορεί να είναι αφηρημένα, μεγάλα, πολύπλοκα και υπερμοντέρνα, αντικατοπτρίζουν επίσης παγκόσμιες και θεμελιώδεις ανθρώπινες τάσεις που αναδύθηκαν στο προϊστορικό παρελθόν μας, όταν λέγαμε ιστορίες ο ένας στον άλλον καθισμένοι γύρω από τη φωτιά στην αφρικανική σαβάνα. Ακόμη και οι εκπληκτικές καινοτομίες στην τεχνολογία της επικοινωνίας, όπως ο έντυπος Τύπος, το τηλέφωνο και το Διαδίκτυο, δεν μας απομακρύνουν από αυτό το παρελθόν, αλλά μας φέρνουν πιο κοντά του.

Christakis, N. & Fowler, J. (2010). *Συνδεδεμένοι. Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας*. Μτφ. Δ. Ξυγαλατά και Ν. Ρουμπέκα. Αθήνα: Κάτοπτρο.

2

Σχέσεις αλληλεπίδρασης

Η ζωή αναζητά έναν καλύτερο κόσμο

Εισαγωγικό σημείωμα

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από το δεύτερο προοίμιο του βιβλίου του φιλοσόφου Καρλ Πόππερ, «Όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι». Στο πλαίσιο μιας συζήτησης ο φιλόσοφος τονίζει την επιδραστική δύναμη του ανθρώπου –και όχι μόνο– στο περιβάλλον του.

Κείμενο

Η ζωή αναζητά έναν καλύτερο κόσμο. Κάθε μεμονωμένος οργανισμός προσπαθεί να βρει έναν καλύτερο κόσμο· τουλάχιστον να μείνει εκεί ή να κολυμπήσει σιγά-σιγά προς τα εκεί που ο κόσμος είναι καλύτερος. Πάντα επιθυμούμε, ελπίζουμε –αυτή είναι η ουτοπία μας– να βρούμε έναν ιδεώδη κόσμο. Κι αυτό συμβαίνει από την αμοιβάδα μέχρι εμάς. Όλα αυτά μας είναι εμφυτευμένα μέσω κάποιας δαρβινικής επιλογής. Κι αυτό είναι κάτι που δεν επιτρέπεται να το αγνοήσουμε. Η ιδέα πως μας «πλάθει» το περιβάλλον μας είναι, απλούστατα, λάθος. Αναζητάμε το περιβάλλον μας και το πλάθουμε, ενεργητικά. Το γυμνό γονίδιο έχει ψάξει για ένα περιβάλλον πρωτεϊνών κι έχει φτιάξει για τον εαυτό του ένα μανδύα από πρωτεΐνες. Στην ουσία, αυτό είναι το «καλύτερο» περιβάλλον του. Το ίδιο συμβαίνει και μ' εμάς, όταν φοράμε ένα δερμάτινο μπουφάν ή μια μάλλινη ζακέτα. Συνέχεια προσπαθούμε να αλλάξουμε και να τροποποιήσουμε το άμεσο και το ευρύτερο περιβάλλον μας και τελικά ολόκληρο τον κόσμο. Η βούλησή μας παίζει λοιπόν σ' όλη αυτή την ιστορία ουσιαστικό ρόλο. Αυτή είναι ίσως η απάντηση που μπορώ να δώσω σε σχέση με το ζήτημα της δημιουργικότητας. Αλλά επίσης θα ήθελα να τονίσω πως δεν ξέρω τίποτε. Όπως ανέφερε το δαιμόνιο του Σωκράτη, έτσι κι εγώ θα ήθελα να παραπέμψω στον Σωκράτη ως τον αδαή, τον άνθρωπο που ήξερε ότι δεν ήξερε. Δεν ξέρουμε τίποτε, κι αυτό που είπα τώρα είναι απλή υπόθεση, όμως θα έλεγα πως ο ρόλος τον ζωντανού οργανισμού, που ψάχνει για έναν καλύτερο κόσμο, δεν επιτρέπεται να υποτιμάται. Είμαστε όντα που αναζητούν, η ζωή είναι εξ αρχής σκεπτική –στα ελληνικά: αναζητά¹. Δεν είναι ποτέ ευχαριστημένη με τις εκάστοτε υπάρχουσες συνθήκες. Κι επιδεικνύει τόλμη στις περιπέτειές της.

Πόππερ, Κ. (2003). *Όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι*. Μτφ. Μιχάλης Παπανικολάου. Αθήνα: Μελά. 32-34.

¹ «Suchend»: Ο Πόππερ πιθανότατα αναφέρεται στο χαρακτηρισμό της σκεπτικής φιλοσοφίας ως ζητητικής (Σ.τ.Μ.).

Φίλοι και Εραστές

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Θοδωρή Καλλιφατίδη (1938) «Φίλοι και Εραστές» με πρωταγωνιστή τον Γκεόργκ Αντρέασον, διευθυντή του Γραφείου Πολιτισμού στη Σουηδία. Η ιστορία ξεκινά ένα απόγευμα του Φεβρουαρίου στη Στοκχόλμη το 2006 και ο αφηγητής βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει για τη σύγχρονη Σουηδία και τη σχέση του ανθρώπου με τους γύρω του και με τον εαυτό του.

Κείμενο

Ο ΓΚΕΟΡΓΚ προτίμησε να γυρίσει σπίτι του με τα πόδια. Πέρασε μέσα από το πάρκο που κάποτε ήταν βασιλικός κήπος. Ένας μοναχικός παγοδρόμος έκανε κύκλους πάνω στην πίστα με δαιμονισμένη ταχύτητα σαν να προσπαθούσε να γλιτώσει από τη σκιά του.

Το παλιό γεφύρι που ενώνει το παλάτι με τον κήπο το είχαν κατασκευάσει Ρώσοι αιχμάλωτοι –όταν η Σουηδία ακόμα θεωρείτο μεγάλη δύναμη και βρισκόταν διαρκώς σε εμπόλεμη κατάσταση, ειδικά επί βασιλείας του Καρόλου του Δωδέκατου, που ήταν αγύριστο κεφάλι και είχε να αντιμετωπίσει από την άλλη μεριά τον Μεγάλο Πέτρο της Ρωσίας. Τελικά πιο κερδισμένος βγήκε ο Πέτρος, ενώ ο Κάρολος έπεσε προσπαθώντας να κυριεύσει μια ασήμαντη πόλη στη Νορβηγία και από τότε υπήρχε η φήμη ότι τον έφαγαν οι δικοί του. Σε μια από τις επιτροπές που ο Γκεόργκ ήταν μέλος είχε κατατεθεί αίτηση να ανοιχτεί ο τάφος του για να επανεξεταστεί με πιο σύγχρονες μεθόδους η τρύπα που είχε κάνει το βλήμα στο κεφάλι του.

«Τι τραβάμε» μουρμούρισε κοιτάζοντας το γεφύρι, που αισθητικά ήταν το πιο ασήμαντο της πόλης, μα εκείνη τη στιγμή, χαμένο μέσα στην ομίχλη, φαινόταν να αιωρείται, αποκτώντας έτσι μιαν εφήμερη ομορφιά.

Στην αποβάθρα του Grand Hotel τα φωτισμένα πλοία αντικατοπτρίζονταν στο σκοτεινό νερό όπως και το ολόφωτο ξενοδοχείο. Στάθηκε κάμποσο χαζεύοντας, ενώ στο μυαλό του στριφογύριζαν ένα σωρό σκέψεις σαν χρυσά ψαράκια σε ενυδρείο.

Σκεφτόταν τι καταδίκη ήταν να καθρεπτίζεις τα πάντα. Ο Νάρκισσος κοιτούσε τον εαυτό του στο νερό και τιμωρήθηκε. Μα ποιος νοιάζεται για τον καθρέπτη; Να μην μπορείς να κρατήσεις ούτε την παραμικρή εικόνα για λογαριασμό σου, αλλά να τις γυρίζεις όλες πίσω.

Φτάνοντας στην πλατεία Slussen τον περίμενε το συνηθισμένο νυχτερινό θέαμα. Άστεγοι, παρέες από επιθετικούς νεαρούς που γύρευαν καβγά, μεθυσμένοι που κατουρούσαν όπου έβρισκαν, η μπόχα από τα δημόσια ουρητήρια, πάντα κατειλημμένα, γιατί κάποιος άστεγος κοιμόταν εκεί μέσα. Τον έπνιγε αυτή η πλατεία. Ήταν η χολή της πόλης, εκρηκτική και ανυπολόγιστη σαν διάρροια. Κάθε φορά που περνούσε, γέμιζε αγωνία. Δεν είχε λόγια να την περιγράψει, και αυτό ήταν το χειρότερο.

Γι' αυτό αισθάνθηκε πολύ καλύτερα όταν έφτασε στο ύψωμα της Hornsgatan με τις γκαλερί, τα καταστήματα λαϊκής τέχνης και τις αντίκες, τα κοσμηματοπωλεία και εκείνο το υπέροχο μαγαζί που έφερνε είδη τσαγιού από όλο τον κόσμο και ήταν το αγαπημένο της Μάργιας. Στη

γωνία ήταν η ευχάριστη παμπ Black & Brown, πάντα γεμάτη κόσμο. Στον ένα τοίχο της κρεμόταν η φωτογραφία του τελευταίου μεγάλου συγγραφέα της εργατικής τάξης, ο οποίος συνήθιζε να κάθεται μ' ένα ποτήρι κρασί δίπλα στο παράθυρο κοιτάζοντας τα κορίτσια που περνούσαν απέξω και οι λεπτές μέσες τους έκαναν τα μάτια του να δακρύζουν.

Ο Γκεόργκ ήταν φυσικά μέλος της επιτροπής που απένειμε ένα βραβείο στο όνομά του. Άλλη μια ασχολία που του έτρωγε χρόνο, που δεν τον άφηνε να γράψει τα δικά του. Θα ξανάγραφε άραγε κάποτε κάτι της προκοπής;

Στον κινηματογράφο της πλατείας είχε πρεμιέρα, η είσοδος ήταν κατάφωτη και δύο φωτογράφοι τουρτούριζαν στην παγωμένη υγρασία περιμένοντας την υποχρεωτική δεξίωση μετά την προβολή.

Στη γωνία του κτηρίου βρισκόταν ένα από τα πιο συμπαθητικά βιβλιοπωλεία, το μόνο στο οποίο έβρισκες παλιές ποιητικές συλλογές. Ακόμα και τη δική του είχαν. Η ιδιοκτήτρια –γνωστή του κι εκείνη– πάντα την έβαζε στη βιτρίνα με μια φωτογραφία του από κείνα τα χρόνια. Τι είναι τελικά τόσο σπουδαίο με τα νιάτα; Σαν ηλίθιος φαινόταν. Στα πενήντα πέντε ήταν πολύ καλύτερος, αν και με κοιλίτσα, πάντως το πρόσωπο ήταν ωριμότερο, πιο ελκυστικό και δεν είχε φαλάκρα. Το πολύ σαραντάρης φαινόταν.

–Ε, παππού, έχεις λεφτά;

Κατάλαβε ότι δεν επρόκειτο για ερώτηση.

Πέντε αγόρια ξεφύτρωσαν από την ομίχλη και τον περικύκλωσαν. Φορούσαν πέτσινα μπουφάν, στολισμένα με καρφιά, ανοιχτά στο λαιμό, και γάντια σαν τους ποδηλάτες, με μισά δάχτυλα. «Δεν κρυώνουν;» σκέφτηκε. Το αγόρι που είχε κάνει την ερώτηση πήγε ένα βήμα πιο κοντά και οι ματιές τους συναντήθηκαν. Του παιδιού ήταν ρηχή, σαν φιδιού.

–Τι είπες;

–Άκουσες τι είπα.

Ο Γκεόργκ κοίταξε γύρω του. Ήταν πενήντα μόνο μέτρα από τον κινηματογράφο μα δεν θα προλάβαινε.

–Μπορώ να σας δώσω ένα κατοστάρικο.

Ο άλλος δεν είπε τίποτα, μόνο άπλωσε το χέρι του.

Ήταν ανάγκη να αποφασίσει γρήγορα τι έπρεπε να κάνει. Τολμούσε να βγάλει το πορτοφόλι μπροστά τους; Άλλη επιλογή δεν είχε, έβγαλε ένα χαρτονόμισμα δίκως καν να κοιτάξει τι ήταν και το έδωσε στο παιδί, ενώ ταυτόχρονα του είπε καθησυχαστικά.

–Εντάξει είναι όλα, μην ανησυχείς.

Το αγόρι πήρε τα λεφτά, η παρέα του το διασκέδαζε, σκέφτηκαν για μια στιγμή να ρίξουν στον κωλόγερο μερικές μπουνιές, μα βαρέθηκαν και εξαφανίστηκαν μέσα στην ομίχλη.

Ο Γκεόργκ δεν έκανε βήμα. Τα πόδια του έτρεμαν, η καρδιά του χτυπούσε να σπάσει, ο φόβος ήταν τόσο μεγάλος, που ούτε καν τόλμησε να καλέσει βοήθεια, δεν ήθελε να τους ερεθίσει, καλύτερα που έκανε σαν νικημένο σκυλί, τους έδειξε την αδυναμία του και τον άφησαν σώο. Τα μάγουλα έκαιγαν από ντροπή για τη δειλία του. Να μην πει ούτε λέξη, να τους δώσει τα λεφτά του σαν να τους τα χρωστούσε!

Το διαμέρισμά του ήταν διακόσια μέτρα πιο πέρα. Σιγά σιγά έφτασε και μπαίνοντας έπεσε στον καναπέ εντελώς εξαντλημένος. Δεν υπήρχε κανένας να πει μια κουβέντα. Δηλαδή δεν

υπήρχε η Μάργια, που ήταν στο νοσοκομείο και μακάρι να κοιμόταν.

Μόνο ένα μπορούσε να κάνει και το έκανε. Ξάπλωσε στο διπλό κρεβάτι, που στα μαξιλάρια και στα σεντόνια κρατούσε ακόμα το άρωμά της. Ηρέμησε κάπως. Πώς έγιναν έτσι αυτά τα παιδιά; Δεν είχαν γονείς; Πώς αποκτάς τέτοιο βλέμμα στα δεκάξι σου; Εκείνα τα μάτια τον είχαν πανικοβάλλει περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο. Για μια στιγμή ήταν βέβαιος ότι θα τον κακοποιούσαν, έτσι για πλάκα, για να 'χουν κάτι να λένε μεταξύ τους.

Συχνά διάβαζε στις εφημερίδες για τέτοια περιστατικά μα τα αγνοούσε, τα θεωρούσε κινδυνολογία για να πουλούν φύλλα. Άγνωστες ασθένειες, κρυφοί κίνδυνοι, η καταστροφή του περιβάλλοντος, τα χάγια των σχολείων, η έλλειψη ήθους δεν ήταν ειδήσεις, ήταν συνταγές για μεγαλύτερες πωλήσεις. Δεν το έπαιρνε στα σοβαρά. Μέχρι τη στιγμή που ο ίδιος στεκόταν τρέμοντας περικυκλωμένος από πέντε αγόρια δίχως να ξέρει τι κουβαλούσαν μαζί τους. Τσεκούρια, μαχαίρια, αλυσίδες; Ο φόβος και η αδυναμία τον ταπείνωναν. Θα μπορούσαν να κάνουν ό,τι ήθελαν μαζί του.

Στριφογύρισε στο κρεβάτι κάμποση ώρα ώσπου η κούραση, το κρασί και το άρωμα της Μάργιας πήραν το πάνω χέρι και αποκοιμήθηκε σαν μικρό παιδί με τα χέρια ανάμεσα στα πόδια του.

Η νύχτα δεν ήταν ήσυχη. Τα άδεια μάτια του αγοριού τρομοκρατούσαν τα όνειρά του και τον ξυπνούσαν κάθε τόσο.

«Ό,τι δε σε πεθαίνει, σε κάνει πιο δυνατό» είχε πει κάποιος.

Ο Γκεόργκ όμως ήξερε καλύτερα.

«Ό,τι δε σε πεθαίνει σήμερα, σε πεθαίνει αύριο».

Τελικά ήταν μια λύτρωση όταν άκουσε τα βήματα του διανομέα πρωινών εφημερίδων να πλησιάζουν την πόρτα του και την εφημερίδα να γλιστράει μέσα από τη θυρίδα.

Καλλιφατίδης, Θ. (2009). *Φίλοι και Εραστές*. Αθήνα: Γαβριηλίδης. 35-40.

Ο Ρενέ Μαγκρίτ και η αμφισβήτηση της κοινής γνώμης

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από ηλεκτρονικό άρθρο για τον Βέλγο ζωγράφο Ρενέ Μαγκρίτ.

Κείμενο

The Treachery of Images, 1929

“Αυτό δεν είναι πίπα”, ζωγράφισε ο **Ρενέ Μαγκρίτ** στο έργο του «Η προδοσία των εικόνων», φέρνοντας τον θεατή αντιμέτωπο με την απεικόνιση ενός αντικειμένου που αρνείται τον εαυτό του. Σε άλλα έργα του οι απρόσωποι εικονιζόμενοι αρνούνται το πρόσωπό τους. Κι όμως το νόημα δεν είναι κρυμμένο πίσω από τα πράγματα αλλά επάνω στην επιφάνεια όσων βλέπουμε, το περίφημο «μυστήριο της πραγματικότητας» όπως το αποκαλούσε.

Ο μεγάλος βέλγος σουρεαλιστής ζωγράφιζε φορώντας πάντα ένα παλιό κοστούμι με γιλέκο, σαν τους κοστουμαρισμένους άντρες με καπέλα που εμφανίζονται στους πίνακές του. Απλός, εγκρατής, πνευματώδης, ζούσε σε ένα μικρό ισόγειο στις Βρυξέλλες.

“Ο άνθρωπος με το καπέλο είναι ο Κος Μέσος Όρος σε όλη την ανωνυμία του [...] Κι εγώ φοράω καπέλο. Δεν έχω καμιά ιδιαίτερη επιθυμία να ξεχωρίσω από το πλήθος.”

Αντίθετα από την εμφάνισή του, η κριτική του στρεφόταν κατά των κλισέ και προκαταλήψεων, που κάνουν αφόρητο τον καθημερινό μικροαστικό βίο, όπως έλεγε.

The Son of Man, 1946

Η επίδραση του στα ρεύματα της σύγχρονης τέχνης θεωρείται δεδομένη παγκοσμίως. Πάντως, δεδομένης της απέχθειάς του για κάθε κλισέ, ο χαρακτηρισμός που του αποδόθηκε «Πάπας της ποπ αρτ» δεν θεωρήθηκε κολακευτικός από τον ίδιο τον Μαγκρίτ.

“Πράγματι, δεν είμαστε παρά οι υπήκοοι αυτού του κόσμου, του τάχα πολιτισμένου, όπου η ευφυΐα και η χαμέρπεια, ο ηρωισμός και η βλακεία, βολεύοντάς τα μια χαρά μεταξύ τους, βρίσκονται εναλλάξ στο προσκήνιο.”

Ως χαρακτήρας διαπνεόταν από ένα πνεύμα ανεξιθρησκίας, αμφισβήτησης και σατιρικής διάθεσης, που συχνά φτάνει στην αυτοειρωνεία, τυπικά χαρακτηριστικά της βελγικής ψυχής, σύμφωνα με τον βέλγο καθηγητή των Καλών Τεχνών του Παρισιού, Πιερ Στερξ.

“Χωρίς μια επαναστατική σκέψη ενάντια στους λίγο πολύ αυθαίρετους κανόνες που προσπαθούν να μας επιβάλουν, ο σουρεαλισμός δεν θα μπορούσε να αποδώσει μια υπέρτατη αξία στην ιδέα ότι η ανθρώπινη ζωή πρέπει ανυπερθέτως να είναι άξια να τη ζει κανείς.”

[...]

“Κάθε στιγμή είναι μια απρόοπτη ανακάλυψη, κάθε στιγμή φανερώνεται το απόλυτο μυστήριο του παρόντος [...] Για μένα ο κόσμος είναι η αμφισβήτηση της κοινής γνώμης.”

Για τον Μαγκρίτ δεν είχε σημασία η ομοιότητα του αντιγράφου με το πρωτότυπο (αντίγραφο = έργο τέχνης) όπως συμβαίνει στη φωτογραφική απεικόνιση. [...]

The Lovers II, 1928

Στον Μαγκρίτ δεν άρεσαν οι εξηγήσεις οι οποίες κατέστρεφαν το μυστήριο των έργων του. «Οι πίνακές μου δεν σημαίνουν κάτι, επειδή και το μυστήριο δεν σημαίνει κάτι –είναι απλά άγνωστο» δήλωνε ο Μαγκρίτ, παραμένοντας πιστά αινιγματικός.

“Η ζωγραφική μου είναι ορατές εικόνες που δεν κρύβουν κάτι -προκαλούν μυστήριο και, πράγματι, όταν κάποιος βλέπει έναν από τους πίνακές μου, θέτει στον εαυτό του αυτήν την απλή ερώτηση: «Τι σημαίνει αυτό;» Οι πίνακές μου δεν σημαίνουν κάτι, επειδή και το μυστήριο δεν σημαίνει κάτι- είναι απλά άγνωστο.”

Τα ζωγραφικά αινίγματα του Μαγκρίτ είχαν βέβαια στέρεο θεωρητικό υπόβαθρο. Ο μεγάλος σουρεαλιστής είχε στενή επαφή με τους κορυφαίους θεωρητικούς της σημειολογίας και γλωσσολογίας, όπως τον Μισέλ Φουκώ. [...]

tvxs.gr/news, *Ανεξάρτητη ενημέρωση*. «Ο Ρενέ Μαγκρίτ και η αμφισβήτηση της κοινής γνώμης». Ανακτήθηκε από <http://tvxs.gr/news/ρενέ-μαγκρίτ-για-μένα-ο-κόσμος>, στις 10/04/2019.

Τα κοινωνικά δίκτυα θρέφουν τον ναρκισσισμό των χρηστών

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο κείμενο που ακολουθεί ο Ψυχίατρος Χ. Λιάπης διερευνά την πιθανή συσχέτιση των αυτοφωτογραφιών (selfies) με τον ναρκισσισμό, δηλαδή τον υπερβολικό θαυμασμό του εαυτού μας.

Κείμενο

«Επέστη² καιρός της αυτολατρείας» όπως έγραψε ο Παπαδιαμάντης στους «Εμπόρους των Εθνών». Απόφθεγμα που, αν και χρονικά μακρινό, ταιριάζει περιγραφικά στους παρόντες ψηφιακούς καιρούς των αυτοφωτογραφιών και των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Τα εύλογα ερωτήματα ως προς το κατά πόσον η διογκούμενη τάση λήψεως αυτοφωτογραφιών –των καλούμενων selfies– και εν συνεχεία προβολής τους στο Facebook, αποτελεί ενδεικτικό σημείο ναρκισσιστικής διαταραχής της προσωπικότητας, έχουν προκαλέσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και την ανησυχία πολλών γονιών οι οποίοι βλέπουν καθημερινά τα παιδιά τους να «υπέρ-ποστάρουν» τις αυτοφωτογραφίες τους στο Διαδίκτυο, συχνά σε βάρος των δραστηριοτήτων και των υποχρεώσεων της πραγματικής τους ζωής. Πρώτα απ' όλα, για να τεθεί η διάγνωση της ναρκισσιστικής διαταραχής της προσωπικότητας θα πρέπει να διαπιστώνεται ένα διάχυτο πρότυπο μεγαλείου –στη φαντασία ή τη συμπεριφορά–, σε συνδυασμό με την ανάγκη για θαυμασμό και την έλλειψη ενσυναίσθησης, δηλαδή ενδιαφέροντος για τα συναισθήματα και τις ανάγκες των άλλων. Θα πρέπει, επίσης, να παραβλά-

² Ήρθε, έφτασε.

πτεται η λειτουργικότητα του ατόμου και να πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια, όπως ισχύει και για άλλες διαταραχές της προσωπικότητας, όπως για την παραπλήσια Ιστριονική Διαταραχή της Προσωπικότητας που τη χαρακτηρίζει ένα διάχυτο πρότυπο υπερβολικής συγκινησιακής έκφρασης και επιδίωξης πρόκλησης της προσοχής.

Όπως προκύπτει από σχετικές έρευνες, οι γυναίκες έχουν γενικά την τάση να ποστάρουν περισσότερες selfies από τους άνδρες, ενώ θα πρέπει, πριν από κάθε προσπάθεια ευθείας συνδέσεως των selfies με τη ναρκισσιστική διαταραχή, να λαμβάνεται υπόψη και η γενικότερη τάση των νάρκισσων να ποστάρουν φωτογραφίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Η αυτοεπάρκεια³, η ματαιοδοξία (ιδιαίτερα σε ό,τι έχει να κάνει με την εξωτερική εμφάνιση), η τάση για ανάληψη ηγετικών ρόλων και η απαίτηση του θαυμασμού των άλλων είναι μερικές από τις περιγραφικές παραμέτρους του ναρκισσισμού, των οποίων η σχέση με τις selfies επιχειρήθηκε να διερευνηθεί. Οι τρεις τελευταίες ναρκισσιστικές παράμετροι φαίνεται να εμφανίζουν θετική συσχέτιση με την τάση για διαδικτυακό ανέβασμα selfies στους άνδρες, ενώ μόνον το στοιχείο της απαίτησης θαυμασμού προκύπτει πως συνδέεται αιτιολογικώς με το υπερβολικό ποστάρισμα αυτοφωτογραφιών στις γυναίκες.

Θα πρέπει, λοιπόν, να υπογραμμίσουμε πως όποιος ποστάρει συχνά selfies δεν είναι κατ' ανάγκη νάρκισσος. Από την άλλη μεριά, όμως, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως ο ναρκισσισμός, λόγω των εγγενών του χαρακτηριστικών, προδιαθέτει σε αυξημένα επίπεδα δραστηριότητας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και στη χρησιμοποίησή τους για τη διατυμπάνιση ενός κατά πολύ περισσότερο εαυτο-προβάλλοντος περιεχομένου (self-promoting content).

Παράλληλα, τόσο το Facebook, όσο και τα υπόλοιπα ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης ευνοούν, λόγω των δομικών χαρακτηριστικών τους, την αυτοπροβολή, μέσω αυτοπεριγραφών. Ταυτόχρονα, υποθάλπουν τη ματαιοδοξία μέσω των υπερπροβαλλόμενων φωτογραφιών και ευοδώνουν⁴ την ανάπτυξη μεγάλου αριθμού, αλλά ρηχών, σχέσεων. Όλα αυτά αποτελούν χαρακτηριστικά που φέρουν έντονη ναρκισσιστική χροιά.

Γίνεται φανερό, λοιπόν, η υπεραντιπροσώπηση του ναρκισσισμού στα κοινωνικά δίκτυα τα οποία χαρακτηρίζονται παράλληλα –και κυρίως το Facebook– από την επικυριαρχία της «Φωτογραφίας του Προφίλ» (Profile Picture), μιας κατεξοχήν φωτογραφίας εαυτού, η οποία αποτελεί ναρκισσιστική προμετωπίδα αυτοαντανάκλασης στην ψηφιακή λίμνη της σύγχρονης μυθολογίας των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Οι νάρκισσοι χρησιμοποιούν τα ψηφιακά δίκτυα κοινωνικής αλληλεπίδρασης για να ανατροφοδοτούν την υπέρμετρη αίσθηση σημαντικότητας εαυτού που τους χαρακτηρίζει. Η υπερβολική χρήση του Διαδικτύου συντελεί, επιπροσθέτως, στην αύξηση του ήδη υπάρχοντος ναρκισσισμού, μέσω των δυνατοτήτων για ελεγχόμενη αυτοπροβολή που αυτό προσφέρει, καθώς και μέσα από τον κορεσμό της αγωνιώδους προσπάθειας προσέλκυσης της προσοχής και της προαγωγής των ρηχών και ευκαιριακών σχέσεων οι οποίες χαρακτηρίζουν τους νάρκισσους. Δεν μπορούμε, όμως να υποστηρίξουμε, με βεβαιότητα, πως κινδυνεύουν να αναπτύξουν ναρ-

³ Η υποκειμενική κρίση του ατόμου όσον αφορά την ικανότητά του να ακολουθήσει μια πορεία ενεργειών που θα αποδειχτεί αποτελεσματική σε μια συγκεκριμένη κατάσταση.

⁴ Βάζω σε καλό δρόμο, ευνοώ κάτι.

κισσιστικά χαρακτηριστικά και οι χρήστες των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης οι οποίοι εμφανίζουν χαμηλούς δείκτες ναρκισσισμού στα σχετικά ερωτηματολόγια. Ιδιαίτερη προσοχή, μάλιστα, χρειάζεται, αν λάβουμε υπόψη μας το νεαρό της ηλικίας μεγάλου ποσοστού των χρηστών των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η υπερβολική ενασχόληση με τα οποία –ακόμη και αν δεν υποκρύπτει τον ναρκισσιστικό ύφαλο για τον οποίον μας προειδοποιεί το υπερποστάρισμα αυτο-φωτογραφιών– μπορεί να επικαλύπτει βαθύτερες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις, όπως ο εθισμός στο Διαδίκτυο ή η εφηβική κατάθλιψη. Καταστάσεις που απαιτούν την εγρήγορση των γονέων και την παρέμβαση των ειδικών.

Λιάπης, Χ. (13.02.2016). «Τα κοινωνικά δίκτυα θρέφουν τον ναρκισσισμό των χρηστών». *Η Καθημερινή* (διασκευή). Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/849324/article/epikairothta/ellada/ta-koinwnika-diktya-8refoyn-ton-narkissismo-twn-xrhstwn> στις 10/04/2019.

Το μεταμοντέρνο χειροκρότημα

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για απόσπασμα από δημοσιευμένο άρθρο στη διαδικτυακή εφημερίδα Lavart. Το κείμενο αναφέρεται στις σύγχρονες, διαδικτυακές μορφές έκφρασης της «επιδοκimasίας».

Κείμενο

Όσο βελτιώνεται η τεχνολογία και ενισχύονται τα γκάτζετ (τηλεόραση, home movies, ηχογραφήσεις, βίντεο κ.λπ) όλο και περισσότερος κόσμος μένει στο σπίτι και ακούει την αγαπημένη του συμφωνική ορχήστρα ή παρακολουθεί το αγαπημένο του σόου. Εκεί δεν χειροκροτεί γιατί δεν μπορεί να γίνει πλήθος. Είναι από μόνος του κοινό του ενός.

Με άλλα λόγια, όλο και μεγαλύτερο κομμάτι της ψυχαγωγίας καταναλώνεται πλέον κατά μόνος. Το live χειροκρότημα ως γκάλοπ δημοτικότητας χάνει έδαφος, κερδίζει όμως έδαφος το ίντερνετ, μέσω του οποίου έχει καθιερωθεί η νέα μορφή χειροκροτήματος, που είναι τα διάφορα likes. Μόνο που δεν έχουν ήχο. Μεταφέρουν εικόνα αποδοχής χωρίς να γίνονται αισθητά ακουστικά. Πρόκειται για ψηφιακό χειροκρότημα που ενώνεται με άλλα και δημιουργούν το ίντερνετικό χειροκρότημα, ένα από τα συμπτώματα του cocooning.

Με τα αλλεπάλληλα likes ο μοναχικός χειροκροτητής ενώνεται με μία εικονική κολλεκτίβα χειροκροτητών, ένα πλήθος το οποίο όσο πιο μεγάλο γίνεται τόσο πιο πολύ καθορίζει trends, επιβάλλει γούστα και παραστάσεις. Δείτε πόσο εύκολα τα likes των χειροκροτητών ενός περιοδικού μπορούν να ανατρέψουν τα συμπεράσματα μιας έγκυρης θεατρικής κριτικής.

Και είναι προφανές πως όσο πιο πολλοί θα μένουν, ελέω τεχνολογίας (και ενδεχομένως και οικονομίας), στα σπίτια τους τόσο θα πυκνώνουν και τα likes και θα διαμορφώνονται τα πάνω και τα κάτω του κοινού γούστου. Και, όπως δεν γνωρίζουμε στο θέατρο με βεβαιότητα τι πραγματικά σημαίνει το χειροκρότημα, έτσι δεν γνωρίζουμε τι σημαίνουν τα likes και τα shares. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι με τα reblog, retweet, repost κλπ μεγαλώνουμε τον θόρυβο που παράγει μια ανάρτηση. Είναι ο νέος άφωνος, πλην όμως κραυγαλέα ισχυρός, τρόπος να εκφράσει κάποιος τον ενθουσιασμό του (ή κάτι άλλο). Το χειροκρότημά μας είναι μέρος του θεάματος.

Είμαστε οι νέοι, μεταμοντέρνοι κλακαδόροι. Μόνο που το χειροκρότημά μας σήμερα έχει μεγαλύτερο βάρος και για έναν επιπλέον λόγο: δεν είναι εφήμερο. Δεν πεθαίνει όταν σβήσουν τα φώτα. Μένει στην οθόνη και στέλνει το μήνυμά του χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά σε ελάχιστο χρόνο. Το μαθαίνει όλη η υφήλιος. Ακούγεται παντού. Είναι εκκωφαντικό κι ας μην βγάζει άχνα. Είναι παντοδύναμο κι ας ενεργοποιείται από ένα ανεπαίσθητο άγγιγμα πλήκτρου.

Σήμερα ο χειροκροτητής μπαίνει, όπως είπα, και πάλι σε ένα πλήθος, εικονικό βέβαια, αλλά με ονοματεπώνυμο, σε αντίθεση με την ανωνυμία της ζωντανής, μαζικής επικοινωνίας που γνωρίζουμε μέσα στη θεατρική αίθουσα. Και εύκολα μπορούμε να αντιληφθούμε το πάθος που έχουν πολλοί με τα likes.

Brand name⁵

Σήμερα, σε μια εποχή όπου δεσπόζει η φιγούρα του μοναχικού ατόμου, η δημιουργία brand name είναι ένας τρόπος ζωής, ένα *modus vivendi*⁶ για πολλούς, και το διαδίκτυο είναι ο ιδανικός τόπος να το χτίσει κανείς, αρκεί να είναι συνέχεια μπροστά στον υπολογιστή. Και είναι πολλοί που επιμένουν. Ότι ανάρτηση κυκλοφορεί θα δεις το όνομά τους να φιγουράρει από κάτω. Δεν συζητώ εδώ εάν έχουν διαβάσει τα κείμενα που «χειροκροτούν» (το πιθανότερο όχι, γιατί δεν προλαβαίνουν). Εκείνο που μετρά πάνω από όλα δεν είναι η γνώση των κειμένων αλλά η παρουσία τους με άλλοθι τα κείμενα. Είναι η ευκαιρία που τους δίνετε να βρίσκονται εκεί, ως όνομα, κάνοντας έτσι την παρουσία τους όλο και πιο αισθητή, όλο και πιο ορατή, όλο και πιο user friendly⁷.

Όπως είπα και πιο πάνω, όλα αυτά είναι μέρος μιας παγκόσμιας διαδικτυακής περφόρμανς, μέσα από την οποία οι συστηματικοί δράστες/επιτελεστές γίνονται αναγνωρίσιμοι και όσο πιο αναγνωρίσιμοι τόσο αυξάνονται και οι πιθανότητες από πομποί χειροκροτημάτων να γίνουν κάποια στιγμή οι αποδέκτες χειροκροτημάτων. Ένας φαύλος κύκλος, με τη λογική της ρωμαϊκής αρένας. Χαρακτηριστικό και το παρακάτω εικονίδιο.

Πατσαλίδης, Σ. (12.01.2018). «Το κλασικό χειροκρότημα, η μοντέρνα σιωπή και τα μεταμοντέρνα likes», *lavart.gr*. Ανακτήθηκε από <https://www.lavart.gr/apo-to-klasiko-cheirokekrotima-sti-monterna-siopi-kai-sta-metamonterna-likes/#> στις 10/04/2019.

⁵ Εμπορική επωνυμία

⁶ τρόπος ζωής (λατ.)

⁷ φιλικό στον χρήστη

Ξέρω τι έκανες χθες το βράδυ και με ποιους

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο θίγει το θέμα της δημοσίευσης προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο και της διασφάλισης της ιδιωτικότητας.

Κείμενο

Οι νέοι, όπως έδειξε ελληνική έρευνα, προσέχουν την επικοινωνία με αγνώστους. Ωστόσο, δεν φαίνεται να τους δημιουργεί μεγάλη ανασφάλεια το ότι δημοσιεύουν προσωπικά τους δεδομένα.

Ξέρω πού μένει η γάτα σου... Σατανικό το τελευταίο πρότζεκτ του Αμερικανού προγραμματιστή και καθηγητή του Florida State University, Owen Mundy. Πήρε ως δείγμα ένα εκατομμύριο φωτογραφίες γατιών που βρίσκονται ανεβασμένες σε σάιτ όπως το Instagram, το Flickr και το Twitpic (από τα 15 εκατομμύρια που αυτή τη στιγμή υπάρχουν online με hashtag⁸ «cat») και δημιούργησε έναν παγκόσμιο χάρτη με βάση τις συντεταγμένες που βρίσκονταν ενσωματωμένες στα μεταδεδομένα⁹ τους, πληροφορίες που οι χρήστες τους «διέρρευσαν» χωρίς να το γνωρίζουν. Όπως πολύ εύστοχα γράφτηκε (refinery29.com), ο Mundy... χάλασε το Ίντερνετ. «Οι άλλοτε αθώες φωτογραφίες μουτρωμένων, γλυκών, χοντρών γατιών που κατακλύζουν τα σάιτ έχουν μετατραπεί σε αξιαγάπητα σύμβολα της παντελούς έλλειψης ιδιωτικότητας που απολαμβάνουμε online». Και, όχι, αυτά δεν

⁸ Η λέξη **hashtag** προέρχεται από την ένωση των λέξεων hash και tag, δηλαδή του συμβόλου # (που στα ελληνικά ονομάζεται δίσση) και μιας **ετικέτας** (λέξης). Χρησιμοποιείται για να κατηγοριοποιήσει δημοσιεύσεις ανάλογα με το θέμα κι έτσι βοηθά στον εντοπισμό μηνυμάτων που έχουν σχέση με το θέμα αυτό.

⁹ Τα **μεταδεδομένα** είναι δομημένη πληροφορία που περιγράφει, εξηγεί, εντοπίζει ή κάνει ευκολότερη την ανάκτηση και διαχείριση πληροφορίας. Πρόκειται δηλαδή για δεδομένα που περιγράφουν άλλα δεδομένα.

συμβαίνουν μόνο «έξω»: στον χάρτη μπορεί να βρει κάποιος 6.584 γάτες με «ελληνικές» διευθύνσεις.

Το θέμα της διασφάλισης της ιδιωτικότητας στην εποχή του Ίντερνετ –που αναδεικνύει το πρότζεκτ του προγραμματιστή– αποτελεί ένα τεράστιο κουβάρι που συνεχώς περιπλέκεται, δεδομένης της τάσης των χρηστών να μοιράζονται λεπτομέρειες για κάθε τους δραστηριότητα. Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη επεξεργασία των μεταδεδομένων για να γνωρίζουν φίλοι, γνωστοί, αλλά και άγνωστοί μας πού τρώμε, πού γυμναζόμαστε, πού διασκεδάζουμε –και με ποιους– αφού μόνοι μας ποστάρουμε την πληροφορία με χρήση των πάμπολλων σχετικών εφαρμογών. Μια βόλτα στο Instagram, όπου κατά κανόνα τα προφίλ είναι «ξεκλείδωτα», είναι αποκαλυπτική και για τη διάθεσή μας να φανερώσουμε πολύ περισσότερα από τις συντεταγμένες μας.

Στο πλαίσιο αυτό, ήταν μάλλον κωμική η σπουδή μας να αναπαράγουμε μαζί στα στάτους μας στο Facebook κείμενο που δήθεν απαγόρευε στον Μαρκ Ζάκερμπεργκ να μοιραστεί τα προσωπικά μας δεδομένα. Το γεγονός ότι επρόκειτο για οφθαλμοφανή απάτη (hoax) απλώς αποκάλυψε τα κενά μεγάλης μερίδας των χρηστών στο θέμα της προστασίας των προσωπικών στοιχείων που μοιράζονται. Οι νεότεροι, πάντως, μοιάζει να κρατούν πιο σφικτά τα νήια της online ζωής τους. Σε έρευνα για το «Facebook και την Ιδιωτικότητα» που πραγματοποίησε πρόσφατα η SMG, ομάδα ερευνητών του Τμήματος Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό τον καθηγητή κ. Στέλιο Παπαθανασόπουλο, σε δείγμα 291 φοιτητών 18-26 ετών από όλες τις πανεπιστημιακές σχολές της Αττικής, προέκυψε ότι οι νέοι ενδιαφέρονται για τον έλεγχο των προσωπικών τους δεδομένων και καταβάλλουν προσπάθειες για να τα προστατεύσουν. Μεταξύ άλλων βρέθηκε ότι μόνο το 22% των χρηστών απαντάει θετικά σε αιτήματα φιλίας από «αγνώστους», από τους οποίους το 40,9% μόνο όταν έχουν κοινούς φίλους. Στην πλειοψηφία τους, οι χρήστες διατηρούν ημι-δημόσιους λογαριασμούς, με το 41% να έχει ρυθμίσει το προφίλ του να είναι ορατό από «φίλους φίλων». Το 39% έχει επιλέξει να είναι ορατό μόνο σε συγκεκριμένους «φίλους».

Οι περισσότεροι φαίνεται να αξιοποιούν τις δυνατότητες που τους προσφέρει το μέσο για την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, με δημοφιλέστερες την αφαίρεση κάποιας επισήμανσης (untag) που έχει γίνει στο προφίλ τους (92,1%), την προσαρμογή των ρυθμίσεων απορρήτου (91,4%) και την απόκρυψη ή διαγραφή αναρτήσεων από τον τοίχο τους (88,7%). Πάντως, 30,9% των χρηστών δηλώνουν ότι δεν διαβάζουν την πολιτική ιδιωτικότητας των ιστοσελίδων που επισκέπτονται και 21,3% ότι συνήθως αδιαφορούν. Γνωρίζουν, ωστόσο, ότι με την εγγραφή στο Facebook δημοσιοποιούν φωτογραφίες τους, τη λίστα των φίλων τους, πληροφορίες για τα πράγματα που κάνουν και τα μέρη που επισκέπτονται, το επάγγελμά τους κ.ο.κ. «Οι χρήστες, παρά τις ανησυχίες που εκδηλώνουν ή τις επιφυλάξεις που έχουν σχετικά με τον τρόπο που το Facebook διαχειρίζεται τα προσωπικά τους δεδομένα, θεωρούν ότι διατηρούν κατ' αρχήν τον έλεγχο αυτών μέσα από την αξιοποίηση των ρυθμίσεων απορρήτου, αλλά και ελέγχοντας το περιεχόμενο που δημοσιεύουν», σχολιάζουν οι ερευνητές. «Παρόλο που οι ίδιοι αναγνωρίζουν ότι δημοσιεύουν προσωπικά τους δεδομένα, αυτό δεν φαίνεται να τους δημιουργεί μεγάλη ανασφάλεια».

Γιάνναρου, Λ. (02.12.2014). «Ξέρω τι έκανες χθες το βράδυ και με ποιους». *Η Καθημερινή*.

Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/794143/article/epikairothta/ellada/3erw-ti-ekanes-x8es-to-vrady-kai-me-poiouy> στις 10/04/2019.

Έγκλημα, ο καθρέφτης της κοινωνίας

Εισαγωγικό σημείωμα

Το άρθρο είναι δημοσιευμένο στην εφημερίδα Η Καθημερινή, στην έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση. Πρόκειται για μια συνέντευξη με τον Άρνε Νταλ, σύγχρονο συγγραφέα αστυνομικής λογοτεχνίας. Μπορεί να τροφοδοτήσει συζητήσεις σχετικά με αναπαραστάσεις όψεων της σύγχρονης κοινωνίας σε λογοτεχνικά κείμενα.

Κείμενο

«Το Άρνε Νταλ είναι ψευδώνυμο», εξηγεί ο συγγραφέας.

«Η αστυνομική λογοτεχνία αντανακλά την κοινωνία. Το είδος των εγκλημάτων που διαπράττονται λέει πολλά για το είδος της κοινωνίας. Μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς το έγκλημα σαν ένα καθρέφτη και να το κρατήσει μπροστά από το πρόσωπο της κοινωνίας· θα συνειδητοποιήσει πού είναι τα όρια, τι είναι αποδεκτό και τι όχι». Αυτά μου λέει, μεταξύ των άλλων, ο Σουηδός συγγραφέας Άρνε Νταλ –συγγραφικό ψευδώνυμο του Γιαν Άρναλντ– για το λογοτεχνικό είδος που τον έκανε διάσημο ανά τον πλανήτη, όταν τον συναντώ ένα ηλιόλουστο πρωινό στο κέντρο της ελληνικής πρωτεύουσας, την οποία βρίσκει «εκπληκτική πόλη», η οποία τον συναρπάζει με την έντασή της, την ατμόσφαιρα και τον ήλιο.

Ο Νταλ έχει τη δική του σχέση με την Ελλάδα, τόσο ως επισκέπτης αλλά και ως συγγραφέας.

Μεταξύ των θαυμαστών του συγκαταλέγεται μεγάλη μερίδα Ελλήνων αναγνωστών, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να τον γνωρίσουν από κοντά πριν από λίγες ημέρες, όταν βρέθηκε στην Αθήνα για την προώθηση του νεοεκδοθέντος βιβλίου του «Μουσικές καρέκλες» (Μεταίχμιο), κυρίως όμως γιατί ένας από τους ήρωές του είναι Έλληνας: ο αστυνομικός Άγγελος Σηφάκης, μέλος της ερευνητικής ομάδας Orcor, μυστικού τμήματος της Eurorol, με έδρα τη Χάγη. Οι «Μουσικές καρέκλες» είναι το δεύτερο βιβλίο της τετραλογίας με ήρωες την ομάδα της Orcor.

Ο Άρνε Νταλ διατηρεί επαφή με πολλούς Έλληνες θαυμαστές των βιβλίων του και μέσω Facebook, έχει γνωρίσει αρκετούς κατά τη διάρκεια των επισκέψεών του στη χώρα μας και τρέφει μεγάλη εκτίμηση για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό: «Είναι γνώστες της αστυνομικής λογοτεχνίας, ενθουσιώδεις και έξυπνοι αναγνώστες». Μεταξύ δε των αγαπημένων του συγγραφέων αστυνομικής λογοτεχνίας συγκαταλέγεται ο Πέτρος Μάρκαρης.

Γεννημένος το 1963, ο Γιαν Άρναλντ εργαζόταν ως κριτικός λογοτεχνίας και ως δημοσιογράφος όταν κέρδισε φήμη, αναγνώριση και καταξίωση στους κόλπους των ομοτέχνων του, των κριτικών και του αναγνωστικού κοινού με το «Misterioso», το πρώτο της δεκάδας των βιβλίων με κεντρικούς ήρωες τους αστυνομικούς της ομάδας Άλφα. Ήταν και το βιβλίο –το έκτο του κατά σειρά– με το οποίο αποκαλύφθηκε η αληθινή του ταυτότητα, την οποία έκρυβε πίσω από το ψευδώνυμο που τον έκανε διάσημο.

Ήταν μια συνειδητή απόφαση να δώσει τον ρόλο του διώκτη του εγκλήματος σε μια ομάδα ερευνητών αντί για τον μοναχικό καουμπού του νόμου. «Είχα κουραστεί από αυτόν τον μεσήλικα, μοναχικό άντρα αστυνομικό που ζει μόνο για τη δουλειά του, έχει αποτυχημένη προσωπική ζωή και πίνει λίγο παραπάνω από όσο πρέπει. Και επειδή σκόπευα να γράψω δέκα βιβλία, θεώρησα ότι λίγο καιρό αργότερα θα βαριόμουν αυτόν τον χαρακτήρα».

Προτού ξεκινήσει τη συγγραφή του πρώτου του αστυνομικού μυθιστορήματος δεν επιδίωξε να διαβάσει γνωστά βιβλία του είδους, αντιθέτως άντλησε έμπνευση από τις αρχαίες ελληνικές τραγωδίες και τον Σαίξπηρ. Άρχισε να διαβάζει αστυνομικά μυθιστορήματα αφότου κυκλοφόρησαν τα πρώτα του έργα και τα αγάπησε πολύ. Την ομάδα Άλφα διαδέχτηκε η Orcor. Η Orcor έχει στους κόλπους της ερευνητές διαφόρων εθνικοτήτων, είναι σαν μια μικρή «ευρωπαϊκή κοινότητα», όπου συνεργάζονται ένας Σουηδός, μια Γερμανίδα, ένας Πολωνός, μια Γαλλίδα, μια Λιθουανή, μια Βρετανίδα, ένας Ισπανός και ένας Έλληνας, ο ήρεμος υποδιευθυντής της ομάδας, Άγγελος Σηφάκης.

«Έγραψα το βιβλίο όταν ξεκίνησαν τα προβλήματα και οι επικρίσεις εναντίον της Ελλάδας στην Ευρώπη», μας εξηγεί. «Σκέφτηκα ότι χρειαζόταν ένας καλός, αποτελεσματικός Έλληνας αστυνομικός, κάποιος που θα ήταν το αντίθετο της προκατάληψης που υπήρχε τότε για τους Έλληνες. Ήμουν σίγουρος ότι ήταν ένας χαρακτήρας που άξιζε να υπάρχει στα βιβλία, ένας οργανωτικός Έλληνας, που θα εξέπληττε τους Γερμανούς», καταλήγει και ξεσπάει σε γέλια για την... αταξία του.

Μεγάλη έρευνα

Λόγω της ύπαρξης του Σηφάκη, χρειάστηκε να κάνει μια αρκετά μεγάλη έρευνα για την ελληνική κρίση και απέκτησε μια καλή εικόνα της κατάστασης, την οποία έχει συμπεριλάβει στις «Μουσικές καρέκλες». Άλλωστε, ο Άρνε Νταλ ξεχωρίζει μεταξύ των συγγραφέων αστυνομικών θρίλερ επειδή κατορθώνει να θίγει και να «συζητήσει» με τη φωνή των ηρώων του επίκαιρα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και μεμονωμένων κρατών.

Ο ρατσισμός, η μετανάστευση, η ηθική παρακμή, η διαφθορά, η τρομοκρατία έχουν τη δική τους θέση στην πλοκή: «Είναι η προσπάθειά μου να δω τον κόσμο από ψηλά, να δω το μοτίβο του εγκλήματος όπως διαμορφώνεται και εξελίσσεται. Τα ζητήματα που σχετίζονται με την κατάσταση της κοινωνίας και της Ευρώπης παρουσιάζουν ενδιαφέρον γι' αυτό το είδος της λογοτεχνίας».

Η συγγραφή της τετραλογίας της Orcor ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 2010, όταν, όπως λέει ο ίδιος, «υπήρχε πολλή ελπίδα για την Ευρώπη». Ολοκληρώθηκε το 2014, όταν «η όλη ιδέα μιας λειτουργικής ένωσης άρχισε να εξαφανίζεται σιγά σιγά». Αυτή η πολυεθνική κολεκτίβα αστυνομικών ερευνητών είναι ένα καλό παράδειγμα, θεωρεί, για το πώς θα μπορούσε να είχε λειτουργήσει η Ε.Ε. «Όλοι αυτοί οι διαφορετικοί άνθρωποι εργάζονται μαζί για έναν κοινό σκοπό. Είναι ιδεαλιστικό, αλλά δουλεύει».[...]

Αθανασίου, Μ. (12.11.2017). «Έγκλημα, ο καθρέφτης της κοινωνίας». *Η Καθημερινή* (έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/933829/article/proswpa/proskhnio/egklhma-o-ka8refths-ths-koinwnias> στις 10/04/2019.

3

**Σχέσεις
αλληλεπίδρασης
στον χώρο
της εκπαίδευσης**

Η αξία του εκπαιδεύειν

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο F. Savater, καθηγητής φιλοσοφίας, αντί επιλόγου, στο βιβλίο του «Η Αξία του Εκπαιδεύειν», συντάσσει ανοικτή επιστολή προς την τότε Υπουργό Παιδείας της ισπανικής κυβέρνησης (1997). Στο απόσπασμα που ακολουθεί από την επιστολή αυτή διατυπώνει το αίτημα μιας ουμανιστικής παγκοσμιοποίησης που θα διαμορφώσει μια διαφορετική στάση ζωής από αυτή που κυριαρχεί σήμερα.

Κείμενο

Κυρία Υπουργέ, ζούμε σε έναν κόσμο στον οποίο έχουν παγκοσμιοποιηθεί αρκετά πράγματα, μένουν όμως πολλά ακόμα να παγκοσμιοποιηθούν. Οι καιροσκοπικές τάσεις της οικονομίας, για παράδειγμα, είναι παγκόσμιες, το ίδιο συμβαίνει επίσης σε μεγάλο βαθμό με τους γεωστρατηγικούς σχεδιασμούς των παραγωγικών δυνάμεων, το εμπόριο όπλων, τις τηλεπικοινωνίες και τα μέσα μεταφοράς. Άλλοι χώροι, από την άλλη πλευρά, απέχουν πολύ από την παγκοσμιοποίηση ή, αν προτιμάτε, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είδαν να παγκοσμιοποιείται, αντίθετα, ο κατακερματισμός. Είναι αυτό που επισημαίνει εύστοχα ο J.C. Tedesco: «Αν, για παράδειγμα, το Ίντερνεντ μας επιτρέπει να αλληλεπιδρούμε με άτομα που βρίσκονται σε απόσταση χιλιάδων χιλιομέτρων, οι φυλετικές, εθνικές ή πολιτισμικές προκαταλήψεις μάς εμποδίζουν να συνομιλήσουμε με το γείτονά μας και μας υποχρεώνουν να επανερχόμαστε στη διαμάχη για το αν αρμόζει να εκπαιδεύονται τα παιδιά σε μεικτά σχολεία». Παγκοσμιοποιούνται τα οικονομικά συμφέροντα, αλλά δεν κατορθώνει να παγκοσμιοποιηθεί το ενδιαφέρον για τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπου. Ο κόσμος ενοποιείται όσον αφορά τις πιστωτικές κάρτες και τα Καλάσνικοφ, εξακολουθεί όμως να μην είναι ικανός να αντιμετωπίσει συνολικά την πείνα, τον πόλεμο, τον υπερπληθυσμό, την προστασία του περιβάλλοντος, το σεβασμό στις ελευθερίες, την καταπολέμηση των διακρίσεων φύλου ή φυλής κ.λπ. Πού οφείλεται αυτή η δυσαρμονία;

Θα σας το πω με λίγες λέξεις: Οι καιροσκόποι άνθρωποι του χρήματος, οι βιομήχανοι που βρίσκονται σε αναζήτηση ελκυστικών αγορών και φθηνών εργατικών χεριών, οι έμποροι πολεμικού υλικού ή ακόμα και οργάνων βασανισμού (αχ, αυτό το ελεύθερο εμπόριο, αξιότιμη κυρία μου!) γνωρίζουν πολύ καλά πόσα κερδίζουν παγκοσμιοποιώντας το πεδίο δράσης τους. Αντίθετα, δεν κάνουν το ίδιο οι πολιτικοί των κρατών και οι δημόσιοι διαχειριστές των πολιτισμικών διαφορών, οι οποίοι βλέπουν μόνο μειονεκτήματα στην ενοποίηση σε πανανθρώπινη κλίμακα: απώλεια προσωπικής εξουσίας (καλύτερα να είσαι κεφάλι ποντικού παρά ουρά λιονταριού¹⁰), βαθμιαία παρακμή των προκαταλήψεων των φυλών, διεθνή έλεγχο των απαιτήσεων ατόμων ή τοπικών μειονοτήτων, αμφισβήτηση των προνομίων των πλούσιων χωρών, ανάγκη αναζήτησης μιας κοινής ταυτότητας που να μη βασίζεται στις διαμάχες με τους γείτονες και στους θρησκευτικούς και ιδεολογικούς άπιστους κ.λπ. Στα παραπάνω προστίθενται τα εμπόδια που

¹⁰ [Σ.τ.Μ. Ισπανική παροιμία]

θα έθετε αυτός ο δεύτερος τύπος παγκοσμιοποίησης στη σαρωτική εξάπλωση του πρώτου: Αν τα ανθρώπινα δικαιώματα ήταν όντως πανανθρώπινα, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία βασίζεται αποκλειστικά στην αύξηση του πλούτου και στη συγκέντρωσή του σε λίγα μόνο χέρια, δεν θα ήταν εφικτή με την ισχύουσα σήμερα, σχεδόν μη αναστρέψιμη υποταγή.

Κατά τη γνώμη μου, την οποία σας αποκαλύπτω ως φίλος προς φίλη τούτη την τελευταία ώρα των εκμυστηρεύσεων, η δημοκρατική εκπαίδευση θα έπρεπε να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της ουμανιστικής παγκοσμιοποίησης, η οποία σήμερα είναι υποβαθμισμένη. Για το σκοπό αυτόν θα ήταν πολύ σημαντική η προώθηση, όχι της απεμπόλησης των ενδιαφερόντων που δύνανται να υπολογιστούν με οικονομικά μεγέθη, αλλά της ενίσχυσης άλλων ενδιαφερόντων εξίσου απτών, τα οποία όμως δεν μπορούν να υπολογιστούν παρά μόνο να εκλογικευθούν. Είναι αυτό που προσπαθούν να κάνουν σήμερα, με τον καινούργιο αιώνα προ των πυλών, οι ηθικοί στοχασμοί και η πολιτική φιλοσοφία, που δεν αρκούνται σε θρήνους περί συντέλειας του κόσμου ούτε στην παραίτηση προ του υποτιθέμενου αναπόφευκτου. Οι παλιοί αλχημιστές μιλούσαν για τον *aurum non vulgi*, έναν τύπο χρυσού διαφορετικό και ανώτερο από τον κοινό χρυσό, αυτόν δηλαδή που ικανοποιεί τον πολύ λαό. Τα παιδιά θα έπρεπε να εξοικειώνονται το νωρίτερα δυνατόν με ανταμοιβές σε αυτό τον διαφορετικό τύπο χρυσού, τον πνευματικό, τον πολιτισμένο (η ύψιστη χαρά, να μην έχεις υπηρέτες αλλά, κυρίως, να μην είσαι υπηρέτης κανενός), τον συναισθηματικό ή τον αισθητικό.

Και αισθησιακό επίσης: Να μάθουν να χαίρονται με το χάδι, με το γέλιο, με τα βλέμματα εκτίμησης, με τη συζήτηση και την αντιδικία, με τους περιπάτους το απόβραδο (όπως στους κήπους της Εδέμ), με αυτά που δεν αποτιμώνται και τα οποία κανείς δεν χρεώνει σε άλλον. Δεν υπάρχει πιο θλιβερό πράγμα από αυτή τη συνήθεια –πολύ αγγλοσαξωνική αλλά όχι μόνο αγγλοσαξωνική– της ανταμοιβής των παιδιών με χαρτζιλίκι όταν κάνουν κάποια μικρή δουλειά του σπιτιού. Με το πρόσχημα ότι καλλιεργείται η έννοια της αποταμίευσης ή της υπευθυνότητας, μετατρέπονται σε μικρούς υπαλλήλους εκείνων των οποίων η ευχάριστη συντροφιά θα έπρεπε να είναι η μοναδική τους ανταμοιβή. Όταν μεγαλώσουν δεν θα χαίρονται τίποτα το οποίο δεν θα έχουν πληρώσει ακριβά, δεν θα έχουν ζηλέψει ή δεν θα έχουν επιθυμήσει από άλλους. Αυτή είναι η αποτυχία του πολιτισμού, τουλάχιστον μιας ανώτερης έννοιας πολιτισμού. Έχετε καταλάβει, κυρία Υπουργέ, ότι όσο λιγότερο αυθεντικό πολιτιστικό υπόβαθρο έχει κάποιος τόσο περισσότερα χρήματα πρέπει να ξοδέψει για να διασκεδάσει ένα Σαββατοκύριακο ή στις διακοπές του; Αφού κανείς δεν τους έμαθε να παράγουν ενεργές απολαύσεις εκ των έσω, δημιουργικά, πρέπει όλα να τα αγοράσουν απ' έξω. Πέφτουν στο σφάλμα που αιώνες πριν επισημάνθηκε από έναν σοφό ταοϊστή: «Το σφάλμα των ανθρώπων είναι ότι προσπαθούν να δώσουν χαρά στην καρδιά τους μέσα από τα πράγματα, ενώ αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να δίνουμε χαρά στα πράγματα με την καρδιά μας».

Savater, F. (2004). *Η αξία του εκπαιδεύειν*. Μτφ. Βαγγέλης Νικολόπουλος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 245-249.

Τα χαμένα παιδιά μας

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Νατάσα Πολονύ, εκπαιδευτικός και δημοσιογράφος, τάσσεται υπέρ μιας ανθρωπιστικής εκπαίδευσης που δίνει έμφαση σε κλασικές αξίες και κατά μιας εκπαίδευσης που δίνει υπερβολική έμφαση στο καινούργιο και εφήμερο. Για την υποστήριξη των θέσεων της αξιοποιεί τον μύθο του Πρωταγόρα, από τον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνα.

Κείμενο

Το να φτιάξουμε ένα σχολείο αληθινά δημοκρατικό και ανθρωπιστικό, όπως δεν έχει ποτέ υπάρξει μέχρι τώρα, δηλαδή που να προσφέρει σε όλους, χωρίς κοινωνικές διακρίσεις, τη δυνατότητα να φτάσουν στην υψηλή επίδοση και την υψηλή κουλτούρα και να αισθανθούν πως εντάσσονται στον ανθρώπινο πολιτισμό, δεν θα είναι αρκετό, γιατί είναι αλήθεια ότι το σχολείο, ακόμα κι αν λειτουργήσει σαν ιερό, δεν μπορεί να επιφέρει από μόνο του μια γενική μεταβολή στην κοινωνία. Αλλά αυτό, εν πάση περιπτώσει, θα είναι το απαραίτητο πρώτο βήμα, που θα αποτρέψει τουλάχιστον τη δημιουργία συνθηκών που θα αποχαυνώσουν πολλές γενιές. Φαίνεται πολύπλοκο ή υπερβολικά φιλόδοξο; Αρκεί όμως να οριστεί στους κόλπους του σχολείου, και ειδικότερα στο αναλυτικό πρόγραμμα, να επιβεβαιωθεί η κυριαρχία των γνώσεων πάνω στις υποθετικές «δεξιότητες», δανεισμένες από το λεξιλόγιο του μάντζιμντ. Πρέπει να προταχθεί η αξία αυτών που επιφορτίζονται με τη μετάδοση των γνώσεων, αφού η αυθεντία τους θα γεννηθεί από το γεγονός ότι κατέχουν αυτές τις γνώσεις, που αποστολή του σχολείου είναι να τις μεταφύττει στη ζωή των νεότερων γενιών. Πρέπει να εξυψώνεται η προσπάθεια και η επιτυχία, σε οποιονδήποτε τομέα, χειρωνακτικό, επαγγελματικό, πνευματικό, και να αμείβεται με διπλώματα που θα έχουν αξία μόνο αν έχουν περιεχόμενο, μόνο αν ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες ικανότητες. Χωρίς αυτό να υποτιμά όσους δεν τα αποκτήσουν, γιατί εννοείται ότι η υψηλή επίδοση (παρά τα όσα πιστεύουν οι θιασώτες των ανώτατων σπουδών για όλους) υπάρχει και αποκαλύπτεται σε όλους τους τομείς. Πρέπει, τέλος, ο χρόνος που θα αφιερωθεί σ' αυτό το έργο να είναι αρκετός και να τεθεί ως προτεραιότητα, ήδη από το δημοτικό σχολείο, κι επίσης να γίνει αποδεκτό το προφανές: καμιά μοντερνικότητα δεν θα μπορέσει ποτέ να καταργήσει την αναγκαιότητα της χρονικής διάστασης της μετάδοσης που δημιουργεί δεσμούς ανάμεσα στις γενιές και τους δίνει την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια κοινή ανθρωπότητα. Ας δώσουμε στο γαλλικό σχολείο τα μέσα να διαμορφώσει φωτισμένα κι ελεύθερα πνεύματα. Δεν μπορεί να το κάνει από μόνο του, αλλά δεν μπορούμε και να το κάνουμε χωρίς αυτό.

Ωστόσο, η κοπερνίκεια επανάσταση πρέπει να πραγματοποιηθεί σε παγκόσμια πολιτιστική κλίμακα. Το να σκεφτούμε μια αληθινά ανθρώπινη κοινωνία απαιτεί να στοχαστούμε τις συνθήκες με τις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να συνδεθούν μεταξύ τους, στον κάθετο άξονα των γενιών και στον οριζόντιο μιας πολιτικής κοινότητας. Στον Πρωταγόρα του Πλάτωνα βρίσκεται ένας μύθος, που, όπως όλοι οι παλιοί μύθοι που επέζησαν στους αιώνες, μπορεί να μας φωτίσει. Λέει ότι στην αρχή του κόσμου, ενώ οι άνθρωποι είχαν λάβει τη φωτιά και την τεχνική

από τον Προμηθέα, ενώ κατείχαν το λόγο, τη γλώσσα και τη λογική, δεν μπορούσαν να ζήσουν σαν άνθρωποι. Είτε εξοντώνονταν από τα ζώα ή συγκεντρώνονταν σε πόλεις, αλλά εκεί αλληλοσκοτώνονταν. Ο Δίας τους έβγαλε από αυτή την κατάσταση δίνοντας τους την Αιδώ και τη Δίκη, αχώριστες μεταξύ τους, αφού η μία δημιουργούσε τον σεβασμό για την άλλη. Η Αιδώς, η αξιοπρέπεια, που μεταφράζεται και ως σεμνότητα, ντροπή ή τιμή ανάλογα με την περίπτωση, είναι μια χαμένη αρετή, γιατί είναι αρετή συλλογική, που προκύπτει από τη ζωή σε κοινωνία. Η Αιδώς είναι η ενστικτώδης αίσθηση για το τι πρέπει να κάνουμε ώστε να φανούμε αντάξιοι του βλέμματος του άλλου. Είναι η ιδέα ότι ο άνθρωπος τρέφεται και από το συλλογικό, το οποίο δεν τον αλλοιώνει, αλλά στερεώνει την ύπαρξή του. Η ιδέα ότι κάθε ανθρώπινη ομάδα υφίσταται μόνο αν λάβει υπόψη της και αναγνωρίσει συνειδητά το χρέος μας προς αυτή τη συλλογικότητα, προς αυτούς που μας περιβάλλουν, αυτούς που υπήρξαν πριν από εμάς και αυτούς που θα έρθουν μετά. Απίθανα αντιδραστικό. Αλλά και απαραίτητο για τη ζωή σε κοινωνία, για κάθε αξιοπρεπή και δημιουργική ανθρώπινη ζωή.

Το να επαναφέρουμε στη μόδα της εποχής μας αυτή την αρχαία αρετή, την αιδώ, να την ξανασκεφτούμε σε έναν σύγχρονο κόσμο που αναγνωρίζει την ιστορία και τις ρίζες του, θα μπορούσε να είναι το πρόγραμμα ενός νέου ανθρωπισμού: μια πρόκληση για τον αιώνα που ξεκινά, για το παρόν των γενιών μας και για εκείνες που θα ακολουθήσουν.

Polony, N. (2006). *Τα χαμένα παιδιά μας*. Μτφ. Ξένια Σκούρα. Αθήνα: Πόλις. 233-236.

Όταν ο Δάσκαλος βοηθά τον έφηβο να δει διαφορετικά τον κόσμο

.....

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο είναι μια νοσταλγική ανάκληση των μαθητικών βιωμάτων του κριτικού λογοτεχνίας Αλέξη Ζήρα, με αφορμή ένα αφιέρωμα στον Ζακύνθιο δάσκαλό του που έπαιξε, όπως αναφέρει ο ίδιος, καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του: «[...]ήταν από τους λίγους ανθρώπους που με βοήθησαν στο γύρισμα της εφηβείας να αρχίσω να βλέπω διαφορετικά τον κόσμο[...]».

Κείμενο

Δεν ήξερα ότι ο Παναγιώτης Μπελούσης, ο παλιός μου δάσκαλος κι ένας από τους λίγους ανθρώπους για τους οποίους δεν έπαψα να παραδέχομαι ότι επηρέασαν βαθύτατα με τη διδασκαλία τους τα ενδιαφέροντά μου, είχε τόσο πολύριζη σχέση με την κοινωνία της Ζακύνθου. Γι' αυτό και όταν ξεφύλλισα κατά τύχη ένα πρόσφατο τεύχος του περιοδικού Ραπόρτο και τον αναγνώρισα στη φωτογραφία ενός άρθρου, ανακάλεσα αμέσως μια από τις πιο αγαπητές μορφές των πρώιμων νεανικών μου χρόνων. Ασφαλώς και θυμόμουν ότι είχε ζακυνθινή καταγωγή· και να θέλαμε εμείς οι μαθητές του να το αγνοήσουμε τότε, στα πρώτα χρόνια του '60, ήταν αδύνατο. Μας το θύμιζε διαρκώς ο σχεδόν μουσικός ρυθμός της ομιλίας του, ο χαρακτηριστικά επανησιακός. Τα αυθόρμητα ανεβοκατεβάσματα της φωνής του όταν προπάντων χρησιμοποιούσε ιδιωματικές εκφράσεις στις παραδόσεις των φιλογολικών μαθημάτων αλλά και στα πάμπολλα θέματα της τότε πολιτικής επικαιρότητας που δεν παρέλειπε να τα χρησιμοποιεί ως παραδείγματα, για να μας κάνει πιο παραστατική την πεποίθησή του ότι στο βάθος η φύση των ανθρώπων είναι η ίδια. Εννοείται ότι αυτή η σύνδεση του άλλοτε με το τώρα, της αρχαιότητας με τον σύγχρονο κόσμο, των καταστάσεων που περιέγραφαν οι πλατωνικοί διάλογοι ή ο Θουκυδίδης και η μεταφορά τους, μέσω της διδασκαλίας, στην πολιτική κρίση του 1963, είχε το χάρισμα να καταργεί στην εφηβική φαντασία μας την απόσταση αιώνων! Κάτι που αργότερα αντιληφθήκαμε, όσοι το αντιληφθήκαμε, ότι αποτελεί την πεμπτουσία της τέχνης, καθώς η σπουδαία τέχνη μένει πάντοτε νέα και ανοιχτή σε νέα ερωτήματα.

Βοηθούσε σ' αυτά, το αδιάπτωτο και πληθωρικό, ζακυνθινό χιούμορ του Μπελούση. Τη ζούσε τη διδασκαλία, ή μπορεί την ώρα που δίδασκε να ζούσε αυτό που μας περιέγραφε σαν να ήταν αυτόπτης μάρτυρας! Συνήθως δεν βολευόταν στην καρέκλα· όρθιος ή μισοκαθισμένος στη γωνία του τραπεζιού συνόδευε τα όσα έλεγε με απλωτές κινήσεις των χεριών του, με στιγμές σιωπής όταν κοίταζε αφηρημένα κάπου πέρα, μέσα από το παράθυρο της αίθουσας. Έπειτα, σαν να ξυπνούσε απότομα από ένα παροδικό όνειρο, μας επανέφερε στον παρόντα χρόνο με τη βροντερή φωνή του, προτιμώντας πολλές φορές, σαν εισαγωγή σε όσα σοβαρά ήθελε να πει, να ελαφραίνει την ατμόσφαιρα της τάξης με χωρατά από τη ζωή των επανησίων σατιρικών ποιητών ή με ελευθερόστομα αστεία. Δεν τα είχε μόνο στο αίμα του, τα χρησιμοποιούσε και ως μαιευτικούς τρόπους για να μας δείξει ότι το γέλιο είναι ο πιο αποτελεσματικός πρόλογος για να

ξελαμπικάρει ο νους και να υποδεχθεί τις σοβαρότερες σκέψεις. [...]

Ο Μπελούσης, παρ' ότου ο πιο ηλικιωμένος απ' όλους τους διδάσκοντες, μου άρεσε από την αρχή γιατί ακριβώς αδιαφορούσε για τα δεσμά που επέβαλλε η προγραμματισμένη διδακτέα ύλη. Το βιβλίο, γι' αυτόν τον αφοσιωμένο στον επανησιακό δημοτικισμό που είχε το χάρισμα να μεταδίδει πέρα από το γράμμα τη συγκίνηση του κειμένου, ήταν πάντοτε η κινητήρια και μόνο αφορμή. [...] Γιατί είχε το έμφυτο χάρισμα της διαλογικής και διαλεκτικής επικοινωνίας, το ασκημένο μετά από χρόνια παραμονής στις αίθουσες των σχολείων πάρε-δώσε ανάμεσα στον δάσκαλο και στον μαθητή, που χωρίς αυτή την ανταλλαγή η γνώση (η κάθε γνώση) παραμένει εγκιβωτισμένη και τις περισσότερες φορές απρόσιτη.

Με όλα αυτά θέλω να πω ότι δεν θυμάμαι κάποιον δάσκαλο που να μπορούσε να σαγηνεύει με τον εμπνευσμένο προφορικό του λόγο, όπως ο Μπελούσης. Σε τέτοιο σημείο ώστε η διδασκαλία ας πούμε των Λόγων του Λυσία ή του Επιτάφιου του Περικλέους, όπως επίσης και η διδασκαλία των τραγωδιών να είναι κάτι περισσότερο από ερμηνευτική προσπάθεια. Τον ενδιέφερε ο χυμός τους, η πνοή των κειμένων, αυτό που τα κάνει (αν τα κάνει) ζωντανά και ζωτικά. Και τούτο γιατί φαινόταν να ζει τα κείμενα ως αξιακό και παραδειγματικό παρόν. Προσανατολισμένος κατά κύριο λόγο στο πώς μπορεί να αποκτήσει ενδιαφέρον για τις δικές μας προσλαμβάνουσες, ένα πανάρχαιο κείμενο, στεγνωμένο από αιώνων φιλολογικές αναλύσεις, ο Μπελούσης ανέπτυξε ευρηματικούς τρόπους που μόνο ένας παθιασμένος με τη διδασκαλία μπορούσε να εφεύρει. Για παράδειγμα, θυμάμαι ότι όταν είχε κέφια και ήθελε να μας δώσει να καταλάβουμε πιο ζωντανά την αίσθηση του τραγικού πάνω στην ανθρώπινη ζωή, μας έλεγε ότι το ήθος του λόγου φαινόταν στο κατά πως μιλούσε το κάθε δραματουργικό πρόσωπο του Ευριπίδη, του Σοφοκλή και των άλλων της αρχαίας γραμματείας. [...] Μας έβαζε να υποδυόμαστε τις φωνές των προσώπων, τον τόνο τους, έτσι ώστε να καταλαβαίνουμε γιατί η φωνή του Αγαμέμνονα πρέπει ήταν τελετουργική, γιατί του Ορέστη εναγώνια, γιατί της Ιφιγένειας ελεγειακή. Κάτι που τελικά είχε ως αποτέλεσμα να έχουμε, αν όχι όλοι, αρκετοί από εμάς, μια πρώιμη αλλά γόνιμη εξοικείωση με έργα τα οποία κάθε άλλο παρά ελκυστικά ήταν όταν τα πρωτοπαίρναμε, ως διδακτέα ύλη, στα χέρια μας.

Να πω εν τέλει ότι οφείλω στον δάσκαλό μου τον Μπελούση, τα μέγιστα για τα όσα με την πείρα του κατάλαβε σε μένα, συμβουλευόντάς με για αυτά που θεώρησε πως είναι πλησιέστερα στα ενδιαφέροντά μου; Να πω ότι παρά την δική μου ισχυρογνωμοσύνη και παρά την εύλογη απόσταση των νοοτροπιών μας, με αντιμετώπισε με την εμπιστοσύνη που χρειάζονται εκείνη ακριβώς τη στιγμή; Ας πω, κι ας μη θεωρηθεί υπερβολή, ότι ήταν από τους λίγους ανθρώπους που με βοήθησαν στο γύρισμα της εφηβείας να αρχίσω να βλέπω διαφορετικά τον κόσμο. Πράγμα που δεν ήταν λίγο.

Ζήρας, Α. (2007). «Ο Δάσκαλός μου, Παναγιώτης Μπελούσης». *Ραπόρτο Ζακύνθου*. τχ. 54. 23.

Μια εκπαίδευση για την Ανθρωπότητα

Εισαγωγικό σημείωμα

Στην πραγματεία του "Περί Παιδαγωγικής" (1803) ο Ιμμάνουελ Καντ περιλαμβάνει μια σειρά πρακτικών συμβουλών και υποδείξεων για γονείς και παιδαγωγούς στο καθημερινό τους έργο της ανατροφής και εκπαίδευσης του εξελισσόμενου ανθρώπου από την πρώτη παιδική ηλικία έως την εφηβεία. Στο παρακάτω απόσπασμα ο φιλόσοφος δίνει μια «κοσμοπολίτικη» διάσταση στην Παιδεία.

Κείμενο

Ο άνθρωπος δεν γίνεται άνθρωπος παρά μόνο μέσω της εκπαίδευσης. Δεν είναι παρά μόνο αυτό που τον έχει καταστήσει η εκπαίδευση. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο άνθρωπος εκπαιδεύεται πάντα από άλλους ανθρώπους και μάλιστα από άλλους ανθρώπους, οι οποίοι επίσης έχουν εκπαιδευτεί με τη σειρά τους. [...] Η εκπαίδευση είναι μια τέχνη η πρακτική της οποίας πρέπει να τελειοποιείται από γενεά σε γενεά. Κάθε γενεά που διδάχθηκε τις γνώσεις των προηγούμενων είναι πάντα πιο κατάλληλη να εδραιώσει μια εκπαίδευση, η οποία θα αναπτύξει με σωστό και αρμονικό τρόπο όλες τις φυσικές προδιαθέσεις του ανθρώπου και με αυτό τον τρόπο θα οδηγήσει το ανθρώπινο είδος στον προορισμό του. [...]. Για το λόγο αυτόν η εκπαίδευση είναι το μείζον και το δυσκολότερο πρόβλημα το οποίο μπορεί να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος. Στην πραγματικότητα, τα φώτα εξαρτώνται από την εκπαίδευση και η εκπαίδευση εξαρτάται από τα φώτα. [...].

Υπάρχει μια αρχή της τέχνης της εκπαίδευσης την οποία ιδιαιτέρως οι άνθρωποι που κάνουν σχεδιασμούς διδασκαλίας θα έπρεπε να έχουν πάντα υπόψη τους: τα παιδιά δεν πρέπει να εκπαιδεύονται μόνο σύμφωνα με την παρούσα κατάσταση του ανθρώπινου είδους, αλλά σύμφωνα με την πιθανή και καλύτερη μελλοντική κατάσταση του, δηλαδή, σύμφωνα με την Ιδέα της Ανθρωπότητας και με τον τελικό προορισμό της. Αυτή η αρχή έχει μεγάλη σημασία. Συνήθως οι γονείς εκπαιδεύουν τα παιδιά τους με μοναδικό σκοπό να τα προσαρμόσουν στον σύγχρονο κόσμο, όσο διεφθαρμένος και αν είναι. Θα έπρεπε μάλλον να τους δίνουν μια καλύτερη εκπαίδευση, με σκοπό να μπορεί να προκύψει μια καλύτερη κατάσταση στο μέλλον. Παρουσιάζονται όμως δύο εμπόδια για αυτό:

1) Συνήθως, οι γονείς δεν ανησυχούν παρά μόνο για ένα πράγμα: να τα καταφέρουν τα παιδιά τους, όταν βγουν στον κόσμο και 2) οι πρίγκιπες δεν θεωρούν τους υπηκόους τους καλύτερους από όργανα για τα σχέδια τους.

Οι γονείς σκέφτονται το σπίτι τους, οι πρίγκιπες σκέφτονται τη χώρα τους. Ούτε οι μεν ούτε οι δε δεν έχουν ως τελικό σκοπό το παγκόσμιο καλό και την τελειότητα για την οποία είναι προορισμένη η ανθρωπότητα και για την οποία διαθέτει την προδιάθεση. Η σύλληψη ενός σχεδίου εκπαίδευσης όμως θα έπρεπε να λάβει κοσμοπολίτικο προσανατολισμό. Μήπως, τότε, το παγκόσμιο καλό είναι μια Ιδέα η οποία μπορεί να βλάψει το προσωπικό καλό; Σε καμία περίπτωση! Ακόμα και αν φαίνεται ότι πρέπει να θυσιάσουν ορισμένα πράγματα, κατά βάθος

πάντα ενεργεί κάποιος καλύτερα για το καλό του παρόντος, όταν υπηρετεί αυτή την Ιδέα. Και τι υπέροχες συνέπειες τη συνοδεύουν! Η καλή εκπαίδευση είναι ακριβώς η πηγή από την οποία αναβλύζουν όλα τα αγαθά αυτού του κόσμου. Οι σπόροι που βρίσκονται μέσα στον άνθρωπο πρέπει να αναπτυχθούν. Επειδή δεν υπάρχουν μεταξύ των φυσικών προδιαθέσεων του ανθρώπου αρχές που να οδηγούν στο κακό. Η μόνη αιτία του κακού είναι ότι η φύση δεν υπακούει σε κανόνες. Στον άνθρωπο υπάρχουν σπόροι μόνο για το καλό.

IMMANUEL KANT, Σκέψεις περί εκπαίδευσης, εισαγωγή
(Όπως στο Savater, F. (2004). Η αξία του εκπαιδεύειν.
Μτφ. Βαγγέλης Νικολόπουλος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 271-272).

4

Έμφυλες
ταυτότητες
και στερεότυπα

Τα στερεότυπα ακολουθούν τους σημερινούς Μπίλι Έλιοτ¹¹

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για άρθρο στην κατηγορία Πολιτισμός (Χορός) της εφημερίδας Η Καθημερινή που δημοσιεύεται τόσο στην έντυπη όσο και στην ηλεκτρονική έκδοσή της. Αφορμή για το άρθρο είναι η κυκλοφορία (07/11/2017) των απομνημονευμάτων του Ντέιβιντ Χάλμπεργκ, πρώτου χορευτή του American Ballet Theater και των Μπολσσί. Το άρθρο προσφέρεται για την ανάπτυξη προβληματισμού σε σχέση με την επιβίωση στερεοτύπων ως προς τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του φύλου.

Κείμενο

Εκατοντάδες επαγγελματίες του χορού έσπευσαν να εξομολογηθούν τις τραυματικές εμπειρίες τις στον Σκοτ Γκόρμλεϊ όταν, αντλώντας έμπνευση από την περίπτωση του γιου του, αποφάσισε να γυρίσει το ντοκιμαντέρ «Danseur».

Από τον Νουρέγεφ ως τον Ιβάν Βασίλιεφ, μερικά από τα μεγαλύτερα αστέρια του κλασικού χορού είναι άντρες, ενώ εξίσου ανδροκρατούμενες είναι οι θέσεις των καλλιτεχνικών διευθυντών στα μεγαλύτερα μπαλέτα του κόσμου. Τι παράξενο λοιπόν που τα αγόρια εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τα πειράγματα ή τον εμπαιγμό των συνομηλίκων τους, για να μην αναφέρουμε τις προκαταλήψεις των οικογενειών τους εάν τολμήσουν να εκφράσουν την επιθυμία να ασχοληθούν με τον χορό.

Στα απομνημονεύματά του, που αναμένονται τον Νοέμβριο, ο Ντέιβιντ Χάλμπεργκ, πρώτος χορευτής του American Ballet Theater και των Μπολσσί, μιλάει με ωμή ειλικρίνεια για τα δύσκολα παιδικά του χρόνια και τον εκφοβισμό που υφίστατο σχεδόν καθημερινά στο σχολείο. Οι συμμαθητές του συνήθιζαν να τον αποκαλούν «αδελφή» και «κορίτσι», ενώ μια μέρα άδειασαν πάνω του ένα ολόκληρο μπουκάλι γυναικείο άρωμα.

¹¹ Η ταινία **Billy Elliot** (γνωστή στην Ελλάδα ως Γεννημένος Χορευτής) είναι βρετανική δραματική κομεντί παραγωγής 2000 σε σκηνοθεσία Στίβεν Ντάλντρι. Τοποθετημένο στην Αγγλία του 1980, η ταινία αφηγείται την ιστορία ενός 11 χρονου αγοριού και την προσπάθειά του να γίνει χορευτής.

Μερικές δεκαετίες αργότερα, φαίνεται ότι κυριαρχούν οι στερεοτυπικές αντιλήψεις: Το 93% των έφηβων χορευτών που συμμετείχαν σε έρευνα του Wayne State University στο Ντιτρόιτ παραδέχτηκε ότι οι συμμαθητές τους τους περιγελούσαν, ενώ το 68% είχε πέσει θύμα λεκτικής ή σωματικής παρενόχλησης. Εκατοντάδες επαγγελματίες του χορού έσπευσαν να εξομολογηθούν τις τραυματικές εμπειρίες τους στον κινηματογραφιστή Σκοτ Γκόρμλεϊ όταν, αντλώντας έμπνευση από την περίπτωση του γιου του, αποφάσισε να γυρίσει το ντοκιμαντέρ «Danseur» με θέμα τις διακρίσεις που υφίστανται οι άντρες χορευτές στη σύγχρονη Αμερική. Πολλοί εξ αυτών δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνο την εκθρόνηση των συμμαθητών τους, αλλά και τις πιέσεις των γονέων τους. Παρά την επιτυχία του «Μπίλι Έλιοτ», η κατάσταση δεν είναι καλύτερη στη Βρετανία, όπου πριν από μερικά χρόνια ένα εντεκάχρονο αγόρι ξυλοκοπήθηκε τόσο βίαια που χρειάστηκε να υποβληθεί σε επέμβαση στο πόδι.

Για την κατάσταση στην Ελλάδα δεν υπάρχουν αριθμητικά δεδομένα, όμως μια βόλτα στην πιο κοντινή σχολή αρκεί για να επιβεβαιώσει το γεγονός πως ο χορός (με εξαίρεση τα είδη που θεωρούνται επαρκώς «αρρενωπά», όπως το breakdancing) παραμένει κατεξοχήν κοριτσίστικη δραστηριότητα. «Αν και τα πράγματα είναι καλύτερα απ' ό,τι παλαιότερα, όταν το να ασχοληθεί ένα αγόρι με τον χορό ήταν σχεδόν απαγορευτικό, οι κοινωνικές νόρμες εξακολουθούν να ορίζουν ποιες δραστηριότητες είναι αποδεκτές για το κάθε φύλο», λέει στην «Κ» η ψυχολόγος και ομαδική αναλύτρια Χαρά Χαριτάκη. Παρότι εργάζεται εδώ και πολλά χρόνια τόσο με παιδιά όσο και με γονείς, η ίδια δεν έχει έρθει ποτέ αντιμέτωπη με ανάλογη περίπτωση, γεγονός που κατά την άποψή της οφείλεται απλούστατα στο ότι το ζήτημα ρυθμίζεται από πολύ νωρίς: οι οικογένειες ωθούν ή πιέζουν τα παιδιά τους, και ιδιαίτερα τα αγόρια, να ακολουθήσουν τις «κατάλληλες» δραστηριότητες από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, αποφεύγοντας να τα εκθέσουν σε κάτι διαφορετικό. «Στην Ελλάδα παραμένει εν πολλοίς απαγορευμένο για έναν άντρα ή ένα αγόρι να αναπτύξει τη θηλυκή πλευρά του, δηλαδή τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές που ταυτίζουμε με τις γυναίκες», συνεχίζει η κ. Χαριτάκη. «Αρκετές φορές οι γονείς εκφράζουν την ανησυχία ότι ο γιος τους προτιμά να παίζει, για παράδειγμα, με κούκλες, ενώ έχουν λιγότερο άγχος για τις κόρες τους, και εκεί φαίνεται η καταπίεση που δέχονται τα αγόρια. Έχω την αίσθηση πως ο χορός τους τρομάζει περισσότερο από τη μουσική ή τις τέχνες, επειδή είναι σωματική δραστηριότητα. Νομίζω πάντως ότι αν κάποιος τους εξηγήσει, είναι δυνατόν να διαχειριστούν τις ανασφάλειές τους».

Φαίνεται ότι στη χώρα μας μόνο τα αγόρια που πραγματικά έχουν πάθος για τον χορό βρίσκουν τη δύναμη να κυνηγήσουν το όνειρό τους, και η ειρωνεία είναι πως αυτά τα θαρραλέα, «δοσμένα» παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με κάθε είδους δοκιμασίες. Εκεί, ο ρόλος του γονέα είναι να στηρίξει το παιδί του, υπενθυμίζοντάς του πως δεν υπάρχουν αμιγώς αντρικές ή γυναικείες μορφές έκφρασης, και φυσικά να παρέμβει στην περίπτωση λεκτικής ή σωματικής κακοποίησης. Ταυτόχρονα, είναι χρήσιμο να διδάσκουμε στα παιδιά μας την αξία της προσαρμογής. «Είναι μια λεπτή ισορροπία», υπογραμμίζει η κ. Χαριτάκη. «Είναι σημαντικό να μην υπακούμε τυφλά στα κοινωνικά πρότυπα, αλλά και να γνωρίζουμε πως ζούμε σε μια κοινωνία όπου υπάρχουν πρότυπα, και είναι ταλαιπωρία να βρίσκεσαι συνέχεια απέναντί τους», καταλήγει. [...]

Σανούδου, Χ. (14.10.2017). «Τα στερεότυπα ακολουθούν τους σημερινούς Μπίλι Έλιοτ».

Η Καθημερινή (Έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από http://www.kathimerini.gr/930757/article/politismos/xoros/ta-stereotypa-akoloyθoyn-toys-shmerinoys-mpili-eliot?adman_arid=fvaKc_m_ap:gbQr:1KD στις 10/04/2019.

Να αντικρούσουμε την αντίληψη ότι τα κορίτσια αξίζουν λιγότερο

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για άρθρο που έχει δημοσιευθεί στην Εφημερίδα των Συντακτών και παρουσιάζει τα βασικά σημεία μιας έρευνας σχετικά με τη βία εις βάρος των κοριτσιών που πραγματοποιήθηκε από τη φιλανθρωπική ΜΚΟ Plan International σε τρεις χώρες –Ισπανία, Κολομβία και Ουγκάντα.

Στο συγκεκριμένο κείμενο διατηρείται η μορφοποίηση της ηλεκτρονικής δημοσίευσής του και προσφέρεται για δραστηριότητες οπτικού γραμματισμού και γραμματισμού στα Μέσα.

Κείμενο

Βία κατά των κοριτσιών Οι διακρίσεις με βάση το φύλο ξεκινούν από το σπίτι, όπου οι προσδοκίες για τη συμπεριφορά των κοριτσιών ενισχύονται από τους γονείς τους, τους αδελφούς τους και τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο | Dreamstime

*02.10.2017, 13:57 | Ετικέτες: γυναίκες, βία, παιδιά, σεξουαλική παρενόχληση, δικαιώματα
Συντάκτης: efsyn.gr*

Μεγάλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε τρεις χώρες –Ισπανία, Κολομβία και Ουγκάντα– από τη φιλανθρωπική ΜΚΟ Plan International, που έχει έδρα το Λονδίνο, αποδεικνύει ότι η βία εις βάρος των κοριτσιών θεωρείται «αποδεκτή» αλλά και «δεδομένη» λόγω φύλου.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε με συνεντεύξεις 301 αγοριών και κοριτσιών στις παραπάνω χώρες, φέρνει ξανά στο φως πρακτικές όπως: κορίτσια που εξαναγκάζονται να έχουν ερωτικές συνενυρέσεις με αντάλλαγμα σχολικά βιβλία, ανήλικες που υποχρεώνονται να παντρευτούν χωρίς να το θέλουν, βιασμούς κ.λπ.

Η επικεφαλής της Plan International Αν-Μπριγκίτε Άλμπρεκτσεν, αναφέρει ότι «οι τρομακτικές μαρτυρίες των κοριτσιών αποκαλύπτουν ότι σχεδόν η κάθε εμπειρία τους –είτε στο σπίτι, είτε στο σχολείο, είτε στα δημόσια μέσα μεταφοράς ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης– τους υπενθυμίζει ότι είναι κατώτερα των αγοριών».

«Η βία, συγκεκριμένα, κρίνεται τόσο φυσιολογική ώστε κάποια κορίτσια να τη θεωρούν συνοδευτικό του φύλου τους», αναφέρει.

Βάσει στοιχείων των Ηνωμένων Εθνών, ένα τρίτο όλων των γυναικών υφίστανται σωματική ή σεξουαλική βία κάποια στιγμή στη ζωή τους. Μια στις πέντε θα πέσει θύμα βιασμού ή απόπειρας βιασμού, ενώ τα υψηλά ποσοστά δολοφονιών και ενδοοικογενειακής βίας μαστίζουν πολλές χώρες.

Όπως διαπιστώνεται στη μελέτη της Plan International, οι διακρίσεις με βάση το φύλο ξεκινούν από το σπίτι, όπου οι προσδοκίες για τη συμπεριφορά των κοριτσιών ενισχύονται από τους γονείς τους, τους αδελφούς τους και τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο.

Πράγμα που σημαίνει ότι τα κορίτσια είναι υπεύθυνα για τις περισσότερες οικιακές εργασίες και για τη φροντίδα, ενώ η βία, περιλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, παραβλέπεται.

Όπως τονίζεται, η ανισότητα των φύλων βασίζεται σε παραδοσιακές απόψεις μισογυνισμού, σύμφωνα με τις οποίες τα κορίτσια είναι κατώτερα και λιγότερο ικανά από τα αγόρια και στις τρεις χώρες όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

«Αυτή η βαθιά ριζωμένη προκατάληψη που θέλει τις γυναίκες και τα κορίτσια να θεωρούνται κατώτερα είναι το μεγαλύτερο εμπόδιο για τον τερματισμό της ανισότητας», αναφέρει η έκθεση.

Ως συνέπεια, πολύ συχνά τα κορίτσια έχουν ελάχιστο ή καθόλου λόγο στο πότε και με ποιον θα παντρευτούν ή στο αν θα πάνε στο σχολείο, ενώ τα σώματά τους και η σεξουαλικότητά τους τυγχάνουν μεταχείρισης «προϊόντων προς ανταλλαγή».

Στην Ουγκάντα η ανέχεια μπορεί να οδηγήσει τα κορίτσια στο σεξ με μεγαλύτερα αγόρια και αντάλλαγμα βασικά είδη καθημερινής χρήσης: από προϊόντα προσωπικής υγιεινής έως τα δίδακτρα του σχολείου, ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν τα μαθήματα.

Σύμφωνα με τους συντάκτες της έκθεσης, «το κλειδί της ισότητας είναι να αντικρούσουμε την ευρεία αντίληψη ότι τα κορίτσια αξίζουν λιγότερο από τα αγόρια», αναφέρεται.

Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι στην Ουγκάντα και την Κολομβία τα κορίτσια δεν θεωρούν πλέον τους εαυτούς τους αποκλειστικά υπεύθυνους για την προώθηση της ισότητας των φύλων.

Όλο και συχνότερα αναζητούν «συμμάχους», όπως αρχηγούς της κοινότητας, δημάρχους, δασκάλους και αγόρια για να αλλάξουν τις κοινωνικές νόρμες.

«Αυτή είναι μια σαφής αλλαγή σε σχέση με αποδείξεις που συλλέχθηκαν σε προηγούμενη έρευνα όταν είχε θεωρηθεί ότι η αλλαγή ήταν κατά πολύ ευθύνη των κοριτσιών και των μητέρων τους», τονίζεται.

efsyn.gr (02.10.2017). «Να αντικρούσουμε την αντίληψη ότι τα κορίτσια αξίζουν λιγότερο».

Η Εφημερίδα των Συντακτών. Ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr/arthro/na-antikroysoyme-tin-antilipsi-oti-ta-koritsia-axizoyn-ligotero> στις 10/04/2019.

Μια συνοπτική ιστορία της Ευρώπης του εικοστού αιώνα

Εισαγωγικό σημείωμα

Το 2001, ο τσεχικής καταγωγής συγγραφέας Patrik Ourednik (1957) δημοσιεύει το έργο «Europeana, Μια συνοπτική ιστορία της Ευρώπης του εικοστού αιώνα». Ωστόσο δεν πρόκειται για ιστοριογραφική αφήγηση σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του είδους. Μάλλον πρόκειται για μια αναδιήγηση των γεγονότων του 20ού αιώνα με τρόπο μη αναμενόμενο (μέσα από ένα παιχνίδι συνειρμών, με καυστική ειρωνεία και αντιπηρική διάθεση), προκειμένου να αναδειχθεί ο στερεοτυπικός λόγος και οι κοινοτοπίες που αναπαράγονται στις κυρίαρχες ιστορικές αφηγήσεις.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα αξίζει να προσεχθεί η απουσία σημείων στίξης που καθιστά ορατό τον συνειρμικό τρόπο γραφής και η έντονη ειρωνική διάθεση με την οποία ο αφηγητής αναπαριστά ό,τι θεωρείται κατάκτηση του 20ού αιώνα στον τομέα των σχέσεων των δύο φύλων.

Κείμενο

Στο τέλος του δέκατου ένατου αιώνα ο κόσμος των πόλεων περίμενε το νέο αιώνα με ανυπομονησία επειδή είχε την αίσθηση πως ο δέκατος ένατος αιώνας είχε χαράξει το δρόμο που θα ακολουθούσε αποφασιστικά η ανθρωπότητα και ακόμα πως στο μέλλον όλος ο κόσμος θα μπορούσε να τηλεφωνεί να ταξιδεύει πάνω σε ατμόπλοια να μετακινείται με το μετρό να χρησιμοποιεί κυλιόμενες σκάλες με κινούμενες ράμπες να ζεσταίνεται με κάρβουνο καλής ποιότητας να κάνει μπάνιο μια φορά την εβδομάδα και να μεταδίδει τις σκέψεις του και τους πόθους του με αστραπιαία ταχύτητα χάρη στον ηλεκτρομαγνητικό τηλεγράφο και στην ασύρματη τηλεγραφία. Και πίστευαν πως αυτό θα επέτρεπε στην ανθρωπότητα να αγγίξει την αρμονία και να ζήσει ειρηνικά και αδερφωμένα. Έτσι όταν το 1900 άνοιξε στο Παρίσι η Παγκόσμια Έκθεση που στο κατώφλι του νέου αιώνα εξυμνούσε το μέλλον και τους δρόμους που θα ακολουθούσε αποφασιστικά η ανθρωπότητα οι επισκέπτες χρησιμοποιούσαν κυλιόμενες σκάλες θαύμαζαν τις εφευρέσεις εκπλήσσονταν από τις νέες καλλιτεχνικές τάσεις και ευφραίνονταν στην ιδέα πως ο εικοστός αιώνας θα έβαζε τέλος στη φτώχεια και στη σκληρή εργασία ενώ οι δυνατότητες του ηλεκτρισμού θα ξεπερνούσαν και τα πιο τρελά όνειρα και όλος ο κόσμος θα είχε κοινωνική ασφάλεια και μια βδομάδα πληρωμένης άδειας και οι άνθρωποι θα ζούσαν με άνετο υγιεινό και δημοκρατικό τρόπο κι ακόμα και οι γυναίκες θα είχαν πρόσβαση στη δημοκρατία και θα μπορούσαν να πηγαίνουν να ψηφίζουν για να εκλέξουν τους πολιτικούς τους αντιπροσώπους. Και περίμεναν με ανυπομονησία τον εικοστό αιώνα επειδή ήταν μια νέα ευκαιρία για την ανθρωπότητα και έπρεπε να βγουν εποικοδομητικά συμπεράσματα από τα λάθη του παρελθόντος. Οι γυναίκες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου το 1906 στη Φινλανδία το 1913 στη Νορβηγία το 1915 στη Δανία κ.λπ. και με τον καιρό θέλησαν να σπουδάσουν και να πάρουν απολυτήριο λυκείου και να μπουν στην πολιτική και στις επιστήμες και στο στρατό για να προαγάγουν έναν πιο

δίκαιο κόσμο. Οι περισσότεροι άντρες παρέμεναν διστακτικοί απέναντι στις διεκδικήσεις των γυναικών και θεωρούσαν ότι οι γυναίκες έχουν ικανότητες κυρίως για την οικογενειακή ζωή και τις μικροδουλειές του σπιτιού ενώ οι άντρες έχουν πιο ανεπτυγμένη αίσθηση σε ό,τι αφορά στην οργάνωση της κοινωνίας και στην καλή συντροφικότητα. Και ορισμένες δημοκρατικές χώρες νομοθέτησαν υπέρ της ισότητας των φύλων αλλά μερικές γυναίκες έλεγαν πως αυτό δεν ήταν δημοκρατικό επειδή οι γυναίκες είναι πάνω απ' όλα ανθρώπινα όντα και δεν είναι δίκαιο να περιορίζονται στο να φέρνουν στον κόσμο παιδιά και να πλένουν πάνες κ.λπ. περιμένοντας τον άντρα τους να φέρει σπίτι το μισθό. Και μερικοί άντρες έλεγαν πως θα προτιμούσαν να μένουν στο σπίτι και να πλένουν πάνες κ.λπ. και να μην είναι πλέον υποχρεωμένοι να εργάζονται ενώ στη Σουηδία όπου υπήρχε ανεπτυγμένη κοινωνική πολιτική πολλοί άντρες έπαιρναν επίδομα επειδή οι γυναίκες τους εργάζονταν. Και διάφορες μελέτες έδειξαν ότι πολύς κόσμος θεωρούσε την εφεύρεση της αντισύλληψης ως το μεγαλύτερο γεγονός του αιώνα επειδή οι γυναίκες μπορούσαν να ζευγαρώνουν ελεύθερα με τους άντρες της επιλογής τους και να έχουν παιδιά αν και όποτε το επιθυμούσαν και να γίνουν έτσι οικονομικά ανεξάρτητες και να θέσουν υποψηφιότητα και για θέσεις εργασίας με αυξημένες ευθύνες και δεν λιποθυμούσαν πια στη θέα ενός ποντικιού επειδή είχαν πάψει να υφίστανται τα αντρικά στερεότυπα για τις γυναίκες. Και οι κοινωνιολόγοι έλεγαν ότι το παραδοσιακό γυναικείο μοντέλο είχε ξεπεραστεί οριστικά στη δυτική κοινωνία και ότι οι γυναίκες που είχαν προσαρμοστεί αιώνες ολόκληρους στη φυσική τάξη είχαν φτάσει σ' ένα στάδιο συμβατό με τις επιθυμίες τους χάρη στην αντισύλληψη. Επίσης όμως έλεγαν ότι η χειραφέτηση των γυναικών είχε στην πραγματικότητα ως αποτέλεσμα μια καταπιεστική ελευθερία επειδή είχαν όλο και περισσότερες ευθύνες και υποχρεώσεις και ό,τι παλιά θεωρούσαμε σαν κατακτήσεις και προνόμια: την απαγόρευση της νυχτερινής εργασίας την άδεια μητρότητας κ.λπ. οι γυναίκες το αισθάνονταν στο εξής σαν μια μορφή καταπίεσης.

Ourednik, P. (2005). *Europeana, Μια συνοπτική ιστορία της Ευρώπης του εικοστού αιώνα*. Μτφ. Μανώλης Αγγελόπουλος. Αθήνα: Κέδρος. 15-17.

Το κουτσομπολιό σαν πολιτική αρετή

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Ουμπέρτο Έκο τοποθετείται κριτικά απέναντι στην κοινωνική προκατάληψη σε βάρος των γυναικών, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες είναι «κουτσομπόλες». Το κείμενο προσφέρεται για να συζητηθεί η «φυσικοποίηση» των κοινωνικών ταυτοτήτων.

Κείμενο

Το πολιτιστικό περιβάλλον καθορίζει τη φύση των ατόμων σε τέτοιο σημείο, ώστε να μην είμαστε πια σε θέση να το διακρίνουμε ακόμη κι όταν αποκρούουμε τις ρατσιστικές γνώμες όσων αποδίνουν σε σταθερή φυσική ιδιότητα τη συμπεριφορά κάποιου. Σε τέτοιες περιπτώσεις η πιο αυθόρμητη αντίδραση είναι συνήθως να αρνιόμαστε την υποθετική φυσική ιδιότητα. Σχεδόν όπως έκαναν οι φωτισμένοι δημοκράτες στην περίοδο της παρακμής τους, πριν λίγα χρόνια, μπρος στο ρατσιστή που περιγελούσε τους νέγρους για τα κατσαρά τους μαλλιά και την πλακουτσωτή μύτη τους: κατέβαλαν απεγνωσμένες προσπάθειες να αποδείξουν έμμεσα ότι οι νέγροι έχουν ίσια μαλλιά και ελληνόμορφες μύτες (μέχρις ότου το African Look και το σλόγκαν «Black is beautiful» βάλανε τα πράγματα στη θέση τους). Η τελευταία Σύνοδος¹ τέλειωσε χωρίς να παραχωρήσει στις γυναίκες την ιερατεία, και ορισμένες εφημερίδες μετέφεραν τη γνώμη των πιο οπισθοδρομικών ιερέων και επισκόπων, που διστάζουν να εμπιστευτούν τη διακονία της εξομολόγησης στις γυναίκες γιατί «όπως ξέρουμε είναι κουτσομπόλες και δε θα κατάφερναν να φυλάξουν το μυστικό». Σχεδόν πάντα το σχόλιο που συνόδευε αυτές τις γνώμες προσπαθούσε να τις γελοιοποιήσει αποδίδοντας σε απλό μύθο το γεγονός ότι οι γυναίκες αγαπούν το κουτσομπολιό, μια και ο αρθρογράφος δεν ήθελε να αναγνωρίσει ένα υποθετικό φυσικό (και επομένως «φυλετικό») χαρακτηριστικό σαν γενικευμένο, σταθερό, αιώνιο. Όμως το πρόβλημα δεν είναι να αρνιόμαστε ένα δεδομένο φαινομενικά φυσικό χαρακτηριστικό, αλλά να το ανάγουμε στην πολιτιστική του μήτρα. Και απ' την αρχή θα ήθελα να επιβεβαιώσω ότι συνήθως οι γυναίκες κλίνουν προς αυτό που χαρακτηρίζουμε «κουτσομπολιό», ακόμη και σε βάρος της απαιτούμενης εχεμύθειας. Πρέπει όμως τώρα να καθορίσουμε τι είναι το κουτσομπολιό. Ας πούμε ότι συνίσταται σ' ένα μεγάλο ενδιαφέρον για τις ιδιωτικές υποθέσεις των άλλων και σε μια τάση διάδοσης των πληροφοριών συνοδεύοντάς τις με μια προσωπική αξιολόγηση. Ας διερωτηθούμε, ακόμη, αν η ανάγκη της γνώσης των πράξεων των ομοίων μας και η συζήτηση γύρω απ' αυτές δεν είναι χαρακτηριστικό του ανθρώπου σαν κοινωνικό ον. Ο άνθρωπος που δεν ενδιαφέρεται για όσα συμβαίνουν στους άλλους και δε νιώθει την ανάγκη να τα κρίνει δημόσια, είναι άρρωστος. Μόνο που, εξαιτίας της εκπαίδευσης και της αιώνιας διαίρεσης των καθηκόντων μεταξύ των φύλων, στον άντρα ανατίθεται η διαχείριση των δημοσίων πραγμάτων, ενώ στη γυναίκα ανατίθεται η διαχείριση των ιδιωτικών πραγμάτων, δηλαδή της οικογένειας. Τα δημόσια πράγματα εκτείνονται σε αχτίνα πόλης, κράτους και συχνά του κόσμου ολόκληρου. Η οικογένεια έχει μια αχτίνα δράσης που ενδιαφέρει την πολυκατοικία, τη συνοικία, το χωριό. Ασκώντας τη διαχείριση των δημοσίων πραγμάτων (πολιτική και διοικητική μηχανή, ψυχρός και

θερμός πόλεμος), ο άντρας ενδιαφέρεται συνέχεια γι' αυτά που κάνουν οι άλλοι, τα διαδίδει και τα κρίνει. Όσο περισσότερο κάνει κάτι τέτοιο, τόσο περισσότερο θεωρείται κοινωνικά δραστήριος και θαρραλέος. Εάν βλέπει αλλά σιωπά, οι άλλοι τον θεωρούν ύποπτο για διαφθορά, μαφιόζο. Αυτό σημαίνει ότι σε δημόσιο επίπεδο το κουτσομπολιό είναι πολιτική αρετή. Για να νιώσει πιο ελεύθερος σ' αυτή του τη δραστηριότητα, ο άντρας κάνει με τους ομοίους του μια σιωπηρή συμφωνία, με την οποία η οικογενειακή σφαίρα καθορίζεται σαν σφαίρα του ιδιωτικού, και δεν καλύπτεται από το δικαίωμα και την υποχρέωση κρίσης, εκτός από περιπτώσεις κατά τις οποίες η ιδιωτική ζωή επιδρά πάνω στη δημόσια. Για τον άντρα, επομένως, η εχεμύθεια στη σφαίρα του ιδιωτικού είναι αρετή, όπως αρετή είναι και το κουτσομπολιό (που ονομάζεται πολιτική συζήτηση) στη σφαίρα του δημοσίου.

Η καταπιεστική κατάσταση στην οποία βρέθηκε η γυναίκα επί χιλιετίδες, την ανάγκασε να ταυτίσει τη σφαίρα του ιδιωτικού με τη μοναδική σφαίρα του δημοσίου στην οποία μπορούσε να δράσει. Φυσικό είναι να κάνει κουτσομπολιό, για να υπακούσει στο ένστικτο κριτικής και κοινωνικής γνώσης, στο μοναδικό χώρο που της ήταν ελεύθερος. Το κουτσομπολιό «σε στυλ κυρά Κατίνας» δεν είναι τίποτ' άλλο από μια μορφή κριτικής των άλλων γυναικών που διαχειρίζονται στραβά τις ιδιωτικές υποθέσεις και –με τη σημασία που παίρνουνε τα προσωπικά σε κλίμακα συνοικίας ή χωριού– επιδρούν αρνητικά στη συμπεριφορά των άλλων. Το κουτσομπολιό της, που είναι ενοχλητικό για τον άντρα, καθορίζει τα όρια κοινωνικότητας, μέσα στα οποία η γυναίκα είναι υποχρεωμένη να ζει. Κι άλλωστε, το ότι μια πολιτιστική ανάγκη παίρνει τη μορφή δεύτερης φύσης είναι κάτι συνηθέστατο. Και η φύση του ανθρώπου αλλάζει μόνο αλλάζοντας τις πολιτιστικές συνήθειες. Και η γυναίκα δεν θα μπορέσει να γίνει ιερέας όσο θα τη θέλουμε μόνο άγγελο της οικογενειακής εστίας.

Επεξεργασία εικόνων από το διαδίκτυο.

Eco, U. (1999). Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή. Μτφ. Αντώνης Τσοπάνογλου.
Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης.

[illegible]

53

5

Αναπαραστάσεις του διαφορετικού Άλλου

Το δικαίωμα του παιδιού στον σεβασμό

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Γιάννης Κόρτσας, πολωνοεβραίος, παιδίατρος, παιδαγωγός, συγγραφέας, δημοσιογράφος, κοινωνικός ακτιβιστής, στο δοκίμιό του «Το δικαίωμα του παιδιού στον σεβασμό», που δημοσίευσε το 1928, διατυπώνει την απαίτηση ο κόσμος των ανηλίκων να σεβαστεί την παιδικότητα και να μην την προσεγγίζει απλώς ως «ελλειμματική» οντότητα.

Κείμενο

Όχι τόσο παλιά, ο ταπεινός γιατρός χορηγούσε συγκαταβατικά στους ασθενείς γλυκά σιρόπια και πικρά ελιξίρια. Συνήθιζε να περιορίζει τους ασθενείς με πυρετό. Συνήθιζε να αφαιμάζει. Οδηγούσε σε λιμό τους ασθενείς στους σκοτεινούς προθαλάμους του νεκροταφείου. Άκαρδος στους φτωχούς, ευχαριστούσε τους ισχυρούς.

Ώσπου ξεκίνησε να απαιτεί –και έλαβε.

Ο γιατρός κατέκτησε για τα παιδιά τον χώρο και τον ήλιο. Όπως κάνει ένας στρατηγός –ντροπή μας– παρέδωσε στο παιδί την κίνηση, την εύθυμη περιπέτεια, τη χαρά της ευμενούς στήριξης, την απόφαση της έντιμης ζωής που ξετυλίγεται στις κουβέντες γύρω από τη φωτιά της κατασκήνωσης, κάτω από τον γεμάτο με αστέρια ουρανό.

Ποιος ο δικός μας, των παιδαγωγών, ο ρόλος; Ποιο το μερίδιο της δουλειάς μας;

Επιστάτης των τοίχων και των επίπλων, της σιωπής της αυλής, της καθαρότητας των αυτιών και του πατώματος, βοσκός που φυλάει τα ζωντανά να μην κάνουν ζημιές, να μην ενοχλούν τους ενήλικες στις δουλειές τους και στις χαρούμενες διακοπές τους, κλειδοκράτορας των φθαρμένων παντελονιών και παπουτσιών και τσιγκούνης διανομέας της φακής. Φύλακας των προνομίων των ενηλίκων και ράθυμος εκτελεστής ανειδίκευτων ιδιοτροπιών.

Περίπτερο γεμάτο φόβους και προειδοποιήσεις, πάγκος ηθικής σαβούρας, καπηλειό νοθευμένης γνώσης, η οποία αποθαρρύνει, συγχέει και αποκοιμίζει, αντί να ξυπνά, να ζωντανεύει, να χαροποιεί. Πράκτορες της φτηνής αρετής, πρέπει να επιβάλλουμε στα παιδιά σεβασμό και υπακοή, ενώ στους ενήλικες να προκαλούμε τρυφερές συγκινήσεις, να κολακεύουμε τα θερμά αισθήματα τους. Με μια χούφτα δεκάρες να χτίζουμε το σίγουρο μέλλον, να εξαπατάμε και να αποκρύβουμε ότι τα παιδιά είναι αριθμός, βούληση, δύναμη και νόμος.

Ο γιατρός άρπαξε το παιδί απ' την αγκαλιά του θανάτου. Το καθήκον του παιδαγωγού είναι να του προσφέρει συνθήκες να ζήσει, να του κερδίσει το δικαίωμα να είναι παιδί.

Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο ώριμος άνθρωπος καθοδηγείται από κίνητρα, το παιδί από ορμές, ο ενήλικας είναι λογικός, το παιδί είναι απρόβλεπτο στην απαιτηλή φαντασία του, ο ενήλικας έχει χαρακτήρα, καθιερωμένη ηθική όψη, το παιδί μπερδεύεται στο χάος των ενστίκτων και των πόθων. Εξετάζουν το παιδί όχι ως διαφορετική, αλλά ως χαμηλότερη, πιο αδύναμη, φτωχότερη ψυχική δομή. Δήθεν ενήλικες όλοι αυτοί –σπουδαγμένοι καθηγητές.

Ο κόσμος των ενηλίκων: μπερδέματα, αναχρονιστικές απόψεις και πεποιθήσεις, ψυχολογία της αγέλης, προκαταλήψεις και συνήθειες, επιπόλαιες πράξεις των πατεράδων και των μανάδων, ολόκληρη –από κάτω ως πάνω– ανεύθυνη ζωή των μεγάλων. Αμέλεια, σκληρότητα,

μυαλο πείσμα, απερισκεψία, ενήλικες κενολογίες, τρέλες και μεθυσμένες σκανταλιές.

Απ' την άλλη: η σοβαρότητα, η σωφροσύνη και η ισορροπία των παιδιών, οι φερέγγυες δεσμεύσεις τους, οι εμπειρίες στους χώρους τους, το κεφάλαιο των δίκαιων κρίσεων και εκτιμήσεων, η διακριτική συγκράτηση στις απαιτήσεις, οι λεπτές αντιλήψεις, η αλάθητη διαίσθηση του ορθού.

Άραγε κερδίζει κάθε ένας που παίζει σκάκι με ένα παιδί;

As απαιτούμε σεβασμό για τα φωτεινά μάτια, τα απαλά μάγουλα, για τη νεανική προσπάθεια και εμπιστοσύνη. Γιατί να είναι περισσότερο σεβαστό το κουρασμένο βλέμμα, το ζαρωμένο μέτωπο, η σκληρή γκριζάδα, η καμπουριασμένη παραίτηση;

Ανατολή και δύση του ήλιου. Πρωινή και βραδινή προσευχή. Και εισπνοή και εκπνοή. Και συστολή και διαστολή της καρδιάς.

Στρατιώτης –και όταν ξεκινά για τη μάχη και όταν επιστρέφει μπαρουτοκαπνισμένος.

Μεγαλώνει μια νέα γενιά, ένα νέο κύμα υψώνεται. Έρχονται μαζί με τα ελαττώματα και τα προσόντα τους. Φτιάξτε τους συνθήκες να εξελίσσονται όλο και καλύτεροι. Δεν θα κερδίσουμε την υπόθεση κατά του φέρετρου της νοσηρής κληρονομιάς, δεν θα πούμε στα αγριολούλουδα να γίνουν σιτηρά.

Δεν είμαστε θαυματουργοί –δεν θέλουμε να είμαστε τσαρλατάνοι. Παραιτούμαστε από την υποκριτική λαχτάρα για τέλεια παιδιά.

Απαιτούμε: Εξαλείψτε την πείνα, το κρύο, την υγρασία, την ασφυξία, τη στενότητα, τον υπερπληθυσμό.

Εσείς είστε που δημιουργείτε τα άρρωστα και τα σακατεμένα, εσείς καλλιεργείτε συνθήκες για ανταρσίες και επιδημίες: η δική σας επιπολαιότητα, ο ανορθολογισμός και η έλλειψη τάξης.

Προσοχή! Η σύγχρονη ζωή διαπλάθεται από ένα ισχυρό κτήνος, τον *homo rapax*¹². Αυτός υπαγορεύει τους τρόπους ζωής. Οι παραχωρήσεις του για τους αδύναμους είναι ψεύτικες. Πλαστός είναι ο σεβασμός του για τον γέρο, το ίδιο και η ισότητα των γυναικών και η ευμείνεια για το παιδί. Περιπλανιέται άστεγο το συναίσθημα –σαν τη Σταχτοπούτα. Ενώ ακριβώς τα παιδιά είναι οι πρίγκιπες των αισθήσεων, ποιητές και στοχαστές.

Σεβασμός, αν όχι ταπεινότητα, μπροστά στη λευκή, φωτεινή, άσπιλη, αγία παιδικότητα!

Korczak, J. (2017). *Το δικαίωμα του παιδιού στον σεβασμό*. Αθήνα: Μεταίχμιο: 62-65.

¹² Homo rapax (λατ.): άπληστος άνθρωπος.

Δίχως όρια

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το τελευταίο (13ο) κεφάλαιο της αυτοβιογραφίας του Stephen Hawking (1942 - 2018). Το απόσπασμα παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο ως προς τα χαρακτηριστικά του είδους της αυτοβιογραφίας όσο και ως προς τον τρόπο που αναπαράγονται ή αμφισβητούνται στερεότυπα σχετικά με την ταυτότητα του επιστήμονα-ερευνητή και του ανθρώπου με αναπηρία.

Κείμενο

Όταν διαγνώστηκα με ALS¹³ στα είκοσι ένα χρόνια μου, ένιωσα πολύ αδικημένος. Γιατί να συμβεί αυτό σε μένα; Εκείνη την εποχή σκέφτηκα πως η ζωή μου είχε τελειώσει και δεν θα μπορούσα να ξεδιπλώσω τις δυνατότητες που πίστευα πως είχα. Τώρα, όμως, πενήντα χρόνια αργότερα, μπορώ να είμαι απολύτως ικανοποιημένος με τη ζωή μου. Νυμφεύθηκα δύο φορές και έχω τρία όμορφα και ολοκληρωμένα παιδιά. Η επιστημονική καριέρα μου υπήρξε επιτυχημένη: πιστεύω πως οι περισσότεροι φυσικοί θα συμφωνούσαν ότι η πρόβλεψή μου για κβαντική εκπομπή από τις μαύρες τρύπες είναι σωστή, αν και δεν μου έχει αποφέρει μέχρι σήμερα το Βραβείο Νόμπελ, επειδή είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιβεβαιωθεί πειραματικά. Από την άλλη, κέρδισα το ακόμη πιο βαρύτιμο Βραβείο Θεμελιώδους Φυσικής, που μου απονεμήθηκε για τη θεωρητική σημασία της ανακάλυψης, παρότι δεν έχει επιβεβαιωθεί πειραματικά.

Η αναπηρία μου δεν στάθηκε σοβαρό εμπόδιο στην επιστημονική εργασία μου. Στην πραγματικότητα, θα έλεγα ότι κατά κάποιον τρόπο με ωφέλησε: δεν ήμουν υποχρεωμένος να δίνω διαλέξεις ή να διδάσκω τελειοφοίτους, ούτε να συμμετέχω σε βαρετές, χρονοβόρες επιτροπές. Έτσι, ήμουν σε θέση να αφοσιωθώ ολοκληρωτικά στην έρευνα.

Για τους συναδέλφους μου είμαι απλώς ένας ακόμη φυσικός, αλλά για το ευρύ κοινό, έγινα πιθανότατα ο πιο γνωστός επιστήμονας του κόσμου. Κι αυτό, αφενός επειδή οι επιστήμονες με την εξαίρεση του Αϊνστάιν, δεν είναι γνωστοί όπως τα αστέρια της ροκ, αφετέρου, επειδή ταιριάζω στο στερεότυπο της ανάπηρης μεγαλοφυΐας. Δεν μπορώ να μεταμφιεστώ φορώντας περούκα και μαύρα γυαλιά –με προδίδει η αναπηρική πολυθρόνα.

Η ζωή ενός διάσημου και εύκολα αναγνωρίσιμου ανθρώπου, έχει τα υπέρ και τα κατά της. Στα «κατά» θα μπορούσα να αναφέρω ότι ίσως δυσκολεύεσαι να κάνεις απλά πράγματα, όπως να πας για ψώνια, χωρίς να πολιορκηθείς από ανθρώπους που θέλουν φωτογραφίες, και ότι στο παρελθόν ο Τύπος έδειξε ένα αρρωστημένο ενδιαφέρον για την προσωπική ζωή μου. Αλλά τα «υπέρ», είναι πολύ περισσότερα. Ο κόσμος χαίρεται ειλικρινά όταν με βλέπει. Είχα το μεγαλύτερο ακροατήριο που υπήρξε ποτέ, ως κεντρικό πρόσωπο των Παραολυμπιακών αγώνων του Λονδίνου, το 2012.

Έζησα μια πλήρη και ικανοποιητική ζωή. Πιστεύω ότι τα άτομα με ειδικές ικανότητες πρέπει να επικεντρώνονται σ' αυτά που δεν τα εμποδίζει η αναπηρία τους να κάνουν, και όχι να λυπούνται γι' αυτά που δεν μπορούν. Προσωπικά εγώ, κατάφερα να κάνω τα περισσότερα απ' όσα ήθελα.

Hawking, S. (2013). *Το χρονικό της ζωής μου* (Αυτοβιογραφία).
Μτφ. Νέστορας Χούνος. Αθήνα: Τραυλός. 149-156.

¹³ Η **αμυοτροφική πλευρική σκλήρυνση** ή **πλάγια αμυοτροφική σκλήρυνση** (αγγλικά: *Amyotrophic Lateral Sclerosis*, ALS), γνωστή και ως **νόσος του κινητικού νευρώνα**, είναι εκφυλιστική διαταραχή του νευρικού συστήματος.

Σουέλ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Ιωάννα Καρυστιάνη (1952) είναι συγγραφέας και σεναριογράφος. Το βραβευμένο μυθιστόρημά της «Σουέλ» (που σημαίνει βουβό κύμα) αναδεικνύει, μεταξύ άλλων, τη στενή σχέση των ηρώων με τη θάλασσα, την αγάπη για τη θάλασσα. Ο κεντρικός ήρωας, ο καπετάν Αυγουστής, στο βουβό κυματισμό του ωκεανού κρύβει τη μοναξιά και την τυφλότητά του.

Κείμενο

Φαίνεται πως έβλεπα μόνον ό,τι το αφεντικό ήθελε να βλέπω. Τα μάτια μου δεν είχαν μυαλό να κυνηγήσουν κάτι παραπάνω, κάτι ύποπτο. Του έδειχνα ένα φεγγαράκι - κόκκινο φιρίκι και του έκλεινα το μάτι με νόημα, δε γύριζε να κοιτάξει. Του έδειχνα τα δέματα που φούσκωνε για τη Σολεντάτ ο μπουνταλάς ο παραμάγειρας, του ξανάκλεινα το μάτι, πάλι δε γύριζε να κοιτάξει. Σκέφτεται τώρα, θαρρούσα, σίγουρος πως το δικό του μάτι τα 'χει πιάσει πριν από το δικό μου. Έτσι απολογιόταν ο Σιακαντάρης στον εαυτό του, ωστόσο στενοχωριόταν, όχι γιατί ο Αυγουστής δεν τον εμπιστεύτηκε να του μιλήσει για τα λαβωμένα μάτια του, αλλά γιατί στραβώθηκε και ο ίδιος και δεν το πήρε είδηση, να γίνει με όλη του την καρδιά συνένοχος και συμπαράστατης στη σκηνοθεσία, να μην τον αφήσει να τραβήξει μόνος του τόσα χρόνια αγωνίας. Έφερε στο νου του τα μποφόρ της δεκαετίας, τρεις Βόρειους Ατλαντικούς - διαβόλους, τις ενέδρες των παγετών, τρεις Παταγονίες φόνισσες, τις πηχτές ομίχλες, δύο Βόρειους Ειρηνικούς, δεκαεφτά και δεκαεννιά μερόνυχτα τη φορά, ορατότης μηδέν, το ραντάρ δίχως σήμα, το καμπανάκι να βαράει συνεχώς.

Τώρα τον θαύμαζε πολύ περισσότερο, διάβαζε τους καιρούς, ταξίδευε ακόμη και ανάποδα, δίχως να τσακίσει το βαπόρι, δίχως ν' ανοίξει μύτη, κι όλα αυτά δίχως μάτια.

Ωραία πλάκα και τα κολλύρια του Μπιρμπίλη ή η παραγγελία του μια δυο φορές, βράσε λίγο χαμόμυλο να βάλει ο καπετάνιος κομπρέσες να ξεκουράσει τα μάτια του, πέντε και εφτά και δεκαεφτά μέρες στο πόδι.

Όχι δεν τον πείραζε που ο Αυγουστής δεν του μίλησε, αφού τόσα χρόνια δε βρέθηκε ένα μαύρο βράδυ να τον λυγίσει και να του ξεκλειδώσει το στόμα, έπρεπε να τον θαυμάζει και γι' αυτό. Δεν τον πείραζε ούτε που, όταν ο καπετάνιος έμαθε ότι ο πρωτόμπαρκος καμαρότος ήταν ο γιος του, μεγάλη μούρη τελικά ο μικρός, δεν έκασε να του το πει, πώς λέγεται αυτή η κουβέντα, η καρδιά μου δεν κατάλαβε πως ήταν το ίδιο μου το παιδί, που έχω τη φωτογραφία του γυρισμένη ανάποδα στο συρτάρι, δεν μπορούσε να ομολογήσει μεμιάς όσα έκρυβε με τέτοιο επιμελή εγωισμό, με τέτοιο λεπτοδουλεμένο φόβο.

Όλα βγήκαν στη φόρα στο αεροδρόμιο του Περθ. Εκεί ο Σιακαντάρης πρόσεξε πως ο καπετάνιος δεν έκανε βήμα χωρίς τον καμαρότο, κρεμόταν απ' το μπράτσο του νεαρού και το βλέμμα του ήταν κατεβασμένο και απλανές. Όταν μπήκαν στην ουρά για τον έλεγχο των εισιτηρίων, Γεράσιμε, είμαι τυφλός και το παλληκάρι από δω είναι ο μοναχογιός μου ο Αντώνης, είπε στα ίσια και δεν ξαναμίλησε, δε χρειάστηκε ν' απαντήσει σε ερωτήσεις, δεν έγιναν. Ο αποσβολωμένος

μάγειρας αντάλλαξε βουβές ματιές με τον Αντώνη Αυγουστή και μόνο αργότερα στην πτήση Περθ-Σίδνεϊ, ανάμεσα σε μισάωρες σιωπές και αληθινούς ή ψεύτικους υπνάκους των τριών, βαλμένων στην ίδια σειρά, ειπώθηκαν ξυστά κάποια πράγματα, όχι λόγια έκπληξης ή παράπο-
νου, κυρίως πρακτικά, αν το πρόβλημα παίρνει γιατρεία, τι ξέρουν οι Πειραιώτες, τι γνωρίζει η οικογένεια, τι δουλειά κάνει στ' αλήθεια ο Αντώνης και μαζί δυο φράσεις διορθωτικές των υπερβολών, πώς μου ήρθε να κράξω την κυρία Φλώρα CIA και ποιος δαίμονας μ' έβαλε να σου πω πως ο πατέρας σου δειπνά τρεις μαυρούλες στην καθισιά του.

Στο αεροδρόμιο του Σίδνεϊ ο γιος, όχι μόνο ομορφόπαιδο αλλά και πάστα τσίπας και θυσίας, πήγε να ψωνίσει μερικά δώρα, Αυγουστής - Σιακαντάρης μείνανε μόνοι και ο μάγειρας έπιασε να μιλάει για την αυλή του πατρικού σπιτιού στο Κυριάκι και το έλατο που είχε μεγαλώσει στον ίσκιο του δέκα γενιές Σιακαντάρηδες. Δε στρίμωξε τον φίλο του, δε γύρευε τα ρέστα, μην εκεί-
νος το πάρει για άπρεπη απαίτηση, ακόμη χειρότερα για συμπόνια, άνοστα πράγματα.

Καρυστιάνη, Ι. (2006). Σουέλ. Αθήνα: Καστανιώτης. 256-258.

Αυτό που έζησα στο Θέατρο Κωφών

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για άρθρο στην κατηγορία Πολιτισμός στο protagon.gr, που συνδυάζει κριτική θεάτρου και ρεπορτάζ. Η συνύπαρξη κωφών και ακουόντων ηθοποιών επί σκηνής είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της παράστασης που υποβάλλει το θέμα της συνύπαρξης με τον διαφορετικό Άλλο στην καθημερινή ζωή.

Κείμενο

Μία παράσταση με κωφούς και ακούοντες ηθοποιούς αλλά χωρίς μετάφραση! Ο ένας μεταφράζει τη γλώσσα του άλλου, οι μεν με τη σωματικότητα, οι δε με τη δύναμη του λόγου. Η μοναδική εμπειρία που δίνει στον θεατή το «Νησί των σκλάβων».

Η υπέροχη πολύχρωμη θεατρική ομάδα της παράστασης «Το Νησί των Σκλάβων» (Θέατρο Κωφών Ελλάδος - Greek Deaf Theater/Facebook)

Η παράσταση αρχίζει με την εξής σκηνή: ηθοποιοί, τυλιγμένοι ο ένας με τον άλλο, κάποιοι ντυμένοι με γούνες και κορώνες, άλλοι με μαγιό και παρεό, όλοι με γουρλωμένα μάτια, παρασύρονται μπρος, πίσω, δεξιά, αριστερά. Φωνάζουν. Μα ναι, βέβαια είναι ένα ναυάγιο. Ο τίτλος του θεατρικού έργου είναι «Το Νησί των Σκλάβων» (του Μαριβώ). Εκεί ναυάγησαν.

Ύστερα μένουν στη σκηνή μόνο δύο άνδρες. Ανταλλάσσουν χειρονομίες της νοηματικής

γλώσσας που εσύ δεν μπορείς να ερμηνεύσεις. Μα, νόμιζες ότι θα έχει παράλληλη διερμηνεία! Ωραία, παρατηρείς τις εκφράσεις τους, για να καταλάβεις ποιος είναι ποιος και γιατί υπάρχει αυτή η ένταση μεταξύ τους. Ο ένας, ο ψηλός με το επιβλητικό κούτελο, είναι εμφανώς εξαγριωμένος. Ο άλλος, στο ύψος είναι φτυστός ο Ζακ Γαλιφιανάκης, κάνει πλάκα. Τον κοροϊδεύει, κάνει πιρουέτες, παριστάνει τον άνετο, πέφτει, σηκώνεται. Κάποιοι από το κοινό χαχανίζουν βουβά. Ο ένας ηθοποιός ρίχνει τον άλλο κάτω. Παρασύρεσαι από τις εκφράσεις τους και γελάς κι εσύ. Περνάνε τέσσερα με πέντε λεπτά αλλά εσύ δεν έχεις καταλάβει τι συμβαίνει. Ποιος θα σου μεταφράσει;

Η σκηνή επαναλαμβάνεται με δύο άλλους, ακούντες ηθοποιούς. Τώρα όλα βγάζουν νόημα. Ο ψηλός, αυτός που γρύλιζε σιωπηλά, ήταν το αφεντικό που είχε εξοργιστεί γιατί συνειδητοποίησε ότι ναυάγησαν στο νησί όπου αναστρέφονται οι ρόλοι. Τα αφεντικά γίνονται οι δούλοι, οι δούλοι γίνονται αφεντικά! Ο άλλος, ο παιχνιδιάρικος, γελούσε, προφανώς από ενθουσιασμό. Βρίσκεται στο νησί όπου έχουν συγκροτήσει τη δική τους Δημοκρατία εξεγερμένοι σκλάβοι. Με άλλα λόγια, βλέπεις την ίδια σκηνή σε άλλη γλώσσα.

Η παράσταση κυλά με τη συνύπαρξη κωφών και ομιλούντων ηθοποιών πάνω στη σκηνή. Μοιράζονται τους ίδιους ρόλους και τους ερμηνεύουν παράλληλα, ο καθένας με τη γλώσσα του! Η οπτικοακουστική εμπειρία είναι μοναδική. «*Πώς ένιωσες τα πρώτα πέντε λεπτά;*», με ρωτάει στο τέλος μία από τις κωφούς ηθοποιούς, Ευανθία Πολυχούρα. Χαμένη;

Το θεατρικό έργο περνά το ίδιο μήνυμα σε δύο επίπεδα. Καυτηριάζει τη δύναμη που έχει η κοινωνική «ταυτότητα» στις σχέσεις ανθρώπων και τελικά και στον εαυτό σου. Πόσο σίγουρος είσαι ότι μπορείς να κατανοήσεις τη θέση των κωφών της Ελλάδας; Το έχεις προσπαθήσει; Τι σημαίνει, πρακτικά, για τη ζωή τους ότι επικοινωνούν σε μία διαφορετική γλώσσα; Έχεις σκεφτεί ποτέ ότι δεν έχουν επαφή με τον ελληνικό κινηματογράφο ή τις ελληνικές σειρές; Με τα θεατρικά κείμενα;

«*Νιώθω ξένος στον τόπο μου*», μάς λέει ο ηθοποιός Απόστολος Γιαννόπουλος ο οποίος βρίσκεται στη θεατρική ομάδα από τότε που τη δημιούργησε η δραματοποιός Νέλλη Καρα, το 1983. Μέχρι τότε δεν υπήρχε καν η έννοια θέατρο για την ελληνική κοινότητα των κωφών. Και μέχρι σήμερα απαγορεύεται με προεδρικό διάταγμα να φοιτήσει κάποιος που δεν είναι «αρτιμελής» σε δραματική σχολή.

Αλλά έχουν το Θέατρο Κωφών. Μία δυναμική ομάδα που ενώνει κωφούς και ακούντες λάτρεις της τέχνης πάνω στη σκηνή ή μέσα στο κοινό. Αναγκαστικά, λόγω οικονομικών, το θέατρο που βρίσκεται κοντά στην πλατεία Κουμουνδούρου, κάνει μόνο μία παράσταση τον χρόνο –αυτή την εβδομάδα παίζονται οι τελευταίες παραστάσεις του έργου «*Το Νησί των Σκλάβων*». Σε κάθε παράσταση συμμετέχουν σταθερά ή καινούργια μέλη του θεάτρου αλλά και ακούντες απόφοιτοι ή φοιτητές δραματικών σχολών.

Η Σοφία Ρομπόλη, διερμηνέας της παράστασης και υπεύθυνη για τον χρονισμό όλων των ηθοποιών, μεταφέρει το θεατρικό έργο στη νοηματική γλώσσα. Δεν είναι εύκολο. «*Πρέπει να βρίσκεις την αντιστοιχία των δύο γλωσσών σε κάθε πρόταση*», μας εξηγεί, διερμηνεύοντας παράλληλα στους ηθοποιούς. Πάντως το απολαμβάνει. Άλλωστε, η διερμηνεία γεννήθηκε για την ίδια εντελώς φυσικά, σχεδόν ως ανάγκη.

Ενώ σπούδαζε Ψυχολογία, στη διάρκεια της πρακτικής της στο Δρομοκαΐτειο συνάντησε κά-

ποιον κωφό, ο οποίος δεν είχε ιστορικό ψυχικής ασθένειας. Έμαθε τη νοηματική γλώσσα για να μπορεί να συνεννοείται μαζί του. Αυτή η εμπειρία αρκούσε για να αλλάξει επάγγελμα. Σήμερα η ίδια λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα σε δύο κόσμους. Το δελτίο ειδήσεων είναι ένα πολύ μικρό μέρος της δουλειάς της, η οποία αρχίζει από γεννήσεις και τελειώνει σε κηδείες. Βρίσκεται σε σπίτια, ιατρεία, νοσοκομεία, αστυνομικά τμήματα, δικαστήρια, φυλακές, όπου υπάρχει η ανάγκη διερμηνείας στη νοηματική. Και φυσικά στο Θέατρο Κωφών. Ακόμη κι εκεί, η Ρομπόλη βρίσκεται στον χώρο της, εκπέμπει την ενέργεια ενός ηθοποιού. Και είναι εμφανές ότι η ίδια είναι μία κινητήριος δύναμη στις πρόβες.

Αφού, λοιπόν, αποδοθεί το κείμενο του θεατρικού έργου στη νοηματική, μαζί με τον σκηνοθέτη Βασίλη Βηλαρά, βρίσκουν το κατάλληλο ύφος και την εκφραστικότητα που πρέπει να έχει ο κωφός ηθοποιός. Ύστερα γίνεται η σύγκριση των δύο γλωσσών και ο χρονισμός με τους ακούοντες ηθοποιούς –το πιο ενδιαφέρον στάδιο της προετοιμασίας.

Και τώρα, χάρη σε αυτήν την σκηνοθετική τεχνική που ενσωματώνει και τους ακούοντες ηθοποιούς στη σκηνή βλέπεις αυτή τη συνεργασία στην παράσταση. *«Μέχρι προσφάτως οι ακούοντες ηθοποιοί στις πρόβες ήταν στη σκηνή και στην παράσταση έβγαιναν εκτός σκηνής. Τώρα μπορούμε να δείξουμε επί σκηνής αυτή τη γοητευτική διαδικασία»*, εξηγεί ο σκηνοθέτης. Κι αυτή η τεχνική εξυπηρετεί καλύτερα τον βασικό σκοπό του θεάτρου: τη συνύπαρξη κωφών και ομιλούντων. Η πρόκληση είναι να τηρήσει ο σκηνοθέτης μία ισορροπία στον τρόπο που αντιμετωπίζει τους ηθοποιούς και να ξέρει τι απαιτήσεις έχεις από τον καθέναν. *«Από τους κωφούς απαιτείς τη σωματικότητα, από τους ακούοντες τη διαχείριση του λόγου»*, μάς εξηγεί.

Αλλά τονίζει ότι και η υπερεκφραστικότητα που έχουν οι κωφοί πρέπει να τιθασευτεί, να ελέγχεται, ώστε να γίνει χρήσιμη. Και οι ακούοντες πρέπει να γνωρίζουν ότι δεν πρέπει να έχουν τη σωματικότητα των κωφών.

«Είναι υπέροχη η εμπειρία», λέει ένας από τους ακούοντες ηθοποιούς, ο Ιάσωνας. *«Στην αρχή είχα πανικοβληθεί, φοβόμουν ότι δεν θα μπορούμε να συγχρονιστούμε. Τελικά ο ένας εμπνέει τον άλλον, οι μεν με τη σωματικότητα και την εκφραστικότητα, οι δε με τη διαχείριση του λόγου, τη δύναμη του κειμένου. Πάνω στη σκηνή ο ένας φορτίζει τον άλλον»*. Και όλοι μαζί, εμάς τους θεατές.

Δημοπούλου, Μ. (30.03.2017). «Αυτό που έζησα στο Θέατρο Κωφών». Ανακτήθηκε από <http://www.protagon.gr/epikairotitia/afto-pou-ezisa-sto-theatro-kwfw-n-44341343024> στις 10/04/2019.

Διαβάζοντας στη Χάννα

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Schlink (1944-), νομικός, Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου, στο λογοτεχνικό του έργο «Διαβάζοντας στη Χάννα», αναμοχλεύει μια ιδιαίτερα τραυματική περίοδο στην ιστορία της Γερμανίας, αυτή του ναζισμού. Η μυθοπλαστική αφήγηση διαπλέκει τα ατομικά συμβάντα με τη μεγάλη ιστορία. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, η κεντρική ηρωίδα Χάννα, καταδικασμένη για εγκλήματα πολέμου, μαθαίνει ανάγνωση και γραφή στη φυλακή.

Κείμενο

ΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟ χρόνο της πλούσιας αλλά και φτωχής σε λόγια επαφής μας ήρθε ένα ευχαριστήριο σημείωμα. «Αγοράκι, η τελευταία ιστορία ήταν ιδιαιτέρως ωραία. Ευχαριστώ, Χάννα».

Το χαρτί ήταν ένα κομμένο φύλλο από γραμμωτό μαθητικό τετράδιο, με ψαλιδισμένα ολόγισια τα ξέφτια. Τα χαιρετίσματα ήταν στην κορυφή και καταλάμβαναν τρεις αράδες. Ήταν γραμμένα με μπλε στίλο διαρκείας που μουτζούρωνε. Η Χάννα είχε πιέσει με δύναμη το στίλο, τα γράμματα φαίνονταν ανάγλυφα στην πίσω μεριά της σελίδας. Ακόμη και η διεύθυνση ήταν γραμμένη με πολλή δύναμη· το αποτύπωμά της διαβαζόταν στο κάτω αλλά και στο πάνω μισό του διπλωμένου στα δύο χαρτιού.

Στην πρώτη ματιά θα μπορούσες να πεις πως ήταν ο γραφικός χαρακτήρας κάποιου παιδιού. Αλλά, ενώ η γραφή των παιδιών είναι απλώς άκαμπτη και αδέξια, αυτή εδώ είχε τρομακτική ένταση. Έβλεπες την αντίσταση που έπρεπε να ξεπεράσει η Χάννα, για να ταιριάξει τις γραμμές στα γράμματα και τα γράμματα στις λέξεις. Το παιδικό χέρι ξεφεύγει πέρα δώθε και πρέπει να κρατηθεί στην πορεία της γραφής. Το χέρι της Χάννα δεν έλεγε να πάει πουθενά κι έπρεπε να μετακινηθεί με το ζόρι. Οι γραμμές των γραμμάτων δεν ήταν συνεχείς, διακόπτονταν και ξανάρχιζαν, όταν άλλαζε η κατεύθυνση ή πριν από καμπύλες. Και κάθε γράμμα ήταν αποτέλεσμα νέου αγώνα, υψωνόταν ή βυθιζόταν, κι είχε συχνά λάθος ύψος και πλάτος.

Διάβασα τα χαιρετίσματα κι ένιωσα να με πνίγει χαρά και ενθουσιασμός. «Γράφει, γράφει!». Όλ' αυτά τα χρόνια είχα διαβάσει ό,τι βιβλίο είχα βρει περί αναλφαβητισμού. Γνώριζα την απόγνωση στις καθημερινές συναλλαγές, στο να βρεις μία οδό ή μία διεύθυνση, στο να επιλέξεις φαγητό σε κάποιο εστιατόριο, γνώριζα τη φοβία που αναγκάζει τον αναλφάβητο ν' ακολουθεί την πεπατημένη, την ενέργεια που σπαταλάει, για να καλύψει την αδυναμία του να διαβάσει και να γράφει, και την οποία στερεί από την πραγματική ζωή. Ο αναλφαβητισμός είναι ανηλικότητα. Η Χάννα, έχοντας το θάρρος να μάθει ανάγνωση και γραφή, είχε κάνει το βήμα από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση, ένα βήμα διαφωτισμού.

Έπειτα παρατήρησα τη γραφή της Χάννα και είδα πόσο δύναμη και αγώνα της είχε κοστίσει το γράψιμο. Ήμουν περήφανος γι' αυτήν. Ταυτόχρονα ένιωθα θλίψη, θλίψη για την καθυστερημένη, για τη λαθεμένη της ζωή, θλίψη για τις καθυστερήσεις και τα λάθη της ζωής συνολικά. Σκεφτόμουν πως, αν κάποιος χάσει την κατάλληλη στιγμή, αν κάποιος αρνείται κάτι για καιρό, αν του αρνιούνται οι άλλοι κάτι για καιρό, τότε αυτό το κάτι έρχεται υπερβολικά αργά, ακόμη κι

αν τελικά επιτυγχάνεται με πολλή προσπάθεια, ακόμη κι αν προκαλεί χαρά. Ή μήπως δεν υπάρχει «υπερβολικά αργά», υπάρχει μόνο «αργά» και «κάλιο αργά παρά ποτέ»; Δεν ξέρω.

Schlink, B. (1998). *Διαβάζοντας στη Χάννα*. Αθήνα: Κριτική. 176-178.

Η αναλφάβητη

Το αυτοβιογραφικό αφήγημα της Α. Κριστόφ χωρίζεται σε έντεκα κεφάλαια που μιλούν για έντεκα στιγμές της ζωής της, από τότε που, μικρό κορίτσι στην Ουγγαρία, καταβροχθίζει τα βιβλία μέχρι τη συγγραφή του πρώτου μυθιστορηματός της στα γαλλικά. Τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια και η φτώχεια μετά τον πόλεμο, τα χρόνια της μοναξιάς [...] η δουλειά στο εργοστάσιο και η άφιξη στη Λωζάνη με το μωρό της, όπου βρήκε καταφύγιο, αλλά και μια πολιτισμική έρημο, αποτέλεσμα των γλωσσικών της ορίων. Η εξορία μετέτρεψε αυτήν την ένθερμη αναγνώστρια σε αναλφάβητη. Όφειλε να κατακτήσει τη γαλλική γλώσσα από το μηδέν.

Κείμενο

[...]

Μια μέρα, η γειτόνισσα και φίλη μου μού λέει:

–Είδα μίαν εκπομπή στην τηλεόραση για τις αλλοδαπές εργάτριες. Δουλεύουν όλη την ημέρα στο εργοστάσιο και το βράδυ ασχολούνται με το νοικοκυριό τους με τα παιδιά τους.

Λέω:

–Αυτό έκανα φτάνοντας στην Ελβετία.

Λέει:

–Επιπλέον, δεν ξέρουν ούτε γαλλικά.

–Ούτε κι εγώ ήξερα.

Η φίλη μου ενοχλείται. Δεν μπορεί να μου διηγηθεί την εντυπωσιακή ιστορία των αλλοδαπών γυναικών που είδε στην τηλεόραση. Ξέχασε τόσο πολύ το παρελθόν μου που δεν μπορεί να διανοηθεί ότι ανήκα σε αυτή τη φυλή των γυναικών που δεν ξέρουν τη γλώσσα της χώρας, που δουλεύουν στο εργοστάσιο και ασχολούνται με την οικογένειά τους το βράδυ.

Εγώ το θυμάμαι. Το εργοστάσιο, τα ψώνια, το παιδί, το μαγείρεμα. Και την άγνωστη γλώσσα. Στο εργοστάσιο είναι δύσκολο να μιλήσουμε μεταξύ μας. Τα μηχανήματα κάνουν πολύ θόρυβο. Μπορούμε να μιλήσουμε μόνο στις τουαλέτες, καπνίζοντας στα γρήγορα ένα τσιγάρο.

Οι εργάτριες φίλες μου μού μαθαίνουν τα βασικά. Λένε: «Έχει ωραίο καιρό», δείχνοντάς μου το τοπίο στο Βαλ-ντε-Ρυζ. Με αγγίζουν για να μου μάθουν άλλες λέξεις: μαλλιά, χέρι, δάχτυλα, στόμα, μύτη.

Το βράδυ επιστρέφω με το παιδί. Η κορούλα μου με κοιτάζει με ορθάνοικτα μάτια όταν της μιλώ ουγγρικά.

Μια φορά πατάει τα κλάματα γιατί δεν την καταλαβαίνω, μίαν άλλη φορά επειδή εκείνη δεν με καταλαβαίνει.

Πέντε χρόνια αφότου έφτασα στην Ελβετία, μιλώ τα γαλλικά, όμως δεν τα διαβάζω. Έγινα πάλι αναλφάβητη. Εγώ που ήξερα να διαβάζω από τεσσάρων χρονών.

Ξέρω τις λέξεις. Όταν τις διαβάζω δεν τις αναγνωρίζω. Τα γράμματα δεν αντιστοιχούν σε τίποτα. Τα ουγγρικά είναι φωνητική γλώσσα, τα γαλλικά είναι εντελώς το αντίθετο.

Δεν ξέρω πώς μπόρεσα να ζήσω χωρίς διάβασμα επί πέντε χρόνια. Μια φορά τον μήνα κυκλοφορούσε η ουγγρική *Λογοτεχνική Εφημερίδα* που είχε δημοσιεύσει παλαιότερα τα ποιή-

ματά μου· υπήρχαν επίσης τα συγγρικά βιβλία, βιβλία που ως επί το πλείστον τα είχαμε διαβάσει, που τα παίρναμε με το ταχυδρομείο από τη Βιβλιοθήκη της Γενεύης, αλλά τι σημασία έχει, καλύτερα να τα ξαναδιαβάσω παρά να μη διαβάζω καθόλου. Και ευτυχώς υπήρχε το γράψιμο.

Το παιδί μου θα είναι σε λίγο έξι χρονών θα αρχίσει σχολείο.

Αρχίζω και εγώ, ξαναρχίζω το σχολείο. Σε ηλικία εικοσιέξι ετών γράφομαι στα θερινά τμήματα του Πανεπιστημίου του Νεσατέλ, για να μάθω να διαβάζω. Είναι μαθήματα γαλλικών για αλλοδαπούς φοιτητές. Έχω συμμαθητές Άγγλους, Αμερικάνους, Γερμανούς, Ιάπωνες, γερμανόφωνους Ελβετούς. Η εισαγωγική εξέταση είναι γραπτή. Είμαι εντελώς ανίδεη, βρίσκομαι με τους αρχάριους.

Έπειτα από ορισμένα μαθήματα ο καθηγητής μου λέει:

–Μιλάτε πολύ καλά γαλλικά. Γιατί βρίσκεστε στο τμήμα των αρχαρίων;

–Δεν ξέρω ούτε να διαβάζω ούτε να γράφω, Είμαι αναλφάβητη.

Γελάει:

–Θα τα δούμε όλα αυτά.

Δύο χρόνια μετά παίρνω το πιστοποιητικό εκμάθησης της γαλλικής γλώσσας με εύφημο μνεία.

Ξέρω να διαβάζω, ξέρω πάλι να διαβάζω. Μπορώ να διαβάσω Βικτόρ Ουγκώ, Ρουσσώ, Βολταίρο, Σαρτρ, Καμύ, Μισώ, Φρανσίσ Πονζ, Σαντ, όλα όσα θέλω να διαβάσω στα γαλλικά και επίσης συγγραφείς μη γαλλόφωνους σε μετάφραση Φώκνερ, Στάινμπεκ, Χέμινγκγουεϊ. Υπάρχουν πάρα πολλά βιβλία, βιβλία κατανοητά, επιτέλους και για μένα.

Θα κάνω άλλα δύο παιδιά. Με εκείνα θα εξασκηθώ στο διάβασμα, στην ορθογραφία, στις κλίσεις.

Όταν θα με ρωτούν τη σημασία μιας λέξης ή την ορθογραφία της δεν θα ξαναπώ ποτέ:

–Δεν ξέρω.

Θα πω:

–Θα κοιτάξω.

Και πάω να κοιτάξω στο λεξικό ακούραστα, πάω να κοιτάξω. Γίνομαι μανιώδης αναγνώστρια του λεξικού.

Ξέρω ότι τα γαλλικά δεν θα τα γράψω ποτέ όπως τα γράφουν οι εκ γενετής γαλλόφωνοι συγγραφείς, αλλά θα τα γράφω όπως μπορώ όσα καλύτερα μπορώ

Αυτή τη γλώσσα δεν την επέλεξα. Μου την επέβαλαν η τύχη, η μοίρα, οι συγκυρίες.

Να γράφω στα γαλλικά, είμαι υποχρεωμένη. Είναι ένα στοίχημα.

Το στοίχημα μιας αναλφάβητης.

[...]

Κριστόφ, Α. (2008). *Η αναλφάβητη*, μτφ. Αργυρώ Μακάρωφ. Αθήνα: Άγρα. 42-43.

Η τρίτη ηλικία ως Άλλος

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Έρικ Χομπσμπάουμ απαντώντας σε ερώτηση, αν οι άνθρωποι είναι πιο ευτυχείς στο τέλος της τελευταίας δεκαετίας του 20ού αιώνα, έδειξε προβληματισμένος για το μέλλον της τρίτης ηλικίας.

Κείμενο

Τέλος, το πιο πρόσφατο και σημαντικό πρόβλημα που αφορά την ευτυχία είναι τα γηρατειά. Οι γέροι, που αποτελούν αυξανόμενο ποσοστό του πληθυσμού του ανεπτυγμένου κόσμου, βρίσκονται σε αμφίβολη κατάσταση. Σε πολλές περιπτώσεις διατηρούν τις πνευματικές τους δυνάμεις για πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε σχέση με το παρελθόν. Γενικά, έχουν μεγαλύτερη άνεση, εξαρτώνται λιγότερο από τους άλλους και επομένως μεγάλο τμήμα της τρίτης ηλικίας στις ανεπτυγμένες χώρες είναι πιο ικανοποιημένο, διότι δεν χρειάζεται πλέον να παίρνει μέρος στην πάλη για τον επιούσιο. Όλοι βλέπουμε τους ηλικιωμένους αμερικανούς τουρίστες να ταξιδεύουν και να ζουν κατά τέτοιον τρόπο ωσάν τα γηρατειά να μη συνιστούν κανένα εμπόδιο στην απόλαυση της ζωής. Στις παραδοσιακές κοινωνίες του παρελθόντος είτε πέθαινε κανείς νέος είτε, εάν ζούσε πολύ, ήταν γενικά δυνατός και σε καλή κατάσταση υγείας. Σήμερα, επειδή η ιατρική και η επιστήμη μας επιτρέπουν να παρατείνουμε σημαντικά τη ζωή μας, ο αριθμός των ατόμων που είναι σωματικά και διανοητικά αδύναμα είναι πολύ πιο μεγάλος. Κι αυτό είναι αιτία μεγάλης δυστυχίας, που μάλιστα αυξάνει όσο βαθμιαία αυξάνεται και το προσδόκιμο ζωής. Η παράταση της ζωής πέρα από τα βιβλικά όρια –η Βίβλος έθετε ως όριο ζωής των ανθρώπων όντων τα 70 και μέχρι τη δεκαετία του '70 το όριο αυτό γινόταν μάλλον σεβαστό από την πλειοψηφία–, πλημμυρίζει τον κόσμο με άτομα ηλικίας άνω των 80 και 90 ετών. Απ' αυτή την άποψη, η μακροβιότητα δεν εγγυάται την ευτυχία.

Hobsbawm, E. (2000). Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα, Μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito. Μτφ. Β. Καπετανγιάννης. Αθήνα: Θεμέλιο. 138-139.

Η εξουσία ως «Άλλος»

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Έντουαρντ Σαϊντ σε μία από τις ομιλίες του στη σειρά διαλέξεων Reith στο BBC, το 1993, αναφέρεται στον ρόλο του διανοούμενου και τη στάση του απέναντι στην εξουσία. Στο παρακάτω απόσπασμα από την ομιλία με τίτλο «Η αλήθεια μπροστά στην εξουσία» προκαλεί τον αναγνώστη να πάρει θέση για το ίδιο ζήτημα.

Κείμενο

Κανείς δεν είναι σε θέση να υψώνει διαρκώς τη φωνή του για όλα ανεξαιρέτως τα θέματα. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν έχουμε το βασικό καθήκον να ελέγχουμε τις εξουσίες της κοινωνίας μας, που είναι εξ ορισμού υπόλογες στους πολίτες τους, ιδιαίτερα δε στις περιπτώσεις που οι εν λόγω εξουσίες προβαίνουν σε καταφανώς άδικους και ανήθικους πολέμους ή εσκεμμένα εφαρμόζουν πολιτικές διακρίσεων, καταστολής και βαναυσότητας. Όπως είπα στη δεύτερη από αυτές τις διαλέξεις, ζούμε όλοι σε ένα χώρο που ορίζεται από κάποια εθνικά σύνορα, χρησιμοποιούμε μια δεδομένη εθνική γλώσσα και, τις περισσότερες φορές, απευθυνόμαστε σε κάποια συγκεκριμένη εθνική κοινότητα. Ο διανοούμενος, όμως, που ζει στην Αμερική, έχει να αντιμετωπίσει μια επιπλέον πραγματικότητα: η χώρα μας είναι, πάνω απ' όλα, μια χώρα μεταναστών εξαιρετικά ανομοιογενής, με εντυπωσιακούς πόρους κι εκπληκτικά επιτεύγματα· συγχρόνως, όμως, είναι και μια χώρα που κρύβει στο εσωτερικό της πολυάριθμες ανισότητες και, ως προς τη συμπεριφορά της στο εξωτερικό, μια σειρά επεμβάσεων που δεν μπορούν εύκολα να αγνοηθούν. Αν και δεν μπορώ να μιλήσω εκ μέρους των διανοούμενων των άλλων χωρών, νομίζω ότι η βασική αυτή ιδέα ισχύει σε οικουμενικό επίπεδο –με τη μόνη διαφορά, ίσως, ότι, στις άλλες περιπτώσεις, το υπό εξέταση κράτος δεν είναι μια παγκόσμια δύναμη του μεγέθους των Ηνωμένων Πολιτειών.

Μπορούμε, λοιπόν, να φτάσουμε στην ουσία μιας δεδομένης κατάστασης, αν συγκρίνουμε τα γνωστά γεγονότα με τους επίσης γνωστούς υπάρχοντες κανόνες. Κάτι τέτοιο δεν είναι καθόλου εύκολο, γιατί απαιτείται σημαντική προσπάθεια έρευνας, τεκμηρίωσης και επανεξέτασης προκειμένου να υπερβούμε τον αποσπασματικό και προβληματικό τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται συνήθως τα γεγονότα. Πιστεύω, όμως, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει πραγματικά η δυνατότητα να εξακριβώσουμε αν μια σφαγή διαπράχθηκε ή όχι, ή αν έγινε κάποια επίσημη προσπάθεια συγκάλυψης της. Η πρώτη επιτακτική ανάγκη, συνεπώς, είναι να ανακαλύψουμε τα γεγονότα αυτά καθαυτά και, στη συνέχεια, τα αίτια τους –όχι ως μεμονωμένα συμβάντα, μα με τη μορφή κρίκων στην ιστορική αλυσίδα, η οποία καθιστά την υπό εξέταση χώρα δρών υποκείμενο. Η έλλειψη συνοχής στις κλασικές αναλύσεις της εξωτερικής πολιτικής που έχουν γίνει κατά καιρούς από τους διάφορους απολογητές και τους ειδικούς της στρατηγικής και του πολιτικού σχεδιασμού οφείλεται στο γεγονός ότι επικεντρώνονται αποκλειστικά στους άλλους και σπανίως εξετάζουν τη δική μας ανάμιξη και τον αντίκτυπο αυτής και, βέβαια, ούτε λόγος να γίνεται για σύγκριση των γεγονότων με τον παραμικρό ηθικό κανόνα.

Σε μια μαζική κοινωνία τόσο ελεγχόμενη, όσο η δική μας, το να λες την αλήθεια στην εξουσία συνίσταται, κατά κύριο λόγο, στην προβολή μιας καλύτερης κατάστασης πραγμάτων που να ανταποκρίνεται πολύ πιο άμεσα σε κάποιες δεδομένες ηθικές αρχές –ειρήνη, συμφιλίωση, ανακούφιση του πόνου–, όπως αυτές ισχύουν για τα γνωστά και εξακριβωμένα γεγονότα. Αυτού του είδους η προσέγγιση, που ονομάστηκε απαγωγή [abduction] από τον Αμερικανό πραγματιστή φιλόσοφο C. S. Peirce, έχει εφαρμοστεί με ιδιαίτερη επιτυχία από τον διάσημο σύγχρονο διανοητή Νόαμ Τσόμσκι. Όταν γράφει κάποιος ή όταν μιλά, δεν έχει ασφαλώς στόχο να αποδείξει πόσο δίκιο έχει, αλλά προσπαθεί να επιφέρει μια αλλαγή στην περιρρέουσα ηθική ατμόσφαιρα προκειμένου η επίθεση, λ.χ., να γίνει αντιληπτή ως τέτοια, η άδικη τιμωρία κάποιων λαών ή μεμονωμένων ατόμων να προληφθεί ή να λάβει τέλος, η αναγνώριση δικαιωμάτων και δημοκρατικών ελευθεριών να καθιερωθεί ως κανόνας κοινός για όλους, και όχι μόνο για μερικούς «εκλεκτούς». Πρόκειται, ομολογουμένως, για στόχους εξαιρετικά ιδεαλιστικούς και δυσεπίτευκτους, αφού –όπως επισήμανα σε προηγούμενο σημείο– το διανοούμενο άτομο έχει πολύ συχνά την τάση να υποχωρεί ή, απλούστατα, να συμμορφώνεται με τη γενική γραμμή.

Κανένα άλλο στοιχείο δεν θεωρώ περισσότερο επιλήψιμο από αυτή την πολύ συγκεκριμένη νοοτροπία που ωθεί τον διανοούμενο στη φυγή, αυτή τη χαρακτηριστική κατάσταση, όπου ο διανοούμενος λιποτακτεί από τη δύσκολη θέση που καθορίζουν οι αρχές του, ενώ ξέρει πάρα πολύ καλά ότι αυτή είναι η μόνη σωστή θέση που μπορεί να έχει. Φοβάται μη φανεί υπέρ το δέον πολιτικός και διεκδικητικός· χρειάζεται την επιδοκίμασία ενός αφεντικού ή ενός μέλους της εξουσίας· θέλει να διατηρήσει τη φήμη του ισορροπημένου, του αντικειμενικού και του μετριοπαθούς· ελπίζει να του γίνουν προτάσεις, να του ζητηθεί η γνώμη, να γίνει μέλος κάποιου συμβουλίου ή κάποιας περίβλεπτης επιτροπής, οπότε να μη χρειαστεί ποτέ να παρεκκλίνει από το κύριο ρεύμα· τρέφει την ελπίδα ότι, μια μέρα, θα λάβει ένα τιμητικό δίπλωμα, ένα μεγάλο βραβείο ή ότι μπορεί να γίνει ακόμα και πρεσβευτής.

Said, E. W. (1997). *Διανοούμενοι και Εξουσία*. Μτφ. Γ. Παπαδημητρίου. Αθήνα: Scripta. 116-118.

6

Αναπαραστάσεις της Ημετερότητας

Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο συγκεκριμένο δημοσιογραφικό άρθρο διαπλέκονται ο τύπος της βιβλιοπαρουσίασης με μικροσυνεντεύξεις γύρω από το θέμα της ταυτότητας σε περίοδο κρίσης.

Το απόσπασμα που παρατίθεται αυτούσιο ως προς τη μορφή του προσφέρεται για την εξοικείωση με τα χαρακτηριστικά ενός δημοσιογραφικού άρθρου σε ηλεκτρονική μορφή (οπτικός γραμματισμός, γραμματισμός στα Μέσα).

Κείμενο

Ο ΛΟΓΟΣ ΣΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

12.03.2016, 19:53 | Ετικέτες: συγγραφείς, λογοτεχνία, πολιτική, εκδόσεις, πρόσφυγες, Κύπρος

Συντάκτης: Μικέλα Χαρτουλάρη

Την περασμένη Παρασκευή, στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου, [...] μέσα σε 90΄ μια κατάμεστη αίθουσα στην καθώς πρέπει οδό Πάντιγκτον ευαισθητοποιήθηκε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά και υπαρξιακά για την ελληνική πραγματικότητα και ενδεχομένως σκέφτηκε να αμφισβητήσει το ηγεμονικό αφήγημα για την Ελλάδα και την Κύπρο. Αυτά, χάρη σε μια συζήτηση με θέμα τη λογοτεχνία της κρίσης.

Το μυστικό ήταν η συλλογή πρωτότυπων δοκιμίων *Critical Times, Critical Thoughts* (εκδ. Cambridge Scholars Publishing, μτφ. Liadain Sherrard), την οποία σχεδίασαν και επιμελήθηκαν δύο εκλεκτές Ελληνίδες της διασποράς, η ιστορικός Νατάσα Λαιμού με τη συγγραφέα Ελένη Γιαννακάκη, συλλογή την οποία πρωτοπαρουσίασε εκεί, μια ιδανική τριάδα: Ο καθηγητής στο King's College Ρόντρικ Μπίτον και οι δημοσιογράφοι Μπρους Κλαρκ του *Economist* και Μαρία Μαργαρώνη του *The Nation* και του BBC radio. Όλοι τους έμπειροι, αυστηροί αλλά και βαθιά καλλιεργημένοι μελετητές-αναλυτές της νεότερης και σύγχρονης ελληνικής Ιστορίας και επικαιρότητας.

Χωρισμένος σε τέσσερα κεφάλαια με θέμα τον «Άλλο», το ιστορικό μυθιστόρημα, την αστυνομική λογοτεχνία και τα ελληνοκυπριακά γράμματα κατά την εξαετία 2009-2014, ο συλλογικός αυτός τόμος [...] πετυχαίνει με έναν σμπάρο δυο τρυγόνια.

Διότι τα δεκαπέντε ψαγμένα δοκίμια που τον συνθέτουν, καθρεφτίζουν και αναστοχάζονται με δημιουργικό και ουσιαστικό τρόπο τις συνέπειες της κρίσης αλλά ταυτόχρονα συστήνουν στο κοινό ένα αχατογράφητο έως τώρα σύνολο 65 πεζογραφικών έργων. Τα πιο ενδιαφέροντα μυθιστορήματα και διηγήματα που γεννήθηκαν εν θερμώ στα χρόνια της κρίσης, και λειτουργούν ως παλμογράφοι της νέας πραγματικότητας. [...]

Δεν είναι υπερβολή να πούμε λοιπόν ότι αυτό το βιβλίο-των-βιβλίων-της κρίσης θα μπορούσε να γίνει ένα επιδραστικό εργαλείο πολιτισμικής διπλωματίας, αιχμή του δόρατος μιας

ευρύτερης πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής έργων με αντίστοιχο πνεύμα. [...]

Το ελληνικό momentum του Λονδίνου

Ποιον ρόλο θα παίξει η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα που το προσφυγικό πρόβλημα φαίνεται να οξύνει την πολυεπίπεδη κρίση; Τι έχει φανερώσει η στάση της ελληνικής κοινωνίας τον τελευταίο καιρό; Τι σημαίνει το γεγονός ότι κατά την τελευταία εξαετία στην Ελλάδα έχουν διευρυνθεί τα όρια της ετερότητας, τι σημαίνει δηλαδή το ότι έχουν δημιουργηθεί νέες κατηγορίες «Αλλων» με αποτέλεσμα να αναπροσδιορίζονται οι ταυτότητες και οι σχέσεις στην Ελλάδα;

Η «Εφ.Συν.» έθεσε τα ερωτήματα αυτά στη Μαρία Μαργαρώνη, στον Μπρους Κλαρκ και στον Ρόντρικ Μπίτον, που επέλεξαν διαφορετικές γωνίες προσέγγισης της επικαιρότητας, αλλά έδωσαν βάρος και οι τρεις στη νεότερη και σύγχρονη ελληνική αλλά και ευρωπαϊκή Ιστορία ως κλειδί για την κατανόηση της κρίσιμης σημερινής κατάστασης. [...]

Τα σχόλια και των τριών για τα ελληνικά πράγματα έχουν μεγάλο ενδιαφέρον.

Μαρία Μαργαρώνη:

Η καρδιά των ευρωπαϊκών αντιφάσεων

«Η ελληνική κρίση δεν ήταν ποτέ μόνο ελληνική, και θεωρώ απλουστευτικό το να λέμε ότι η Ελλάδα ήταν το πειραματόζωο της Ευρώπης. Κατά τη γνώμη μου, η Ελλάδα είναι το σημείο όπου εκδηλώνονται όλες οι αντιφάσεις της Ευρώπης, το σημείο όπου η οξύτητα της ρήξης γίνεται πιο φανερή. Η Ευρώπη βιώνει μια σχιζοφρενική κατάσταση “διχασμού” με ψυχαναλυτικούς όρους.

Η πολιτική, πολιτισμική, κοινωνική και, τώρα, προσφυγική κρίση την φέρνουν μπροστά στις ευθύνες της, όμως εκείνη αρνείται να δει τα προβλήματα που έχει μέσα της. Αντ’ αυτού, προτιμά να καταστήσει την Ελλάδα αποθήκη των προβλημάτων της Ευρώπης. Πράγματι, λοιπόν, η Ελλάδα αντιμετωπίζει τεράστιες δυσκολίες, όμως παρ’ όλα αυτά, κρατά την ανθρωπιά της. Γι’ αυτό ακριβώς πιστεύω ότι θα έχει πολλά να προσφέρει στην Ευρώπη.

»Η Ελλάδα της κρίσης επαναφέρει στο προσκήνιο το καίριο ζήτημα ποιος είναι “Άλλος” και κυρίως ποιος δεν είναι “Άλλος”. Είναι ένα ζήτημα που γίνεται όλο και πιο πιεστικό γι’ αυτήν, τώρα που η Ευρώπη κλείνει τα σύνορά της, και η Ελλάδα εξαναγκάζεται να μετατραπεί σε ένα μαντρί για χιλιάδες πρόσφυγες.

Το κεφάλαιο στο Critical Times, Critical Thoughts, Κρίσιμοι καιροί, κρίσιμες σκέψεις για τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις του “Άλλου” φωτίζει πολλές από τις παραμέτρους του ζητήματος, και δείχνει ότι είναι ακόμα ανοιχτό προς πολλές κατευθύνσεις. Αλλωστε έχει μεγάλη ιστορία από τα μέσα του 19ου αιώνα, και την τότε στροφή του ελληνισμού προς τον ρομαντικό εθνικισμό. Θα έλεγα, λοιπόν, ότι το σημαντικό ερώτημα που αναδύεται από την Ελλάδα της κρίσης είναι: Τι είναι αυτό στους “Άλλους” που τους καθιστά “Άλλους”... σε σχέση με ποιους;»

Μπρους Κλαρκ:

Το ολισθηρό ζήτημα της «ημετερότητας»

«Η σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα εξαναγκάζει τους ανθρώπους να αναπροσδιορίσουν το νόημα κάθε ορισμού. Ειδικότερα όταν ορίζουν τους πρόσφυγες ή τους μετανάστες ως “Άλλους”, θα χρειαστεί να εξερευνήσουν τη διαφορετική σημασία που έχει η “ετερότητα” (otherness) από την “ποικιλότητα” (diversity), και κυρίως να σκεφτούν πώς θα διαχειριστούν το

ζήτημα της “ημετερότητας”. Αυτή η λέξη δεν υπάρχει στα ελληνικά (και δεν εννοεί τους πολιτικά “ημέτερους”), όμως θα ήθελα να την εισαγάγω, διότι παραπέμπει στις αντιφάσεις που βγαίνουν στην επιφάνεια σε συνθήκες κρίσης όπως οι σημερινές.

»Ζω στη Βόρεια Ιρλανδία, μια χώρα πολύ αντιφατική, και ξέρω καλά ότι ακόμη και ανάμεσα στα μέλη της ίδιας οικογένειας υπάρχουν αμφίθυμες και διφορούμενες συμπεριφορές, που μονάχα τώρα, δειλά δειλά, αρχίζουν να εκφράζονται. Πιστεύω λοιπόν ότι και η κατάσταση στη σημερινή Ελλάδα θα εξαρτηθεί από το πώς η κοινωνία θα αντιληφθεί την έννοια της ταυτότητας άρα και της ετερότητας”. [...]

Ρόντρικ Μπίτον:

Η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα

«Από τη δεκαετία του 1820 η Ελλάδα είναι πρωτοπόρα στην Ευρώπη. Το παράδειγμα που έδωσε με την εθνική επανάσταση και με τη διαμόρφωση ανεξάρτητου έθνους-κράτους, το ακολούθησαν κατόπιν όλα τα κράτη της Ευρώπης, αν όχι και της οικουμένης. Μην ξεχνάμε ότι πριν από το 1830, τα μόνα παραδείγματα ήταν οι ΗΠΑ και οι επαναστατημένες χώρες της Νότιας Αμερικής. Στην Ευρώπη δεν υπήρχε τέτοιο προηγούμενο.

»Τώρα, η Ελλάδα είναι και πάλι πρωτοπόρα, τη στιγμή που ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση απειλείται με διάλυση. Είναι ζητούμενο το πώς θα τα βγάλει πέρα η Ευρώπη με τη διπλή κρίση της οικονομίας και της προσφυγιάς, αλλά όπως και να γίνει, είναι πιθανόν ότι πάλι η γραμμή θα χαραχτεί στην Ελλάδα, που βρίσκεται στο επίκεντρο και των δυο κρίσεων». [...]

Χαρτουλάρη, Μ. (12.03.2016). «Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από https://www.efsyn.gr/tehneseis/ekdoseis-biblia/o-logos-stoys-syggrafeis/61892_eterotita-kai-taytotita-ena-anoihto-stoihima στις 10/04/2019 (απόσπασμα, διασκευή).

Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάραμποττ- Κατζουράκη

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για αυτούσιο ηλεκτρονικό άρθρο με ελαφρώς διασκευασμένο τίτλο. Προσφέρεται για συνεξέταση με το άρθρο του Γ. Κωνσταντινίδη «Live your myth. Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα».

Κείμενο

Τι είναι αυτό που κάνει το παρελθόν τόσο γοητευτικό; Οι αφίσες του Ελληνικού Οργανισμού τουρισμού μας βάζουν σε σκέψη. Η παλαιότερη απ' αυτές, ο Παρθενών, όπως τον αποτύπωσε ο φακός της Nelly's το 1929, μένει χωρίς συνέχεια. Είχαν προηγηθεί τουριστικές αφίσες από το χέρι του Κωνσταντίνου Μαλέα, αλλά στην ουσία η ελληνική τουριστική διαφήμιση ξεκινά

μετά το τέλος της εθνικής περιπέτειας των ετών 1940-9. Ο Γιάννης Μόραλης σχεδιάζει το 1949 την αφίσα με το υδραίικο σπίτι, το τραπεζάκι του καφενείου και το πλοίο που μπαίνει, σηματοδοτώντας τη μετακίνηση του ενδιαφέροντος από την αρχαιοπρεπή θεματολογία στην ομορφιά του νησιωτικού τοπίου αλλά και στη γραφικότητα της καθημερινής ζωής. Ο Σπύρος Βασιλείου, ο Παναγιώτης Τέτσας, ο Γιώργος Μανουσάκης, ακόμη και ο Γιώργος Βακιρτζής (ο οποίος, αν και γνωστός για τις κινηματογραφικές γιγαντοαφίσες, έχει υπογράψει μια σειρά αξιόλογων έργων για την τουριστική προβολή της χώρας) είναι μερικοί από τους καλλιτέχνες που ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του ΕΟΤ για προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό, κερδίζοντας τις εντυπώσεις των ειδικών εκτός Ελλάδας.

Ο ζωγράφος Μιχάλης Κατζουράκης (που μαζί με τον Φρέντυ Κάρामποττ δημιούργησαν την εταιρεία Κ&Κ –ως ειδικοί στην οπτική επικοινωνία– και διετέλεσαν καλλιτεχνικοί σύμβουλοι του ΕΟΤ από το 1959 έως το 1967) θυμάται τα βραβεία που κέρδισαν στις αρχές του '60 σε διεθνείς εκθέσεις και διαγωνισμούς. Με τη βοήθεια και τις ειδικές γνώσεις τους, η αφίσα δεν ήταν πια ένα ζωγραφικό έργο που μετέφεραν λιθογραφικά στον τσίγκο. «Οι ζωγράφοι που ασχολήθηκαν με την τουριστική αφίσα» λέει στη Lifo ο Μ. Καμπουράκης, που επιμελείται την έκθεση στο Ζάππειο, «έφτιαξαν ωραίες αφίσες, οι οποίες, ωστόσο, δεν υπάκουαν σωστά στα κριτήρια της διαφημιστικής αφίσας –τα άτεχνα τυπογραφικά στοιχεία, λ.χ. τα γράμματα σε λάθος σημείο της εικόνας ή οι λέξεις (Greece, Grece) με τις περίεργες αραιώσεις, μαρτυρούν την ερασιτεχνική αντιμετώπισή της».

Να είναι αυτός ο λόγος γιατί σήμερα, που η διαφήμιση έχει γίνει επιστήμη, αυτές ακριβώς οι αφίσες κλέβουν τις εντυπώσεις; Σε σχέση με τις αλά κάρτ ποστάλ φωτογραφικές αφίσες που τώρα συντηθίζονται, η σύγκριση είναι συντριπτική. Δεν είναι μόνο που τους λείπει η προσωπική «μετάφραση» του τοπίου. Δεν είναι μόνο που βαρεθήκαμε να βλέπουμε ακατοίκητες παραλίες, όπως ο Μύρτος στην Κεφαλλονιά ή το Ναυάγιο στη Ζάκυνθο, ή «περήφανους» γέρους και γριές να φωτογραφίζονται καλοπροαίρετοι και ανυποψίαστοι σε ασπρογάλανους κυκλαδίτικους οικισμούς. Είναι που εμείς πλέον ξέρουμε πώς καταλήγει το ποίημα. Η Ελλάδα του '60 πίστευε και έλπιζε ότι τα δύσκολα είχαν περάσει και μια καινούργια εποχή ξεκινούσε, στην οποία ο τουρισμός αντιμετώπιζονταν ως σίγουρη πηγή πλούτου και ευημερίας. Οι Έλληνες άρχιζαν να πιστεύουν στη χώρα τους, που για δεκαετίες συστηματικά τους έστελνε στα ξένα μετανάστες.

Ως ένα βαθμό δικαιώθηκαν. Αλλά με τίμημα βαρύ: η κακή, ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη σταδιακά μεταμόρφωσε τις πιο ωραίες περιοχές της Ελλάδας σε μέρη φαντάσματα, γεμάτα ξενόγλωσσες ταμπέλες και τουριστικά μαγαζιά και καταλύματα. Γι' αυτά τα μέρη-φαντάσματα, τα έρημα το χειμώνα, που ξαναζωντανεύουν με τα πρώτα γκρουπ της άνοιξης, οι πιο πρόσφατες αφίσες δεν λένε λέξη. Ούτε για μας που ψάχνουμε απελπισμένα για προορισμούς άγνωστους, άρα αλώβητους από την κατάρα των Roomstolet.

Καλτάκη, Μ. (24.07.2014). «Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάρामποττ- Κατζουράκη».

Lifo. Ανακτήθηκε από <https://www.lifo.gr/team/lola/50359> στις 10/04/2019 (διασκευή).

Live your myth: Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για διασκευασμένο απόσπασμα ηλεκτρονικού άρθρου. Προσφέρεται για συνεξέταση με το άρθρο της Μ. Καλτάκη «Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάραμποτ-Κατζουράκη».

Κείμενο

Το μυστικό είναι ότι υπήρξαμε πρωτοπόροι! Αποκτήσαμε γραφείο εθνικής τουριστικής ανάπτυξης, τον ΕΟΤ, το 1929! Δηλαδή, ακριβώς την εποχή που διαμορφωνόταν στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο η έννοια «τουρισμός» ως «νέα και πραγματική καταναλωτική

ανάγκη του κάθε ανθρώπου και όχι μόνο των προνομιούχων».

Και επειδή έτσι συνέβαινε τότε, η διαφήμιση του «προορισμού», δηλαδή της Ελλάδας, γινόταν με αφίσες. Ο στόχος ήταν ξεκάθαρος: οι ξένοι θα έπρεπε να επιλέξουν την Ελλάδα –να την προτιμήσουν. Να έρθουν όσο το δυνατόν περισσότεροι και να παρατείνουν την παραμονή τους εδώ.

Οι αφίσες, λοιπόν, θα υπηρετούσαν το πρώτο σκέλος αυτού του στόχου: θα έπρεπε να δείχνουν την Ελλάδα μόνο ελκυστική. Για το λόγο αυτό και μόνο, όταν βλέπει κάποιος τις αφίσες του ΕΟΤ σε χρονολογική σειρά, από τη σύσταση του οργανισμού μέχρι σήμερα, έχει την εντύπωση ότι βλέπει το προσωπικό άλμπουμ φωτογραφιών όχι μιας οποιασδήποτε όμορφης γυναίκας, αλλά κάποιας σπουδαίας ηθοποιού, η οποία, σε κάθε ένα από τα «ενσταντανέ» που την απεικονίζουν, εμφανίζεται υπέροχη, αγέρωχη, αλλά και προσηνής, γοητευτική και πάντα –μα πάντα– αρμονικά και απόλυτα συντονισμένη με την εποχή και το ρόλο της.

Προπολεμική φαντασμαγορία. Η πρώτη αφίσα του ΕΟΤ έδειχνε τον Παρθενώνα φωτογραφημένο από τα Προπύλαια, με το φακό της Nelly's. Οι εξπρεσιονιστικές σκιές στους κίονες, οι συμμετρίες που δημιουργούν στη φωτογραφική σύνθεση, η εκλαμπρότητα του υπερφωτισμένου από το απογευματινό φως Παρθενώνα, όλα αυτά μαζί υπογραμμίζουν το ότι δεν ενδιαφέρει η περιγραφή του μνημείου αλλά η εξιδανίκευσή του, μέσα από το πρίσμα μιας «άλλης δωρικότητας», η οποία στέκει ζωντανή, ατάραχη και εξίσου θελκτική, δίπλα στην αρχαία των κίωνων και λοιπών αρχιτεκτονικών μνημείων.

Η μοντερνίστικη όψη της ομορφιάς. Στη δεκαετία του 1950, τα πράγματα φαίνονται ήδη πολύ πιο αισιόδοξα. Οι αφίσες του ΕΟΤ ανατίθενται και πάλι σε σημαντικούς ζωγράφους, όπως Γιώργος Βακιρτζής, Γιάννης Μόραλης, Λουίζα Μοντεσάντου, Έλλη Ορφανού, Παναγιώτης Τέτσης, Σπύρος Βασιλείου και άλλοι. Η Ευρώπη έχει αρχίσει να συνέρχεται από τον πόλεμο και η Ελλάδα έχει αρχίσει να γίνεται της μόδας. Και όσο προχωρούν τα χρόνια, ο ενθουσιασμός αυξάνεται. Η δεκαετία του 1960 αποδεικνύεται χρυσή για τον τουρισμό. Είναι σαν όλοι να αδημονούν να επισκεφθούν την ανοιχτόκαρδη, όμορφη Ελλαδίτσα. Να γνωρίσουν από κοντά τη «μικρούλα και νοστιμούλα» που δεν αγκομαχά από τις δυσκολίες στις οποίες παγιδεύεται (ή από τη μετανάστευση που της στερεί τα νεότερα παιδιά της). Αντίθετα, χαίρεται την παραδοσιακή λιτότητα του καθημερινού βίου στη Μεσόγειο, η οποία προάγεται σε λαμπερό εναλλακτικό πρότυπο (και άρα ό,τι καλύτερο για διακοπές) της ήδη «μπουκτισμένης» από την απόλαυση (και τη λογική) της υπερκατανάλωσης Δύσης.

Από τη δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα, η φωτογραφία αντικαθιστά ολοκληρωτικά τη ζωγραφική. Είναι η μεγάλη περίοδος κατά την οποία η εξιδανικευμένη και πραγματική ομορφιά της Ελλάδας τείνουν να ταυτίζονται. Το ελκυστικό προκύπτει από απλά «στιγμιότυπα» της καθημερινής τουριστικής πραγματικότητας τα οποία προβάλλονται «καθ' υπερβολή» των πραγματικών τους διαστάσεων. Για παράδειγμα, ένα μπλε παραδοσιακό τραπεζάκι καφενείου με δυο ξύλινες καρέκλες προτείνονται ως «εικόνημα» της αγαπημένης τουριστικής Ελλάδας. Και μέσω αυτών υποβάλλεται το μήνυμα ότι το αυθεντικό είναι ακόμα ζωντανό και σε τουριστική ετοιμότητα.

Σήμερα, το όραμα του ΕΟΤ ορίζεται από δύο άξονες: α) να γίνει η Ελλάδα ηγετικός ευρωπαϊκός προορισμός για όλο το χρόνο και β) να γίνει ένας από τους πρώτους 5 ευρωπαϊκούς

προορισμούς που θα εξειδικεύεται στα βιωματικά ταξίδια. Όσο για τις δράσεις προώθησης, αυτές έχουν πολλαπλασιαστεί, έχουν διαφοροποιηθεί και μοιάζουν εξοπλισμένες με το βαρύ και υπερσύγχρονο πυροβολικό του μάρκετινγκ. Το οποίο –κακά τα ψέματα– είναι πια ψηφιακό.

Το 2009 ήταν η χρονιά που σταμάτησε η παραγωγή αφισών του ΕΟΤ, όταν ολοκληρώθηκε το πέρασμα στην ψηφιακή εποχή. Ο ΕΟΤ θέλησε να διαχειριστεί με πιο σύγχρονο και ωφέλιμο τρόπο το έντυπο υλικό που παρέμενε σε στοκ από τα προηγούμενα χρόνια. Έτσι, πολύ πρόσφατα ξεκίνησε ένα πολύ έξυπνο πρόγραμμα αξιοποίησής του –το upcycling project– χάρη στο οποίο αντί να σταλεί για πολτοποίηση όλο εκείνο το χαρτί που περίσσευε αποθηκευμένο, μετατρέπεται σε χίλια δυο χρήσιμα πράγματα. Για παράδειγμα: μπλοκάκια σημειώσεων, χαρτονένιες μολυβοθήκες, παιχνίδια πάζλ κ.ά.

Μοιραία, λοιπόν, όσες αφίσες απομένουν συνιστούν πια συλλεκτικό και αγαπημένο είδος, όσο και η Ελλάδα που καθρεφτίζουν και όλοι αναπολούμε με νοσταλγία.

Κωνσταντινίδης, Γ. (21.06.2013). «Live your myth.

Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα». *Athens Voice*. Ανακτήθηκε από https://www.athensvoice.gr/life/home/design/43900_live-your-myth-i-ellada-mesa-apo-tis-afises-toy-eot στις 10/04/2019 (διασκευή).

Το αντίδοτο στο Brain Drain

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο συγγραφέας του κειμένου προτείνει τρόπους για την επιστροφή των Ελλήνων επιστημόνων από το εξωτερικό. Το κείμενο αυτό θα μπορούσε να αξιοποιηθεί συγκριτικά με το κείμενο του Γ. Στείρη, «Brain drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος», ο οποίος υποστηρίζει την αντίθετη άποψη, την παραμονή δηλαδή των Ελλήνων επιστημόνων στο εξωτερικό.

Κείμενο

Το κύμα μετανάστευσης των Ελλήνων συνεχίζεται. Από την αρχή του χρόνου έως τον Οκτώβριο οι εγγραφές στο Τμήμα Μετανάστευσης έφτασαν τις 3.790. Χιλιάδες νέοι επιστήμονες αναζητούν μία θέση εργασίας στο εξωτερικό, προσδοκώντας ένα καλύτερο μέλλον. Βέβαια, οι περισσότεροι δε φεύγουν από επιλογή. Οι δυνατότητες απορρόφησης ανθρώπων με υψηλά προσόντα στη χώρα μας είναι περιορισμένες. Υπάρχει, όμως, τρόπος να εκμεταλλευτούμε το knowhow αυτών των ανθρώπων και να καταφέρουμε να περάσουμε από το brain drain στο brain gain;

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, η δημιουργία νέων και καλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας, και η προσέλκυση καταρτισμένου προσωπικού, αποτελούν μονόδρομο προκειμένου να βάλουμε «φρένο» στο brain drain. Άλλωστε, δε θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το φαινόμενο της μαζικής φυγής ικανών και έξυπνων ανθρώπων στο εξωτερικό οφείλεται σε ένα βαθμό στην υπερπροσφορά ορισμένων ειδικοτήτων που δε μπορούν να καλυφθούν στην Ελλάδα. Η πορεία αυτή μπορεί να αντιστραφεί με τη δημιουργία μιας επιχειρηματικότητας που θα στηρίζεται στην καινοτομία και τη γνώση. Μιας επιχειρηματικότητας υψηλών δυνατοτήτων που θα προσφέρει νέες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα της «ήπιας» καινοτομίας. [...] Η ανάπτυξη και η εισαγωγή νέων τεχνολογιών, όπως για παράδειγμα οι τεχνολογικές αλλαγές που συμβαίνουν σε όλους τους κλάδους υψηλής τεχνολογίας και, ειδικότερα, στη βιοτεχνολογία και την νανοτεχνολογία, όπου υπάρχουν πολλοί αξιόλογοι Έλληνες επιστήμονες, προσφέρουν ευκαιρίες για αυτού του είδους την επιχειρηματικότητα και κατ' επέκταση «ποιοτικές» θέσεις εργασίες. Μπορεί, λοιπόν, να συνδράμει σημαντικά στην ανάσχεση του brain drain και γενικότερα στην αντιστροφή του κλίματος.

Ωστόσο, η αλλαγή αυτή του επιχειρηματικού μοντέλου συνεπάγεται και μια σειρά άλλων πολιτικών. Όπως, για παράδειγμα, τη σταδιακή μείωση της υπερφορολόγησης που «στραγγαλίζει» τον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, προκειμένου να δοθεί μια πραγματική ώθηση στην οικονομία, απαιτούνται πολιτικές φιλικές προς την επιχειρηματικότητα και δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Έτσι, θα μπορέσουν οι επιχειρήσεις καταρχήν να «ανασάνουν», και στη συνέχεια να παρουσιάσουν καλύτερα καινοτομικά αποτελέσματα, που δε θα βασίζονται μόνο σε δημόσιους πόρους, αλλά θα προκύπτουν μέσα από τη διαδικασία της έρευνας και την ενσωμάτωση της γνώσης σε διαδικασίες και προϊόντα.

Η αναζωογόνηση της ελληνικής οικονομίας μέσω των παραπάνω προτάσεων θα επαναφέ-

ρουν τους νέους επιστήμονες πίσω στη χώρα τους, αφού θα υπάρχει δυνατότητα αξιοποίησης τους, και το brain drain, που σήμερα αποτελεί μια θλιβερή πραγματικότητα, θα μπορέσει να μετατραπεί σε brain gain με όλα τα συνεπαγόμενα οφέλη.

Κανέλλος, Ν. (30.11.2017). «Το αντίδοτο στο Brain Drain». *Huffpost*. Ανακτήθηκε από https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-antidoto-sto-brain-drain-gr_5a1e9b4ce4b0dc52b02a7aea στις 23/03/2018 (απόσπασμα).

Brain Drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο συγγραφέας του κειμένου προτείνει τη διαρροή των Ελλήνων επιστημόνων προς το εξωτερικό και στηρίζει την άποψή του αυτή ιστορικά. Το κείμενο αυτό θα μπορούσε να αξιοποιηθεί συγκριτικά με το κείμενο του Νίκου Κανέλλου, «Το αντίδοτο στο Brain Drain», ο οποίος υποστηρίζει την αντίθετη άποψη, το πώς δηλαδή θα ενισχυθούν οι Έλληνες επιστήμονες για να παραμείνουν στην Ελλάδα.

Κείμενο

Τα τελευταία χρόνια ακούω και διαβάζω πολλά δυσάρεστα για το brain drain, την αποδημία μορφωμένων Ελλήνων στο εξωτερικό. Η ακούσια μετανάστευση είναι δυσάρεστη για τον μετανάστη και τους οικείους του, χωρίς αμφιβολία. Παρά ταύτα, όσο και αν ακούγεται παράδοξο, το brain drain ίσως αποδειχθεί η μεγαλύτερη ευκαιρία του ελληνισμού μετά την αρχαιότητα. Μέσω του brain drain η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος. Και αυτό γιατί ο κόσμος είναι η Ελλάδα που διαστέλλεται, ενώ η Ελλάδα είναι ο κόσμος που συστέλλεται, που μικραίνει.

Η Ελλάδα είναι μια μικρή γωνιά στη Μεσόγειο. Τόπος στενόχωρος, με μικρές παραγωγικές δυνατότητες. Από τις απαρχές της ιστορικής παρουσίας του ο ελληνισμός μεγαλούργησε εκτός συνόρων. Ανέκαθεν η Ελλάδα δεν χωρούσε τους Έλληνες, ένα λαό δημιουργικό και εξωστρεφή. Αυτοί που έφευγαν ήταν οι ικανότεροι, όσοι ένιωθαν και έβλεπαν ότι η δυναμική τους υπερβαίνει την άγονη και περιορισμένη ελληνική γη. [...]

Αλλά και στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα δεν έλειψε η μετανάστευση. Τουναντίον, σε ορισμένες περιόδους γιγαντώθηκε. Μόνο που πια η Ελλάδα δεν εξήγαγε μεγαλείο, αλλά κακομοιριά. Κατά κανόνα, πάμφτωχοι, αμόρφωτοι Έλληνες παρατούσαν τα χωριά τους για να αναζητήσουν δουλειές στην Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία. Οποιαδήποτε δουλειά. Μετανάστευαν ως φτωχοί συγγενείς, από μια ανυπόληπτη Ελλάδα. Και παρότι συνήθως πρόκοβαν επαγγελματικά και κοινωνικά, στην πραγματικότητα αφελληνίζονταν. Έσπευδαν πρόθυμα να υιοθετήσουν τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής τους και τον επιδείκνυαν ως στοιχείο ανωτερότητας στους Ελλαδίτες.

Από την άλλη, όσοι παρέμειναν στην Ελλάδα ήταν κατά κανόνα οι μορφωμένοι, που μπορούσαν να χτίσουν δουλειές και ζωές γύρω από το δημόσιο, είτε ως υπάλληλοι είτε ως κρατικοδίαιτοι ιδιώτες. Ελάχιστοι από τους πεπαιδευμένους, ικανούς και τολμηρούς Ελλαδίτες άνοιξαν τα φτερά τους στον κόσμο, ενίοτε κυνηγημένοι από το επίσημο κράτος για τα φρονήματά τους. [...]

Και τότε ήλθε η κρίση. Εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες άρχισαν να μεταναστεύουν επειδή μπορούσαν, επειδή είχαν προσόντα. Μορφωμένοι και κοσμοπολίτες καταλαμβάνουν συχνότατα επίζητες θέσεις στις χώρες υποδοχής τους. Επιβάλλονται στις κοινωνίες τους με τη γνώση

και τις ικανότητές τους. Εξάγουν μια Ελλάδα της δημιουργίας, που το ελλαδικό κράτος έπνιγε. Η Ελλάδα, μετά το 1950, αποφάσισε να δημιουργήσει τόσους πολλούς επιστήμονες και επαγγελματίες που αδυνατούσε να απορροφήσει και να αξιοποιήσει. Στην αρχή, ως λύση, προκρίθηκαν οι ασύστολοι διορισμοί. Μετά η ανάπτυξη –φούσκα με ασύγγνωστα δάνεια. Όταν αυτές οι δυνατότητες εξαντλήθηκαν και μας εξάντλησαν, απέμεινε η μετανάστευση.

Πικρή κάποιες φορές για τον Έλληνα, σωτήρια για τον ελληνισμό. Εξάγουμε, όπως στις λαμπρότερες περιόδους της ιστορίας μας, το περίσσειμά μας, την προστιθέμενη αξία μας: ανθρώπους. Γιατί το βασικό κεφάλαιο της χώρας μας είναι οι Έλληνες. Ξαναδίνουμε, λοιπόν, στην οικουμένη ό,τι ωραιότερο υπάρχει: γνώση και νιάτα. Μέσω των νέων που αποδημούν η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος, γίνεται Ελλάδα ξανά. Όπως στις καλύτερες περιόδους της ιστορίας μας. Ελλάδα. Η γενιά του brain drain, έστω ασύνειδα, πράττει αυτό που καμιά ηγεσία δεν κατόρθωσε. Μετατρέπει την κρίση σε ευκαιρία και ξαναδίνει στον ελληνισμό την πεμπτουσία του: την οικουμενικότητα, την εξωστρέφεια. Η αυθεντική Ελλάδα ήταν και θα είναι αλλού, γιατί είναι οικουμενική.

Την ίδια ώρα η ελλαδική πολιτική ηγεσία υπόσχεται ότι θα κάνει τα πάντα για να ξαναφέρει πίσω τους ξενιτεμένους. Προσπαθεί να πνίξει τον ελληνισμό στη μετριότητά της, να τον βυθίσει στα αδιέξοδα του σύγχρονου ελλαδικού κράτους. Δεν κατανοεί ότι ιστορικά το πλέον επιτυχημένο παραγωγικό μοντέλο ήταν και είναι η εξάπλωση του ελληνισμού στην περιφέρειά του. Η δημιουργία ισχυρών ελληνικών κοινοτήτων στο εξωτερικό ανέκαθεν προσέφερε στην Ελλάδα ανάπτυξη, μέσω των εμπορικών και παραγωγικών δικτύων που δημιουργούνται. Τελικά, ο μεγαλύτερος εχθρός του ελληνισμού είναι το ελλαδικό κράτος.

Στείρns, Γ. (28.03. 2017). «Brain drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος». *Huffpost*. Ανακτήθηκε από <https://www.huffingtonpost.gr/georgios-steiris/brain-drain-b-15636480.html> στις 10/04/2019.

7

Ο Ξένος

Το μικρό ταξίδι. Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από προφορική μαρτυρία του Κωνσταντίνου Καραμπλάκα, που περιλαμβάνεται στο Παράρτημα της μελέτης που εκπόνησε ο Νίκος Ανδριώτης με θέμα την εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στο νησί των Οινουσσών τόσο κατά τον πρώτο διωγμό του 1914 όσο και το 1922. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα της συνέντευξης, ο Κωνσταντίνος Καραμπλάκας, πρόσφυγας του 1922 από το Μελί της Μ. Ασίας, αφηγείται τη μετανάστευσή του από τις Οινούσσες στην Αμερική το 1937. Το απόσπασμα παρατίθεται αυτούσιο ως προς το ύφος και τη γλώσσα.

Το συγκεκριμένο κείμενο παρουσιάζει πολλαπλό ενδιαφέρον τόσο ως προς το είδος του (προφορική μαρτυρία-συνέντευξη) και τα χαρακτηριστικά του ύφους και της γλώσσας του (προφορικότητα, λαϊκή γλώσσα παλιότερης εποχής) όσο και ως προς το περιεχόμενό του (συνθήκες μετανάστευσης και εγκατάστασης στην Αμερική, η διαχείριση της ταυτότητας στον ξένο τόπο).

Κείμενο

Ήταν πολλοί οι πρόσφυγες που πήγανε στην Αμερική;

Πάρα πολλοί. Πάρα πολλοί. Πώς θα ζήσει ένας άνθρωπος; Να βγάλει δυο κιλά ψάρια τη μέρα, ένα κιλό χταπόδια. Μ' αυτά μπορεί να ζήσει; Ο κόσμος έφευγε. Έκανε τα ναύλα του και σκωνόταν κι έφευγε. Άλλοι περάσανε στη Γαστούνη, άλλοι πήγανε στην Κρήτη, άλλοι πήγανε στην Αμερική. Όλοι σκόρπισαν. Είχα δει παρέες που φεύγανε πριν τον πόλεμο και μετά τον πόλεμο. Μ' ένα μεροκάματο μπορείς να ζήσεις οικογένεια; Δεν μπορείς. Έτσι, όποιος μπορούσε, σκωνόταν κι έφευγε πολλοί μπαρκάρανε.

Εγώ πήγα και ξεμπαρκάρισα στην Αμερική. Τότες ξεκόβαμε όλοι από τα καράβια, γιατί είχε ψωμί η Αμερική. Εγώ έτυχε να μη με ανακαλύψουνε το εμιγκρέσιο. Μέχρι μια εποχή ήταν ελεύθερο για τους λαθραίους. Στην Αμερική επήγα το '37 κι έφυγα το '45. Πρώτα-πρώτα πήγα στη Ν. Υόρκη. Και μια σύμπτωση στη Ν. Υόρκη βρήκα ένα πατριώτη και πήγαμε στο μεσιτικό γραφείο για δουλειά. Μετά από μια-δυο μέρες το γραφείο μας στέλνει σ' ένα ρεστοράν. Πήγαμε εκεί και μόλις είδα τον ιδιοκτήτη είπα: «Ετούτος είναι ο τάδε, είναι του τάδε παιδί». Μας είπε ότι δεν έχει δουλειά και να 'ρθείτε σε μια-δυο μέρες. Ξαναπάμε και λέει ο άλλος που είμαστε μαζί: «Το παιδί εδώ έχει μια υπόνοια. Θέλει να μάθει από πού είστε». Λέει: «Από κει που είμαι εγώ, πού να ξέρετε εσείς. Είμαι από τη Μ. Ασία». Λέω λοιπόν εγώ: «Μήπως είσαι του Κασιάνου;» Τρόμαξε ο άνθρωπος. «Πού τον ξέρεις εσύ;». Λέω: «Χτές εφύγαμε. Ο Κώστας ο αδερφός σου και συ έχετε μια μούρη». «Αύριο», μου λέει, «έχεις δουλειά». Οκτώ χρόνια δούλεψα στην Αμερική, τα πεντέμισι χρόνια στου Αντρέα το μαγαζί.

Υπήρχανε πολλοί πρόσφυγες στην Αμερική: Ν. Υόρκη, Φιλαδέλφεια, Γουώσινγκτον, Μπρονξ, Αστόρια, σε πολλά μέρη. Ήτανε όλοι δουλευτάδες, όλοι είχανε μαγαζιά. Ήτανε καλοί άνθρωποι. Και μεις που πηγαίναμε εκεί, οι λαθραίοι, άμα πηγαίναμε και γνωρίζαμε τον άλλο, λέγαμε να πούμε το χωριό και περνούσαμε καλά, πιάναμε και δουλειά. Στις αρχές εδώ ήτανε στενάχωρα ο κόσμος. Τι να έκανε; Επουλούσε που λέει ο λόγος τα παπούτσια του για να μπορέσει να πάει.

Ανδριώτης, Ν. (1998). *Το μικρό ταξίδι. Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες*. Αθήνα: Ναυτικό Μουσείο Οινουσών. 132-133.

Οι Έλληνες στη Διασπορά, 15ος - 21ος αιώνας

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για υλικό από τον Οδηγό της Έκθεσης «Οι Έλληνες στη Διασπορά, 15ος - 21ος αιώνας». Η φωτογραφία του Έλληνα ναυτικού μπορεί να συνομιλήσει με τη μαρτυρία του Κωνσταντίνου Καραμπλάκα, στο κείμενο «Το μικρό ταξίδι. Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες» του Ν. Ανδριώτη. Το πολυτροπικό κείμενο για την ελληνική διασπορά στην Ευρώπη, στα τέλη του 20ου αιώνα, συμβάλλει στην εξοικείωση με την ανάγνωση χαρτών, δίνοντας συγχρόνως πληροφορίες για το ίδιο θέμα.

Κείμενο

NEW YORK

Port of _____

(Signature of seaman to be written across lower left-hand corner of photograph.)

(Left thumb print.)

NAME Isidoras Gafos

Nationality Greece

Place of holder's birth "

Place of father's birth "

Place of mother's birth "

If naturalized abroad, where and when? _____

Age 31 on Aug 12, 1918 Height 5-7 (Feet.) (Inches.)

Vessel War. Port. Flag Port.

Date of arrival 1918

DESCRIPTION: Complexion Fair Hair Dark

Eyes Dark Physical marks or peculiarities Tattoo right arm

1-305

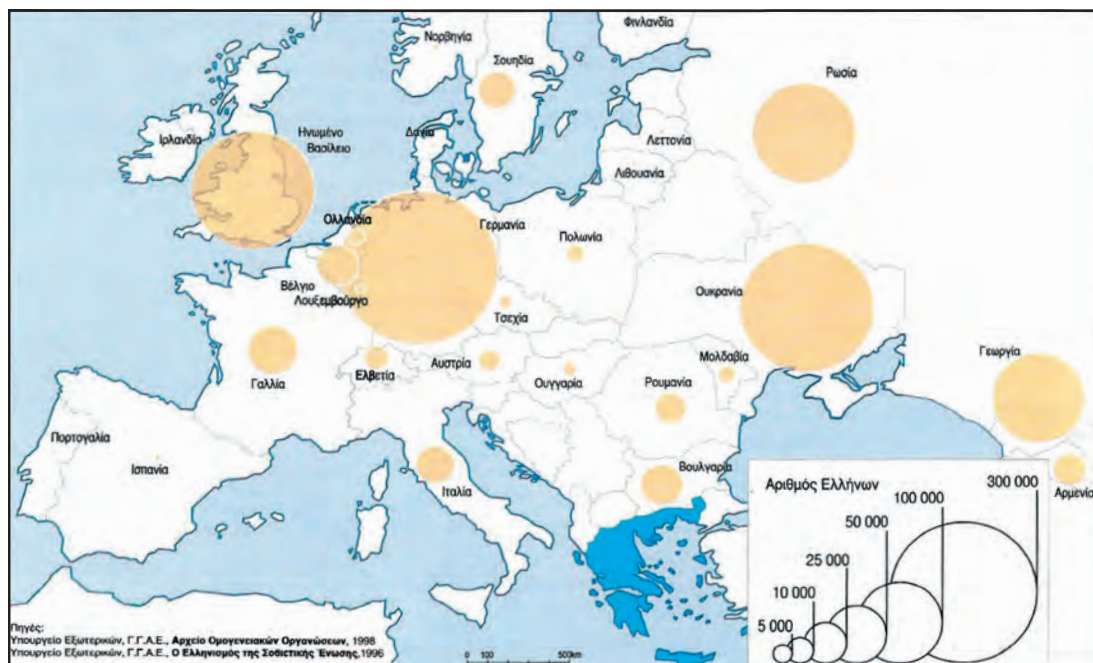
324

100 Οι Έλληνες στη Διασπορά

324. Κάρτα ταυτότητας ξένου ναυτικού στις ΗΠΑ, στο όνομα του Έλληνα Ισίδωρου Γάφου, 1918 Υπουργείο Εξωτερικών, Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου.

Κείμενο (διατηρείται η ορθογραφία του πρωτοτύπου)

12. Η ελληνική Διασπορά στην Ευρώπη κατά το τέλος του 20^{ού} αιώνα

Στην Ευρώπη συναντάται η παλιά και η νέα ελληνική Διασπορά. Η παλιά διασπορά έχει μεγάλο ιστορικό βάθος (15ος-19ος αιώνες) και συνδυάζει πολλές γενιές Ελλήνων. Ορισμένοι έχουν, πλέον, αφομοιωθεί από τις χώρες υποδοχής, και μόνο το οικογενειακό τους όνομα θυμίζει την ελληνική καταγωγή. Άλλοι διατηρούν ως διαφοροποιητικό στοιχείο την ορθόδοξη πίστη. Στο άλλο άκρο βρίσκονται οι πρόσφατοι μετανάστες, πολλοί από τους οποίους σκοπεύουν να επιστρέψουν στην Ελλάδα όταν συμπληρώσουν τα συντάξιμα χρόνια. Ο ελληνικός διασπορικός χώρος της Ευρώπης αποτελεί, επομένως, ένα «παλίμψηστο», όπου διακρίνονται –έστω και μισοσβησμένα– τα ίχνη γραφής παλαιών ή και πολύ παλαιών μεταναστευτικών κινήσεων από την Ελλάδα, όπως και από τις «χαμένες πατρίδες» της Μικράς Ασίας, του Πόντου, της Αιγύπτου κ.ά. Παράλληλα νέες μεταναστεύσεις ανανεώνουν την εικόνα και αλλάζουν συσχετισμούς. Ο χάρτης των κατανομών (χάρτης 12) αποτυπώνει μια στιγμή της αέναης αυτής κίνησης, μια εικόνα που διαφέρει πολύ από την αντίστοιχη προπολεμική, πριν, δηλαδή, από τη μετανάστευση στη Γερμανία –που αύξησε δραματικά το βάρος της ελληνογερμανικής Διασποράς– ή από τη μαζική αποχώρηση των Ελλήνων από κομμουνιστικές χώρες, όπως η Ρουμανία, στην αρχή, και η ΕΣΣΔ μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο χάρτης αυτός θα γίνει πολύ διαφορετικός μέσα σε λίγες δεκαετίες, όταν θα έχουν λήξει οι παλλιννοστήσεις που αντιστοιχούν στο μεταναστευτικό κύμα της περιόδου 1950-1970 και όταν θα έχουν φανεί τα αποτελέσματα από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και το άνοιγμα του ανατολικοευρωπαϊκού χώρου στην ελληνική επιχειρηματικότητα.

Χασιώτης, Ι. Κ., Κατσιαρδή-Hering, Ό., Αμπατζή, Ε. (2007).
Οι Έλληνες στη Διασπορά, 15ος-21ος αιώνες, Οδηγός της Έκθεσης.
Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων. 100, 134.

Γέλια

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Αντώνης Σουρούνης (1942-2016) είναι βραβευμένος πεζογράφος. Στο διήγημα «Γέλια» που ακολουθεί, η αυτοαναφορικότητα και τα βιώματα του συγγραφέα ως μετανάστη λειτουργούν ως πυρήνες της μυθοπλαστικής σύνθεσης. Η ματιά του συγγραφέα τοποθετείται στον ελληνικό χώρο και η συχνά ειρωνική κοινωνική παρατήρηση συνδυάζεται με γνήσιο ενδιαφέρον για την κατανόηση του ανθρώπου.

Κείμενο

Προσπαθώ συχνά να δώσω στην Ιστορία ανθρώπινο πρόσωπο και κάθε φορά που το κατορθώνω, βλέπω μπροστά μου μια γυναίκα χωρίς ηλικία, με ανάκατα μαλλιά, να ξεκαρδίζεται στα γέλια. Δεν ξέρω αν είναι απ' αυτά που έχει ζήσει ή απ' αυτά που σήμερα ζει. Μάλλον θα 'ναι κι από τα δύο μαζί. Η σύγκρουση που λένε στα σενάρια, η ανατροπή. Σίγουρα θα γελάει με τον εαυτό της, δηλαδή μ' εμάς. Γελάω κι εγώ μαζί της, δηλαδή με τον εαυτό μου, και δε θα παραξενευτώ αν δω να γελάει και το παρδαλό κατσίκι.

Διαβάζω ένα ρεπορτάζ στην εφημερίδα για τους Αλβανούς και νομίζω πως διαβάζω το βιογραφικό μου. Κυριακάτικα, λέει, κάθονται στο καφενείο της Ομόνοιας, όπου μαζεύονται και τα λένε. Ό,τι έκανα κι εγώ πριν από τριάντα οχτώ χρόνια στην Κολονία. Προτού δημιουργήσουμε ένα καφενείο για να τα λέμε, μαζευόμασταν και τα λέγαμε στο σταθμό των τρένων. Ή δεν τα λέγαμε, κοιταζόμασταν μόνο από μακριά και συνεννοούμασταν. Το πρόσχημά μας ήταν πως θέλαμε ν' αγοράσουμε ελληνική εφημερίδα από το μοναδικό κιόσκι που τις πουλούσε και οι πιο συνεσταλμένοι την κρατούσαν ορθάνοιχτη στα χέρια σαν ελληνική σημαία. «Έλληνας είσαι, φίλε;».

Μπορεί να είχαμε την τύχη να καταφθάσει και κανένα τρένο από την πατρίδα φορτωμένο με καινούργιους. Μπορεί να είχαμε ακόμα μεγαλύτερη τύχη, να 'φτανε κανένας συντοπίτης και να μαθαίναμε νέα για γνωστούς μας. Όπως φαινόμασταν εμείς τότε, φαίνονται οι Αλβανοί σήμερα. Αυτοί δεν έρχονται με τρένο, για να μαζεύονται στο σταθμό, έρχονται με τα πόδια και η Ομόνοια είναι το πηγάδι για να ξεδιψάσουν, να πέσουν μέσα και να πνιγούν ή να τους πετάξουμε εμείς.

Μας κυνηγούν, λένε. Ό,τι έκαναν και σ' εμένα. Μαχαίρωνε κάποιος Ιταλός ένα συμπατριώτη του στο Μόναχο και την πλήρωνα εγώ στην Κολονία. Έκλεβε ένας Έλληνας πορτοφόλι στην άλλη άκρη της Γερμανίας και ψάχνανε τις τσέπες τις δικές μου. Μας εκμεταλλεύονται, ισχυρίζονται. Και σ' εμένα το ίδιο κάνανε. Ο χειρότερος και στυγνότερος εργοδότης που είχα στη ζωή μου ήταν Έλληνας στη Φρανκφούρτη και μάλιστα σπουδαγμένος. Ήμουν χωρίς άδεια εργασίας, χωρίς άδεια παραμονής κι έκρινε σωστό να είμαι και χωρίς μισθό. Μου έδινε δέκα μάρκα κάθε Σάββατο –δούλεα και τα Σάββατα– όσα χρειαζόμουν για να πηγαινοέρχομαι και να του δουλεύω.

Πολλές φορές, πηγαίνοντας με φίλους μου να πιούμε μια μπύρα σε γερμανικά μαγαζιά, σηκώνονταν μερικοί άντρες και μας κλείνανε την είσοδο. Την είχαν την ατυχία αυτή όσοι ξένοι δι-

έθεταν έντονα μεσογειακά χαρακτηριστικά. Ευτυχώς εγώ δεν τα διέθετα και δε μου κλείναν την πόρτα. Είχαν όμως και την τύχη, εξαιτίας αυτών των ίδιων χαρακτηριστικών, να τους ανοίγουν την πόρτα τους οι γυναίκες. Δυστυχώς εγώ δεν τα διέθετα και δε μου την άνοιγαν.

Οι γονείς μου παίρνουν σύνταξη από τη Γερμανία και κάθε πρωί βγαίνουν στο μπαλκόνι και λένε «ευχαριστώ» –ιδέα δεν έχω σε ποιον. Είκοσι τόσα χρόνια δούλευαν στο εργοστάσιο δίπλα δίπλα με Τούρκους. Το 1922 ο πατέρας μου ήρθε στη Θεσσαλονίκη από τη Σμύρνη, όπου οι Τούρκοι σφάξανε το δικό του πατέρα. Πρόσφυγες, με όλα τα δεινά της προσφυγιάς. Ακόμα και το όνομα άκουσα πως τους άλλαξαν. Ένας που ξέρει απ' αυτά μου είπε πως Σουργούνης στα τούρκικα σημαίνει πρόσφυγας, άστεγος, αλήτης, και το ελληνικό στόμα απέβαλε το γάμα. Το 1940 πήγε στην Αλβανία να πολεμήσει τους Ιταλογερμανούς. «Μετά είκοσι έτη» δούλεψε μαζί με τους Ιταλούς στη Γερμανία. Σήμερα ήρθαν οι Αλβανοί να δουλέψουν στην Ελλάδα. Τρελά πράγματα. Η Ιστορία γελάει και μαζί της γελάω κι εγώ. Κι επειδή εγώ είμαι ο τελευταίος που πρέπει να γελάει, υποπτεύομαι μήπως και είμαι εκείνο το παρδαλό κατσίκι.

Σουρούνης, Α. (2002). *Κυριακάτικες Ιστορίες*. Αθήνα: Καστανιώτης. 141-143.

Κρασί και νύμφες, Μικρά κείμενα επί παντός

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Θανάσης Βαλτινός (1932), Ακαδημαϊκός, είναι συγγραφέας και σεναριογράφος. Το απόσπασμα που ακολουθεί, ανήκει σε ευρύτερο κείμενο που δημοσιεύτηκε το 1996 με τον τίτλο «Mein bitters Arkadien» στο περιοδικό Merian.

Κείμενο

Τα ορεινά χωριά της Πελοποννήσου φθίνουν, τούτο είναι γνωστό. Η αρχή των δεινών και της παρακμής τους κείται πίσω, κάτι παραπάνω από μισόν αιώνα. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος κουβάλησε την Κατοχή, η Κατοχή τα ολοκαυτώματα και η Απελευθέρωση, τέσσερα χρόνια μετά, τον Εμφύλιο Πόλεμο. Ότι είχε απομείνει ορθό έπεσε. Και οι άνθρωποι – αυτοί έπρεπε να βρουν τρύπες να χωθούν μέσα. «Ως σκεύη κεραμέως συντρίψεις αυτούς». Ο βιβλικός ψαλμός πραγματοποιήθηκε πλήρως. Πάντως η αιμορραγία δεν σταμάτησε το 1950, με το τέλος του αλληλοσκοτωμού. Ένας αέρας πανικού και ανάγκης άρχισε να στροβιλίζει τους ανθρώπους πέρα από στεριές και θάλασσες. Η Αυστραλία, οι Η.Π.Α., ο Καναδάς, η κοντινότερη Γερμανία αποτέλεσαν τη νέα Γη της Επαγγελίας για δεκάδες χιλιάδες σκληρά δοκιμασμένους συμπατριώτες μου. Δυο δεκαετίες αργότερα, αυτό το βίαιο κύμα φυγής θα κοπάζει. Αυτά τα χωριά είχαν ερημωθεί στο μεταξύ. Τα αγόρια και τα κορίτσια, αυτά που με τους έρωτές τους θα έφερναν την καινούργια ζωή, είχαν σηκώσει φτερό. Ειδικές επιτροπές είχαν ψαύσει τα μουσκούλα τους και είχαν ελέγξει τα δόντια τους πριν τους δώσουν την άδεια να αποδημήσουν. Το ένα φέρνει το άλλο. Η μετανάστευση έστειλε πίσω συνάλλαγμα κι όσοι είχαν καταφύγει στα μεγάλα αστικά κέντρα, στην Αθήνα κυρίως, είτε για να κρυφτούν είτε για να χορτάσουν ψωμί, ορθοπόδησαν. Έπαψαν να είναι ορεσίβιοι και δεν έγιναν ποτέ αστοί. Έτσι άρχισαν οι άγριες νοσταλγίες. Άρχισαν οι αντίστροφες έξοδοι. Τα Σαββατοκύριακα ο Ισθμός της Κορίνθου πήζει. Χιλιάδες επήλυδες σταματάνε για λίγο εκεί, να φάνε σουβλάκια και να ρίξουν μια ματιά στη Διώρυγα. Η Διώρυγα ανοίχτηκε στη δεκαετία του 1880, ακολουθώντας πιστά τον αρχαίο Δίολκο. Ελάχιστοι από όσους στριμώχνονται πάνω στις γέφυρές της ξέρουν ότι χίλια μέτρα πιο πέρα, προς τη μεριά του Κορινθιακού, υπάρχουν ικανά απομεινάρια αυτού του ειδικού δρόμου, που υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα τεχνικά έργα της αρχαιότητας. Ακόμα πιο λίγοι γνωρίζουν ότι το 146 π.Χ., ακριβώς σε κείνο το σημείο, ο ύπατος Λεύκιος Μόμμιος συνέτριψε με τις ρωμαϊκές του λεγεώνες τους «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες», για να καταστρέψει αμέσως έπειτα ολοκληρωτικά την Κόρινθο.

Όμως όλους αυτούς που περιφέρονται μέσα στην τσίκνα του γουρουνίσσιου κρέατος το παρελθόν δεν τους ενδιαφέρει κατά κανέναν τρόπο. Φοβάμαι πως ούτε και η ομορφιά πια. Και η ομορφιά εκδικείται όσους την προσβάλλουν.

Βαλτινός, Θ. (2009). *Κρασί και νύμφες, Μικρά κείμενα επί παντός*.
Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας. 300-302.

Η προφορική ιστορία και η συγκυρία της κρίσης

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η Εισαγωγή στον δικτυακό τόπο των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (<http://oralhistorygroups.gr>). Παρουσιάζεται με συντομία ο ρόλος της προφορικής ιστορίας στη σύγχρονη συγκυρία της κρίσης. Προτείνεται η συνεξέταση με το κείμενο «Μαρτυρίες: εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Κυψέλη».

Κείμενο

Ο όρος Προφορική Ιστορία μπορεί να θεωρείται «νέος», και γιατί συνδέεται με την τεχνολογία του μαγνητόφωνου, αλλά στην πραγματικότητα είναι τόσο παλιός όσο και η ανάγκη των ανθρώπων να γνωρίζουν το παρελθόν τους. Είναι το πρώτο είδος Ιστορίας, πριν ακόμα την εφεύρεση και τη διάδοση της γραφής. Στις προφορικές κοινωνίες η αφήγηση ενός γεγονότος αποκτούσε μια μοναδική σημασία, όπως πολύ καλά ξέρουμε από τα Ομηρικά έπη. Με την επέκταση της γραφής, οι δημηγορίες του Θουκυδίδη αποτελούν ένα εξαιρετο δείγμα χρήσης της προφορικής μαρτυρίας.

Ωστόσο, η Ιστορία κατοχυρώθηκε ως επιστήμη τον 19ο αιώνα με το ρεύμα του θετικισμού και βασιζόταν στα γραπτά τεκμήρια, τα αρχεία. Από τότε έχει κυλήσει πολύ νερό στο αυλάκι. Μια καίρια τομή, στα μέσα του 20ού αιώνα, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αφορούσε τα ανταποικιακά κινήματα. Μια Ιστορία βασισμένη μόνο στα αρχεία θα ήταν μια ιστορία των αποικιοκρατών, ενώ για τους αγώνες και τις αγωνίες των αποικιοκρατούμενων για την ανεξαρτησία τους θα υπήρχε σκοτάδι. Και το σκοτάδι δεν μπορεί να αποτελέσει υποκείμενο της ιστορίας.

Στην Ελλάδα, τη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα, βιώνουμε μια πολυδαίδαλη και πολυσχιδή κρίση, η οποία οδήγησε στον βίαιο μετασχηματισμό της κοινωνίας. Το συνεχώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό τοπίο που ανέτρεψε την καθημερινότητα μας κατέστησε τη γνώση του παρελθόντος, την Ιστορία, σε ύψιστη αναγκαιότητα. Το κοινωνικό σώμα στην προσπάθειά του να σχηματίσει μια νέα ταυτότητα είναι υποχρεωμένο να φτιάξει ένα νέο αφήγημα για το παρελθόν, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του παρόντος αλλά και να οραματιστεί και να διεκδικήσει ένα καλύτερο μέλλον.

Η διαδικασία αυτή ευνόησε την ανάπτυξη της προφορικής ιστορίας που εμπεριέχει τις μαρτυρίες των πολλών, των καθημερινών ανθρώπων. Οι αφηγήσεις ζωής μπορούν επίσης να μετατραπούν σε ένα προνομιακό εργαλείο ανάλυσης των ραγδαίων κοινωνικών εξελίξεων. Επιπλέον, η προφορική ιστορία προσφέρει τη δυνατότητα και σε μη επαγγελματίες ιστορικούς, μετά από ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο, να συλλέγουν μαρτυρίες. Διαθέτει εκείνα τα εργαλεία ώστε να έρθουν οι «αφανείς» στο προσκήνιο και τα μέλη των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας (ΟΠΙ) να προτάξουν την προσωπική μνήμη –ως αντανάκλαση της συλλογικής– απέναντι στις απρόσωπες αγορές και τη λήθη.

Οι μη επαγγελματίες ιστορικοί των ΟΠΙ επέλεξαν να ιδρύσουν τις ομάδες τους στις γειτονιές όπου ζουν (Προφορική Ιστορία και Κοινότητα), και –καθόλου τυχαία– πολλοί από αυτούς είναι εκπαιδευτικοί. Αντιτάσσουν δηλαδή το τοπικό (local) απέναντι στο παγκόσμιο (global) μαζί με το όραμα για ένα "άλλο" σχολείο για τη νέα γενιά (Προφορική ιστορία και σχολικό πρόγραμμα).

Επιπλέον, επειδή οι ΟΠΙ δημιουργούνται "από τα κάτω" ο τρόπος λειτουργίας τους έχει και μια ανάλογη συγκρότηση: στηρίζεται στη συνεργασία τόσο των μελών της ομάδας όσο και των ΟΠΙ στο πλαίσιο του Συντονιστικού.

Ομάδες Προφορικής Ιστορίας. «Η προφορική ιστορία και η συγκυρία της κρίσης».

Ανακτήθηκε από <http://oralhistorygroups.gr/> στις 10/04/2019.

Μαρτυρίες: εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Κυψέλη

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζει αποσπάσματα από συνεντεύξεις που έχει καταγράψει η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Κυψέλης (<http://oralhistorygroups.gr/orik-metanastefsi>). Για τον τρόπο εργασίας των Ομάδων Προφορικής Ιστορίας μπορεί να δει κανείς το κείμενο «Η προφορική ιστορία και η συγκυρία της κρίσης».

Κείμενο

Αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον: από την επαρχία στην Αθήνα

Έως τα έξι μου χρόνια ήμουν επαρχία. Γεννήθηκα εκεί, στο Νομό Ηλείας, Βουηράσιο Ηλείας, Πελοπόννησο. [...] Και έξι ετών ήρθα στην Αθήνα. [...] Μετακόμισαν οι δικοί μου, έφυγαν από την επαρχία και εγκατασταθήκαμε στο Γαλάτσι. Από το 1979 ως το 1990. Ήρθανε για λόγους εργασίας και ήρθαν και για τα παιδιά [...] για καλύτερα σχολεία, καλύτερη εκπαίδευση [...] για ένα καλύτερο μέλλον. [...] γιατί τότε το 1979 ήταν η Αθήνα καταπληκτική, και δουλειές έβρισκες άνετα και επαγγελματικά μπορούσες να καταξιωθείς, αλλά και συγχρόνως να βοηθηθείς από θέμα κοινωνικού status.

(συνέντευξη της Π.Μ. από την Πελοπόννησο στην ΟΠΙΚ, 15.02.2012)

1. "Δεν είμαι ρατσιστής, αλλά..."

Στη γκαρσονιέρα που μένω τώρα, εδώ και 8 χρόνια... Παλιά δεν ήτανε... Τόσους μαύρους που είναι τώρα, αλλά δεν με πειράζει. Δεν μ' ενοχλούνε, απλώς... Εντάξει, δεν γουστάρω φασαρίες και τέτοια [...] Δεν είμαι ρατσιστής αλλά, και πάλι, δεν μπορώ... Πολλοί ξένοι, πολλοί. Κι εγώ είμαι, αλλά... Είμαι νόμιμος, δεν ξέρω... Τώρα, πιστεύω ότι είμαι... Κι εγώ πληρώνω φόρους, κι εμένα... Είμαι σαν κι εσένα, ας πούμε [...] Άμα πω ότι μένω Πλατεία Αμερικής ή κάτι τέτοιο, μου φαίνεται κάπως. Επειδή πολλοί ξένοι και δεν μ' αρέσει.

(συνέντευξη του Κ. από τη Ρουμανία στην ΟΠΙΚ, 01.07.2013)

Αίσθηση «κοινότητας» και οικειοποίηση της γειτονιάς

Στην Κυψέλη, υπάρχουν πολλοί Αφρικανοί, οι περισσότεροι Αφρικανοί ζουν εδώ. Είναι καλύτερα για αυτούς. Είναι κοντά σε πολλά μέρη, είναι πολύ κεντρικά και οι άνθρωποι εδώ είναι φιλικοί. [Οι άλλοι Αφρικανοί] σε καλωσορίζουν και σου δείχνουν το δρόμο, σε βοηθούν. Οπότε, δεν έχεις λόγο να φύγεις. Γιατί προτιμάς να βλέπεις τους δικούς σου ανθρώπους. Προτιμάς να μην είσαι ο μόνος Αφρικανός σε μια άλλη γειτονιά, αυτό δεν είναι καλό για εσένα. [...] Μιας

και ξέρεις τι συμβαίνει στη γειτονιά. Έχω περισσότερους φίλους εδώ. Ξέρω ανθρώπους που έχουν μικρά μαγαζιά. Νιώθω καλύτερα εδώ.

(συνέντευξη του C. από τη Νιγηρία στην ΟΠΙΚ, 10.12.2014)

Ρατσισμός στην καθημερινότητα

Τον ρατσισμό τον βλέπεις συνέχεια, έχει γίνει μέρος μας, κομμάτι μας, καταλαβαίνεις; Δεν τον βλέπουμε πια τον ρατσισμό, επειδή τον ζούμε κάθε μέρα. Κάποιοι άνθρωποι είναι καλύτεροι αλλά κάποιοι άλλοι σου κάνουν ξεκάθαρο ότι δεν σε θέλουν, ότι δεν θέλουν καν να σε βλέπουν. Αλλά, εντάξει, δεν υπάρχει πρόβλημα, έτσι είναι παντού. [...] Στην Κυψέλη είναι εντάξει τα πράγματα, ζουν πολλοί Αφρικανοί εδώ, η Κυψέλη έχει πολλές εθνικότητες, είναι μεικτή.

(συνέντευξη του C. από τη Νιγηρία στην ΟΠΙΚ, 10.12.2014)

Ρατσισμός στα πρώτα χρόνια του σχολείου

[...] όχι Έλληνες οι πρώτες φιλίες. Δεν ήταν Έλληνες. Στο δημοτικό μάλιστα είχαμε μεγάλο θέμα. Με αντιμετώπιζαν πολύ... δηλαδή έλεγε ο δάσκαλος: «σήμερα Ν. θα κάτσεις εσύ με την Α. Και δεν θέλανε να καθίσουν μαζί μου. Για κάποιο λόγο. Ε, εντάξει, υπήρχαν κάποιοι που σου μιλάγανε κτλ. αλλά όχι ότι ήμασταν φίλοι. [...] Έπαιζα βέβαια εκεί με τα κορίτσια, παίζαμε σχοινάκια, το ένα, το άλλο, αλλά... Μάλιστα η τωρινή κολλητή μου, ήταν, τότε, δεν μ' έκανε ποτέ παρέα, τώρα το λέει αυτό και...

(συνέντευξη της Α. από την Αλβανία στην ΟΠΙΚ, 20.10.2013)

Παρέα με Έλληνες, λιγότερο με ξένους

Πιο πολύ κάνω παρέα με Έλληνες. Αποφεύγω τους ξένους, δεν ξέρω... Έχω και Αλβανούς φίλους που μεγαλώσαμε εδώ... Παρόλο που ήμουνα πολύ ρατσιστής με αυτούς... Με είχαν ενοχλήσει στη δουλειά [...] Γι' αυτό είχα γίνει πολύ ρατσιστής. Δεν μπορούσα να τους δω μπροστά μου. Τώρα, τελευταία χρόνια, έχω παρέες που έχουνε μεγαλώσει εδώ, που σπουδάζανε εδώ, και είναι από Αλβανία. Αλλά, τα πάω πολύ καλά μαζί τους.

(συνέντευξη του Κ. από τη Ρουμανία στην ΟΠΙΚ, 01.07.2013)

Δύο ονόματα, δύο «ταυτότητες»

Τα 'χω κάπως στο μυαλό μου ότι τα δύο ονόματά μου αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές προσωπικότητες. Το Α. συμβολίζει λίγο την παιδική μου ηλικία, δηλαδή το κομμάτι στην Αλβανία, το όταν ήρθα εδώ. Γενικά μπορώ να πω λίγο το πιο αθώο κομμάτι μου. Και το Μ. είναι λίγο το πιο, το μεγάλο, το πιο ώριμο, κάπως έτσι το 'χω στο μυαλό μου. Παρόλο που τα δηλώνω και τα δύο είναι νομίζω διαφορετικά πράγματα [...]

Και θα 'θελα πάρα πολύ κάποια στιγμή να γίνουν ένα. Αλλά δεν ξέρω. Είναι μια μάχη με τον εαυτό σου που λένε.

(συνέντευξη της Α. από την Αλβανία στην ΟΠΙΚ, 20.10.2013)

«Ξένος» στην χώρα προέλευσης

[Στην Ελλάδα] αισθάνομαι σαν στο σπίτι μου, σαν στο χωριό μου, κατάλαβες; Πίστεψέ με, τώρα που πάω Ρουμανία, αισθάνομαι ξένος. Μετά από τόσα χρόνια είμαι ξένος [...] Όταν πάω Ρουμανία, μου λείπει η Ελλάδα. Όταν έρχομαι Ελλάδα, μου λείπει η Ρουμανία. Ε, έτσι είναι τώρα, δεν ξέρω... Μπορώ να πω είμαι μισός-μισός, δεν ξέρω.

(συνέντευξη του Κ. από τη Ρουμανία στην ΟΠΙΚ, 01.07.2013)

ΟΠΙΚ. «Μαρτυρίες: εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Κυψέλη».
Ανακτήθηκε από <http://oralhistorygroups.gr/opik-metanastefsi> στις 10/04/2019.

Όταν η Ευρώπη θα γίνει Αφρο-ευρώπη

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο άρθρο του ο Έκο προσεγγίζει ιστορικά το φαινόμενο της μετανάστευσης.

Κείμενο

Πρόσφατα οι εφημερίδες ασχολήθηκαν εξαιρετικά με τα προβλήματα που δημιουργούνται από τους ξένους (νόμιμους ή παράνομους) εργαζόμενους στην Ιταλία. Στην «La Repubblica» δημοσιεύτηκε ένα σκίτσο που παρουσίαζε δύο σιλουέτες: μια τεράστια Αφρική και μια μικροσκοπική Ιταλία. Η Φλωρεντία δεν ήταν ούτε σημαδάκι. Στην «Corriere della Sera» δημοσιεύτηκε πολύ περιληπτικά, η ιστορία των κλιματολογικών αλλαγών που σημειώθηκαν στον πλανήτη μας από το 4.000 π.Χ. μέχρι σήμερα. Φαινόταν, λοιπόν, καθαρά ότι η γονιμότητα του εδάφους ή η ξηρασία έχουν προκαλέσει κατά καιρούς τεράστιες μετακινήσεις πληθυσμών που άλλαξαν την όψη του πλανήτη και δημιούργησαν τον πολιτισμό που γνωρίζουμε είτε άμεσα είτε από τα βιβλία της ιστορίας.

Σήμερα, μπροστά στο πρόβλημα των λεγόμενων εξωκοινοτικών (χαριτωμένος ευφημισμός που, όπως είπαν, θα πρέπει να περιλαμβάνει και τους Ελβετούς ή τους τουρίστες απ' το Τέξας), πρόβλημα που ενδιαφέρει όλα τα έθνη της Ευρώπης, συνεχίζουμε να σκεφτόμαστε σαν να βρισκόμαστε απέναντι σ' ένα φαινόμενο μετανάστευσης. Μετανάστευση έχουμε όταν μερικές εκατοντάδες χιλιάδες κάτοικοι μιας χώρας με υπερπληθυσμό, θέλουν να πάνε και να ζήσουν σε μιαν άλλη χώρα (για παράδειγμα οι Ιταλοί στην Αυστραλία). Φυσικά, η χώρα που θα τους φιλοξενήσει, θα πρέπει να ρυθμίσει τη ροή της μετανάστευσης ανάλογα με τις δυνατότητες της, όπως είναι λογικό να συλλαμβάνει και να απελαύνει τους μετανάστες που εγκληματούν. Το ίδιο λογικό είναι να συλλαμβάνει και να τιμωρεί τους εγκληματίες, είτε είναι δικοί της κάτοικοι, είτε είναι τουρίστες που φέρνουν πολύτιμο συνάλλαγμα.

Σήμερα όμως, στην Ευρώπη, δε βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα φαινόμενο μετανάστευσης. Βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα φαινόμενο μετακίνησης πληθυσμών. Βέβαια, δεν έχει τη βίαιη και σαρωτική μορφή που είχαν οι εισβολές των γερμανικών λαών στην Ιταλία, τη Γαλλία και την Ισπανία, δεν έχει την ακατανίκητη ορμή της αραβικής επέκτασης μετά την Εγίρα, δεν έχει την αργή κίνηση της ακαθόριστης εκείνης ροής που οδήγησε κάποιους άγνωστους λαούς από την Ασία στην Ωκεανία, πάνω από στενές λουρίδες γης που σήμερα είναι σκεπασμένες απ' τη θάλασσα. Ένα άλλο κεφάλαιο της ιστορίας του ανθρώπου μας μιλάει για τη δημιουργία και την εξαφάνιση κάποιων πολιτισμών που ακολούθησαν τη μεγάλη ροή των μετακινήσεων, αρχικά από τη Δύση προς την Ανατολή (γι' αυτό το θέμα όμως ελάχιστα πράγματα γνωρίζουμε), κι ύστερα απ' την Ανατολή προς τη Δύση, αρχίζοντας μια χιλιόχρονη κίνηση από τις πηγές του Ινδού ως τις Ηράκλειες Στήλες και στη συνέχεια, σε τέσσερις αιώνες, από τις Ηράκλειες Στήλες στην Καλιφόρνια και την Γη του Πυρός.

Τώρα η μετακίνηση είναι ανεπαίσθητη επειδή έχει τη μορφή μιας πτήσης με το αεροσκάφος, μιας σύντομης παραμονής στα γραφεία αλλοδαπών ή ενός παράνομου ξεμπαρκαρίσματος, γί-

νεται από τον Νότο, που όλο και περισσότερο τον βασανίζει η πείνα και η ξηρασία, προς τον Βορρά. Μοιάζει με μετανάστευση, πρόκειται όμως για μετακίνηση. Είναι ένα ιστορικό γεγονός με ανυπολόγιστες συνέπειες. Δεν γίνεται με ορδές που απ' όπου περνάνε με τ' άλογα τους δεν ξαναφυτρώνει χορτάρι. Γίνεται με μικρές ταπεινές ομάδες που κινούνται διακριτικά. Δεν θα χρειαστεί, όμως, αιώνες ή χιλιετίες αλλά μόνο δεκαετίες. Κι όπως όλες οι μεγάλες μετακινήσεις, θα έχει σαν τελικό αποτέλεσμα μια εθνική αναδιάρθρωση στις χώρες προορισμού, μιαν αναπόφευκτη αλλαγή στα ήθη, μιαν ασυγκράτητη διασταύρωση που θα αλλάξει στατιστικά το χρώμα του δέρματος, των μαλλιών και των ματιών σ' ολόκληρο τον πληθυσμό, ακριβώς όπως λίγοι Νορμανδοί εγκατέστησαν στην Σικελία απόγονους ξανθούς και με γαλανά μάτια.

Οι μεγάλες μετακινήσεις, τουλάχιστον κατά την ιστορική περίοδο, δημιουργούσαν φόβους. Αρχικά γίνονται προσπάθειες να αποφευχθούν. Οι ρωμαίοι αυτοκράτορες χτίζουν οχυρά και στέλνουν τις λεγεώνες τους να υποτάξουν και να δαμάσουν τους παρείσακτους. Στη συνέχεια γίνονται κάποιες συμφωνίες και στους νεοφερμένους επιβάλλεται κάποια πειθαρχία. Αργότερα παραχωρείται ο τίτλος του ρωμαίου πολίτη σ' όλους τους υπηκόους της αυτοκρατορίας. Τελικά, πάνω στα ερείπια της Ρώμης, θα οικοδομηθούν τα λεγόμενα βαρβαρικά βασίλεια από τα οποία θα δημιουργηθούν τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη, οι γλώσσες που τόσο περήφανα μιλάμε, οι πολιτικοί και οι κοινωνικοί μας θεσμοί. Όταν στους αυτοκινητόδρομους συναντάμε τοποθεσίες που ιταλικότατα ονομάζονται Usmate ή Biandrate, δεν θυμόμαστε ότι πρόκειται για λογκοβαρδικές καταλήξεις. Εξάλλου, από πού προέρχονται άραγε εκείνα τα ετρουσκικά χαμόγελα που συναντάμε ακόμη και σήμερα σε τόσα και τόσα πρόσωπα της κεντρικής Ιταλίας;

Οι μετακινήσεις δεν σταματούν. Απλούστατα, ετοιμαζόμαστε να ζήσουμε μια νέα εποχή, την εποχή της αφρο-ευρωπαϊκής κουλτούρας.

Eco, U. (1990). *Σημειώματα*. Μτφ. Θ. Ιωαννίδης.
Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης. 174-176.

8

Ο Άλλος
ως εχθρός

Η νίκη του ανθρώπου ενάντια στον ναζισμό

Εισαγωγικό σημείωμα

Το συγκεκριμένο δημοσιογραφικό άρθρο έχει θέμα τη βιβλιοπαρουσίαση του Ημερολογίου της Άννας Φρανκ σε κόμικ. Μπορεί να αξιοποιηθεί διδακτικά με πολλούς τρόπους: εξοικείωση με τα χαρακτηριστικά ενός δημοσιογραφικού άρθρου σε ηλεκτρονική μορφή (οπτικός γραμματισμός, γραμματισμός στα Μέσα), μεταγραφή ενός λογοτεχνικού κειμένου σε κόμικ, προβληματισμός για θέματα ιστορικού ενδιαφέροντος, με προεκτάσεις μέχρι τις μέρες μας (ο «Άλλος», ναζισμός, νεοναζισμός...).

Κείμενο

18.03.2018, 21:38 | Ετικέτες: κόμικς

Συντάκτης:

Γιάννης Κουκουλός

Η Άννα Φρανκ πέθανε σε κάποιο ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης. Η ιστορία της, όμως, θα παραμείνει για πάντα ζωντανή μέσω του σπαρακτικού ημερολογίου της. Η εκδοχή του σε κόμικς από τους Αρι Φόλμαν και Νταβίντ Πολόνσκι είναι ακόμα μια επιτυχημένη καλλιτεχνική πράξη υπενθύμισης της ναζιστικής βαρβαρότητας σε καιρούς που οι νοσταλγοί του Χίτλερ σηκώνουν και πάλι απειλητικά το κεφάλι σε όλη την Ευρώπη

Πριν από περίπου έναν χρόνο, από αυτές εδώ τις σελίδες παρουσιάζαμε το «Άννα Φρανκ, Ένα Κόμικ - Βιογραφία» των Σιντ Γιάκομπσον και Ερνι Κολόν (εκδόσεις Πατάκη), μια εξαιρετική και ευσύνοπτη απόδοση των γραπτών της μικρής Εβραίας που, όπως γράφαμε τότε, «κατορθώνει να οπτικοποιήσει με ιδανικό τρόπο τα απομνημονεύματα και τις σκέψεις του μικρού κοριτσιού». Με απώτερο σκοπό, φυσικά, να διατηρήσει ζωντανό το έργο και να υπενθυμίσει τι συνέβαινε στην Ευρώπη πριν από λιγότερο από έναν αιώνα.

Στον ίδιο στόχο είναι ταγμένο και το νέο «Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ - Graphic Diary» (εκδόσεις Πατάκη, μετάφραση: Μαρίζα Ντεκάστρο) που αξιοποιώντας τη γλώσσα των κόμικς αναπλάθει τα γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή της νεαρής κοπέλας, αναπαριστώντας με συναρπαστικό τρόπο την τραγική περιπέτειά της.

Ο Ισραηλινός σεναριογράφος του, Αρι Φόλμαν, γνωστός από τη σκηνοθεσία και το σενάριο της σπαρακτικής αντιπολεμικής ταινίας animation «Βαλς με τον Μπασίρ», και ο Ουκρανός σχεδιαστής Νταβίντ Πολόνσκι που είχε σχεδιάσει το «Βαλς», συνεργάζονται για ακόμη μια φορά με θαυμαστά αποτελέσματα καθώς το «Ημερολόγιό» τους (με την υποστήριξη του Ιδρύματος Άννα Φρανκ) είναι γεμάτο από πρωτότυπες ιδέες, καινοτομίες στην παρουσίαση και τολμηρές, καλλιτεχνική αδεία, «αυθαιρεσίες» που αναδεικνύουν το νόημά του και το περιεχόμενό του ακόμη περισσότερο.

Μέχρι σήμερα, άλλωστε, το Ημερολόγιο έχει μεταφερθεί τόσες πολλές φορές στον κινηματογράφο, την τηλεόραση, το θέατρο, έχει προσαρμοστεί σε κόμικς, σε παιδικά αναγνώσματα κ.λπ. που ακόμη μια «πιστή» απόδοσή του θα αποτελούσε μια αναίτια επανάληψη. Γι' αυτό οι Φόλμαν και Πολόνσκι καταθέτουν σε πολλές από τις σκηνές τους την προσωπική τους ματιά και δεν αποπειρώνται να εικονοποιήσουν την κατάσταση όπως θα το έκανε αν είχε τα μέσα και τις δυνατότητες η Άννα.

Όπως γράφουν στο επιλογικό τους σημείωμα: «Σε καμιά περίπτωση δεν προσπαθήσαμε να φανταστούμε πώς θα εικονοποιούσε η Άννα το ημερολόγιό της αν ήταν εικονογράφος αντί για συγγραφέας. Θα ήταν άλλωστε αδύνατο. Αντίθετα, προσπαθήσαμε να διατηρήσουμε τη δυνατή αίσθηση του χιούμορ, τον σαρκασμό της [...] και την εμμονική ενασχόλησή της με το φαγητό, στην οποία αναφέρεται συστηματικά στο ημερολόγιο, ώστε να δείξει πόσο δύσκολο ήταν να αποδεχτεί τη διαρκή πείνα που την ταλαιπωρούσε την περίοδο που κρυβόταν. Όσον αφορά τις περιόδους κατάθλιψης και απελπισίας της Άννας, επιλέξαμε να τις μετατρέψουμε, τις περισσότερες φορές, σε φανταστικές σκηνές (όπως π.χ. όταν οι Εβραίοι ξαναχτίζουν τις πυραμίδες κάτω από το μαστίγιο των ναζί) ή να τις αποδώσουμε μέσα από όνειρα».

Αν και αυτές οι σκηνές είναι που κυριαρχούν στο βιβλίο των Φόλμαν και Πολόνσκι και του δίνουν το στίγμα του ιδιαίτερου και του ξεχωριστού σε σύγκριση με κάθε προηγούμενη εικονοποιημένη μεταφορά του, σε ορισμένα σημεία του έργου η γραφή της Άννας Φρανκ εκ των πραγμάτων δεσπόζει και επιβάλλεται επί των εικόνων. «Καθώς το ημερολόγιο προχωράει, το συγγραφικό ταλέντο της Άννας ανθίζει και γύρω στο 1944, όταν ερωτεύεται παράφορα τον Πέτερ, τα κείμενά της από συναισθηματικά γίνονται πολύ πιο βαθιά και ώριμα. Θεωρήσαμε ότι θα ήταν ανεπίτρεπτο να τα παραλείψουμε για χάρη της εικονογράφησης, κι έτσι αποφασίσαμε να παραθέσουμε αυτούσιες σελίδες του κειμένου» ξεκαθαρίζει ο Φόλμαν.

Έτσι, λοιπόν, δίπλα σε έναν καβγά της Άννας με τη μητέρα της που περιγράφεται από το

ακριβές κείμενό της, η Άννα παρουσιάζεται να ουρλιάζει δανειζόμενη τη μορφή και τη στάση της αποστεωμένης φιγούρας από την «Κραυγή» του Μουνκ ή να ποζάρει με αυταρέσκεια σαν μια ηδυπαθής φιγούρα του Κλιμτ. Λίγο αργότερα, η Άννα φαντάζεται τον εαυτό της σαν σαρ του Χόλιγουντ και εικονογραφείται σαν Μπέτι Ντέιβις, Τζόαν Φοντέιν, Κάρολ Λόμπαρντ, Κάθριν Χέμπορν, Ίνγκριντ Μπέργκμαν ή Μάρλεν Ντίτριχ, ενώ ακριβώς στην επόμενη σελίδα όλοι οι συγκατοικοί της στην κρυψώνα αποδίδονται γελοιοποιημένοι σαν μεταλλικά κουρδιστά παιχνίδια της εποχής.

Και εξίσου δυνατές, διανθισμένες πάντα με ένα υπόγειο χιούμορ όπως αυτό που υπάρχει, παρά τις αφόρητες συνθήκες, στις τελευταίες εξομολογήσεις της Άννας, είναι οι σκηνές της συνειδητοποίησης του έρωτά της προς τον Πέτερ αλλά και της «ενηλικίωσής» της που σηματοδεύει το σώμα της και τις απόψεις της για την ανθρωπότητα, την κατάσταση του γυναικείου φύλου, τη χειραφέτησή της, έστω και ανάμεσα σε τέσσερις τοίχους χωρίς καμιά δυνατότητα διαφυγής, το πάθος της για τη δημοσιογραφία που δεν πρόλαβε να ασκήσει ποτέ.

«Πολλές φορές έπιασα πάτο, αλλά ποτέ δεν απελπίστηκα. Βλέπω τη ζωή μας στην Κρυψώνα σαν μια ενδιαφέρουσα ρομαντική περιπέτεια γεμάτη κινδύνους. Στο ημερολόγιό μου αντιμετωπίζω κάθε στέρηση με χιούμορ. Αποφάσισα να ζήσω τη ζωή μου διαφορετικά από τα άλλα κορίτσια και να μη γίνω μια τυπική νοικοκυρά. Όσα βιώνω εδώ αποτελούν μια καλή αρχή για να ζήσω μια ενδιαφέρουσα ζωή, και είναι ο λόγος –ο μοναδικός λόγος– που πάντα βλέπω, ακόμα και τις πιο επικίνδυνες στιγμές, την αστεία πλευρά της υπόθεσης» γράφει η Άννα στο ημερολόγιό της και αντιγράφουν οι Φόλμαν και Πολόνσκι σχεδιάζοντάς την ως επιτυχημένη επαγγελματία μπροστά σε μια γραφομηχανή, όπως ίσως θα συνέβαινε αν στις 4 Αυγούστου του 1944 δεν συλλαμβανόταν μαζί με όλους τους εκουσίως έγκλειστους από τα Es Es.

Μεταφέρθηκε σε φυλακή του Άμστερνταμ και έπειτα σε ένα στρατόπεδο μεταγωγής των Εβραίων από όπου οδηγήθηκε στο Άουσβιτς και τελικά στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μπέργκεν - Μπέλσεν όπου και πέθανε κατά τη διάρκεια της επιδημίας τύφου, πιθανώς στα τέλη Φεβρουαρίου του 1945, ενάμιση μήνα πριν από την απελευθέρωση από τα βρετανικά στρατεύματα.

Η συγκλονιστική περιπέτεια της Άννας Φρανκ, που μπήκε στην κρυψώνα ως δεκατριάχρονο κοριτσάκι και βγήκε δυο χρόνια αργότερα ως συγγραφέας και ώριμη γυναίκα για να δολοφονηθεί λίγο μετά, αποτελεί ένα μοναδικό ντοκουμέντο για τη ναζιστική κτηνωδία και την αντίσταση του ανθρώπου απέναντι στον εκφασισμό. Το χιούμορ, τα συναισθήματα, οι εξομολογήσεις και τα όνειρα της Άννας Φρανκ, που καταγράφηκαν στο ημερολόγιο, μεταφέρονται με έναν υπέροχο και ευφυώς αποδοσμένο τρόπο από τους Φόλμαν και Πολόνσκι σε ένα βιβλίο που θα έπρεπε να διδάσκεται σε κάθε σχολείο ως αντίδοτο στον νεοναζισμό και τις απειλητικές παραφυάδες του.

Κουκουλάς, Γ. (18.03.2018). «Η νίκη του ανθρώπου ενάντια στον ναζισμό». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr/arthro/i-niki-toy-anthropoy-enantia-ston-nazismo> στις 10/04/2019.

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, σε μορφή Graphic Diary

Εισαγωγικό σημείωμα

Παρατίθενται δύο αποσπάσματα από «Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ», σε μορφή Graphic Diary. Θα μπορούσαν να συνεξεταστούν με το κείμενο «Η νίκη του ανθρώπου ενάντια στον ναζισμό», του Γ. Κουκουλά. Η Εφημερίδα των Συντακτών.

Παρασκευή 20 Νοεμβρίου 1942

Αγαπημένη μου Κίττυ,

Πραγματικά δεν ξέρουμε πώς να αντιδράσουμε. Μέχρι τώρα έφταναν ό' εμάς ελάχιστα νέα για τους Εβραίους. Και λέγαμε ότι το καλύτερο που είχαμε να κάνουμε ήταν να διατηρήσουμε κάπως την καλή μας διάθεση. Κάθε τόσο η Μιπ ανέφερε τι είχε συμβεί σε κάποιο φίλο και είτε η μαμά είτε η κ. Βαν Ντάαν έβαζαν τα κλάματα. Αποφάσιζε λοιπόν να μη μας λείπει τίποτα. Βομβαρδίζαμε όμως με ερωτήσεις τον κ. Ντούβελ και οι ιστορίες που μας διηγείτο ήταν τόσο επαραχτικές και τρομερές, που δεν μπορούσαμε να τις βγάλουμε από το μυαλό μας.

Κι όταν καταφέρουμε να τις κωνέψουμε, είναι πολύ πιθανό να ξαναγυρίσουμε στα συνηθισμένα μας αστεία και τα πειράγματα.

Δε θα ωφελούνε σε τίποτα, ούτε εμάς ούτε εκείνους εκεί έξω, αν συνεχίζαμε να είμαστε τόσο εκυθρωποί όσο είμαστε τώρα. Και ποιος ο λόγος να μετατρέψουμε τη Μυστική Κρυψώνα σε Μελαγχολική Κρυψώνα;

Ότι και να κάνω, δεν μπορώ να μη κέφτομαι εκείνους που έφυγαν. Πιάνω τον εαυτό μου να γελάει και θυμάμαι πως είναι ντροπή να είμαι χαρούμενη. Δηλαδή πρέπει να περάσω τη μέρα μου κλαίγοντας; Όχι, δεν μπορώ. Αυτή η μυρτίλα θα περάσει.

Και σε τούτο το βάσανο έρχεται να προστεθεί ακόμα ένα, πιο προσωπικό, πιο ασήμαντο σε σχέση με την απελπισία που περιέγραψα παραπάνω. Δεν μπορώ να μη σου πω ότι άρχισα να νιώθω πολύ μόνη. Με περικυκλώνει ένα τεράστιο κενό. Παλιά, τότε που κκεφτόμουνα τις φίλες μου και στο μυαλό μου είχα την καλοπέραση, δεν έδινα ιδιαίτερη σημασία. Τώρα με απασχολούν είτε δυσάρεστα πράγματα είτε ο εαυτός μου. Μου πήρε λίγο χρόνο, αλλά τελικά το κατάλαβα ότι ο πατέρας, όσο καλός κι αν είναι, δεν μπορεί να είναι το κέντρο του κόσμου μου. Όσο για τα συναισθήματά μου, η μητέρα και η Μάργκοτ έπαψαν να μετρούν για μένα εδώ και καιρό.

Γιατί όμως σε ταλαιπωρώ μ' αυτές τις παλαβωμάρες; Κίττυ, είμαι τρομερά αχάριστη, το ξέρω. Όταν όμως με μαλώνουν για χίλιοστή φορά και έχω και να κκεφτώ όλα τα άλλα δεινά, το κεφάλι μου αρχίζει να χάνει στροφές!

Δική σου, Άννα

Τρίτη 1 Αυγούστου 1944

Αγαπημένη μου Κίττυ,

«Ένα μάτσο αντιφάσεις» ήταν τα τελευταία λόγια του προηγούμενου γράμματος και τα πρώτα τούτου εδώ. Μπορείς, σε παρακαλώ, να μου πεις ακριβώς τι σημαίνει αυτό; Τι θα πει «αντίφαση»; Όπως και τόσες άλλες λέξεις, μπορείς να την εξηγήσεις με δύο τρόπους: εξωτερική αντίφαση και εσωτερική. Η πρώτη σημαίνει ότι δε δέχεσαι τις απόψεις των άλλων, με δυο λόγια ξέρεις περισσότερα και έχεις την τελευταία λέξη. Δηλαδή όλα τα ελαττώματα τα οποία γνωρίζουν όλοι. Η δεύτερη, την οποία δε γνωρίζουν, είναι το μυστικό μου.

Σου έχω ήδη πει πολλές φορές ότι είμαι χωρισμένη στα δύο. Η μια πλευρά μου δείχνει την πληθωρική μου ευθυμία, τη χαρά της ζωής, και πάνω απ' όλα την ικανότητά μου να χαίρομαι και να τα παίρνω όλα ανάλαφρα. Μ' αυτό εννοώ ότι δε βλέπω τίποτα κακό στο φλερτ, στα φιλήματα, στα αγκαλιάσματα και στα πικάντικα αστεία. Α, μπορώ για ένα απόγευμα να κάνω τον κλόουν, κι έπειτα απ' αυτό όλοι να έχουν πάρει τη δόση τους για έναν μήνα.

Στην πραγματικότητα είμαι σαν τις ρομαντικές ταινίες, που, όταν τις βλέπουν σοβαροί άνθρωποι, τις θεωρούν απλή διασκέδαση, ένα ευχάριστο διάλειμμα, κάτι που θα ξεκασεί σύντομα – ούτε κακό αλλά ούτε και ιδιαίτερώς καλό.

Φοβάμαι μήπως όλοι αυτοί που με γνωρίζουν ανακαλύψουν την άλλη μου πλευρά, την καλύτερη και την ομορφότερη. Και φοβάμαι πως θα με κοροϊδέψουν, θα κερκτούν ότι είμαι γελοία και συναισθηματική και δε θα με πάρουν στα σοβαρά.

Έτσι λοιπόν η καλή Άννα δεν κάνει ποτέ την εμφάνισή της στις παρέες. Ούτε μια φορά, αν και όταν είμαι μόνη μου είναι αυτή που κυριαρχεί. Γνωρίζω ακριβώς πώς θέλω να είμαι, πώς είμαι πραγματικά... μέσα μου. Δυστυχώς όμως είμαι έτσι όταν βρίσκομαι με τον εαυτό μου. Και ίσως γι' αυτό – όχι, είμαι είγουρη ότι αυτός είναι ο λόγος – νιώθω να είμαι ευτυχιμένη μέσα μου, ενώ οι άλλοι βλέπουν ε' εμένα την εξωστρέφειά μου.

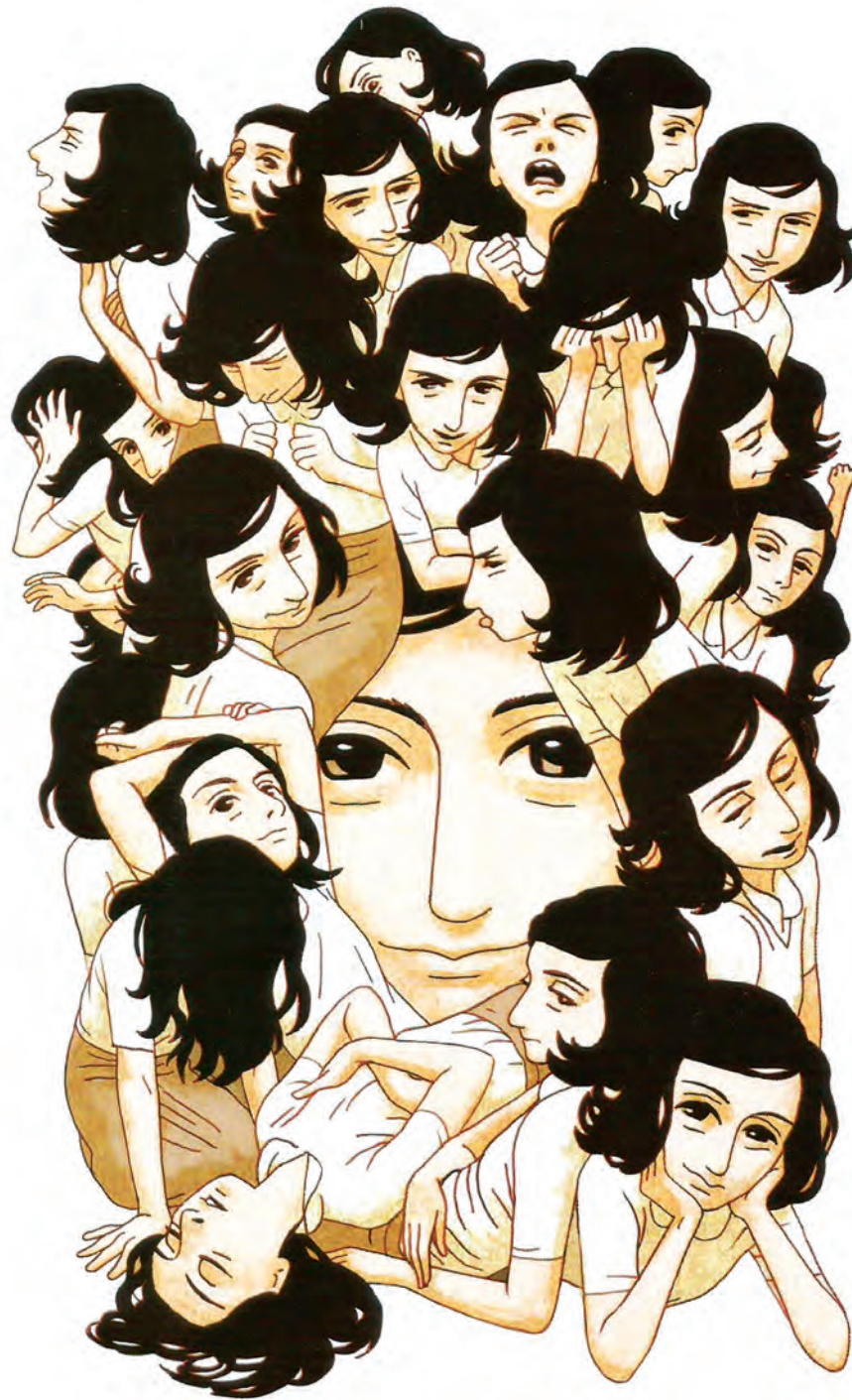
Η εξωστρεφής Άννα γελάει, αυθαδιάζει, σηκώνει αδιάφορα τους ώμους και παριστάνει πως δεν τη νοιάζει τίποτα. Η εσωπηλή Άννα αντιδρά εντελώς αντίθετα. Για να είμαι πραγματικά ειλικρινής, πρέπει να σου ομολογήσω ότι με νοιάζει, και κάνω μεγάλη προσπάθεια να αλλάξω. Όμως πρέπει να πολεμάω αδιάκοπα εναντίον ενός ισχυρότερου εκδρού.

Ακούω μέσα μου μια πονεμένη φωνή να λέει: «Βλέπεις, να πού κατάντησες, άνθρωποι που έχουν κακή γνώμη για εένα, απογοητευμένα και κοροϊδευτικά πρόσωπα γύρω σου, άνθρωποι που σε αντιπαθούν, κι όλα αυτά επειδή δεν ακούς τις συμβουλές του καλού σου μισού». Πίστεψέ με, θα ήθελα να τις ακούσω, αλλά δε δουλεύει έτσι, αφού όταν είμαι ήσυχη και σοβαρή όλοι νομίζουν ότι παίζω θέατρο και, για να σώσω τον εαυτό μου, αναγκάζομαι να πετάξω κάποιο αστείο. Κι ας μην αναφερθώ στην ίδια μου την οικογένεια, που θεωρεί ότι είμαι άρρωστη, με μπουκώνει απειρίνες και ηρεμιστικά, μου παίρνει τον σφυγμό και μου καϊδεύει το μέτωπο για να δει μήπως έχω πυρετό, ρωτάει αν πήγα στην τουαλέτα και εχολιάζει την ακεφιά μου. Μέχρι που δεν αντέχω πια αυτή την κατάσταση, γιατί όταν ασχολούνται πολλή ώρα μαζί μου εκνευρίζομαι, έπειτα κατεβάζω μούτρα και τελικά χυρίζω την καρδιά μου τα μέσα έξω, την κακή πλευρά προς τα έξω και την καλή προς τα μέσα, και ψάχνω τρόπο να γίνω όπως θέλω να είμαι και όπως θα μπορούσα να είμαι αν... δε ζούσε κανένας άλλος πάνω στη γη.

Δική σου, Άννα Μ. Φρανκ

Εδώ τελειώνει το ημερολόγιο της Άννας.

Φόλμαν, Α. Πολόνσκι, Ντ. (2017). *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ Graphic Diary*.
Μτφ. Μαρίζα Ντεκάστρο. Αθήνα: Πατάκη. 54-55, 152-153.

Προετοιμάζοντας το Ολοκαύτωμα

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Μαρίνα Πετράκη είναι ιστορικός. Το συγκεκριμένο άρθρο της έχει δημοσιευθεί στην εφημερίδα Η Καθημερινή, (κατηγορία Ιστορία, έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση). Θέτει το ζήτημα της λειτουργίας του κινηματογράφου ως μέσου προπαγάνδας.

Κείμενο

Πεμπτουσία της ναζιστικής ιδεολογίας, μαζί με τη χαρισματική ηγεσία, ήταν η προβολή της έννοιας της «καθαρής» γερμανικής φυλής. Στενά συνδεδεμένος με αυτήν (και τελικά με την ανασυγκρότηση του γερμανικού έθνους, όπως την αντιλαμβάνονταν ο εθνικοσοσιαλισμός) ήταν ο στόχος της μετατροπής των μαζών που αποτελούσαν το γερμανικό έθνος σε ένα ενιαίο σύνολο όπου το όλον θα αντικαθιστούσε απολύτως το άτομο. Ο Χίτλερ στόχευε να εξορκίσει το πνεύμα της απελπισίας που βίωναν οι ηττημένοι Γερμανοί και να το αντικαταστήσει με αυτό της απόλυτης υπερηφάνειας, εθνικής αλαζονείας και βεβαίως με το πνεύμα της ανταπόδοσης-αντεκδίκησης προς όλους όσους θεωρούσε ο ίδιος υπαίτιους αυτής της ταπείνωσης. Το μίσος προς τον υπεύθυνο εχθρό, η πιο αυθόρμητη αντίδραση του απογοητευμένου όταν το μοιράζεται με άλλους, αποτελεί το πιο ισχυρό ενωτικό συναίσθημα αρκεί να βρεθεί ο κατάλληλος μηχανισμός που θα ενσταλάξει το συναίσθημα αυτό στην ψυχή των μαζών. Η προπαγάνδα του Γιόζεφ Γκέμπελς ήταν το μέσον: εχθρός ήταν ο Εβραίος, το εξιλαστήριο θύμα, ο αποδιοπομπαίος τράγος πάνω στον οποίο τα μέλη του εθνικοσοσιαλισμού θα ξεσπούσαν τη μανία τους. [...]

Το πλέον αντιπροσωπευτικό δείγμα άμεσης προπαγάνδας και συκοφαντικής αθλιότητας αποτέλεσε το φιλμ «Der ewige Jude», με υπότιτλο «μια κινηματογραφική συνεισφορά στο πρόβλημα του παγκόσμιου εβραϊσμού». Το θέμα του «αιωνίως περιπλανώμενου Εβραίου» ήταν βεβαίως παλαιότερο από τον εθνικοσοσιαλισμό: συνδεόταν με τον θρύλο του καταραμένου Αχάσβαρ του Εβραίου που αρνήθηκε στον Χριστό να ξεκουραστεί, ενόσω κουβαλούσε τον σταυρό και τριγυρνούσε τον κόσμο χωρίς λύτρωση, μεταφέροντας μαζί του επιδημίες και καταστροφές. Στην προκειμένη περίπτωση, ένα μακροσκελές πρόγραμμα αναφερόταν με λεπτομέρειες στα δεινά που επιφέρει η εβραϊκή παρουσία, προετοιμάζοντας τον θεατή. Σκηνές από το γκέτο της Βαρσοβίας, που στο φιλμ παρουσιάζεται ως το πραγματικό βρώμικο και άθλιο σπίτι των Εβραίων, ενισχύονται από ερμηνευτικά σχόλια ότι οι Εβραίοι αρέσκονται να ζουν έτσι. Χάρτες δείχνουν την πορεία των Εβραίων από την Παλαιστίνη σε όλο τον κόσμο, ενώ η κάμερα κάνει ζουμ σε μια αλληλουχία εικόνων όπου αμέτρητα ποντίκια και Εβραίοι καταβροχθίζουν τα πάντα στον δρόμο τους: τα σχόλια πληροφορούν τον θεατή ότι το μόνο συγκρίσιμο ζώο με αυτούς είναι το ποντίκι. Στο τελευταίο μέρος, το φιλμ επιτίθεται στις θρησκευτικές τελετές και παραδόσεις με αποκορύφωμα την ιεροτελεστία της Kosher –σφαγής– όπως αναφέρεται, «τις πλέον φρικιαστικές σκηνές που έχει ποτέ αποτυπώσει κάμερα». Το φιλμ τελειώνει με παρέλαση, σβάστικες και γαλάζιο ουρανό, ο κόσμος χειροκροτεί, ενώ ακούγεται η ομιλία/προφητεία του Χίτλερ τον Ιανουάριο του 1939. Ο εχθρός έχει αποκαλυφθεί, ο δρόμος για την εξόντωσή του έχει ανοίξει.

Πετράκη, Μ. (29.01.2018). «Προετοιμάζοντας το Ολοκαύτωμα». *Η Καθημερινή* (έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/945523/gallery/epikairothta/kosmos/proetoimazontas-to-olokaytwma> στις 10/04/2019.

Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Γάλλος ιστορικός Marc Ferro (1924) σε αυτό το βιβλίο του επιχειρεί να αφηγηθεί την ιστορία του 20ού αιώνα με τη μορφή απαντήσεων σε ερωτήματα που του θέτει ο δεκαεπτάχρονος εγγονός του Γκουεντάλ. Παρουσιάζει τα μεγάλα γεγονότα που έβαλαν, κατά τη γνώμη του, τη σφραγίδα τους στον αιώνα και προσπαθεί να παρέχει στον αναγνώστη τα κλειδιά που θα τον βοηθήσουν να κατανοήσει το δικό του παρόν. Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από την απάντηση που δίνει ο ιστορικός στο πρώτο ερώτημα που του θέτει ο εγγονός του.

Το συγκεκριμένο κείμενο παρουσιάζει ενδιαφέρον όχι μόνο ως προς το είδος του (εκλαϊκευμένη ιστορική αφήγηση) αλλά και ως προς τα ζητήματα που θέτει σχετικά με τον τρόπο που τον 20ό αι. ο αναπτυγμένος κόσμος διαχειρίστηκε τον «Άλλο» (αποικιοκρατία, εκμετάλλευση του τρίτου κόσμου). Μέσα από τη σύντομη βιογραφία του Γκάντι επιχειρεί να αναπαραστήσει τον αγώνα για ανεξαρτησία της Ινδίας ως νίκη των αξιών της δικαιοσύνης και της μη βίας.

Κείμενο

Σε τούτες τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ορισμένες προσωπικότητες χαίρουν της γενικής, σχεδόν, συμπάθειας: Ο Γκάντι, ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, ο Νέλσον Μαντέλα. Γιατί:

– Ναι, αυτές οι τρεις προσωπικότητες χαίρουν μιας σχεδόν καθολικής δημοφιλίας.

Τούτο οφείλεται αναμφίβολα, στο γεγονός ότι, στη διάρκεια ενός αιώνα που γνώρισε πολέμους, σφαγές, μαζικές εξοντώσεις και γενοκτονίες, αυτοί οι άνδρες στάθηκαν ικανοί να επιτύχουν το θρίαμβο της υπόθεσης για την οποία αγωνίζονταν με μη βίαια μέσα.

Η προσωπικότητα που χρησίμευσε ως πρότυπο, ήταν ο Γκάντι (1869-1948).

Από παιδί, ήδη, εκδηλώνει την απαίτησή του για δικαιοσύνη: μια μέρα που ένας επιθεωρητής ετοιμάζεται να συγχαρεί τον δάσκαλό του για τα καλά αποτελέσματα που επέτυχε, ο τελευταίος, περνώντας πίσω από το μαθητή Γκάντι, έπειτα από μια άσκηση ορθογραφίας, του σφυρίζει στο αυτί ότι παρέλειψε ένα «t» στη λέξη *Kettle*. Όμως ο νεαρός Μοχάντας¹⁴ αρνείται να διορθώσει το λάθος του. Για εκείνον θα ήταν παρατυπία και η παρατυπία είναι κακό. Ο δάσκαλος δεν παίρνει συγχαρητήρια. Θυμώνει γι' αυτό, κι εκφράζει την οργή του στον Μοχάντας.

Αλλά, ο Μοχάντας θα παραμείνει πιστός, όλη του τη ζωή, σε αυτό το ιδεώδες δικαιοσύνης, σε αυτή την απαίτηση αλήθειας.

Μεγαλώνοντας έγινε δικηγόρος. Ασκώντας το επάγγελμά του στην υπό αγγλική κατοχή Νότιο Αφρική, όπου ζει μια σημαντική ινδική κοινότητα, υπερασπίζεται τους συμπατριώτες του, θύματα των ταπεινώσεων από μέρους των Λευκών. Ανακαλύπτοντας τις αδικίες του ρατσισμού, αποφασίζει να καταγγείλει στη δικαιοσύνη μια εταιρεία σιδηροδρόμων, επειδή αρνούνται να του πωλήσουν εισιτήριο πρώτης θέσης. Και σε λίγο, επιστρέφοντας στην Ινδία, αναλύει τις

¹⁴ Μοχάντας Καραμπσάντ, είναι το πραγματικό όνομα του Μαχάτμα Γκάντι (Σ.τ.Μ.).

αδικίες του αποικιοκρατικού καθεστώτος.

Σπουδάζει νομικά στην Αγγλία και συνδυάζει τη διδασκαλία του με μια θρησκευτική θεωρία συγγενή προς το βουδισμό, που πρεσβεύει τη μη βία.

Θεωρεί ότι μόνο η εφαρμογή αυτών των αρχών της μη βίας θα επιτρέψει στους αποικιοκρατούμενους να αντιμετωπίσουν με επιτυχία την αποικιοκρατία και την αστυνομία της. Διαμορφώνει, για τούτο, μια τεχνική αντίστασης στην καταπίεση, στην οποία δίνει το όνομα *σατιαγκράφα* –«ασπασμός της αλήθειας»– και, παραιτούμενος από όλες τις ηδονές της ζωής, καθίσταται άκρως δημοφιλής στα πλήθη.

Αφού αναλάβει την ηγεσία του κινήματος για την ανεξαρτησία –του κόμματος του Κονγκρέσου– προπαγανδίζει τη μη συνεργασία με τις βρετανικές αρχές, κι έπειτα την πολιτική ανυπακοή, οργανώνοντας ειρηνικές πορείες. Όταν η αστυνομία επιτίθεται για να διαλύσει τους διαδηλωτές, ζητάει από τους τελευταίους να ξαπλώσουν στο έδαφος και να αφήσουν τους αστυνομικούς να τους μεταφέρουν έναν-έναν στις κλούβες.

Ο Γκάντι επιδιώκει, προπαντός, την υπέρβαση των θρησκευτικών ανταγωνισμών, την αγωνιστική ενότητα μεταξύ μουσουλμάνων και ινδουιστών όταν, έπειτα από επίμονο αγώνα, αποσπά από τους Άγγλους την ανεξαρτησία της χώρας του, οι μουσουλμάνοι δεν θέλουν να ενσωματωθούν σε ένα κράτος όπου, «στο όνομα της δημοκρατίας», θα ήταν αποκλεισμένοι από τη εξουσία, αφού ήταν μειοψηφία. Έτσι δημιουργούνται δύο χωριστά κράτη, η Ινδία και το Πακιστάν.

Όμως φανατικοί ινδουιστές, δεν συγχωρούν στον Γκάντι τη μη εγκαθίδρυση μιας ενωμένης Ινδίας υπό την ηγεμονία τους, και ένας από αυτούς τον δολοφονεί το 1948.

Ferro, M. (2008). *Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ*.
Μτφ. Γιάννης Καυκιάς. Αθήνα: Πολύτροπον. 9-12.

9

Αναπαραστάσεις της Τεχνολογίας

Η τεχνολογία συναντά την τέχνη σε μια μοναδική έκθεση στη Στέγη

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για δημοσιευμένο άρθρο στην κατηγορία Τεχνολογία της διαδικτυακής εφημερίδας Liberal. Το κείμενο αναφέρεται σε μία πρωτότυπη έκθεση του 2017, με τίτλο «Υβρίδια: Μια διαδραστική έκθεση στα όρια», που φιλοξενήθηκε στη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση.

Κείμενο

Μια πρωτότυπη διαδραστική έκθεση που κινείται στα όρια μεταξύ Τέχνης και Τεχνολογίας μόλις άνοιξε τις πόρτες της στη Στέγη του Ιδρύματος Ωνάση. Η έκθεση, με τίτλο «Υβρίδια: Μια διαδραστική έκθεση στα όρια», ακολουθεί την πολύ επιτυχημένη Digital Revolutions και φιλοδοξεί να αποτελέσει την αφορμή για ένα συναρπαστικό ταξίδι σε μια άλλη πραγματικότητα για μικρούς και μεγάλους.

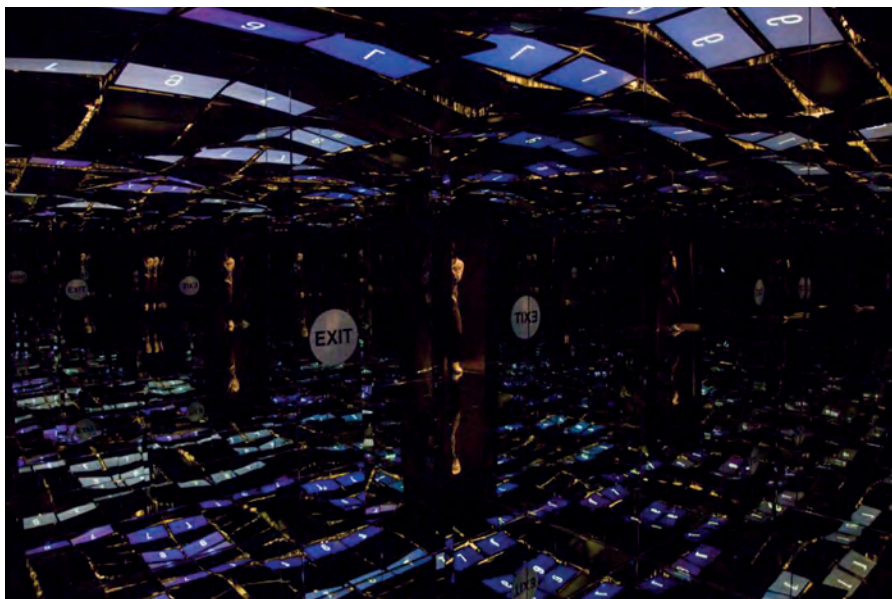
Το liberal.gr είχε την ευκαιρία να επισκεφθεί την έκθεση πριν σηκωθεί η αυλαία της και να διαπιστώσει ιδίοις όμμασι ότι το motto «ζήστε το αύριο στη Στέγη» είναι απολύτως ταιριαστό. Η ξενάγηση που παρακολουθήσαμε υπό την καθοδήγηση της επιμελήτριας Manuela Naveau και του Γενικού Διευθυντή της Στέγης, Χρήστου Καρρά, και παρουσία των περισσότερων καλλιτεχνών που εκθέτουν έργα τους, ήταν μια ιδιαίτερα δημιουργική εμπειρία.

Τη συστήνουμε ανεπιφύλακτα σε όσους ενδιαφέρονται για την τεχνολογία, την επιστημονική έρευνα, τις νέες καλλιτεχνικές τάσεις, τον ακτιβισμό και την ποπ κουλτούρα και βέβαια σε όσους αδημονούν να ανακαλύψουν πώς όλα αυτά δένουν μεταξύ.

[Υβρίδια: Στα όρια Τέχνης και Τεχνολογίας](#) from [SGT | OCC](#) on [Vimeo](#).

Υβριδικά highlights

Στο ξεκίνημα της έκθεσης σας περιμένει το έργο «Social Soul» των Lauren McCarthy και Kyle McDonald, που σας επιτρέπει να πληκτρολογήσετε το όνομα σας στο Twitter και να δείτε τα tweets σας να μεταμορφώνονται σε μια εκτυφλωτική ροή δεδομένων, εικόνων και ήχου. Η τρισδιάστατη απεικόνισή τους γίνεται σε έναν ειδικό χώρο που αποτελείται από 50 οθόνες και αναρίθμητους καθρέφτες. Στο φινάλε της καθηλωτικής εμπειρίας μπορείτε να ανακαλύψετε και ποιο είναι το ψηφιακό σας ταίρι στον κυβερνοχώρο.

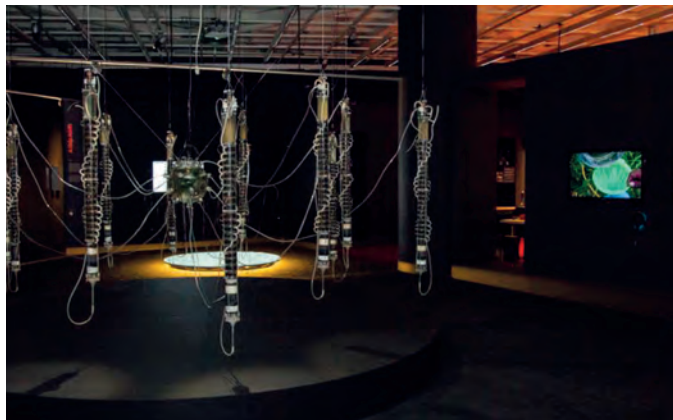
Στη συνέχεια μπορείτε να εξερευνήσετε το online τοπίο της ενημέρωσης, μέσω του Newstweek, ενός φαινομενικά «αθώου» laptop που οι δημιουργοί του Julian Oliver και Daniil Vasiliev χαρακτηρίζουν «νέμεσι των ΜΜΕ». Κι αυτό γιατί επιτρέπει στον χρήστη να «χακάρει» τα sites διεθνών ειδησεογραφικών οργανισμών και εφημερίδων, παραλλάσσοντας το περιεχόμενό τους. Το αποτέλεσμα του hacking βέβαια είναι ορατό μόνο σε όσους συνδέονται στο κοινόχρηστο Wi-Fi του εκθεσιακού χώρου, καθώς το έργο έχει μια συμβολική διάσταση και στοχεύει στην ανάδειξη της χειραγώγησης των media.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το πολυσυζητημένο «Loophole for all» του Ιταλού Paolo Cirio. Ο καλλιτέχνης αφού χάκαρε το μητρώο των εξωχώριων εταιρειών με έδρα τα νησιά Κέιμαν και απέσπασε τα στοιχεία τουλάχιστον 200.000 εξ αυτών, έστησε το site Loophole4All.com, μέσω του οποίου πωλούσε έναντι εξευτελιστικών ποσών τα στοιχεία των εταιρειών, αλλά και πιστοποιητικά ιδρύσεων που ο ίδιος υπέγραφε. Όπως μας είπε ο Cirio «στόχος ήταν η ανάδειξη των προνομίων και της φοροδιαφυγής των εταιρειών και του προκλητικού καθεστώτος που απολάμβαναν στη χώρα». Οι αρχές των Κέιμαν ενοχλήθηκαν ιδιαίτερα από την πρώτη παρουσίαση του έργου, ενώ το ίδιο συνέβη και με αρκετούς μετόχους που συχνά πυκνά του ζητούν να αφαιρέσει τα στοιχεία τους από την performance. Όλα αυτά απεικονίζονται στο ιδιαίτερα διαφωτιστικό ντοκιμαντέρ που επίσης προβάλλεται στους χώρους της έκθεσης.

Τα αστικά λύματα της Αθήνας παράγουν ενέργεια

Η πλέον χαρακτηριστική επιμειξία τέχνης και επιστημονικής έρευνας γίνεται με αφορμή το πρότζεκτ «Αυτοφωτοσυνθετικά Φυτά» (Plantas Autofotosintéticas) του Μεξικανού Gilberto Esparza. Ο υβριδικός αυτορρυθμιζόμενος οργανισμός που παρουσιάζεται «τρέφεται» με λύματα που συλλέχθηκαν από 12 σημεία της Αθήνας –ο καλλιτέχνης αναφέρθηκε μάλιστα στη δυσκολία του να πείσει τους ιθύνοντες της ΕΥΔΑΠ να τον βοηθήσουν, αν και τελικά αποδείχτηκαν ιδιαίτερα συνεργάσιμοι.

Στη συνέχεια οι μικροοργανισμοί (πρωτόζωα, μικροφύκη, υδρόβια φυτά) που κατοικούν στον πυρήνα του παράγουν ενέργεια, ενώ στο «πεπτικό σύστημά» του αποικίες βακτηρίων τρέφονται από το μολυσμένο νερό και στο «νευρικό σύστημα» καταγράφεται η δραστηριότητα των οργανικών μελών του συστήματος και η παραγωγή ηλεκτρισμού. Στόχος του πρότζεκτ εκτός από την ευαισθητοποίηση είναι και η πρακτική απόδειξη ότι η ορθή διαχείριση των λυμάτων μπορεί να καταστεί επωφελέστατη για την κοινωνία.

Συνολικά στην έκθεση προβάλλονται 16 έργα καλλιτεχνών από όλο τον κόσμο. Ανάμεσά τους το Memory Overlay, ένα πειραματικό wearable της Αφροδίτης Ψαρρά και το Inhibition του Μαρίνου Κουτσομιχάλη. Πρόκειται για ένα έξυπνο headset που παρακολουθεί την εγκεφαλική δραστηριότητα του χρήστη του και ταυτόχρονα προσπαθεί να δυσχεράνει τη συγκέντρωσή του. Το πείραμα νευρο-ανάδρασης καλεί μάλιστα τους συμμετέχοντες να πάρουν ενεργά μέρος, δημιουργώντας τα δικά τους headsets.

Η Hybrids που διοργανώνεται σε συνεργασία με το ερευνητικό και πολιτιστικό κέντρο νέων μέσων Ars Electronica του Linz της Αυστρίας και με τη στήριξη της Cosmote, περιμένει το κοινό στον εκθεσιακό χώρο της Στέγης έως τις 15 Ιανουαρίου 2017 καθημερινά από τις 12:00-21:00. Θα διοργανωθούν παράλληλες δράσεις, ομιλίες και εργαστήρια. Περισσότερες πληροφορίες στο [enίσημο site](http://www.liberal.gr) της Στέγης.

Γορανίτης, Γ. (09.11.2016). «Η τεχνολογία συναντά την τέχνη σε μια μοναδική έκθεση στη Στέγη. *Liberal ελεύθερη ενημέρωση*. Ανακτήθηκε από <http://www.liberal.gr/arthro/91936/technologia/2016/i-technologia-sunanta-tin-techni-se-mia-monadiki-ekthesi-sti-stegi.html>

στις 10/04/2019.

Έντυπος vs. ηλεκτρονικός τύπος

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται συγκριτικά στον έντυπο και στον ηλεκτρονικό λόγο και δημοσιεύτηκε στη δημοσιογραφική ιστοσελίδα The Pressroom Blog. Η MetaNews Εφημερίδα, η οποία φιλοξενείται στο WordPress.com και εστιάζει στη διαφορετική προσέγγιση της ειδησεογραφίας από δύο πόλους της ενημέρωσης, τον έντυπο και τον ηλεκτρονικό τύπο.

Κείμενο

Μόλις δυο χρόνια είχα στη δημοσιογραφία, όταν ήλθα σε επαφή με ό,τι καλύτερο είχε να προσφέρει τότε η τεχνολογία στις εφημερίδες –περί τα μέσα του '80 ήταν. Συνειδητοποίησα τη δύναμή της αλλά δεν προσχώρησα ολοκληρωτικά στην όχθη της. Μέσα της δεκαετίας του '90 συμμετείχα συστηματικά στην ομάδα που διαμόρφωνε την πρώτη ιστοσελίδα μεγάλης εφημερίδας στην οποία εργαζόμουν. Προ του δικαιολογημένου ενθουσιασμού όλων μας για το νέο μέσο αντέτασσα τότε ότι η συγκεκριμένη επιλογή δεν ήταν πανάκεια αλλά μια νεογέννητη μορφή εναλλακτικής πληροφόρησης που θα κέρδιζε μεν σε κύρος και ισχύ, αλλά δεν θα έκτοπιζε το καθιερωμένο έντυπο από τη συνείδηση του αναγνώστη. [...]

Σε τούτη τη μεταβατική περίοδο που συντελείται συχνά με οδυνηρό τρόπο οι δυο πόλοι της ενημέρωσης φαίνεται να είναι αντίπαλοι. Εμφανίζονται να συγκρούονται και να διεκδικούν πεισματικά χώρο επιβίωσης μεσούσης της οικονομικής κρίσης.

Από τη μια πλευρά καταβυθίζονται οι εφημερίδες, ακόμη και οι μεγαλύτερες, ενώ από την άλλη φαίνεται να κερδίζει έδαφος η ηλεκτρονική πληροφόρηση με τις αυτόνομες ιστοσελίδες, τα πόρταλ¹⁵ και τα μπλογκς¹⁶. Αφήνω απέξω την τηλεόραση γιατί αποτελεί τον ενδιάμεσο χώρο που έπληξε μεν το έντυπο αλλά δεν το οδήγησε στον αφανισμό.

Σχεδόν δογματικά υποστηρίζεται ότι ο αδύναμος πλέον έντυπος Τύπος εξαναγκάζεται να παραχωρήσει έδαφος στον ηλεκτρονικό με απώλεια κυκλοφορίας, εσόδων, θέσεων εργασίας ακόμη και της ιδίας του της ύπαρξης. Απέναντι του ο ηλεκτρονικός κερδίζει έδαφος, βασιζόμενος σε ένα καινούργιο μοντέλο, την άμεση και γρήγορη ενημέρωση, τον συνεχή εμπλουτισμό της ύλης του με ειδήσεις, την εικονική έστω διαμόρφωση «προσωπικού» φύλλου αναλόγως των επιλογών κάθε αναγνώστη.

¹⁵ Το Portal είναι μια ειδικά σχεδιασμένη ιστοσελίδα που χρησιμεύει ως πύλη για διάφορους άλλους προορισμούς ή δραστηριότητες στο Διαδίκτυο. Ένα Portal παρέχει όσο το δυνατόν περισσότερες υπηρεσίες χωρισμένες σε κατηγορίες τις οποίες μπορεί να ταξινομήσει ο χρήστης ανάλογα με τις απαιτήσεις του. Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, chat forums, εξατομικευμένες ειδήσεις, αγορές, υπηρεσίες αναζήτησης κτλ.

¹⁶ Το μπλογκ (blog), στα ελληνικά «ιστολόγιο», είναι μορφή ιστοχώρου με μορφή ημερολογίου. Αποτελεί λίστα καταχωρίσεων από την πιο πρόσφατη στην παλαιότερη.

Στα όρια της πληροφοριακής βουλιμίας κυρίως οι νεότεροι αναγνώστες καταναλώνουν το ειδησεογραφικό προϊόν θεωρώντας πως ο κύκλος αρχίζει και κλείνει με ένα enter στο πληκτρολόγιο. Ίσως και να έχουν δίκιο αφού δεν πρόλαβαν να βιώσουν τι πραγματικά σημαίνει έντυπο. Επιλογή που ωθεί αρκετούς στην άποψη πως ο έντυπος Τύπος περίπου έχει ενταφιαστεί στην ιστορία του.

Όμως, αν ρωτήσετε τους περισσότερους από τους αναγνώστες αρκετών πόρταλ, blogs και ιστοσελίδων πόσες πραγματικές αναλύσεις διάβασαν, μάλλον δεν θα λάβετε ακριβή απάντηση.

Εκτός εξαιρέσεων αρκετές από τις εκδόσεις αυτές δεν έχουν την άποψη των μεγάλων εφημερίδων. Για την ακρίβεια δεν μπορούν να έχουν αυτή την άποψη αλλά και σε βάθος αναλύσεις. Απλώς διακινούν ταχύτατα το ειδησεογραφικό προϊόν όπως επιβάλει η επικαιρότητα. Ύστερα είναι και το θέμα της εγκυρότητας, της αξιοπιστίας και της δεοντολογίας.

Όσο και αν υπάρχουν καλές προθέσεις η προσέγγιση είναι διαφορετική. Ολιγομελείς συντακτικές ομάδες, πίεση χρόνου, προς το παρόν ασαφές πλαίσιο λειτουργίας και πολύς ενθουσιασμός.

Αν δεχτούμε την τρέχουσα προσέγγιση όλα δείχνουν να επικρατεί κάθε μορφή ηλεκτρονικού Τύπου. Μόνον που τούτη η προοπτική έχει πολλές αναγνώσεις και κυρίως χαμηλά κοστολόγια λειτουργίας. Απέναντι τους ο παραδοσιακός Τύπος που σαστισμένος προσπαθεί να επιβιώσει με ημίμετρα, δάνεια, αγκυλώσεις και περικοπές προσωπικού αναζητεί λύσεις.

Η σωτηρία των έντυπων εφημερίδων δείχνει περίπλοκη, αν και τελικώς δεν είναι. Σε βάθος αναλύσεις και υπεύθυνες γνώμες σχεδόν για οτιδήποτε, πολυφωνία απόψεων των συντακτών, και εκτεταμένα ρεπορτάζ σοβαρής δημοσιογραφίας συνθέτουν το πλαίσιο της εγκυρότητας που θα προσελκύσει και πάλι τους αναγνώστες.

Αυτούς που ανεξάρτητα από την ηλικία έχουν μάθει να μελετούν και όχι απλώς να διαβάζουν, ακόμη και αν έχουν λίγο χρόνο. Εκείνους που θα μπορέσουν να ισορροπήσουν ανάμεσα στην περιληπτική ηλεκτρονική ενημέρωση και την εκτεταμένη έντυπη αρθρογραφία με τελικώς κερδισμένη την Δημοκρατία και την διακίνηση των ιδεών.

Προυκάκης, Χ. (08.05.2010). «Έντυπος vs. ηλεκτρονικός τύπος». *The Pressroom Blog*.

Η MetaNews Εφημερίδα (διασκευή). Ανακτήθηκε από

<https://cpjournalist.wordpress.com/2010/05/08/εντυπος-vs-ηλεκτρονικός-τύπος/>

στις 10/4/2019.

Έντυπο vs. ηλεκτρονικό βιβλίο

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται συγκριτικά στον έντυπο και στον ηλεκτρονικό λόγο. Είναι απόσπασμα συνέντευξης που έδωσε ο καθηγητής Γλωσσολογίας Γ. Μπαμπινιώτης στον δημοσιογράφο και συγγραφέα Γ. Μπασκόζο και αναφέρεται στα ηλεκτρονικά και έντυπα βιβλία με έμφαση στα λεξικά.

Κείμενο

Ασχολείστε χρόνια με τα λεξικά, έχετε εκδώσει εννέα γενικά και ειδικά λεξικά. Σε μια εποχή του διαδικτύου, όπου όλα αυτά θα μπορούσαν να βρεθούν διαδικτυακά, ποιος ο λόγος να έχει κάνει κανείς αυτά τα, πολλές φορές, ογκώδη λεξικά; Τι απήχηση έχετε δει εσείς να έχουν τα λεξικά σήμερα;

Νομίζω ότι είναι ένα μείζον θέμα πνευματικό, πολιτιστικό και ψυχολογικό. Έχει πολλές πλευρές. Εγώ το βιβλίο το θεωρώ αναντικατάστατο. Κατ' αρχάς να πω ότι είμαι χρηστής του διαδικτύου σε μεγάλη έκταση (έχω δική μου ιστοσελίδα και facebook). Το διαδίκτυο με έχει βοηθήσει πολύ στη σύνταξη των λεξικών μου, γιατί έχω κερδίσει άπειρο χρόνο. Δεν είμαι απ' αυτούς που ρίχνουν «λίθο αναθέματος» στο διαδίκτυο και στην ηλεκτρονική επικοινωνία. Αντίθετα πιστεύω πως οι νέες τεχνολογίες μας έχουν κάνει τη ζωή πολύ εύκολη και έχουμε κερδίσει και στον πνευματικό, επιστημονικό και πολιτιστικό χώρο.

Αλλά το βιβλίο είναι πάντα μαζί μας· είναι ένας αναντικατάστατος σύμβουλος, ειδικά τα λεξικά. Αυτά είναι συνοδός μας, σύντροφος στη γλωσσική μας επικοινωνία και πολύτιμος βοηθός στις αναζητήσεις μας.

Το βιβλίο γενικότερα συνδέεται προσωπικά με τον καθένα: με προδιαθέτει να το ανοίξω· να τσαλακώσω τη σελίδα που με ενδιαφέρει· να γράψω κάτι με το χέρι πάνω σε αυτό ή και να χρωματίσω κάποια απόσπασμα. Είναι μια άλλη επαφή που διαρκεί, γιατί όταν το ξανανοίξω θα θυμάμαι ότι αυτό το κάτι που ψάχνω το έχω δει στη σελίδα 18. Προκειμένου ιδίως για λεξικά, όταν ανοίγω αναζητώντας μια λέξη, πάει το μάτι μου και λίγο παρακάτω και στις λέξεις παραπάνω, περιπλανιέται δημιουργικά και με εισάγει να ανακαλέσω στη μνήμη μου άλλες έννοιες, άλλες σημασίες, από τη λέξη που ψάχνω. Είναι πλεονέκτημα που διαθέτει το έντυπο βιβλίο έναντι των ηλεκτρονικών. Στο ηλεκτρονικό δεν έχεις ποτέ ολόκληρο το βιβλίο, έχεις αποσπάσματα. Έχεις μόνο το συγκεκριμένο που ψάχνεις.

Επομένως το ένα, το ηλεκτρονικό, δεν αποκλείει το άλλο, το έντυπο. Ήδη δύο από τα λεξικά μου, το ένα για το σχολείο και το γραφείο και το μικρό μου λεξικό, μπορείς να τα βρεις ηλεκτρονικά, στο τάμπλετ (στη «δέλτο»¹⁷!) και στο κινητό τηλέφωνο. Ακόμα και τα μεγάλα μου λεξικά κάποια στιγμή θα γίνουν ηλεκτρονικά επίσης προσβάσιμα.

¹⁷ Αρχαία ελληνική λέξη που σημαίνει πινακίδα γραφής.

Το ηλεκτρονικό μου δίνει κι άλλες δυνατότητες. Μου δίνει δυνατότητες συνεχούς ενημέρωσης και παρέμβασης, που δεν παρέχει το έντυπο και που για μένα είναι πάρα πολύ σημαντικός παράγων. Γιατί στα λεξικά μου, ακόμα και στις ανατυπώσεις που κάνω, πάντοτε δίνω νέες πρόσθετες πληροφορίες. Ακόμα και στις ανατυπώσεις κάθε λεξικού παρεμβαίνω όσο γίνεται περισσότερο για να προσθέσω στοιχεία, για να αλλάξω στοιχεία, γενικά για βελτιώσεις.

Αυτό στα ηλεκτρονικά λεξικά, μπορείς να το κάνεις άνετα, σωστά και γρήγορα. Προσθέτω κάποιες λέξεις που ήθελα να μπουν και δεν θα περιμένω την επόμενη έκδοση να τις βάλω. Υπήρχε ένα λάθος που βρήκα και πρέπει να το διορθώσω; Το κάνω εύκολα. Μια πρόσθετη σημασία που δεν την έχω και πρέπει να τη βάλω; Όλα αυτά μπορώ να τα κάνω αμέσως.

Άρα υπάρχει ένα πλεονέκτημα μεγάλο στο ηλεκτρονικό βιβλίο, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι το έντυπο αχρηστεύεται, γιατί όπως είπα είναι άλλη η σχέση μου με αυτό. Για μένα το έντυπο βιβλίο είναι αναντικατάστατο, όχι μόνο στη λογοτεχνία, που ούτως ή άλλως σου γεννά μια ιδιαίτερη σχέση με το βιβλίο, αλλά και σε σχέση με τα οποιαδήποτε βοηθήματα (πάσης φύσεως λεξικά), τα έργα τα οποία χρειάζεται να έχεις πλάι σου.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2017). *Οι πικρές αλήθειες της γλώσσας μου*.
Ο Γιάννης Ν. Μπασκόζος συνομιλεί με τον καθηγητή για τις λέξεις,
την παιδεία, τον πολιτισμό. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Η απειλή της τεχνολογίας

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο βασίζεται σε μια μελέτη για τις παγκόσμιες προκλήσεις, στην οποία αναλύονται οι σημαντικότεροι κίνδυνοι για την ισορροπία του παγκόσμιου συστήματος και τα συμπεράσματα από την έρευνα.

Κείμενο

Στην εφετινή συνάθροιση στο Νταβός του Global Economic Forum παρουσιάστηκε η ετήσια μελέτη των παγκόσμιων προκλήσεων, όπως κάθε χρονιά, καθώς και η αλληλεξάρτησή τους. Περισσότεροι από 700 ειδικοί συμμετείχαν στην ανάλυση. Σε αυτήν αναλύονται οι κίνδυνοι και οι τάσεις που απειλούν την ισορροπία του συστήματος. Εν συντομία, αναφέρονται 30 κίνδυνοι, από τους οποίους ξεχώρισαν οι πέντε πιο σημαντικοί.

1. Η αυξανόμενη ανισότητα στα εισοδήματα και στην κατανομή του πλούτου, που οδήγησε σε ενίσχυση των λαϊκιστικών κινημάτων. [...]
2. Η ασθενική ανάπτυξη στα χρόνια μετά την κρίση του 2007-8 στις χώρες του πρώτου κόσμου έχει επιπτώσεις στην αδυναμία ελέγχου της ανεργίας και στην ενδυνάμωση της αναδιπλώσεως σε εθνικιστικές τάσεις και στην αύξηση της αντίθεσης στην παγκοσμιοποίηση.
3. Η συνεχιζόμενη απειλή από την κλιματική αλλαγή και οι συνέπειές της στη μετανάστευση για περιβαλλοντικούς λόγους, η οποία αποτελεί το 1/3 του παγκόσμιου μεταναστευτικού κύματος. Εκατομμύρια άνθρωποι ως πρόσφυγες ή μετανάστες απειλούν την ισορροπία κρατών, και η τάση θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια.
4. Οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις. Σήμερα 50 πόλεμοι διεξάγονται σε ολόκληρο τον πλανήτη, ενώ η αύξηση της πώλησης όπλων έπειτα από χρόνια μείωσης αυξήθηκε κατά 16%.
5. Η ταχύτητα εξάπλωσης των νέων τεχνολογιών. Η λεγόμενη τέταρτη βιομηχανική επανάσταση, με επίκεντρο τους κλάδους της Τεχνητής Νοημοσύνης, της ρομποτικής, του Internet των πραγμάτων (Internet of Things) κ.ά.

Η έκπληξη της έρευνας που αναφέραμε ήταν ότι η τεχνολογική επανάσταση θεωρείται από τους ειδικούς η μεγαλύτερη απειλή για το μέλλον. Και αυτή εκφράστηκε εμβληματικά από ένα ποσοστό. Το 86% των θέσεων εργασίας που χάθηκαν στις ΗΠΑ από το 1997 έως το 2007 ήταν θύματα της τεχνολογικής επανάστασης που είναι μόνο η αρχή μιας εξέλιξης που ήδη τρέχει, αλλά που θα λάβει διαστάσεις απρόβλεπτες τα επόμενα χρόνια.

Σε αυτή την τελευταία θα επικεντρωθούμε.

Στην ιστορία της ανθρωπότητας, η τεχνολογία και οι εφαρμογές της δεν εξελίσσονται γραμμικά αλλά με άλματα, όταν προσπατούμενες συνθήκες συγκλίνουν.

Βρισκόμαστε στα πρόθυρα ενός τέτοιου άλματος στις ψηφιακές τεχνολογίες. Γι' αυτό είναι χρήσιμο να περιγράψουμε ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελούνται αυτές οι εξελίξεις και στο οποίο επικεντρώνεται ο σχεδιασμός της στρατηγικής της Ενιαίας Ψηφιακής Αγοράς (DSM) της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Διαδίκτυο των πραγμάτων, the Internet of Things, άρχισε να εδραιώνεται στο κέντρο πλέον του ψηφιακού οικοσυστήματος από το 2007 με την εμφάνιση του i-phone και του android.

Η πρόβλεψη της Ενιαίας Ψηφιακής Αγοράς (DSM) είναι ότι θα υπάρχουν 50 δισεκατομμύρια «πράγματα» συνδεδεμένα στο Διαδίκτυο μέχρι το 2020.

Όταν ο όρος Internet of Things εφευρέθηκε τη δεκαετία του '80 τα «things» ήταν πράγματι things (παπούτσια, κιβώτια με μπανάνες, οτιδήποτε με ένα RFID - Radio Frequency Identity Tag) και το κύριο μέλημα ήταν η παρακολούθηση εφοδιασμού και αναπλήρωσης προϊόντων σε αποθήκες και καταστήματα.

Σήμερα τα «things» είναι και παπούτσια και μπανάνες αλλά και άνθρωποι, κατοικίδια, οικιακές συσκευές (μέχρι τώρα κυρίως θερμοστάτες και κλιματιστικά), μέσα μαζικής μεταφοράς (π.χ. όλα τα αεροπλάνα, πολλά αυτοκίνητα, πάσης φύσεως ρομπότ κ.ά.).

Μεταβαίνουμε, δηλαδή, με κάποια δόση υπερβολής ίσως, από το Διαδίκτυο των πραγμάτων στο Διαδίκτυο των πάντων.

Αλλά υπάρχει και ένα ακόμα πιο σημαντικό στοιχείο του άλματος που επιτελείται. Το Διαδίκτυο συνδέει και έναν ήδη πελώριο και διαρκώς αυξανόμενο αριθμό δεδομένων (Data ή, πιο εντυπωσιακά, Big Data) που συνδέονται μεταξύ τους δημιουργώντας έτσι νέα εργαλεία ανάλυσης τους που παράγουν γνώση από τα δεδομένα.

Το άλμα ωθείται από αυτή τη Σύγκλιση Διαδικτύου των πραγμάτων και Συνδεδεμένων Δεδομένων (IoT και Big Data).

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, αναμένεται ότι μέχρι το 2020-21 θα υπάρχουν πάνω από 50 δισεκατομμύρια «πράγματα» συνδεδεμένα στο Διαδίκτυο και όσον αφορά τα συνδεδεμένα δεδομένα αυτά θα υπερβαίνουν τον αριθμό... κόκκων άμμου στον πλανήτη.

Μέσω ανάλυσης δεδομένων σε συνδυασμό με τη νέα γενιά Τεχνητής Νοημοσύνης (π.χ. βαθιά μάθηση/Deep Learning, Νευρωνικά Δίκτυα, Ρομποτική) μπαίνουν σε μια νέα εποχή εφαρμογών σε όλους τους τομείς ανθρώπινης δραστηριότητας.

Και αυτό δείχνει την κατεύθυνση προς την οποία εξελίσσεται το νέο ψηφιακό οικοσύστημα στο «οροπέδιο» στο οποίο μας οδηγεί το επιτελούμενο άλμα.

Στο νέο οικοσύστημα είναι φανερό ότι από τη μία θέσεις εργασίας χάνονται και από την άλλη νέες θέσεις εργασίας δημιουργούνται. Το πρόβλημα όμως είναι ότι οι νέες θέσεις εργασίας απαιτούν νέες δεξιότητες ή/και συνδυασμό δεξιοτήτων, γεγονός το οποίο εμποδίζει κάποιον που χάνει μία από τις «παλιές» να πάρει μία από τις νέες. Και εδώ συναντάμε ένα άλλο πρόβλημα. Είναι τέτοια η ταχύτητα της ανάπτυξης της ψηφιακής τεχνολογίας-οικονομίας, που τα πανεπιστήμια αδυνατούν να ανταποκριθούν. Π.χ. αυτή τη στιγμή στις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχουν 800.000 κενές θέσεις εργασίας για ειδικότητες ασφάλειας ψηφιακών συστημάτων. Ο εξελισσόμενος ψηφιακός πόλεμος, όπως καταγγέλλεται από πολιτικούς στην Αμερική και στην Ευρώπη, βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Και εδώ νέοι επιστήμονες με τις απαιτούμενες δεξιότητες είναι δυσεύρετοι.

Από αυτήν την επί τροχάδην περιγραφή βγαίνουν κάποια πρώτα συμπεράσματα.

1. Η επίδραση της παγκοσμιοποίησης δεν ασκείται πλέον μόνο στον τομέα του εμπορίου, όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Και ούτε είναι η κύρια αιτία των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα ή αυτών που θα αντιμετωπίσει στο κοντινό μέλλον.

2. Τέτοιας έκτασης πλανητικά πλέον διασυνδεδεμένα προβλήματα δεν έχουμε αντιμετωπίσει στο παρελθόν. Η αντιμετώπισή τους απαιτεί διεθνείς συνεργασίες για επιβολή κοινά αποδεκτών ρυθμιστικών κανόνων, μια και δεν φαίνεται στον ορίζοντα μια μορφή παγκόσμιας διακυβέρνησης, που να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που ανακύπτουν.
3. Μια νέα επανάσταση πρέπει να συντελεστεί στην (τυπική ή/και άτυπη) εκπαίδευση, ώστε οι χρόνοι αντίδρασής της να ανταποκρίνονται στις ταχύτητες των εξελίξεων της τεχνολογίας.
Πρέπει να προσθέσουμε ότι εκτός από την ΕΕ, που προχωράει σε μια σειρά ρυθμίσεων για την Ενιαία Ψηφιακή Αγορά, εξελίσσονται και πολλές κινήσεις σε επίπεδο εταιρειών και πανεπιστημίων.

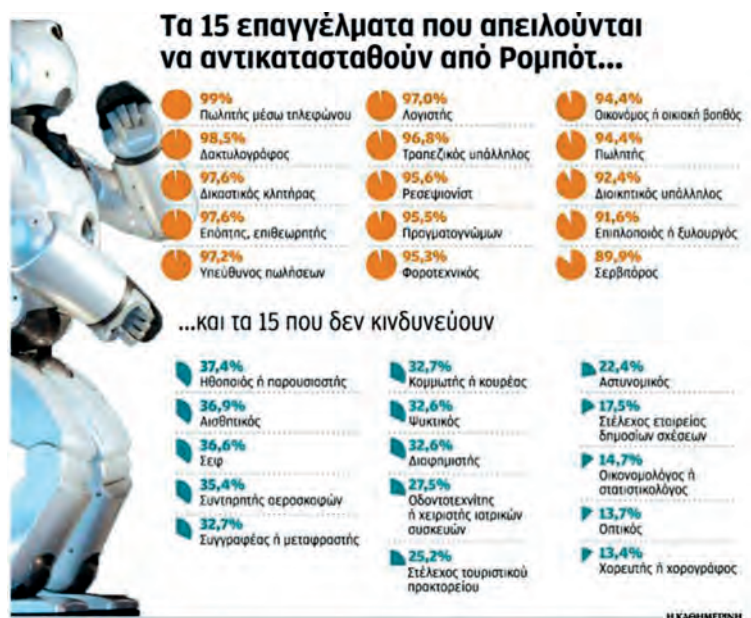
Μητακίδης, Γ. & Τριφύλλης Α. (05.03.2017). «Η απειλή της τεχνολογίας». *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=865457> στις 10/04/2019.

Τα ρομπότ εισβάλλουν στον χώρο εργασίας

Εισαγωγικό σημείωμα

Η ρομποτική εισβάλλει με γοργό ρυθμό στον χώρο των επαγγελματιών και απειλεί με εξαφάνιση ειδικά τη χειρωνακτική εργασία.

Κείμενο

Μολονότι η τεχνητή νοημοσύνη εξελίσσεται τόσο, ώστε να αγγίζει και ενίοτε να υπερβαίνει τις ανθρώπινες ικανότητες, ακόμη κι αν φτάσει στο επίπεδο της σχετικής ταινίας του Στίβεν Σπίλμπεργκ¹⁸, δεν θα μπορέσει να αντικαταστήσει τον άνθρωπο σε όσες δραστηριότητες προϋποθέτουν κρίση, φαντασία ή ευαισθησία. Ενώ στην Κίνα ήδη πολλοί εργάτες κατασκευάζουν τα ρομπότ που θα τους πάρουν τη δουλειά, όσοι απασχολούνται στη φροντίδα της υγείας ή τις τέχνες, όσοι έχουν υπεύθυνες διευθυντικές θέσεις και λαμβάνουν αποφάσεις, είναι δικηγόροι ή πολιτικοί μηχανικοί μπορούν να νιώθουν ασφαλείς. Σε αυτούς προστίθενται ασφαλώς όσα επαγγέλματα σχετίζονται με την υψηλή τεχνολογία, όπως οι προγραμματιστές, οι σχεδιαστές λογισμικού και οι μηχανολόγοι υπολογιστών. Την ίδια στιγμή, όμως, όσοι απλώς διεκπεραιώνουν μηχανικά καθήκοντα που δεν προϋποθέτουν ιδιαίτερη κρίση ή ευρηματικότητα και όσοι βοηθούν άλλους, χωρίς να αναλαμβάνουν πρωτοβουλία ή να παίρνουν αποφάσεις, κινδυνεύουν να μείνουν άνεργοι εξαιτίας του αυτοματισμού.

¹⁸ Α.Ι. Τεχνητή Νοημοσύνη (αγγλικά: **A.I. Artificial Intelligence**) είναι ο τίτλος αμερικανικής δραματικής ταινίας επιστημονικής φαντασίας, παραγωγής 2001 σε σκηνοθεσία, παραγωγή και σενάριο του Στίβεν Σπίλμπεργκ. Η ταινία είναι βασισμένη στο διήγημα «Super-Toys Last All Summer Long» του Μπράιαν Άλντις.

Το συμπέρασμα προκύπτει από δύο έρευνες, αφενός του ομίλου Boston Consulting Group και αφετέρου του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, που κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για επαγγέλματα με ελαχιστοποιημένη ή μηδενική δημιουργικότητα, όπως είναι οι απλοί πωλητές, οι δακτυλογράφοι και οι τραπεζικοί υπάλληλοι, οι χειριστές βιομηχανικών μηχανημάτων και οι υπάλληλοι ταχυδρομείου, αλλά ακόμη και οι σερβιτόροι. Σύμφωνα με την πρώτη έρευνα, σε μια δεκαετία περίπου το 25% των θέσεων εργασίας θα έχει αντικατασταθεί από ρομπότ ή από έξυπνα λογισμικά. Η δεύτερη έρευνα, εκείνη του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, συμπεραίνει πως στα επόμενα 20 χρόνια θα έχει χαθεί το 35% των θέσεων εργασίας στη Βρετανία, καθώς θα έχουν εκτοπισθεί από τον αυτοματισμό. Η ερευνητική ομάδα εξεπόνησε, άλλωστε, διαδραστικό πρόγραμμα που δίνει στον χρήστη υπολογιστή τη δυνατότητα να ρωτήσει σχετικά με το δικό του επάγγελμα, το πόσο και το γιατί κινδυνεύει να αντικατασταθεί από ρομπότ.

Έκρινε βάσει του πόσο αναγκαίες είναι για το εκάστοτε επάγγελμα εννέα ανθρώπινες δεξιότητες: διορατικότητα σε κοινωνικά ζητήματα, ικανότητα διαπραγμάτευσης, πειθώ, ενδιαφέρον για τους άλλους, πρωτοτυπία, καλλιτεχνική φλέβα, δεξιότητα στη χρήση των χεριών, και ειδικότερα των δακτύλων, και ικανότητα για εργασία σε χώρο στον οποίο υπάρχει συνωστισμός. Προκύπτει έτσι ότι ο αυξανόμενος κίνδυνος από τα ρομπότ οφείλεται στη συνεχή βελτίωση της ικανότητάς τους για λεπτούς χειρισμούς στη χρήση και συναρμολόγηση αντικειμένου που θα τα καταστήσει σύντομα ικανά να εκτελούν όλο και πιο σύνθετες χειρωνακτικές εργασίες.

Τα στοιχεία των δύο ερευνών έρχονται να προστεθούν στην υπάρχουσα πληροφόρηση για τις θέσεις εργασίας που καταλαμβάνουν τα ρομπότ. Ορισμένες βιομηχανίες της Κίνας έχουν ήδη κατορθώσει να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους αντικαθιστώντας σημαντικό τμήμα του προσωπικού τους με ρομπότ. Σύμφωνα, άλλωστε, με σχετικό ρεπορτάζ του BBC, στην κινεζική πόλη Ντονγκγκουάν, βρίσκεται υπό ανέγερση η πρώτη μονάδα παραγωγής της Sehnzhen Evenwin Precision Technology, που θα λειτουργεί σχεδόν αποκλειστικά με ρομπότ. Το Γραφείο Οικονομίας και Πληροφορίας Τεχνολογίας της ίδιας πόλης αναφέρει, άλλωστε, πως μέσα στους τελευταίους 12 μήνες 505 βιομηχανίες έχουν επενδύσει 4,2 δισ. γουάν για τον εξοπλισμό τους με ρομπότ, καθώς σκοπεύουν να αντικαταστήσουν περισσότερους από 30.000 εργαζόμενους. Κι ενώ γνωστή εταιρεία μεταφορών, που χρησιμοποιεί ηλεκτρονικές εφαρμογές για τη ναύλωση ταξί, διερευνά τη δυνατότητα να απαλλαγεί εντελώς από τον οδηγό, επαγγελματίες του κλάδου ευελπιστούν πως είναι ακόμη πολύ μακριά η ημέρα που θα κινηθούν τα ταξί χωρίς οδηγό. Όπως τονίζουν, ούτε η νομοθεσία το προβλέπει ούτε μπορεί εύκολα να βρεθεί πρόγραμμα που θα καλύπτει τις ανάγκες των πόλεων με κυκλοφοριακή συμφόρηση.

Η Καθημερινή (15.09.2015). «Τα ρομπότ εισβάλλουν στον χώρο εργασίας».

Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/830896/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/ta-rompot-eisvalloyn-ston-xwro-ergasias> στις 10/04/2019.

Είμαστε όλοι εντός του μέλλοντός μας

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο συγγραφέας Χρήστος Χωμενίδης στοχάζεται σχετικά με τα αποτελέσματα της τέταρτης τεχνολογικής επανάστασης στην καθημερινότητα των ανθρώπων

Κείμενο

Το θέαμα κάποιων ταξιτζήδων να προπηλακίζουν στην Πλατεία Συντάγματος έναν οδηγό γνωστής εταιρείας μεταφορών ήταν απολύτως οικτρό. Ακόμα και για εκείνους που συμφωνούν ότι ο κλάδος του ταξί υφίσταται αθέμιτο ανταγωνισμό από την εν λόγω εταιρεία και –ως έναν βαθμό– δικαιολογούν την αγανάκτησή τους.

Κοιτάζοντάς τους, ωστόσο, εγώ είδα σκηνές από το εγγύς μέλλον. Τους φαντάστηκα –σε δέκα; σε δεκαπέντε χρόνια το αργότερο– να ωρύονται εναντίον του αυτοκινήτου δίχως οδηγό, το οποίο ήδη έχει κατασκευαστεί και δοκιμάζεται στην Αμερική. Χωρίς άνθρωπο στο τιμόνι κι εν τούτοις απολύτως αξιόπιστο και ασφαλές. Το κομπιούτερ που θα το κατευθύνει θα αντιδρά στα απρόοπτα πιο ψύχραιμα, πιο αποτελεσματικά κι από τον πλέον προικισμένο ραλίστα. Τι θα κάνουν τότε οι ταξιτζήδες; Θα πυρπολήσουν μήπως τα αυτοκίνητα - ρομπότ, όπως έβαζαν οι Λουδίτες στην Αγγλία στις αρχές του 19ου αιώνα φωτιά στους ηλεκτροκίνητους αργαλειούς; Θα απεργήσουν; Από ποιον θα λείψουν τραβώντας χειρόφρενο; Αφού το επάγγελμά τους θα έχει σαρωθεί ανεπιστρεπτί από την τεχνολογία...

Οι προφητείες της επιστημονικής φαντασίας επαληθεύονται. Η τέταρτη τεχνολογική επανάσταση είναι κιόλας εδώ. Η τεχνητή νοημοσύνη εισβάλλει στην καθημερινότητά μας για να ανατρέψει δεδομένα που εκλαμβάνονταν ως αιώνια, ως ακατάλυτα. Λειτουργούν ήδη τα πρώτα σουπερμάρκετ χωρίς υπαλλήλους. Οι καταναλωτές διαλέγουν από τα ράφια τα προϊόντα, το σύστημα χρεώνει τον λογαριασμό τους, μία μηχανική –εγκάρδια εντούτοις– γυναικεία φωνή τούς εύχεται «εις το επανιδείν». Στην Ιαπωνία τα τραπεζικά καταστήματα έχουν εν πολλοίς καταργηθεί, οι συναλλαγές γίνονται ηλεκτρονικά. Η κυκλοφορία του μετρητού χρήματος περιορίζεται διαρκώς, οι κάρτες –πιστωτικές και χρεωστικές– παρέχουν ασυγκρίτως μεγαλύτερη ασφάλεια, τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα θα αποτελούν για τα εγγόνια μας μουσειακό είδος. Όπως και οι βιομηχανικοί εργάτες. Όπως και οι ταμίες. Ίσως ακόμα και οι πλοίαρχοι και οι πιλότοι αεροπλάνων.

Οι μετριοπαθείς μιλούν για ταχεία έκλειψη των καθαρά διεκπεραιωτικών επαγγελματιών, στα οποία δεν απαιτείται ιδιαίτερη πρωτοβουλία ή δημιουργικότητα. Οι τολμηρότεροι προβλέπουν ότι τα κομπιούτερ θα αναλάβουν τη διαγνωστική –ίσως και την επεμβατική– ιατρική. Θα αντικαταστήσουν τους θεράποντες της Εκπαίδευσης και της Δικαιοσύνης. Θα λαμβάνουν σε βάθος χρόνο και πολιτικές ακόμα αποφάσεις, σταθμίζοντας το συλλογικό ανθρώπινο συμφέρον, με γνώμονα τις γενικές αρχές που εμείς θα τους έχουμε εμφυτέψει. Η πρόσβαση και η ταχύτατη επεξεργασία όλων των διαθέσιμων δεδομένων, η ακρίβεια στους υπολογισμούς και η δυνατότητα να σταθμίζουν απροκατάληπτα –ελεύθερα από κάθε ιδιοτέλεια– τους δίνει αυτή την προοπτική.

Το εφιαλτικό σενάριο του υπερ-υπολογιστή (ή του δικτύου υπολογιστών) που αυτονομείται και «επαναστατεί» εναντίον μας μοιάζει απλοϊκά κινδυνολόγο. Οι μηχανές διαθέτουν μεν ευφυΐα, στερούνται δε «εγώ», βούλησης και αντίληψης ιδίου συμφέροντος. Επιλύουν και τα πιο δύσκολα προβλήματα. Συναισθηματικά όμως είναι ανύπαρκτες. Έννοιες όπως στοργή, αγάπη, μίσος, έρωτας –ό,τι πηγάζει από τον τρόπο του θανάτου κι από τη λαχτάρα της διαιώνισης– τις αγνοούν εντελώς. Η ευγενέστερη εξάλλου ανθρώπινη δραστηριότητα, η τέχνη, βασίζεται σε ελεύθερους συνειρμούς, σε αυθαίρετους εν πολλοίς συνδυασμούς χρωμάτων, ήχων, λέξεων. Θα παραμείνει συνεπώς για τα κομπούτερ απάτητος πλανήτη. Μόνο να τη μιμούνται θα μπορούν. Αλλά γιατί να το κάνουν;

Οι επιστήμονες που ιχνηλατούν το μέλλον ομοφωνούν ότι η τέταρτη τεχνολογική επανάσταση θα αυξήσει θεαματικά τον πλούτο στη Γη. Η βαριά και ανθυγιεινή εργασία θα καταργηθεί. Η γενετική θα εκτινάξει την παραγωγικότητα σε τροφή. Δισεκατομμύρια άνθρωποι θα περάσουν από την αγωνία της επιβίωσης στην ευδαιμονία της υλικής αφθονίας.

Εκτός και αν τα οφέλη της τα καρπώνεται μια ελάχιστη κάστα υπερπρονομιούχων, σπρώχνοντας όλους τους υπόλοιπους στο περιθώριο, μετατρέποντάς τους σε παρίες. Κάτι τέτοιο εντούτοις θα πυροδοτούσε διαρκώς εντάσεις και εξεγέρσεις, θα σήμαινε μια κατάσταση μόνιμης αστάθειας και οικονομικά –συν τοις άλλοις– ασύμφορη. Ποιος ο λόγος; Τα αγαθά θα αρκούν για όλους. Ο καταναλωτισμός, όπως έχει αποδειχθεί, είναι ο ισχυρότερος παράγοντας κοινωνικής ειρήνης.

Το κρίσιμο ερώτημα είναι πώς θα χρησιμοποιούν τα παιδιά ή τα εγγόνια μας τον άπλετο χρόνο τους. Θα ανοιχτούν άραγε καινούργιοι ορίζοντες δημιουργίας και απόλαυσης ή θα βουλιάξει ο άνθρωπος μέσα σε ένα σύμπαν εικονικής πραγματικότητας και videogames; Θραύοντας τα δεσμά της αναγκαστικής, για το προς το ζην, εργασίας, θα απελευθερωθούμε ή θα νοσήσουμε όλοι ψυχικά; [...]

Χωμενίδης, Χ. (10.03.2018). «Είμαστε όλοι εντός του μέλλοντός μας». *Τα Νέα*. Ανακτήθηκε από <http://www.tanea.gr/opinions/all-opinions/article/5525536/eimaste-oloi-entos-toy-mellontos-mas/> στις 10/04/2019.

Η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Κάρλ Πόππερ στη διάλεξή του, που πραγματοποίησε τον Ιούνιο του 1989, προτείνει μια «άλλη», μη φοβική στάση απέναντι στην Τεχνολογία, που βασίζεται στη διαχείριση του «λάθους».

Κείμενο

Έχω σχεδόν την ίδια ηλικία με το αυτοκίνητο. Δεν έχω, βεβαίως, την ίδια ηλικία με την εφεύρεση του καθ' εαυτήν, που έγινε το 1886, αλλά πάντως ήμουν ενός έτους πριν ο αυτοκράτορας Γουλιέλμος ο Β' –τον οποίον θυμάμαι καλά– αποκτήσει το πρώτο του αυτοκίνητο.

Η πρώτη μου αυτοκινητική διαδρομή, στον πύργο Altenberg στο Greifenstein πλάι στον Δούναβη, ήταν με μια Μερσεντές, η οποία ανήκε στον ιδιοκτήτη του πύργου· έναν φίλο του πατέρα μου. Μέχρι τότε, μας παραλάμβανε συνήθως μια άμαξα με τέσσερα άλογα, αλλά εκείνη τη φορά μια Μερσεντές· το καλύτερο γερμανικό αυτοκίνητο –όπως μου είπαν– και το πρώτο αυτού του μοντέλου που είχε εισαχθεί στην Αυστρία. Ήταν περί τα 1907 ή 1908.

Το πρώτο μου αυτοκίνητο –μεταχειρισμένο– το αγόρασα το 1936 στο Λονδίνο. Οδήγησα αμέσως με αυτό μέχρι το Κέμπριτζ και όταν βγήκα έξω –από τη δεξιά πλευρά φυσικά– παρατήρησα ότι ο οπίσθιος τροχός και ο άξονάς του προεξείχαν λίγο από το αυτοκίνητο. Όπως το φέρνω στη μνήμη μου, φαίνονταν 30 εκατοστά περίπου του άξονα, αλλά η κατάπληξη μου ίσως έχει επηρεάσει τη μνήμη μου. Ήταν ένα σπορ αυτοκίνητο, μάρκας "Standard", το οποίο έχει εδώ και πολύ καιρό εξαφανιστεί– και δικαίως!

Αυτές οι εμπειρίες είναι μερικά από τα μοναδικά πλεονεκτήματα του γήρατος. Ένα άλλο πλεονέκτημα είναι ότι, αντίθετα από τους νεότερους συγχρόνους μου, θεωρώ τον κόσμο μας και τους ανθρώπους θαυμάσιους. Παρόλο που γνωρίζω, φυσικά, ότι υπάρχει και πολλή ασχήμια στον κόσμο μας, γνωρίζω, όμως, και ότι ο κόσμος μας είναι ο καλύτερος που έχει υπάρξει ποτέ στην Ιστορία. Όταν λέω κάτι τέτοιο, οι ακροατές θεωρούν, συνήθως, ότι έχω πληγεί από γεροντική άνοια. Και θα μπορούσε ίσως να είναι αλήθεια, αλλά στη διάλεξη που ακολουθεί, είμαι έτοιμος να υπερασπιστώ τη θέση μου απέναντι σε οποιονδήποτε και να δείξω ότι η γενική μεμφιμοιρία σχετικά με τον κακό κόσμο στον οποίο ζούμε –θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει αυτήν τη στάση ως την κρατούσα θρησκεία του καιρού μας– βρίσκεται σε αντίφαση με όλα τα δεδομένα. Επ' αυτού, η κύρια θέση μου είναι ότι δεν βαίνουμε καλώς μόνο από οικονομική άποψη, αλλά ότι είμαστε και ηθικά καλύτεροι. Μόνο ένα είμαι έτοιμος να παραδεχτώ: ότι είμαστε πιο ανόητοι παρά ποτέ και δεχόμαστε άκριτα οτιδήποτε θεωρείται μοντέρνο. Αλλά κάτι τέτοιο δεν ακούγεται ποτέ ευχάριστα και, σίγουρα, δεν γίνεται αποδεκτό.

Ίσως ο λόγος γι' αυτό να βρίσκεται στα φοβερά λάθη που κάνουμε ως εκπαιδευτικοί. Και επειδή η εκπαίδευση μπορεί να λογιστεί και ως τεχνική, τα λάθη που κάνουμε είναι, ως εκ τούτου, τεχνικά. Το χειρότερο είναι, όμως, ότι δεν μαθαίνουμε τίποτε από αυτά τα λάθη. Και εδώ έρχομαι στην ουσία του πράγματος.

Η διόρθωση των λαθών είναι η σημαντικότερη μέθοδος της τεχνολογίας και της μάθησης συνολικά. Όσον αφορά τη βιολογική εξέλιξη, μοιάζει να είναι η μόνη μέθοδος προόδου. Δικαίως μιλά κανείς για τη μέθοδο της δοκιμής και του σφάλματος, αλλά υποτιμά τη σπουδαιότητα της πλάνης ή του σφάλματος –της εσφαλμένης προσπάθειας.

Η βιολογική εξέλιξη βρίθει λαθών και οι διορθώσεις των λαθών συμβαίνουν σταδιακά. Έτσι, θα πρέπει να συγχωρήσουμε τα πολλά λάθη μας, γιατί με εκείνα μιμούμαστε απλώς την καλή φύση. Όπως, επίσης, ότι στη διόρθωση των λαθών είμαστε, συνήθως, ταχύτεροι από εκείνη. Γιατί μερικοί από μας προσπαθούν να μάθουν συνειδητά από τα λάθη τους. Αυτό κάνουν για παράδειγμα όλοι οι επιστήμονες, οι τεχνικοί και τεχνολόγοι· ή, αν δεν το κάνουν, οφείλουν να το κάνουν, γιατί ακριβώς εκεί φαίνεται η επαγγελματική τους δεξιότητα.

Η ζωή –αρχίζοντας από τους μονοκύτταρους οργανισμούς– κάνει τις πιο εκπληκτικές ανακαλύψεις. Οι νέες ανακαλύψεις ή οι μεταλλάξεις συνήθως αποκλείονται, θεωρούμενες ως εσφαλμένες δοκιμές. Μπορεί να αναγνωρίσουμε πολλές ιδέες μας ως εσφαλμένες, πριν τις κρίνουμε σοβαρά· ενώ άλλες μπορεί να αποκλειστούν μέσω της κριτικής πριν φτάσουν στη διαδικασία παραγωγής. Όσον αφορά τη συνειδητή κριτική, την αυτοκριτική, και τη φιλική και εχθρική κριτική από συνεργάτες ή εξωτερικούς παρατηρητές, εμφανιζόμαστε, ίσως, κάπως ανώτεροι από τη φύση. Στη μέθοδο, όμως, της δοκιμής και του σφάλματος, τη μέθοδο, δηλαδή, της επιλογής μέσω αποφασιστικών πειραμάτων, η φύση ήταν μέχρι τώρα κατά πολύ ανώτερη από εμάς. Και πολλές από τις επινοήσεις της –για παράδειγμα η μετατροπή της ηλιακής ενέργειας σε χημική ενέργεια και μάλιστα σε μια μορφή που μπορεί να αποθηκευτεί ευκολότερα –έχουμε προσπαθήσει, ματαίως, να τις μιμηθούμε. Αλλά θα το κατορθώσουμε στο μέλλον.

Σύμπασα η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων. Όλοι οι οργανισμοί είναι εφευρέτες και τεχνικοί· καλοί ή λιγότερο καλοί· επιτυχημένοι ή λιγότερο επιτυχημένοι στην επίλυση τεχνικών προβλημάτων. Έτσι συμβαίνει, για παράδειγμα, στα ζώα· ή ακόμα και στις αράχνες. Η ανθρώπινη τεχνολογία επιλύει ανθρώπινα προβλήματα, όπως η αποχέτευση, ή η παροχή και αποθήκευση τροφής και νερού· κάτι που άλλωστε κάνουν και οι μέλισσες.

Ως εκ τούτου, η εναντίωση στην τεχνολογία [...] είναι ανόητη, γιατί είναι εναντίωση απέναντι στη ζωή [...]. Η κριτική, όμως, στην τεχνολογία, δεν είναι φυσικά ανοησία, αλλά κάτι άμεσα αναγκαίο. Καθένας είναι ικανός και ευπρόσδεκτος να συνεισφέρει σε αυτήν. Και επειδή η κριτική ανήκει στην επαγγελματική επιδεξιότητα του τεχνικού, είναι συνεπώς κάτι με το οποίο οι τεχνικοί ασχολούνται διαρκώς.

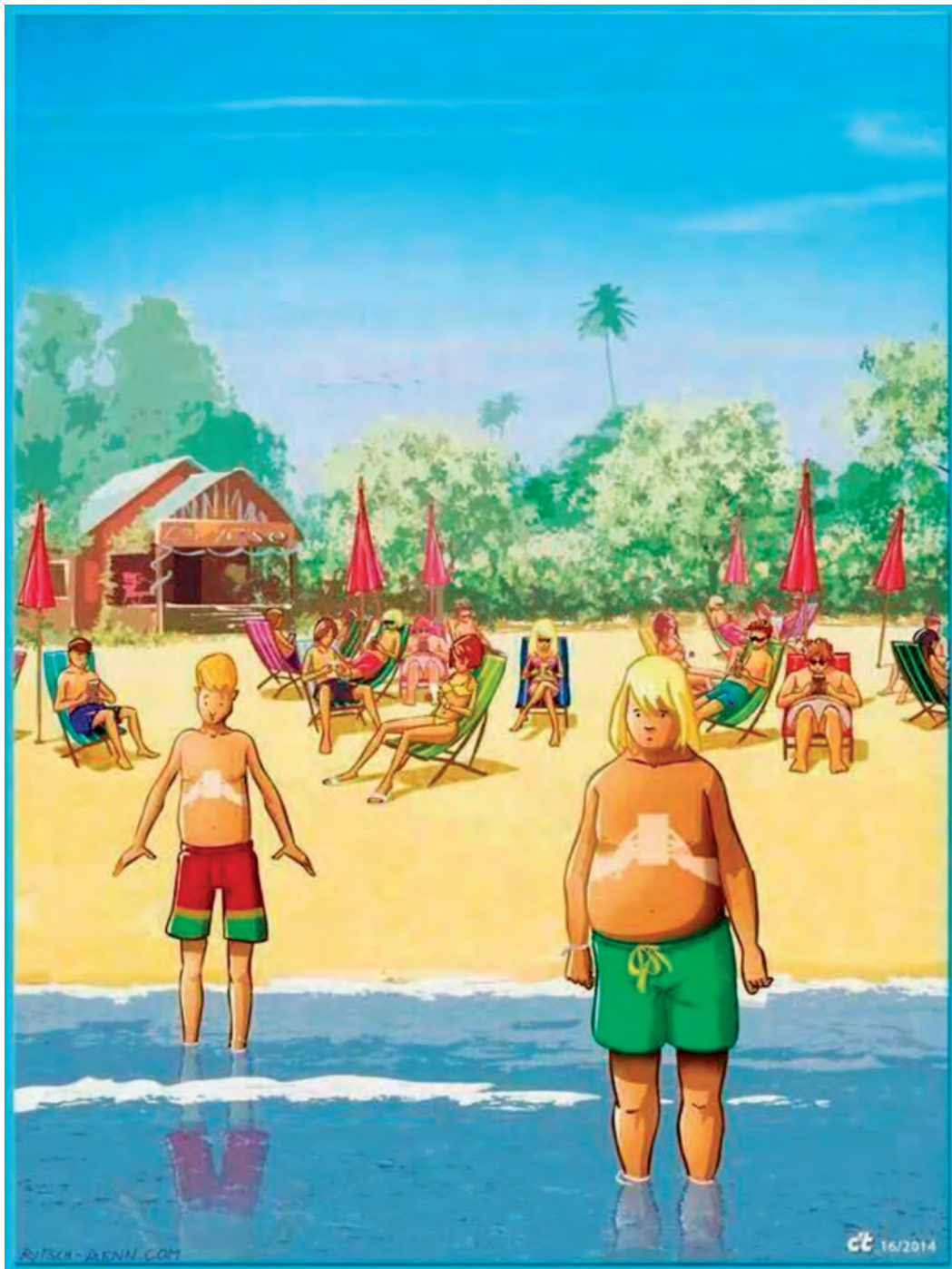
[...]

Πόππερ, Κ. Ρ. (2011). *Η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων*. Μτφ. Ηλίας Κρίππας. Αθήνα: Μελάνι. 129-132.

Κινητό - έφηβοι. Γελοιογραφίες.

Ανακτήθηκαν από το Facebook.

1.

2.

Facebook - Γελοιογραφίες

Ανακτήθηκαν από το Facebook.

1.

copyright: glasbergen. com

2.

2. Υποδοχή.... selfie

<http://m.tvxs.gr/mo/i/248681/f/news/skitsa/ypodoxi-selfie.html>

(Ημερομηνία Ανάκτησης 10/04/2019)

3.

someecards.com

10

Εμείς και
το Φυσικό
Περιβάλλον:
Φόβοι και
προσδοκίες

Η δοκιμασία ενός πολιτισμού

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Γιώργος Γραμματικάκης, καθηγητής στο τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, διερευνά τις δυνατότητες του σύγχρονου πολιτισμού να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με το περιβάλλον, αλλά και την ίδια την έννοια του ανθρώπου.

Κείμενο

Το τέλος της δεύτερης χιλιετίας –παρ' όλο που είναι ορόσημο αυθαίρετο– βρίσκει τη Γη και τους κατοίκους της απειλούμενους από μίαν ανάπτυξη χωρίς μέτρο· που μήτε το φυσικό περιβάλλον σέβεται, αλλά και τις πραγματικές ανάγκες του ανθρώπου αλλοιώνει. [...] Όποιες και αν είναι πάντως οι αιτίες γι' αυτήν την αλόγιστη στάση, ούτε η έκταση, ούτε οι συνέπειες της καταστροφής μπορούν να αμφισβητηθούν. Αποτελούν, άλλωστε, καθημερινή πια εμπειρία για τον άνθρωπο, είτε στις μεγάλες πόλεις ασφυκτιά είτε στη θάλασσα ή τη φύση αναζητά τη διέξοδο. Πολλοί, ασφαλώς, δε συμμερίζονται την απαισιοδοξία ως προς τα περιθώρια που υπάρχουν να αποφευχθεί το χειρότερο και υπολογίζουν ότι η τεχνολογία, που δίκαια βρίσκεται στο επίκεντρο των επικρίσεων, θα αποτελέσει και τον κύριο μοχλό για την αναστροφή της πορείας.

Το πρόβλημα είναι ότι η αναστροφή της κατάστασης αυτής προϋποθέτει τολμηρές αποφάσεις, παγκόσμια συνεργασία και ατομική υπευθυνότητα. Ακόμη περισσότερο, προϋποθέτει αλλαγή νοοτροπίας και αξιών. «Χρειάζεται να καταλάβουμε», γράφει ο Α. Βεργανελάκης, «ότι η ανθρωπότητα μπήκε σε μια εντελώς νέα εποχή, για την οποία το παρελθόν δεν μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα. Τα τελευταία σαράντα χρόνια ο άνθρωπος άρχισε να αλληλεπιδρά με τη φύση και με καινούργια μέσα και τρόπους. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι ένα συλλογικό έργο, που επιβάλλεται να γίνεται σε τοπική, εθνική και διεθνή κλίμακα».

Και εδώ έγκειται η δυσκολία. Διότι ο χάρτης του πλανήτη αποκαλύπτει μια τεράστια ποικιλία κρατών και εθνοτήτων, ένα ευρύτατο φάσμα πολιτικών συστημάτων, βιοτικού επιπέδου και βαθμού παιδείας. Το περιβάλλον της Γης αλλού θίγεται από ισχυρά συμφέροντα, κάποιες φορές από γνήσια ανάγκη και κάποτε από άγνοια ή αναισθησία. Ενώ δε τα βιομηχανικά κράτη χρεώνονται από βουλιμία ενεργειακή και διεκδικούν την μερίδα του λέοντος σε κάθε μορφής ρύπανση, τα λεγόμενα «υπό ανάπτυξιν» κράτη σύρονται ή επιθυμούν την ίδια ταυτότητα προόδου. Το δε «σύνδρομο των συνόρων» είναι πάντοτε μια γραμμή ψυχολογικής αυτοάμυνας για τον άνθρωπο: Έξω από τη δική του περιοχή ή ιδιοκτησία, η καταστροφή δεν τον αφορά. Αυταπάτη βαθύτατη, αφού ένα πυρηνικό ατύχημα, η ρύπανση των υδάτων ή η καταστροφή του όζοντος δύσκολα αναγνωρίζουν εθνικά και ατομικά σύνορα.

Είναι αλήθεια ότι, την τελευταία ιδίως δεκαετία, κάποια αναμφισβήτητη πρόοδος έχει συντελεσθεί. Μεμονωμένα έθνη ή σε συνεργασία μεταξύ τους έχουν νομοθετήσει συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, ενώ σε διεθνές επίπεδο το πρόβλημα τίθεται με αυξανόμενη έμφαση. [...] Ταυτόχρονα, υπάρχει μια θεαματική αύξηση της ευαισθησίας των ίδιων των κατοίκων της Γης. Οικολογικά κινήματα δραστηριοποιούνται ή πολιτεύονται σε πολλές χώρες, οι διαμαρτυρίες παίρνουν συχνά τη μορφή συγκρούσεων με την αναπτυξιακή νοοτροπία, ενώ τα μέσα ενημερώσεως αφιερώνουν μεγάλο μέρος στην πληροφόρηση και επισήμανση των κινδύνων. [...] Ωστόσο, τα περιθώρια για κάποιου είδους αισιοδοξία παραμένουν αναιμικά. Ο λόγος είναι ότι ο πλανήτης έχει ήδη τραυματιστεί σοβαρά και το κοινωνικό κόστος ή η δράση που απαιτούνται για μίαν αργή ανάκαμψη υπερβαίνουν κατά πολύ τις παρούσες δυνατότητες κινήσεων.

Διότι οι διεθνείς διαδικασίες είναι πολύπλοκες και χρονοβόρες, [...] ενώ συχνά είναι ανάγκη να θιγεί το συμφέρον ατόμων, ομάδων ή εταιριών για να βελτιωθούν τα πράγματα, και τούτο, σε μια εποχή καταναλωτισμού που εκτρέφει αντίθετες αξίες, είναι συχνά αδιανόητο. [...]

Το συμπέρασμα έχει, λοιπόν, μια δραματική διάσταση. Για να απαλλαγεί η Γη από τους εφιάλτες της, χρειάζεται ίσως κάτι ριζικότερο από τις βραδύτατες κινήσεις σε τοπικό ή παγκόσμιο επίπεδο. Η περιβαλλοντική κρίση είναι, σε πρωτογενές επίπεδο, κρίση του σύγχρονου πολιτισμού και των αξιών του. Αυτό που χρειάζεται, συνεπώς, είναι να αμφισβητηθεί η ίδια η έννοια της προόδου και η μονομέρεια της πρακτικής της. Διότι η πρόοδος, μέχρι τώρα, περίπου ταυτίζεται με τα τεχνολογικά αγαθά και τη βελτίωση των οικονομικών παραμέτρων. Ελάχιστα αναφέρεται σε ποιοτικές παραμέτρους, στην αρμονική ισορροπία του ανθρώπου με το περιβάλλον του, σ' αυτόν καθ' εαυτόν τον εσωτερικό άνθρωπο και στην ανάγκη του να υπάρξει με τους άλλους. Η τυφλή επιδίωξη της ανόδου του ατομικού ή εθνικού εισοδήματος δεν οδηγεί πάντοτε στην άνοδο του βιοτικού –με την έννοια του βίου, της ζωής– επιπέδου. Οδηγεί, συνήθως, σε έναν άνθρωπο χωρίς σοφία και ευθύνη, στερημένο από την παρηγοριά της τέχνης και την ανάσα του διπλανού, έρμαιο δυνάμεων που στηρίζουν την εξουσία τους στην ισοπέδωση τη δική τους και της φύσεως. [...]

Ο πολιτισμός, ωστόσο, είναι μια πρόταση προς το μέλλον. Μια τέτοια πρόταση προς το μέλλον μπορεί να εκπορεύεται από το παρόν ή το παρελθόν. Εδώ ακριβώς έγκειται το σύνθετο του φαινομένου. Παρόμοιες προτάσεις προς το μέλλον δε φαίνεται σήμερα να υπάρχουν ή, αν υπάρχουν, είναι επιτεύγματα μοναχικά. Η εκπληκτική πρόοδος της επιστήμης, αυτή καθ' εαυτήν, δεν αποτελεί πρόταση προς το μέλλον. [...] Όπως τονίζει ο Κορνήλιος Καστοριάδης: «Και εδώ βρίσκεται το έσχατο σημείο του προβλήματος. Οι τεράστιοι κίνδυνοι, και ο ίδιος ο παραλογισμός που περιέχεται μέσα στην ανάπτυξη προς όλες τις κατευθύνσεις, και χωρίς κανένα πραγματικό προσανατολισμό της τεχνοεπιστήμης, δεν είναι δυνατόν να περιοριστούν και να παραμεριστούν με κανόνες καθορισμένους μια για πάντα, ούτε από κάποιο συμβούλιο σοφών. Αυτό που χρειάζεται είναι κάτι περισσότερο ακόμα από μια μεταρρύθμιση της ανθρώπινης διάνοιας, είναι μια αλλαγή του ανθρώπινου όντος ως όντος κοινωνικο-ιστορικού. Χρειάζεται ένα ήθος της θνητότητας και μια αυθυπέμβαση του Λόγου. Δεν έχουμε ανάγκη από μερικούς σοφούς. Έχουμε ανάγκη να αποκτήσουν και να ασκήσουν τη φρόνηση όλοι οι άνθρωποι, και αυτό με τη σειρά του απαιτεί ένα ριζικό ανασχηματισμό της κοινωνίας ως κοινωνίας πολιτικής, που θα εγκαθίδρυε όχι μόνο την τυπική συμμετοχή, αλλά το πάθος όλων για τα κοινά, για τη μοίρα της κοινωνίας και για τη μοίρα του θαυμάσιου αυτού πλανήτη, πάνω στον οποίο γεννηθήκαμε. Πλην όμως, το τελευταίο πράγμα που παράγει ο σημερινός πολιτισμός είναι φρόνιμα ανθρώπινα όντα. Κι αν μου έλεγε κανείς:

– Τι θέλετε λοιπόν; Ν' αλλάξετε την ανθρωπότητα;

Θα απαντούσα:

– Όχι, κάτι απείρως πιο μετριοπαθές: να αλλάξει η ίδια η ανθρωπότητα τον εαυτό της, όπως το έχει κάνει ήδη δυο τρεις φορές στην Ιστορία». Ο μετασχηματισμός της ανθρωπότητας, έννοια ουτοπιστική όσο και απόλυτα αναγκαία, είναι η μόνη που μπορεί να αποκαταστήσει έναν πολιτισμό σε αρμονία με τη φύση και τον εσωτερικό άνθρωπο και να ενισχύσει ό,τι σπουδαίο συνιστά τον άνθρωπο και τις προοπτικές του, τα ίδια τα επιτεύγματα του μέχρι τώρα πολιτισμού του. Αλλιώς, η κοκκινόχρωμη Κόμη της Βερενίκης, ενώ έχει συνείδηση των λαμπρών αστερισμών του Ωρίωνα και του Υδροχόου, θα εξακολουθεί να νοσταλγεί το κεφάλι της Βασίλισσας, τα εκφραστικά μάτια και τα χέρια της. Μόνο που η Βασίλισσα δε θα υπάρχει πια ούτε, αλλοίμονο, τα πουλιά ή τα ποτάμια των ανακτόρων.

Γραμματικάκης, Γ. (2006). «Η δοκιμασία ενός πολιτισμού». Στο *Η κόμη της Βερενίκης*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης. 146-151 (διασκευή).

Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα

Εισαγωγικό σημείωμα

Στο βιβλίο του με τίτλο: «Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα» ο Έρικ Χομπσμπάουμ συνομιλεί με τον Αντόνιο Πόλιτο, στα ερωτήματα του οποίου απαντά. Στο παρακάτω απόσπασμα θέτει ερωτήματα-υποθέσεις για τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον.

Κείμενο

Δέκα δισεκατομμύρια άνθρωποι επί της Γης το 2050 αποτελεί την πιο αισιόδοξη πρόβλεψη. Πρόκειται για μέγεθος στο οποίο θα φθάσουμε εάν επιτύχουν τα προγράμματα ελέγχου των γεννήσεων του ΟΗΕ σ' όλο τον κόσμο. Εάν όμως τα προγράμματα αυτά αποτύχουν, τότε ίσως φτάσουμε στα 12 δις. αριθμό διπλάσιο από το σημερινό, μέσα σε χρονικό διάστημα μόλις μισού αιώνα. Θα μπορέσει το περιβάλλον να αντέξει αυτή την τεράστια πίεση; Μήπως το τέλος του κόσμου θα έρθει λόγω της ανικανότητας μας να θρέψουμε και να ποτίσουμε όλους τους κατοίκους της Γης; Είναι μια τέτοια Αποκάλυψη εγγεγραμμένη στη μοίρα του αιώνα που σε λίγο αρχίζει;

Δεν νομίζω ότι το πιο σοβαρό πρόβλημα είναι η παραγωγή αρκετών τροφίμων για όλους. Στα τελευταία πενήντα χρόνια, ο κόσμος παρήγαγε αρκετά τρόφιμα, ή πλέον από αρκετά, προκειμένου να ανταποκριθεί στον τριπλασιασμό του πληθυσμού της Γης. Και όλα αυτά έγιναν με σχετικά καθυστερημένη ή όχι ιδιαίτερα σύγχρονη τεχνολογία, όπως με την επιλεκτική αναπαραγωγή, παρά με τη χρήση βιοτεχνολογιών που σήμερα γίνονται διαθέσιμες. Δεν βλέπω το λόγο γιατί να μη συνεχιστεί αυτή η τάση παραγωγής στο άμεσο μέλλον. Πράγματι, θα έλεγα ότι η ποσότητα τροφίμων σήμερα στον κόσμο θα μπορούσε να συντηρήσει μεγάλη αύξηση του πληθυσμού. Για το λόγο αυτόν, δεν με πείθουν τα επιχειρήματα των βιομηχανιών που παράγουν γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα, ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να τραφεί ο κόσμος. Δεν υπάρχει τέτοια ανάγκη, τουλάχιστον επί τη βάση των σημερινών προβλέψεων για την αύξηση του πληθυσμού. Αυτό δεν σημαίνει ότι τάσσομαι κατά των βιοτεχνολογιών. Λέγω απλώς ότι δεν πρόκειται για έγκυρο επιχείρημα, διότι δεν βρισκόμαστε στα πρόθυρα έλλειψης τροφίμων. Με λίγες εξαιρέσεις, η πλειονότητα του πληθυσμού σήμερα τρέφεται καλύτερα από πριν. Υπάρχει επίσης τεράστια σπατάλη τροφίμων στον κόσμο, που οφείλεται στην άνιση διανομή τους.

Τι γίνεται όμως με το περιβάλλον και το οικοσύστημα;

Πρόκειται για εντελώς διαφορετικό επιχείρημα. Θα υπάρξουν συνέπειες και θα είναι σοβαρές. Για πρώτη φορά στην ιστορία, η ανθρωπότητα είναι ικανή να εξαντλήσει τα αποθέματα ορισμένων μη ανανεώσιμων πόρων. Επί παραδείγματι, ουδείς μπορούσε να διανοηθεί, ότι κάποτε θα φθάναμε στο σημείο να εξαντλήσουμε τον αλιευτικό πλούτο της Βόρειας Θάλασσας. Κι όμως, αυτό ακριβώς συνέβη. Σήμερα είμαστε ικανοί να κάνουμε τον κόσμο αβίωτο λόγω των δηλητηρίων, της ρύπανσης ή του τρόπου με τον οποίο η βιομηχανία αλλοιώνει την ατμόσφαιρα. Μόλις

πρόσφατα συνειδητοποιήσαμε το πρόβλημα· δεν υπήρχε πριν τη δεκαετία του '70, τουλάχιστον σε παγκόσμια κλίμακα. Μολονότι υπήρξε κάποια, αξιοθρήνητη θα έλεγα, τάση να συζητούμε τα θέματα αυτά από άποψη μάλλον κάποιας επερχόμενης καταστροφής, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η δύναμη υποβάθμισης του περιβάλλοντος που έχει σήμερα η ανθρωπότητα, έχει γίνει πολύ επικίνδυνη. Φυσικά, όσοι περισσότεροι βρισκόμαστε στον κόσμο αυτόν τόσο πιο επικίνδυνοι θα γινόμαστε.

Πριν από τα μέσα του 19ου αιώνα, ουδείς ανησυχούσε για το μέλλον των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως ο άνθρακας. Εξίσου ελάχιστοι εξέφραζαν φόβους για την εξάντληση των αποθεμάτων πετρελαίου πριν από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Σήμερα, μπορούμε να χαλαρώσουμε λίγο, διότι γνωρίζουμε ότι έχουν ανακαλυφθεί εναλλακτικοί πλουτοπαραγωγικοί πόροι. Ωστόσο, γεγονός παραμένει ότι εκείνοι οι πόροι δεν είναι ανανεώσιμοι. Από τη στιγμή που θα έχουν πλήρως εξαντληθεί, δεν πρόκειται ποτέ πλέον να επανεμφανιστούν. Μολονότι δεν είναι πιθανό πως θα εξαντληθούν στις ερχόμενες δεκαετίες ή ακόμη στον επόμενο αιώνα, το γεγονός ότι κάποια μέρα θα τελειώσουν είναι ήδη γραμμένο στο βιβλίο της ιστορίας.

Η πραγματικότητα είναι ότι έχουμε ήδη μεταλλάξει το περιβάλλον. Επομένως, για να κρίνουμε τι θα συμβεί στο μέλλον, θα πρέπει να βασιστούμε στην εμπειρία του παρελθόντος και στο πώς οι άνθρωποι έχουν μέχρι σήμερα συμπεριφερθεί. Ανά τους αιώνες παρατηρήσαμε φαινόμενα τρομακτικής σημασίας: την αποψίλωση, π.χ., της Μεσογειακής περιοχής, εν μέρει λόγω της επέκτασης της γεωργίας, η οποία επέφερε αμετάστροπες αλλοιώσεις στο ιταλικό τοπίο. Ελάχιστες γωνιές της Ιταλίας έχουν απομείνει, όπου διατηρούνται τα παλιά δάση που ακόμη βρίσκουμε στα Βουνά Σίλα της Καλαβρίας. Επομένως, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο. Απλώς στο παρελθόν περιοριζόταν σε ορισμένες περιοχές, ενώ σήμερα είναι παγκόσμιο. Σήμερα τα τροπικά δάση υλοτομούνται και πολλοί υποστηρίζουν ότι το γεγονός αυτό θα έχει πολύ πιο γενικευμένες συνέπειες από την αποψίλωση της Μεσογείου.

Όλα αυτά εγείρουν σημαντικά ερωτήματα. Σε ποιο βαθμό είναι αναστρέψιμες οι επιπτώσεις αυτές; Τι περιθώρια απομένουν για συντήρηση; Ας υποθέσουμε ότι ο κόσμος έχει ήδη μεταβληθεί από την ανθρώπινη επέμβαση σε κάτι που δεν μπορεί πλέον να αποκαλείται φυσικό. Ας υποθέσουμε ότι αυτό που σήμερα ονομάζουμε φύση δεν είναι πλέον φύση, αλλά συνδυασμός κλίματος, τοπογραφίας, αρχικού περιβάλλοντος και των επιπτώσεων της μακράς ιστορίας της ανθρώπινης επέμβασης. Ποιο θα είναι αυτό το ημι-ανθρώπινο και όχι πλέον φυσικό περιβάλλον; Ποια θα είναι η διαφορά όταν ο κόσμος γύρω μας θα μοιάζει μάλλον με κήπο, παρά με παρθένο δάσος; Τα τοπία που έχουμε σήμερα είναι έργο δικό μας, ανθρώπινο έργο στο μεγαλύτερο μέρος τους. Έως και τον 20ό αιώνα, παντού σ' όλο τον κόσμο, αναμφίβολα δε στην Ευρώπη, το περιβάλλον έχει μεταβληθεί, πάνω απ' όλα από τη γεωργία. Αλλά στο μέλλον θα πρέπει να εξετάσουμε τις επιδράσεις του εξαστισμού επί ενός περιβάλλοντος που πλέον δεν καλλιεργείται. Τι θα συμβεί στις αγροτικές περιοχές, όπου η γεωργία που διαμόρφωσε το περιβάλλον για αιώνες δεν είναι πλέον αναγκαία, διότι δεν είναι αποδοτική; Έχουμε ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα σ' εκείνες τις περιοχές που αποδεδειγμένα από την ανάγκη της καλλιέργειας. Υπάρχει μια τάση στις μεσαίες τάξεις της Ευρώπης να μετακινούνται προς

την ύπαιθρο και να δημιουργούν νέους τύπους υποδομών. Αυτό συνέβη και στην Τοσκάνη με την παρακμή ενός ιδιαίτερου τρόπου εκμετάλλευσης της γης που ονομαζόταν *mezzadria*¹⁹. Είναι πρόβλημα, διότι σε πολλά μέρη της Ευρώπης οι παλαιές μορφές γεωργίας προστάτευαν το τοπίο. Τι θα γίνει όταν κι αυτές εκλείψουν; Η γη θα μπορούσε να γίνει ξανά θαμνώδης, ίσως δε και δασώδης. Δεν γνωρίζουμε τι θα συμβεί. Αυτό όμως που θέλω να τονίσω, είναι ότι σ' αυτή την περίπτωση δεν προστατεύουμε τη Φύση, αλλά μόνο μια φύση που παράγεται από τη γεωργία, την οποία όμως χειραγωγούν άνθρωποι.

[...]

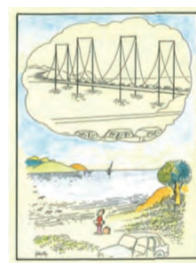
Υπάρχει επομένως η δυνατότητα διαχείρισης του περιβάλλοντος. Το πρόβλημα είναι πώς. Και στο σημείο αυτό επανέρχομαι σε ένα από τα μεγάλα προβλήματα του 21ου αιώνα: ποιος θα διαχειριστεί το περιβάλλον; Ποια θα είναι η αρχή που θα σχεδιάσει και θα εφαρμόσει; Τέτοιες αρχές υπάρχουν σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, όχι όμως σε παγκόσμιο. Οι μεγαλύτεροι όμως κίνδυνοι για το περιβάλλον σήμερα είναι παγκόσμιας κλίμακας. Είναι βέβαιο πως αν αφήσουμε την αγορά να αποφασίσει, δεν πρόκειται να έχουμε σημαντικά αποτελέσματα. Σαφές παράδειγμα μας δίνει η Μεσόγειος. Υπάρχουν δύο ακραίες περιπτώσεις που δείχνουν πώς μπορεί να καταστραφεί το ενάλιο περιβάλλον αλλά και πώς μπορεί να διασωθεί. Πολλά χιλιόμετρα των ακτών της Ισπανίας καταστράφηκαν πλήρως, λόγω της ανεξέλεγκτης οικονομικής ανάπτυξης, ενώ στη Δαλματία η ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας σχεδιάστηκε προσεκτικά από τον Τίτο. Έτσι διατηρήθηκε συνολικά η εκπληκτική ομορφιά της περιοχής και η ικανότητα της να προσελκύει μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις, χωρίς να επέλθει καταστροφή. Αν κοιτάξουμε τις δύο πλευρές της Αδριατικής, το Ρίμινι από τη μια και τη Δαλματία από την άλλη, νομίζουμε ότι βλέπουμε δύο διαφορετικούς κόσμους. Το πρόβλημα λοιπόν είναι πώς θα διασφαλιστεί η αρμονία σε διεθνές επίπεδο.

Hobsbawm, E. (2000). *Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα, Μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito*. Μτφ. Β. Καπετανγιάννης. Αθήνα: Θεμέλιο. 190-197.

¹⁹ Σύστημα ενοικίασης γης κατά το οποίο ο καλλιεργητής μοιράζεται ισομερώς με τον ιδιοκτήτη τη σοδειά. Τα λεγόμενα στην Ελλάδα μισσάκ, δηλαδή μισά μισά [Σ.τ.Μ.]

Αντιμέτωποι με το κλίμα

Από την έκθεση γελοιογραφίας του Ιδρύματος Ευγενίδου με αφορμή τη σύνοδο του ΟΗΕ για το κλίμα (Κοπεγχάγη, 2009). Οι σκιτσογράφοι με τη σειρά: Κώστας Μητρόπουλος, Ρίμπερ Χάνσον, Πέτρος Ζερβός, Πάνος Ζάχαρης, Γιάννης Ιωάννου.

Ίδρυμα Ευγενίδου (2012). «Αντιμέτωποι με το κλίμα».
Ανακτήθηκε από <https://goo.gl/hQv8FH> στις 12-04-2018.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αθανασίου, Μ. (12.11.2017). «Εγκλημα, ο καθρέφτης της κοινωνίας». *Η Καθημερινή* (έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/933829/article/proswpa/proskhnio/egklhma-o-ka8refths-ths-koinwnias> στις 10/04/2019.
- Αλεξάκης, Β. (1993). *Παρίσι-Αθήνα*. Αθήνα: Εξάντας. 26-27.
- Ανδριώτης, Ν. (1998). *Το μικρό ταξίδι. Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες*. Αθήνα: Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών. 132-133.
- Βαλτινός, Θ. (2009). *Κρασί και νύμφες, Μικρά κείμενα επί παντός*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας. 300-302.
- Γαλανάκη, Ρ. (2011). *Από τη ζωή στη Λογοτεχνία*. Αθήνα: Καστανιώτης. 191-192.
- Γελοιογραφίες (Κινητό - Έφηβοι). Ανακτήθηκαν από www.facebook.com
- Γελοιογραφίες (Facebook). Ανακτήθηκαν από www.facebook.com
- Γιάνναρου, Λ. (02.12.2014). «Ξέρω τι έκανες χτες το βράδυ και με ποιος». *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/794143/article/epikairothta/ellada/3erw-ti-ekanes-x8es-to-vrady-kai-me-poiou> στις 10/04/2019.
- Γορανίτης, Γ. (09.11.2016). «Η τεχνολογία συναντά την τέχνη σε μια μοναδική έκθεση στη Στέγη» *Liberal*. Ανακτήθηκε από <https://www.liberal.gr/arthro/91936/technologia/2016/i-technologia-sunanta-tin-techni-se-mia-monadiki-ekthesi-sti-stegi.html> στις 10/04/2019.
- Γραμματικάκης, Γ. (2006). «Η δοκιμασία ενός πολιτισμού». Στο *Η κόμη της Βερενίκης*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης. 146-151 (διασκευή).
- Christakis, N. & Fowler, J. (2010). *Συνδεδεμένοι. Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας*. Μτφ. Δ. Ξυγαλάτα και Ν. Ρουμπέκα. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Δημοπούλου, Μ. (30.03.2017). «Αυτό που έζησα στο Θέατρο Κωφών». Ανακτήθηκε από <http://www.protagon.gr/epikairotita/afto-pou-ezisa-sto-theatro-kwfw-n-44341343024> στις 10/04/2019.
- Eco, U. (1990). *Σημειώματα*. Μτφ. Θεόδωρος Ιωαννίδης. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης. 174-176.
- Eco, U. (1999). *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*. Μτφ. Αντώνης Τσοπάνογλου. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης.
- efsyn.gr. (02.10.2017). «Να αντικρούσουμε την αντίληψη ότι τα κορίτσια αξίζουν λιγότερο». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr/arthro/na-antikroysoyme-tin-antilipsi-oti-ta-koritsia-axizoun-ligotero> στις 10/04/2019.
- Ζήρας, Α. (2007). «Ο Δάσκαλός μου, Παναγιώτης Μπελούσης». *Ραπόρτο Ζακύνθου*. τχ. 54. 23.
- Ferro, M. (2008). *Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ*. Μτφ. Γιάννης Καυκιάς, Αθήνα: Πολύτροπον. 9-12.
- Hawking, S. (2013). *Το χρονικό της ζωής μου* (Αυτοβιογραφία). Μτφ. Νέστορας Χούνος, Αθήνα: Τραυλός. 149-156.
- Hobsbawm, E. (2000). *Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα, Μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito*. Μτφ. Β. Καπετανγιάννης. Αθήνα: Θεμέλιο. 138-139.
- Hobsbawm, E. (2000). *Στους ορίζοντες του 21ου αιώνα, Μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito*. Μτφ. Β. Καπετανγιάννης. Αθήνα: Θεμέλιο. 190-197.

- *Η Καθημερινή* (15.09.2015). «Τα ρομπότ εισβάλλουν στον χώρο της εργασίας». Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/830896/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/ta-rompot-eisvalloy-n-ston-xwro-ergasias> στις 10-04-2019.
- *Ίδρυμα Ευγενίδου* (2012). «Αντιμέτωποι με το κλίμα». Ανακτήθηκε από <https://goo.gl/nQv8FH> στις 12-04-2018.
- Καλλιφατίδης, Θ. (2009). *Φίλοι και Εραστές*. Αθήνα: Γαβριηλίδης. 35-40.
- Καλτάκη, Μ. (24.07.2014). «Οι 43 –διαχρονικά– ωραιότερες αφίσες του ΕΟΤ με πυρήνα το έργο των Κάρραμποτ- Κατζουράκη». *Lifo*. Ανακτήθηκε από <http://www.lifo.gr/team/loia/50359> στις 10/04/2019 (διασκευή).
- Κανέλλος, Ν. (30.11.2017). «Το αντίδοτο στο Brain Drain». *Huffpost*. Ανακτήθηκε από https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-antidoto-sto-brain-drain_gr_5a1e9b4ce4b0dc52b02a7aea στις 23/03/2018 (απόσπασμα).
- Καρυστιάνη, Ι. (2006). *Σουέλ*. Αθήνα: Καστανιώτης. 256-258.
- Korczak, J. (2017). *Το δικαίωμα του παιδιού στον σεβασμό*. Αθήνα: Μεταίχμιο: 62-65.
- Κουκουλάς, Γ. (18.03.2018). «Η νίκη του ανθρώπου ενάντια στον ναζισμό». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr/arthro/i-niki-toy-anthropoy-enantia-ston-nazismo> στις 10/04/2019.
- Κριστόφ, Α. (2008). *Η αναλφάβητη*. Μτφ. Αργυρώ Μακάρωφ. Αθήνα: Άγρα.
- Κωνσταντινίδης Γ. (21.06.2013). «Live your myth. Η Ελλάδα μέσα από τις αφίσες του ΕΟΤ. Από το χθες στο σήμερα». *Athens Voice*. Ανακτήθηκε από http://www.athensvoice.gr/life/home/design/43900_live-your-myth-i-ellada-mesa-apo-tis-afises-toy-eot στις 10/04/2019 (διασκευή).
- Λιάπης, Χ. (13.02.2016). «Τα κοινωνικά δίκτυα θρέφουν τον ναρκισσισμό των χρηστών». *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε στις 10/04/2019 από <http://www.kathimerini.gr/849324/article/epikairothta/ellada/ta-koinwnika-diktya-8refoyn-ton-narkissismo-twn-xrhstwn> (διασκευή).
- Μπακίδης, Γ. & Τριφύλλης Α. (05.03.2017). «Η απειλή της τεχνολογίας». *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=865457> στις 10/04/2019.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2017). *Οι πικρές αλήθειες της γλώσσας μου. Ο Γιάννης Ν. Μπασκόζος συνομιλεί με τον καθηγητή για τις λέξεις, την παιδεία, τον πολιτισμό*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ομάδες Προφορικής Ιστορίας. «Η προφορική ιστορία και η συγκυρία της κρίσης». Ανακτήθηκε από <http://oralhistorygroups.gr/> στις 10/04/2019.
- ΟΠΙΚ. «Μαρτυρίες: εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση προς την Κυψέλη». Ανακτήθηκε από <http://oralhistorygroups.gr/opik-metanastefsi/> στις 10/04/2019.
- Ourednik, P. (2005). *Europeana, Μια συνοπτική ιστορία της Ευρώπης του εικοστού αιώνα*. Μτφ. Μανώλης Αγγελόπουλος, Αθήνα: Κέδρος. 15-17.
- Παππά, Έ. (2005). *Αποχαιρετισμός στον αιώνα μου*. Αθήνα: Κέδρος. 7-11.
- Πατσαλίδης, Σ. (12.01.2018). «Το κλασικό χειροκρότημα, η μοντέρνα σιωπή και τα μεταμοντέρνα likes». *lavart.gr*. Ανακτήθηκε από <https://www.lavart.gr/apo-to-klasiko-cheirokekrotima-sti-monterna-siopi-kai-sta-metamonterna-likes/#> στις 10/04/2019.
- Πετράκη, Μ. (29.01.2018). «Προετοιμάζοντας το Ολοκαύτωμα». *Η Καθημερινή* (έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/945523/gallery/epikairothta/kosmos/proetoimazontas-to-olokaytwma> στις 10/04/2019.

- Polony, N. (2006). *Τα χαμένα παιδιά μας*. Μτφ. Ξένια Σκούρα. Αθήνα: Πόλις. 233-236.
- Πόππερ, Κ. Ρ. (2003). *Όλοι οι άνθρωποι είναι φιλόσοφοι*. Μτφ. Μιχάλης Παπανικολάου. Αθήνα: Μελάνι. 32-34.
- Πόππερ, Κ. Ρ. (2011). *Η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων*. Μτφ. Ηλίας Κρίππας. Αθήνα: Μελάνι. 129-132.
- Προυκάκης, Χ. (08.05.2010). «Έντυπος vs. ηλεκτρονικός τύπος». *The Pressroom Blog. Η MetaNews Εφημερίδα* (διασκευή). Ανακτήθηκε από <https://cpjournalist.wordpress.com/2010/05/08/εντυπος-vs-ηλεκτρονικος-τυπος/> στις 10/04/2019.
- Said, E. W. (1997). *Διανοούμενοι και Εξουσία*. Μτφ. Γ. Παπαδημητρίου. Αθήνα: Scripta. 116-118.
- Σανούδου, Χ. (14.10.2017). «Τα στερεότυπα ακολουθούν τους σημερινούς Μπίλι Έλιοτ». *Η Καθημερινή* (Έντυπη έκδοση). Ανακτήθηκε από http://www.kathimerini.gr/930757/article/politismos/xoros/ta-stereotypa-akolouyoun-toys-shmerinoys-mpili-eliot?adman_arid=fvaKc_m_ap:gbQr:1KD στις 10/04/2019.
- Savater, F. (2004). *Η αξία του εκπαιδεύειν*. Μτφ. Βαγγέλης Νικολόπουλος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 245-249.
- Savater, F. (2004). *Η αξία του εκπαιδεύειν*. Μτφ. Βαγγέλης Νικολόπουλος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 271-272.
- Σουρούνης, Α. (2002). *Κυριακάτικες Ιστορίες*. Αθήνα: Καστανιώτης. 141-143.
- Schlink, B. (1998). *Διαβάζοντας στη Χάννα*. Αθήνα: Κριτική. 176-178.
- Socialpolicy (15.9.2015). «Επαγγέλματα για τις γυναίκες του μέλλοντος». Ανακτήθηκε από <http://socialpolicy.gr/2015/09/γαλλικά-φωτογραφικά-καρτ-ποστάλ-του-1902.html> στις 10-04-2019.
- Στείρης, Γ. (28.03.2017). «Brain drain: Η Ελλάδα ξαναγίνεται κόσμος». *Huffpost*. Ανακτήθηκε από https://www.huffingtonpost.gr/georgios-steiris/brain-drain-_b_15636480.html στις 10/04/2019.
- Τσαλίκoglou, Φ. (2008). *Δε μ' αγαπάς. Μ' αγαπάς. Τα παράξενα της μητρικής αγάπης. Τα γράμματα της Μαργαρίτας Λυμπεράκη στην κόρη της Μαργαρίτα Καραπάνου*. Αθήνα: Καστανιώτης. 48-49.
- tvxs.gr/news, Ανεξάρτητη ενημέρωση. «Ο Ρενέ Μαγκρίτ και η αμφισβήτηση της κοινής γνώμης». Ανακτήθηκε από <http://tvxs.gr/news/ρενέ-μαγκρίτ-για-μένα-ο-κόσμος> στις 10/04/2019.
- Φόλμαν, Α. Πολόνσκι, Ντ. (2017). *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, Graphic Diary*. Μτφ. Μαρίζα Ντεκάστρο, Αθήνα: Πατάκης. 54-55, 152-153.
- Χαρτουλάρη, Μ. (12.03.2016). «Ετερότητα και ταυτότητα: ένα ανοιχτό στοίχημα». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από <http://www.efsyn.gr/arthro/eterotita-kai-taytotita-ena-anoihto-stoihima> στις 10/04/2019 (απόσπασμα, διασκευή).
- Χασιώτης, Ι. Κ., Κατσιαρδή-Hering, Ό., Αμπατζή, Ε. (2007). *Οι Έλληνες στη Διασπορά, 15ος-21ος αιώνας, Οδηγός της Εκθεσης*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων. 100, 134.
- Χωμενίδης, Χ. (10.03.2018). «Είμαστε όλοι εντός του μέλλοντός μας». *Τα Νέα*. Ανακτήθηκε από <http://www.tanea.gr/opinions/all-opinions/article/5525536/eimaste-oloi-entos-toy-mellontos-mas/> στις 10/04/2019.

Τρόπος αξιολόγησης των μαθητών/-τριών στις πανελλαδικές εξετάσεις στο μάθημα των Νέων Ελληνικών ημερήσιου και εσπερινού ΓΕΛ.

Στο μάθημα των Νέων Ελληνικών (Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία) οι μαθητές και οι μαθήτριες αξιολογούνται σε ενιαία τρίωρη εξέταση στην κατανόηση και παραγωγή λόγου.

Δίνονται στις μαθήτριες και τους μαθητές δύο ή τρία μη διδαγμένα κείμενα, συνολικής έκτασης έως τρεις σελίδες, σε ολοκληρωμένη ή αποσπασματική μορφή (ποίημα, διήγημα, μυθιστόρημα ή θεατρικό έργο, δημοσιογραφικό άρθρο, συνέντευξη, κριτική, δοκίμιο, επιστημονικό κείμενο, αφίσα με λεζάντα, πληροφοριακό κείμενο με εικόνες, σκίτσα, πίνακες ή διαγράμματα κ.ά.), διαφορετικά μεταξύ τους ως προς το κειμενικό είδος, ώστε να αποτιμάται η αναγνωστική ικανότητα των μαθητών και μαθητριών σε ποικιλία κειμενικών ειδών. Τα κείμενα αυτά μπορούν να συνοδεύονται από σύντομο εισαγωγικό σημείωμα χωρίς ερμηνευτικά σχόλια.

Για τα κείμενα αυτά τίθενται τέσσερα συνολικά θέματα μέσω των οποίων αποτιμάται η ικανότητα των μαθητών/τριών να κατανοούν το περιεχόμενο των κειμένων, να ερμηνεύουν και να αξιολογούν στάσεις, αξίες, ιδέες κ.ά. βασιζόμενοι/ες σε στοιχεία των κειμένων, καθώς επίσης να παράγουν ερμηνευτικό και κριτικό λόγο. Τα θέματα αυτά προτείνεται να είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας και να τίθενται περιορισμοί στην έκταση των απαντήσεων (όπου χρειάζεται). Το νοηματικό περιεχόμενο των μη λογοτεχνικών κειμένων πρέπει να είναι συναφές με κάποιον ή κάποιους από τους θεματικούς άξονες που προσδιορίζονται στο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Τα κείμενα συνοδεύονται από τα εξής θέματα:

Το **πρώτο θέμα** σχετίζεται με τη συνοπτική νοηματική απόδοση από τους μαθητές και τις μαθήτριες μέρους ενός από τα κείμενα ή τη συνοπτική απόδοση των απόψεων που διατυπώνονται σε ένα κείμενο για κάποιο ζήτημα ή τη συνοπτική απόδοση της ιστορίας που αφηγείται το λογοτεχνικό κείμενο.

Το πρώτο θέμα βαθμολογείται με 10 μονάδες.

Το **δεύτερο θέμα** αναλύεται σε τρία ερωτήματα, διαφορετικά μεταξύ τους, με δυνατότητα κάποιο/κάποια από αυτά να είναι κλειστού τύπου και με ενδεχόμενη αιτιολόγηση της απάντησης. Ένα από αυτά μπορεί να διαιρείται σε δύο υποερωτήματα.

Τα ερωτήματα σχετίζονται με:

α) την αξιοποίηση του πλαισίου των κειμένων (κοινωνικό, ιστορικό, πολιτιστικό, χώρος και χρόνος), στην κατανόηση των λόγων και των ενεργειών των υποκειμένων (ατομικών και συλλογικών), που αναφέρονται στα κείμενα, και των σχέσεων μεταξύ τους,

β) τον εντοπισμό και την ερμηνευτική προσέγγιση σκοπών, στάσεων, βασικών θέσεων και προθέσεων του συντάκτη / συντακτών των κειμένων, καθώς και την τεκμηρίωση της βασικής ιδέας του συντάκτη του κειμένου,

γ) την αξιολόγηση της συνάφειας ή αποδεικτικής αξίας ιδεών, επιχειρημάτων, τίτλων, υπότιτλων, εικόνων κ.ά. με μια θέση, άποψη ή ζήτημα που θέτει το κείμενο,

δ) τον εντοπισμό και τη συσχέτιση συγκεκριμένων κειμενικών δεικτών που οργανώνουν το κείμενο ως σημασιοδοτημένη κατασκευή. Δηλαδή, να εντοπίζουν μέσα στο κείμενο δείκτες (π.χ. λεξιλόγιο, ρηματικά πρόσωπα, στίξη, εκφραστικά μέσα, τρόποι σύνταξης, τεχνικές αφήγησης κ.ά.) και να αναγνωρίζουν τη δομική λειτουργία τους ως προς το νόημα του κειμένου.

ε) την αναγνώριση και την ερμηνευτική προσέγγιση του τρόπου σύνδεσης και οργάνωσης ιδεών, προτάσεων, παραγράφων ή διαφόρων σημειωτικών τρόπων σε ένα κείμενο, αφού λάβουν οι μαθητές και οι μαθήτριες υπόψη το επικοινωνιακό πλαίσιο και τα κοινωνικά συμφραζόμενα, στ) την ανάλυση κάποιων από τους χαρακτήρες με βάση τα δεδομένα των λογοτεχνικών κειμένων (ονοματοδοσία, περιγραφή ή και σχόλια του αφηγητή, δράση και λόγια τους, σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, αλλά και το πώς αυτοί τους βλέπουν), και τον εντοπισμό χαρακτηριστικών τους στοιχείων που φωτίζουν/ερμνεύουν τη δράση τους

Το δεύτερο θέμα βαθμολογείται με 45 μονάδες, που επιμερίζονται ισοδύναμα σε κάθε ερώτημα (3Χ15). Ενώ το κάθε υποερώτημα βαθμολογείται ανάλογα με τη βαρύτητά του.

Το **τρίτο θέμα** σχετίζεται με: α) τη σύγκριση των κειμένων ως προς τις θέσεις, τον τρόπο πραγμάτευσης του θέματος, την πειστικότητα, την αποτελεσματική μετάδοση του νοήματος κ.ά. ή β) στην περίπτωση του λογοτεχνικού κειμένου, μπορεί να τεθεί ερώτημα που σχετίζεται με την παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου, με το οποίο επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να τοποθετούνται σε κρίσιμα θέματα/ερωτήματα που πραγματεύεται το λογοτεχνικό κείμενο, μέσα από την συνδυαστική αξιοποίηση κειμενικών στοιχείων και μορφικών επιλογών. Η προβλεπόμενη έκταση της απάντησης μπορεί να κυμαίνεται από 100 έως 200 λέξεις.

Το τρίτο θέμα βαθμολογείται με 15 μονάδες.

Στα παραπάνω θέματα χρειάζεται να είναι σαφής και προσεκτική η διατύπωση των ερωτημάτων, ώστε να αποφεύγονται επικαλύψεις στις απαντήσεις των μαθητριών και των μαθητών.

Το **τέταρτο θέμα** αφορά την γραπτή παραγωγή κριτικού λόγου, 300 έως 400 λέξεις (ανάλογα με τη βαρύτητα του θέματος), το οποίο ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο (σκοπό, πομπό, αποδέκτες, κειμενικό είδος) και ζητεί από τους μαθητές/τριες την ανάπτυξη τεκμηριωμένης προσωπικής γνώμης, τη συμφωνία ή τη διαφωνία τους με προβλήματα, θέσεις, στάσεις, στερεότυπα, προκαταλήψεις κ.ά. που θέτει το κείμενο/θέτουν τα κείμενα αναφοράς.

Το τέταρτο θέμα βαθμολογείται με 30 μονάδες.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 1

ΚΕΙΜΕΝΑ

Κείμενο Ι: Ελένη Μαραγκουδάκη, «Τα στερεότυπα για τα φύλα σε παιδικά βιβλία της προσχολικής ηλικίας»

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από ανακοίνωση της συγγραφέως στο επιστημονικό συνέδριο «Εκπαίδευση και Ισότητα των φύλων» και είναι δημοσιευμένο στα Πρακτικά του συνεδρίου που εκδόθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των φύλων το 1995. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα επισημαίνονται διαφορές στον τρόπο παρουσίασης των φύλων στα βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, διαμορφώνοντας έτσι έναν ιδιότυπο αποκλεισμό, βάσει του «φυλοπροσδιορισμού».

[...] Με βάση τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που αποδίδονται στους χαρακτήρες των δύο φύλων, το προφίλ τους θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί ως εξής: οι χαρακτήρες γένους αρσενικού είναι επιθετικοί, ανεξάρτητοι, επινοητικοί, δημιουργικοί, παρατηρητικοί, περιέργοι, υπέρμετρα σίγουροι για τον εαυτό τους, κάτοχοι ορθολογικών και αιτιοκρατικών γνώσεων και ελάχιστα εκδηλωτικοί. Επιπλέον, τα παιδιά –αγόρια και ζώακια– γένους αρσενικού προβάλλονται ανυπάκουα σε επικίνδυνο, πολλές φορές, για τη σωματική τους ακεραιότητα ή και για τη ζωή τους βαθμό. Αντίθετα, οι χαρακτήρες γένους θηλυκού, ενήλικοι και παιδιά, προβάλλονται να είναι έντονα στοργικοί, εξαρτημένοι, υπέρμετρα φιλάρεσκοι, θρησκόληπτοι, εκδηλωτικοί, δειλοί, να καταλαμβάνονται εύκολα από φόβο και να ζηλεύουν τις ικανότητες των άλλων.

Η διαφοροποίηση αυτή των φύλων ως προς το προφίλ προσωπικότητας, όπως και οι προηγούμενες ως προς τους ρόλους τους στην οικογένεια και τη θέση τους στην αγορά εργασίας, αφορούν τόσο την κοινωνία των ανθρώπων όσο και τον κόσμο του ζωικού βασιλείου, υποδηλώνοντας έτσι και νομιμοποιώντας τη “φυσική τάξη” των πραγμάτων. Η “φυσική” εξάλλου τάξη των πραγμάτων υποδηλώνεται, νομίζουμε, ακόμη από το γεγονός ότι τα παιδιά - πρότυπα προβάλλονται από την πολύ πρώιμη ηλικία τους να εκδηλώνουν ό, τι και όσα θεωρούνται τυπικά και κοινωνικά αποδεκτά για το φύλο τους.

Τέλος, τα είδη παιχνιδιών, που τα αγόρια και τα κορίτσια προβάλλονται να έχουν και να παίζουν, είναι διαφορετικά και αντικατοπτρίζουν τον παραδοσιακό διαχωρισμό σε αγορίστικα και κοριτσίστικα. Επισημάνανε μάλιστα αρκετές περιπτώσεις, όπου τα είδη των παιχνιδιών, όπως προαναφέρθηκε, προσδιορίζονται άμεσα από τους μελλοντικούς στόχους και φιλοδοξίες των παιδιών. Έτσι, π.χ. τα αγόρια, επειδή στοχεύουν, όταν μεγαλώσουν να γίνουν καπετάνιοι, πιλότοι κλπ. επιλέγουν να παίζουν με τα ανάλογα παιχνίδια. Όσον αφορά τα κορίτσια, η επιλογή συνεχούς ενασχόλησης με την κούκλα δηλώνεται ρητά ότι προσδιορίζεται από τη σφοδρή τους επιθυμία να γίνουν, όταν μεγαλώσουν, μπότερες. [...]

Γενικά μπορούμε ανεπιφύλακτα να υποστηρίξουμε ότι τα παιδικά βιβλία που υπάρχουν και χρησιμοποιούνται ευρύτατα, όχι μόνο δεν προβάλλουν νεωτεριστικά πρότυπα αναφορικά με τα φύλα αλλά, αποσιωπώντας τις εξελίξεις που έχουν συντελεστεί τα τελευταία χρόνια, προβάλλουν μια πραγματικότητα παρωχημένη. Είναι αναχρονιστικά.

Ωστόσο, είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια κυκλοφορούν παιδικά βιβλία αρκετά προσεγμένα από την άποψη της διαφοροποίησης των φύλων.

https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/5564/1498_02.pdf.

Κείμενο II: Σοφία Αηβαλιώτη, Επιστολή από τις φυλακές Θηβών.

Το κείμενο που ακολουθεί προέρχεται από επιστολή της έγκλειστης Σ.Α. στις φυλακές Θηβών, η οποία δείχνει τον αποκλεισμό που βιώνουν οι έγκλειστοί/ες των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.

«Αυτό που με έχει διδάξει ο εγκλεισμός μου είναι ότι ο καθένας μας έχει δυνατότητες υπέρβασης, αρκεί να τις ανακαλύψει και να τις εξωτερικεύσει δημιουργικά για ένα καλύτερο μέλλον», γράφει η Σοφία. «ΣΔΕ, σχολείο δεύτερης ευκαιρίας. Τρία γράμματα μόνο όμως ήταν αρκετά να μου αλλάξουν τρόπο σκέψης και ζωής. Ήμουν κλεισμένη στον εαυτό μου προσπαθώντας να βρω απαντήσεις σε πράγματα που είχαν τελεσιδικήσει. Αν δεν ήμουν εδώ που είμαι μπορεί τα παραπάνω να μην τα είχα καταλάβει ποτέ και θα εξακολουθούσα να περιπλανιέμαι άσκοπα χωρίς σημεία αναφοράς... Έπρεπε να πάψω να προβληματίζομαι σε σταυροδρόμια και να βρω το μονοπάτι. Έπρεπε να βρω τρόπους διαφυγής... Επιλογές; Λίγες έως ελάχιστες... Για αρχή έγινα παρατηρητής. Παρατηρούσα από ποιους ανθρώπους περιβάλλομαι και απομόνωνω τη στιγμή, δημιουργώντας συνεχώς σκέψεις και νοήματα... Τριγυρνούσα στις κατακόμβες το μυαλού μου και αναζητούσα την ύπαρξη της ελευθερίας και πως θα την χειριζόμουν, αν υπήρχε τρόπος να την βρω πίσω από τα κάγκελα και από μια κοινωνία άμορφη που με περιστοιχίζει... Ξεκίνησα να αγαπάω πράγματα που είναι στην ουσία άπιαστα αλλά απαραίτητα για την ισορροπία ενός ακροβάτη που βρίσκεται σε τεντωμένο σκοινί. Άφησα τη ματιά μου να ταξιδέψει πέρα από τα ορατά.. Απομόνωνω τους ήχους, τον αέρα, τον ήλιο και δημιουργούσα ξανά, συναισθήματα που ήταν παγωμένα και πληγωμένα... Ανακάλυπτα μέσα από τις σελίδες του κάθε βιβλίου να αγγίζουν τις χορδές του εσωτερικού μου κόσμου και να μου δίνουν απαντήσεις χωρίς καν να έχουν ακούσει τα ερωτήματά μου. Είχα πλέον μπει σε άλλες αναζητήσεις. Είχα αποκτήσει δίψα για μάθηση. Ήξερα ότι υπήρχε σχολείο δεύτερης ευκαιρίας μέσα στη φυλακή. Μέχρι αυτή τη στιγμή ούτε σαν σκέψη δεν είχε περάσει από το μυαλό μου. Αβέβαιη στην αρχή, με κατέκλυζαν διάφορα ερωτήματα. Μήπως πηγαίνοντας εκεί αποφεύγεις την πραγματικότητα και πλάθεις μια άλλη; Ή μήπως είναι ένας τρόπος να κρυφτείς από τον ίδιο σου τον εαυτό; Απλά γεμίζοντας τον άδειο σου χρόνο.., σκοτώνοντας την ώρα.. Έτσι ξεκίνησα χωρίς να παραδεχτώ ούτε στον ίδιο μου τον εαυτό τον ουσιαστικότερο και βαθύτερο στόχο –τη μάθηση. Σιγά σιγά μάθαινα διαφορετικά πράγματα από αυτά που είχα συνηθίσει... Η τάξη έγινε για εμένα ο κόσμος που μου είχαν στερήσει. Έγινε ελευθερία, έγινε επικοινωνία. Το επόμενο βήμα της μάθησης είναι η πεποίθηση, που εξελίσσεται μετά σε αποφασιστικότητα», κλείνει το γράμμα της η Σοφία Αηβαλιώτη.

[https://ekefalonias.gr/istories-gynaikon-akoustikan-stin-vr/.](https://ekefalonias.gr/istories-gynaikon-akoustikan-stin-vr/)

Κείμενο III: Χλόη Κουτσουμπέλη, «Παρτίδα σκάκι»

(από την ποιητική συλλογή *Η Αλεπού και ο κόκκινος χορός*, Γαβριηλίδης, 2012)

Καθίσαμε απέναντι.
Τα δικά μου πιόνια ήταν σύννεφα.
Τα δικά του σίδερο και αίμα.
Αυτός είχε τα μαύρα.
Σκληροί, γυαλιστεροί οι πύργοι του
επιτέθηκαν με ορμή
ενώ η βασίλισσά μου
ξεντυνόταν στο σκοτάδι.
Ήταν καλός αντίπαλος,
προέβλεπε κάθε μου κίνηση
πριν καλά καλά ακόμα την σκεφτώ,
κι εγώ παρ' όλα αυτά την έκανα,
με την ήρεμη εγκατάλειψη αυτού
που βαδίζει στο χαμό του.
Ίσως τελικά να με γοήτευε
το πόσο γρήγορα εξόντωσε τους στρατιώτες μου
τους αξιωματικούς, τους πύργους, τα οχυρά,
τις γέφυρες, τον βασιλιά τον ίδιο,
πόσο εύκολα διαπέρασε, εισχώρησε και άλωσε
βασίλεια ολόκληρα αρχαίας σιωπής
και πώς τελικά αιχμαλώτισε εκείνη τη μικρή βασίλισσα
από νεραϊδοκλωστή
που τόσο της άρεσε να διαφεύγει με πειρατικά καράβια
στις χώρες του ποτέ.
Ναι, ομολογώ ότι γνώριζα από πριν πως θα νικήσει.
Άλλωστε, γι' αυτό έπαιξα μαζί του.
Γιατί, έστω και μια φορά, μες στη ζωή,
αξίζει κανείς να παίξει για να χάσει.

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ Α

Να αποδώσετε με λίγα λόγια (50 -60 λέξεις) το περιεχόμενο της επιστολής της έγκλειστης στις φυλακές Θήβας, χωρίς δικά σας σχόλια.

(Μονάδες 10)

ΘΕΜΑ Β

Ερώτημα 1ο

Η Ε. Μαραγκουδάκη χαρακτηρίζει το περιεχόμενο των παιδικών βιβλίων αναχρονιστικό ως προς τα πρότυπα φύλου. Πώς τεκμηριώνει την άποψή της;

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 2ο

α. Εάν υποθέσουμε ότι με το **Κείμενο I** η συγγραφέας θέλει να αποδείξει την ορθότητα των σκέψεών της, να δείξετε με ποιους τρόπους - γλωσσικές επιλογές πετυχαίνει τον στόχο της αυτό.

β. Εάν υποθέσουμε ότι με το **Κείμενο II** η επιστολογράφος θέλει να συγκινήσει τον/την αποδέκτη της επιστολής, να δείξετε με ποιους τρόπους - γλωσσικές επιλογές πετυχαίνει τον στόχο της αυτό.

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 3ο

Συσχετίζοντας τα ενεστωτικά ρήματα («ομολογώ», «αξίζει») με τα υπόλοιπα ρήματα του ποιήματος (που βρίσκονται σε παρελθοντικούς χρόνους), να σχολιάσετε σύντομα τη συναισθηματική/ψυχολογική κατάσταση, στην οποία πιστεύετε ότι βρίσκεται το ποιητικό υποκείμενο.

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Γ

Αξιοποιώντας τους κειμενικούς δείκτες του ποιήματος (π.χ. εικόνες, αντιθέσεις κ.λπ.) να σχολιάσετε το θέμα/ερώτημα που πιστεύετε ότι τίθεται στο ποίημα αυτό κατά την κρίση σας.

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Δ

Επιχειρηματολογικό κείμενο - ανακοίνωση στον τύπο

Ρόλος: Εκπρόσωπος μη κυβερνητικής οργάνωσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Αποδέκτες: Ευρύ κοινό

Θέμα: Με ποιους τρόπους το σχολείο μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να ξεπεράσουν στερεοτυπικές απόψεις που έχουν να κάνουν με τα πρότυπα φύλου; Να αξιοποιήσετε το περιεχόμενο των παραπάνω κειμένων.

(Μονάδες 30)

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 2

ΚΕΙΜΕΝΑ

Τα τρία κείμενα που θα διαβάσετε αναφέρονται στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918). Το Α΄ κείμενο συνιστά απόσπασμα από εκλαϊκευμένο ιστοριογραφικό έργο σύγχρονου Γάλλου ιστορικού. Το Β΄ κείμενο είναι δημοσιογραφικό άρθρο αναρτημένο σε δικτυακό τόπο και παρουσιάζει ένα περιστατικό που συνέβη τα Χριστούγεννα του 1914. Τέλος το Γ΄ κείμενο είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Στράτη Μυριβήλη «Η ζωή εν τάφω. Το βιβλίο του πολέμου» στο οποίο ο ήρωας του μυθιστορήματος, ο λοχίας του πεζικού Αντώνης Κωστούλας καταγράφει σε γράμματα-ημερολόγιο, που σκοπεύει να στείλει στην αγαπημένη του, τις εμπειρίες, τις σκέψεις και τα συναισθήματά του, κατά την περίοδο που αυτός πολέμα στο Μακεδονικό Μέτωπο το 1917.

Κείμενο Ι: Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ

Ο πρώτος [Παγκόσμιος Πόλεμος] είναι μια από τις σπάνιες δοκιμασίες της ιστορίας που συσπείρωσε τους λαούς γύρω από τους ηγέτες τους. Η πατριωτική ομοφωνία κυριάρχησε σε κάθε στρατόπεδο, οι ηγέτες έπεισαν τους πολίτες –και συχνά είχαν δίκιο– ότι ο εχθρός επιτίθετο στην ύπαρξή τους την ίδια, και στην ύπαρξη της πατρίδας τους. Αυτό το χαρακτηριστικό εξηγεί το γεγονός ότι, σε αντίθεση με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, σε καμιά από τις εμπόλεμες χώρες δεν λειτούργησε, ανάμεσα στο 1914 και το 1918, κάποιο ξενοκίνητο κόμμα.

Βεβαίως, η πρώτη παγκόσμια σύγκρουση είχε τους αντιπάλους της: οι τελευταίοι, όμως, δεν ήταν αλληλέγγυοι με τον εχθρό· δήλωναν ειρηνιστές, επαναστάτες, αντίπαλοι όλων των κυβερνήσεων, αν όχι όλων των πολέμων-καταδίκάζαν τον «ιμπεριαλιστικό» πόλεμο, αλλά θεωρούσαν δίκαιη την υπεράσπιση της χώρας τους.

Οι λαοί είχαν κληρονομήσει τις βεβαιότητές τους από μια μακραίωνη ιστορία. Είχαν διδαχτεί ότι το πεπρωμένο τους εξαρτάται από τον αμυντικό αγώνα εναντίον ενός προαιώνιου εχθρού: ο Γάλλος εναντίον του Γερμανού που πήρε την Αλσατία-Λορένη· ο Γερμανός ενάντια στα σλαβικά στίφη, και εναντίον του Γάλλου που έκαψε το Παλατινάτο επί Λουδοβίκου XIV και ο οποίος δεν μπορεί να χωνέψει τις επιτυχίες της Πρωσίας· οι Ρώσοι εναντίον των Κίτρινων και των Γερμανικών Φυλών, χθесινών Τατάρων και Τευτόνων, σήμερα Τούρκων και Γερμανών· το ίδιο ισχύει για τον Ιταλό, αντίπαλο του Αυστριακού, ή για τη Μεγάλη Βρετανία της οποίας η ηγεμονία απειλείται από την ακατανίκητη ενίσχυση της Γερμανίας, η οποία, διακηρύσσει το μίσος της για τον Άγγλο που την εμποδίζει να μεγαλώσει, να αναπτυχθεί.

Ferro, M. (2008). *Εξηγώντας τον 20ό αιώνα στον εγγονό μου Γκουεντάλ*. Μτφ. Γιάννης Καυκιάς, Αθήνα, εκδόσεις Πολύτροπον, σ. 23-25 (Διασκευή)

Κείμενο II: Η «ανταρσία της ανακωχής» τα Χριστούγεννα του 1914

Τα πρώτα Χριστούγεννα από την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τον χειμώνα του 1914, πάνω από 1 εκατ. στρατιώτες του Δυτικού Μετώπου²⁰, αψηφώντας τις εντολές των ανωτέρων τους, εγκατέλειψαν τα χαρακώματα και σκορπίζοντας ευχές γιόρτασαν με τον εχθρό, παίζοντας ποδόσφαιρο σε μια αυθόρμητη εκχειρία που έμεινε για πάντα στην παγκόσμια ιστορία. Μια «ανταρσία της ανακωχής» εν μέσω του «Μεγάλου Πολέμου» που τελικά στοίχισε τη ζωή σε περισσότερους από 18 εκατ. ανθρώπους.

Την παραμονή των Χριστουγέννων, άνδρες του βρετανικού στρατού άκουσαν τους Γερμανούς να τραγουδούν τα κάλαντα και είδαν φανάρια και μικρά έλατα στα χαρακώματα τους. Τα μηνύματα άρχισαν να περνούν σε όλους τους στρατιώτες, με την επόμενη ημέρα να βρίσκει Βρετανούς και Γερμανούς να ανταλλάζουν δώρα, να βγάζουν φωτογραφίες, να θάβουν τους νεκρούς τους και να παίζουν έναν αγώνα ποδοσφαίρου για να γιορτάσουν την εκχειρία που μόνοι τους αποφάσισαν.

Πολλοί αξιωματικοί ανησύχησαν πως η συμπεριφορά των στρατιωτών τους θα υπονόμει το μαχητικό πνεύμα, με αποτέλεσμα οι ανώτεροι να δίνουν εντολές για λήψη μέτρων ώστε να μην συμβεί ξανά ανάλογο περιστατικό, θέλοντας να διατηρήσουν την αυθόρμητη ανακωχή στο επίπεδο ενός μεμονωμένου περιστατικού στο Δυτικό Μέτωπο. «Εκείνα τα Χριστούγεννα, κατάφεραν να κάνουν θανάσιμους εχθρούς, φίλους για μια στιγμή», ανέφερε ο ιστορικός Φράνσις Τσουντρώου, σύμφωνα με το BBC.

Για τον ποδοσφαιρικό αγώνα που απαθανάτισε ο φωτογραφικός φακός και έμεινε για πάντα στην ιστορία, χρησιμοποιήθηκε μια μπάλα που φτιάχτηκε από άχυρο δεμένο με σπάγκο, ενώ τα τέρματα φτιάχτηκαν από ξύλα, χλαίνες και κράνη. Όμως λέγεται πως ποδοσφαιρικοί αγώνες διεξήχθησαν κατά μήκος όλου του Δυτικού Μετώπου, ενώ στρατιώτες έβγαιναν από τα χαρακώματα και αντάλλασαν δώρα και ευχές.

Η ανταρσία της ανακωχής επιβεβαιώνεται και από τα αρχεία του γερμανικού στρατού. Σύμφωνα με τον Τσουντρώου, ένας στρατιώτης έγραψε στον αδερφό του για τον αγώνα ποδοσφαίρου, εντούτοις ο στρατός δεν του επέτρεψε να δώσει περισσότερες πληροφορίες. Επιπλέον ο Τσουντρώου, ανέφερε στο BBC ότι ο στρατιώτης Καρτ Ζέχμης έγραφε στο ημερολόγιο του ότι «οι Άγγλοι έφεραν μια μπάλα ποδοσφαίρου από τα χαρακώματα και πολύ σύντομα ένα ζωηρό παιχνίδι ακολούθησε».

Συγκλονιστική είναι και η μαρτυρία του Άγγλου, Μπέρτι Φέλσταντ, στρατιώτη του Δυτικού Μετώπου, ο οποίος έως το τέλος της ζωής του θυμόταν λεπτομερώς εκείνη την ημέρα. «Τα όπλα σίγησαν και οι στρατιώτες άρχισαν να βγαίνουν από τα χαρακώματα τους. Αφήσαμε και εμείς τα όπλα και συναντήσαμε τον εχθρό. Απ' όσο θυμάμαι, οι Γερμανοί βγήκαν πρώτοι και

²⁰ Το Δυτικό Μέτωπο υπήρξε το σημαντικότερο μέτωπο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Στα χαρακώματα από τη μία πλευρά ήταν οι Γερμανοί, ενώ από την άλλη Γάλλοι, Βρετανοί, Βέλγοι και στη συνέχεια και Αμερικανοί. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι σκοτώθηκαν σε εκείνα τα χαρακώματα σε μια αέναη μάχη που έμεινε στην ιστορία ως ο «πόλεμος της φθοράς».

άρχισαν να έρχονται προς το μέρος μας. Τους αντιγράψαμε αυθόρμητα. Χαιρετηθήκαμε και αρκετοί από εμάς άρχισαν να παίζουν ποδόσφαιρο. Μην φαντάζεστε τίποτα οργανωμένο. Μια αυτοσχέδια μπάλα βρέθηκε από το πουθενά και περίπου 50 άτομα αλλάζαμε πάσες».

(<https://tvxs.gr/news/san-simera/i-%C2%ABantarsia-tis-anakoxis%C2%BB-ta-xristoygennatoy-1914> Επιμέλεια: Ευαγγελία Ασημακοπούλου ανακτήθηκε 13/1/2019)

Κείμενο III: Ένα τέλος που είναι μια αρχή

[....]

Μιαν επανάσταση.

Να πολεμήσουμε για τη λευτεριά! Για τους σκλαβωμένους της Ανατολής και της Θράκης. Για όλους τους σκλάβους. Ώ! Πάντα αξίζει να πολεμά κανείς για τη λευτεριά και για τους σκλάβους. Μέσα στον κάθε σκλάβο υπάρχει ένα μέρος από τη δική μας σκλαβιά. Όμως να ρίξουμε και το Βασιλιά! Η πορφύρα, τι ερεθιστικό πανί για τον βαρβάτο ταύρο του λαού! Φτάνει να ξέρεις να το κουνίσεις μπροστά στα ερεθισμένα μάτια του. Το ρέμα με πήρε σύψυχο και σύγκορμο. Ένα κύμα τυφλό και παντοδύναμο μ' άρπαξε πάνω στην αφρισμένη χήτη του, έτσι δα σαν ένα πελεκούδι. Και τώρα να με, ένα ναυάγιο αρκετά τρομαγμένο και πάρα πολύ έκπληκτο, πεταμένο στην κορφή ενός πετρενίου βουνού τα Σερβίας. Να με τώρα παραδομένος, δεμένος τελειωτικά πάνω στον τεράστιο τροχό του Πολέμου. Είναι αυτό ένα γεγονός αγιάτρευτο πια, που το δέχομαι μ' ένα παράξενο, ρομαντικό παράπονο, σαν να μην ήμουν εγώ που το θέλησα. Όμως η εγκαρτέρηση δεν μου λείπει. Και πάντα με τριβελίζει μια αδάμαστη δίψα έντονης ζωής και αγώνων, κι ο πικρός ηδονισμός της δυστυχίας που πατάει το δόντι σκληρά στη σάρκα και σου δίνει πιο δυνατά την αίσθηση του «υπάρχειν». Πιο δυνατά κι από τη χαρά. Αφήνουμε στον ίλιγγο της φοβερής ρόδας. Αφήνουμε δεμένος πάνω της με την πικρή και πονηρή ευχαρίστηση των χριστιανών, που βλέπανε τους βασανιστές τους σαν ανύποπτους πλάσασδόους εισιτηρίων για τον Παράδεισο.

Είμαι κιόλας τόσο νέος!

Η Ρόδα του Πολέμου.

Τη βλέπουμε, μιλιούνια άνθρωποι, που ξεπροβάλλει μες από το μουχλιασμένο χάος και γυρίζει και τρίζει σπαραχτικά σα μαγγανοπήγαδο θεόρατο. Ο ορίζοντας είναι κοκκινόμαυρος, η γης ακνίζει άλίκους αχνούς. Ο θεόρατος τροχός γυρνά ολοένα, γυρνά αιώνες μαζί με τη γης και στριγγλίζει πάνω από την άβυσσο, στριγγλίζει σπαραχτικά. Κ' εγώ είμαι δεμένος χειροπόδαρα πάνω του. Ακολουθώ θέλοντας και μη το μοιραίο του γύρισμα τ' οκνό. Γιατί γυρίζει χωρίς να βιάζεται, απελπιστικά αργά. Έχει τη σίγουρη κι αδυσώπητη κίνηση των φυσικών νόμων. Είναι ένα τεράστιο ζο με δόντια σιδερένια, μασά με απάθεια τη σπαρταριστή ανθρώπινη σάρκα. Όλο φρέσκια, ανθισμένη σάρκα.[...]

Στράτη Μυριβήλη, Η ζωή εν Τάφω. Το βιβλίο του πολέμου. 16η Έκδοση. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας Α.Ε., σ.18-19.

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ Α

Το **Κείμενο II** παρουσιάζει μια ιστορική στιγμή του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. Ποιο είναι το γεγονός που αφηγείται; Να το παρουσιάσετε συνοπτικά σε 100 λέξεις.

(Μονάδες 10)

ΘΕΜΑ Β

Ερώτημα 1ο

Να επιβεβαιώσετε ή να διαψεύσετε τους ακόλουθους ισχυρισμούς που αναφέρονται στα **Κείμενα I και II**:

- I. Οι ηγέτες των εμπλεκόμενων κρατών αμφισβητήθηκαν από τους λαούς τους. (κείμενο Α') (2 μονάδες)
- II. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε εμφύλιες συρράξεις στα εμπλεκόμενα κράτη. (κείμενο Α') (2 μονάδες)
- III. Οι ειρηνιστές θεωρούσαν δίκαιη την υπεράσπιση της πατρίδας τους. (κείμενο Α') (2 μονάδες)
- IV. Κάθε λαός είχε την βεβαιότητα ότι αγωνιζόταν για το δίκιο του. (κείμενο Α') (2 μονάδες)
- V. Η Γερμανία στρέφεται ενάντια στη Μ. Βρετανία για λόγους φυλετικού μίσους. (κείμενο Α') (2 μονάδες)
- VI. Η ανακωχή του Χριστούγεννα του 1914 ήταν ένα προσχεδιασμένο γεγονός. (κείμενο Β') (2 μονάδες)
- VIII. Ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε το περιστατικό της ανακωχής από τους αξιωματικούς (κείμενο Β') συνάδει με την άποψη που διατυπώνεται στο κείμενο Α' ότι «Οι λαοί είχαν κληρονομήσει τις βεβαιότητές τους από μια μακρά ιστορία. Είχαν διδαχτεί ότι το πεπρωμένο τους εξαρτάται από τον αμυντικό αγώνα εναντίον τους προαιώνιου εχθρού» (3 μονάδες)

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 2ο

Το **Κείμενο III** που διαβάσατε φαίνεται να προέρχεται από το Ημερολόγιο του λοχία Αντώνη Κωστούλα, εθελοντή λοχία, φοιτητή, που κήκε κατά λάθος στα βουλγάρικα χαρακώματα του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. Να καταγράψετε σημεία του κειμένου με τα οποία τεκμηριώνεται ότι πρόκειται για ημερολόγιο.

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 3ο

Στο **Κείμενο III** ο πόλεμος περιγράφεται με εικόνες. Ποιες είναι αυτές και ποιαν αντίληψη για τον πόλεμο δείχνουν;

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Γ

Αν συγκρίνουμε τα υπογραμμισμένα αποσπάσματα των **Κειμένων I** και **II** ποια βασική αντίφαση παρατηρούμε; Πώς ερμηνεύεται;

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Δ

Τα τρία κείμενα που διαβάσατε αναφέρονται στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο πλαίσιο αφιερώματος για τα 100 χρόνια από τη λήξη του, αξιοποιείτε στοιχεία από τα κείμενα και γράφετε ένα άρθρο (300-400 λέξεων) στη σχολική εφημερίδα, όπου παρουσιάζετε τους παράγοντες που οδηγούν σε πολεμικές συγκρούσεις τα κράτη και τον ρόλο της ιστορικής εκπαίδευσης στη συμφιλίωση των λαών και στην ενδυνάμωση της ειρήνης ανάμεσα στα εθνικά κράτη.

(Μονάδες 30)

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 3

ΚΕΙΜΕΝΑ

Κείμενο Ι: Το 2020 θα καθούν από τα ρομπότ οι μισές θέσεις εργασίας

Όλο και πληθαίνουν οι προβλέψεις των ειδικών που αναφέρουν ότι σύντομα πολλές ειδικότητες θα εξαφανιστούν από την ανάπτυξη των μηχανών με τεχνητή νοημοσύνη. Μέχρι στιγμής, οι ρομποτικές μηχανές αναλαμβάνουν με ραγδαίους ρυθμούς χειρωνακτικά επαγγέλματα, εκτελώντας εργασίες επαναλαμβανόμενης κίνησης. Στη συνέχεια, όμως, εξυπνότερες συσκευές, θα θέσουν σε κίνδυνο επαγγέλματα που απαιτούν περισσότερες δεξιότητες, αναφέρει σε δημοσίευσμά του το CNN.

Σύμφωνα με έρευνα της Bank of America, μέχρι το 2025, τα ρομπότ θα έχουν καταλάβει το 45% των βιομηχανικών εργασιών, εξαφανίζοντας εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Και το δεδομένο είναι ότι ο ρυθμός των εξελίξεων και αυτή η διαδικασία θα επιταχυνθεί, καθώς αναμένεται ότι οι συσκευές που θα είναι διασυνδεδεμένες με το διαδίκτυο θα διπλασιαστούν, φτάνοντας τα 50 δισεκατομμύρια μέχρι το 2020.

Το ίδιο έτος, περίπου οι μισές θέσεις εργασίας στις ΗΠΑ θα εξαφανιστούν από τους υπολογιστές και την τεχνητή νοημοσύνη, ενώ ένα επιπλέον 20% θα αντιμετωπίσει την ίδια απειλή, σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Εργασίες που στο πρόσφατο παρελθόν έμοιαζαν να μην αντιμετωπίζουν αυτόν τον κίνδυνο, βρίσκονται πλέον στον ίδιο παρανομαστή: αναλυτές δεδομένων, τραπεζίτες, ακόμη και χρηματιστές θα απειληθούν από τα ρομπότ.

Το κόστος ρομπότ και υπολογιστών συνεχώς μειώνεται με αποτέλεσμα να αποτελούν ελκυστική επένδυση για τους επιχειρηματίες. Και όπως αναφέρει η έκθεση της Bank of America, διαρκώς γίνεται πιο εύκολη η χρήση και η εργασιακή αξιοποίηση των ρομπότ. Αναπτύσσουν ικανότητες όπως αυτή της μάθησης, αλλά και της αναγνώρισης φωνής και προσώπου, γεγονός που τα κάνει ικανά να διαχειριστούν επαγγελματικά πόστα που απαιτούν διάδραση με πελάτες.

Οι χώρες που μπορούν να υιοθετήσουν αυτές τις νέες τεχνολογίες θα λάβουν άμεσα μία σημαντική ώθηση στους τομείς του χαμηλού εργασιακού κόστους και της υψηλής παραγωγικότητας. Αντίστροφοι, βέβαια, θα είναι οι αριθμοί της απασχόλησης και του εργατικού δυναμικού. Σε αυτήν την τεχνολογική κούρσα προπορεύεται η Ιαπωνία, όπου ήδη αντιστοιχούν 1.520 ρομπότ ανά 10.000 εργαζομένων στα εργοστάσια κατασκευής αυτοκινήτων, νούμερο που απέχει πολύ από τον παγκόσμιο μέσο όρο (66 ρομπότ ανά 10.000). Παρόμοιο δρόμο έχει χαράξει και η Κίνα, η οποία αποτελεί τον μεγαλύτερο αγοραστή ρομπότ παγκοσμίως, καλύπτοντας το 25% της παγκόσμιας ζήτησης.

Η επερχόμενη επανάσταση θα μεταβάλει δραματικά την παγκόσμια οικονομία αλλά και θα αυξήσει ραγδαία την οικονομική ανισότητα. Οι θέσεις εργασίας που χάνονται ή κινδυνεύουν άμεσα με εξαφάνιση έχουν χαμηλότερες αποδοχές και μικρές απαιτήσεις σε δεξιότητες, σύμφωνα με τους ερευνητές και αυτήν δεν είναι η μοναδική στρέβλωση που θα προκληθεί. Εργαζόμενοι με πολλές γνώσεις και «πλούσιο» βιογραφικό ενδέχεται να χρειαστεί να καλύψουν θέσεις εργασίας με σχετικά απλοϊκό αντικείμενο, το οποίο όμως δεν μπορούν να εκτελέσουν μηχανές.

Ακολουθούν μερικά παραδείγματα εργασιών που θα εκτελούνται από ρομπότ: **Διοικητικοί υπάλληλοι, Χειρωνακτικές εργασίες, Αναλυτές δεδομένων, Ξεναγοί, Αρτοποιοί, Κρεοπώλες, Ασφαλιστές, Πωλητές σε εμπορικά καταστήματα, Εφοριακοί, Πωλητές μέσω τηλεφώνου, Λογιστές, Ψαράδες., Οδηγοί μέσω μεταφοράς**

Οι εργασίες που θα παραμείνουν στο ανθρώπινο πεδίο και δεν φαίνεται να κινδυνεύουν είναι εκείνες όπου το συναίσθημα, η δημιουργικότητα, η κοινωνική συναναστροφή, το ένστικτο είναι προσ απαιτούμενα. Ανάμεσα σε αυτές είναι **οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι εργαζόμενοι στο χώρο της υγείας, οι ερευνητές, οι αστυνομικοί, οι εκπαιδευτικοί, κ.α.**

CNN, 16 Ιανουαρίου 2016

Κείμενο II: Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να δημιουργήσει διπλάσιες θέσεις εργασίας έως το 2025

Τα ρομπότ, οι κάθε είδους «έξυπνες» μηχανές και γενικότερα οι αλγόριθμοι της τεχνητής νοημοσύνης, που ολοένα περισσότερο εισδύουν στους χώρους εργασίας και αυτοματοποιούν την απασχόληση, μπορούν να δημιουργήσουν διεθνώς έως το 2025 σχεδόν διπλάσιο αριθμό νέων θέσεων εργασίας, σε σχέση με όσες αναμένεται να καταστρέψουν.

Αυτή είναι η –μάλλον αισιόδοξη– εκτίμηση μιας νέας έκθεσης του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (WEF) με τίτλο «Το μέλλον των θέσεων εργασίας», σύμφωνα με την οποία έως τα μέσα της επόμενης δεκαετίας περίπου 133 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας μπορούν να έχουν δημιουργηθεί με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης, έναντι 75 εκατομμυρίων που μπορεί να εξαφανισθούν εξαιτίας της.

Η έκθεση –η οποία βασίσθηκε σε μια μεγάλη δειγματοληπτική έρευνα μεταξύ εργοδοτών και διευθυντικών στελεχών που διοικούν 15 εκατομμύρια εργαζόμενους σε 20 χώρες– προβάλλει το σύνθημα επιχείρημα των τεχνο-αισιόδοξων ότι, όπως και στα προηγούμενα κύματα τεχνολογικών επαναστάσεων στην οικονομική ιστορία (ατμός, ηλεκτρισμός κ.α.), παρά τους διάχυτους φόβους, πάντοτε το ισοζύγιο υπήρξε τελικά θετικό για τις θέσεις απασχόλησης. Κάτι ανάλογο συνεπώς θα πρέπει να αναμένεται και για την ευρισκόμενη σε εξέλιξη Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση.

Πάντως, ο Κλάους Σβαμπ, πρόεδρος του WEF, επεσήμανε ότι τα κέρδη από τη νέα «νοήμονα» οικονομία δεν πρέπει να θεωρηθούν δεδομένα, αν δεν γίνουν μεγαλύτερες επενδύσεις στην εκπαίδευση, έτσι ώστε οι εργαζόμενοι να προσαρμοσθούν κατάλληλα στις νέες απαιτήσεις του εργασιακού περιβάλλοντος. Στον πρόλογο της έκθεσης απευθύνει «έκκληση για δράση σε κυβερνήσεις, επιχειρήσεις, εκπαιδευτικούς και εργαζόμενους, ώστε να εκμεταλλευθούν ένα παράθυρο ευκαιρίας, που όμως κλείνει γρήγορα, προκειμένου να δημιουργήσουν ένα νέο μέλλον καλής απασχόλησης για όλους».

Οι επικεφαλής των εταιριών που κατέθεσαν τις απόψεις τους μέσω του δικτύου LinkedIn, εκτιμούν ότι πάνω από τα μισά σημερινά εργασιακά καθήκοντα μπορεί να εκτελούνται από μηχανές έως το 2025. Και αυτός ο κίνδυνος αυτοματοποίησης δεν αφορά μόνο τους εργάτες στη γραμμή παραγωγής, αλλά επίσης τους υπαλλήλους γραφείου (π.χ. στα λογιστήρια). Έως το 2025 εκτιμάται ότι το ποσοστό των εργασιών που γίνονται από «έξυπνες» μηχανές (όχι μόνο ρομπότ), θα έχει αυξηθεί σε 57%, από 29% περίπου σήμερα.

Η έκθεση επισημαίνει ότι σχεδόν σε όλες τις χώρες έχουν αυξημένη ζήτηση ορισμένες ειδικότητες πληροφορικής, όπως οι μηχανικοί λογισμικού, οι αναλυτές δεδομένων, οι ειδικοί στο υπολογιστικό «νέφος», οι προγραμματιστές που αναπτύσσουν κινητές εφαρμογές, οι ειδικοί στην τεχνητή νοημοσύνη (βαθιά μάθηση, μηχανική μάθηση, νευρωνικά δίκτυα) κ.α. Από την άλλη, κατ'εξοχήν επαγγέλματα με ολοένα μειωμένη ζήτηση είναι οι διοικητικοί βοηθοί, οι εκπρόσωποι εξυπηρέτησης πελατών, οι λογιστές, οι τεχνικοί για ηλεκτρολογικά και μηχανολογικά θέματα κ.α.

Σύμφωνα με την έκθεση, «οι μετασχηματισμοί (στην αγορά εργασίας), αν γίνουν αντικείμενο διαχείρισης με σοφία, μπορούν να οδηγήσουν σε καλή απασχόληση, καλές θέσεις εργασίας και βελτιωμένη ποιότητα ζωής, αν όμως γίνει κακή διαχείριση των αλλαγών, τότε υπάρχει ο κίνδυνος να διευρυνθεί η “ψαλίδα” των δεξιοτήτων, να υπάρξει μεγαλύτερη ανισότητα και ευρύτερη πόλωση».

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ

Κείμενο III: Η Μηχανή σταματά (απόσπασμα από μυθιστόρημα)

Οι άνθρωποι ζουν κάτω από τη γη, απομονωμένοι σε δωμάτια, ενώ όλα ρυθμίζονται από ένα σύστημα ανώτερης τεχνητής νοημοσύνης, τη Μηχανή. Διάγουν έναν αυτοματοποιημένο βίο και η ζωή τους αποκτά νόημα από τη Μηχανή. Στα παρακάτω αποσπάσματα η Βάστι, η πρωταγωνίστρια, αναρωτιέται αν πρέπει να αποδεχτεί την πρόσκληση του γιού της, Κούνο, να τον επισκεφτεί από κοντά, σπάζοντας την απομόνωσή της. Έτσι στο τέλος αποφασίζει να κάνει χρήση του συστήματος μεταφοράς για να τον επισκεφτεί.

[...]Υστερα δημιούργησε φως και, κοιτάζοντας το δωμάτιό της, που ήταν φωτεινό και γεμάτο ηλεκτρικά κουμπιά, αναπτερώθηκε. Κουμπιά και διακόπτες υπήρχαν παντού –κουμπιά για να ζητήσει φαγητό, μουσική, ρούχα. Υπήρχε το κουμπί για το ζεστό μπάνιο, που με το πάτημά του μια μπανιέρα (απομίμησης) μαρμάρου αναδυόταν μέσα από το πάτωμα ξέχειλη με ζεστό αρωματικό νερό. Υπήρχε το κουμπί για το κρύο μπάνιο. Υπήρχε το κουμπί που παρήγε λογοτεχνία. Και φυσικά υπήρχαν τα κουμπιά με τα οποία επικοινωνούσε με τους φίλους της. Το δωμάτιο, αν και άδειο, βρισκόταν σε επαφή με όλα όσα την ενδιέφεραν στον κόσμο.

Στη συνέχεια η Βάστι έκλεισε τον διακόπτη απομόνωσης και όλα όσα είχαν συσσωρευτεί τα τελευταία τρία λεπτά μεμιάς ξεπρόβαλαν μπροστά της. Το δωμάτιο γέμισε με θορύβους κουδουνιών και αγωγούς συνομιλίας. Πώς ήταν το καινούργιο φαγητό; Θα το συνιστούσε; Της ήρθε πρόσφατα καμιά ιδέα; Θα μπορούσε να της μιλήσει κάποιος για τις δικές του ιδέες; Θα μπορούσε να δεσμευτεί πως θα επισκεπτόταν σύντομα τους δημόσιους παιδικούς σταθμούς –ας πούμε μέσα στο μήνα;

[...] Το κρεβάτι δεν της άρεσε. Παραήταν μεγάλο, θα προτιμούσε ένα μικρό κρεβάτι. Δεν είχε βέβαια νόημα να παραπονιέται, αφού τα κρεβάτια είχαν τις ίδιες διαστάσεις σε όλο τον κόσμο και, για να αποκτήσει κανείς ένα κρεβάτι διαφορετικού μεγέθους, θα έπρεπε να γίνουν τεράστιες αλλαγές στη Μηχανή. Η Βάστι απομονώθηκε –αναγκαστικά, αφού κάτω από το έδαφος δεν υπήρχε ούτε μέρα ούτε νύχτα– και έκανε μία ανασκόπηση όλων των συμβάντων ως τη στιγμή που είχε καλέσει το κρεβάτι. Ιδέες; Σχεδόν καμιά. Γεγονότα –άραγε η πρόσκληση του Κούνο ήταν γεγονός;

Δίπλα της, πάνω στο μικρό αναλόγιο, υπήρχε ένα λείψανο από την εποχή των σκουπιδιών –ένα βιβλίο. Αυτό ήταν το βιβλίο της Μηχανής. Περιείχε οδηγίες για κάθε ενδεχόμενο. Αν η Βάστι ένιωθε κρύο ή ζέστη ή δυσπεψία, ή αν της διέφευγε κάποια λέξη, ανέτρεχε στο βιβλίο και αυτό της έλεγε ποιο κουμπί να πατήσει. Το εξέδιδε η κεντρική Επιτροπή. Τελευταία εκδιδόταν όλο και πιο πολυτελώς βιβλιοδετημένο.

Καθισμένη στην άκρη του κρεβατιού, το πήρε ευλαβικά στα χέρια της. Έριξε μία ματιά γύρω της, στο φωτισμένο δωμάτιο, λες και κάποιος την παρακολουθούσε. Έπειτα, με αιδώ όσο και με χαρά, μουρμούρισε: «Ω Μηχανή! Ω Μηχανή!» και έφερε τον τόμο στα χείλη της. Τον φίλησε τρεις φορές, τρεις φορές έκλινε με σεβασμό το κεφάλι της, τρεις φορές ένιωσε την έκσταση της συγκατάθεσης.

[...] Γνώριζε φυσικά τα πάντα για το σύστημα συγκοινωνίας· δεν ήταν δα και κανένα μυστήριο. Θα καλούσε ένα βαγόνι και αυτό θα την περνούσε μέσα από το τούνελ οδηγώντας τη στον ανελκυστήρα που συνδεόταν με τον σταθμό των αερόπλοιων: το σύστημα χρησιμοποιούνταν για πάρα πολλά χρόνια, πολύ πριν από την παγκόσμια εγκαθίδρυση της Μηχανής. Και φυσικά η Βάστι είχε μελετήσει τον αμέσως προηγούμενο πολιτισμό –τον πολιτισμό που είχε μπερδέψει τις λειτουργίες του συστήματος και το είχε χρησιμοποιήσει για να φέρνει τους ανθρώπους στα αντικείμενα, αντί να φέρνει τα αντικείμενα στους ανθρώπους. Τι παράξενες εκείνες οι παλιές μέρες, όταν οι άνθρωποι έβγαιναν για να πάρουν αέρα, αντί να αλλάζουν τον αέρα μες στο δωμάτιό τους! Και όμως, φοβόταν το τούνελ: δεν το είχε δει από τότε που γεννήθηκε το τελευταίο της παιδί. Είχε μία στροφή –αλλά όχι όπως τη θυμόταν· ήταν έξοχο –αλλά όχι τόσο έξοχο όσο είχε υποστηρίξει ένας καθηγητής. Τη Βάστι την κατέλαβε ο τρόμος της άμεσης εμπειρίας.

Ε.Μ. Φόρστερ, Η Μηχανή σταματά, μτφ. Γιώργος Λαμπράκος, εκδόσεις οκτώ, 2016

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ Α

Να αποδώσετε περιληπτικά το **Κείμενο Ι** (σε 60-80 λέξεις).

(Μονάδες 10)

ΘΕΜΑ Β

Ερώτημα 1ο

Σε ποιον πολιτισμό πιστεύετε ότι αναφέρεται η ηρωίδα του **Κειμένου ΙΙΙ** στο υπογραμμισμένο απόσπασμα της τελευταίας παραγράφου; Ποια αντίθεση υπάρχει ανάμεσα σε εκείνον και στον πολιτισμό που βιώνει η ίδια στο παρόν της;

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 2ο

Να αποδώσετε τον χαρακτήρα της Βάστι μέσα από τον τρόπο που διάγει τη ζωή της, κάνοντας χρήση πληροφοριών από το κείμενο. (90-110 λέξεις)

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 3ο

α. Να ξαναγράψετε την πρώτη παράγραφο του **Κειμένου II**:

Τα ρομπότ, οι κάθε είδους «έξυπνες» μηχανές και γενικότερα οι αλγόριθμοι της τεχνητής νοημοσύνης, που ολοένα περισσότερο εισδύουν στους χώρους εργασίας και αυτοματοποιούν την απασχόληση, μπορούν να δημιουργήσουν διεθνώς έως το 2025 σχεδόν διπλάσιο αριθμό νέων θέσεων εργασίας, σε σχέση με όσες αναμένεται να καταστρέψουν.

αρχίζοντας με τη φράση: **Σχεδόν διπλάσιος αριθμός νέων θέσεων εργασίας...** κάνοντας όλες τις απαραίτητες αλλαγές στον τρόπο σύνταξης της περιόδου.

β. Να εξηγήσετε με πιο απλά λόγια το περιεχόμενο της τελευταίας παραγράφου του **Κειμένου II**, όπως παρατίθεται παρακάτω, ώστε να γίνει κατανοητό από έναν φίλο σας που δεν το καταλαβαίνει:

Σύμφωνα με την έκθεση, «οι μετασχηματισμοί (στην αγορά εργασίας), αν γίνουν αντικείμενο διαχείρισης με σοφία, μπορούν να οδηγήσουν σε καλή απασχόληση, καλές θέσεις εργασίας και βελτιωμένη ποιότητα ζωής, αν όμως γίνει κακή διαχείριση των αλλαγών, τότε υπάρχει ο κίνδυνος να διευρυνθεί η "ψαλίδα" των δεξιοτήτων, να υπάρξει μεγαλύτερη ανισότητα και ευρύτερη πτώση.

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Γ

Συγκρίνοντας τα **Κείμενα I** και **II** ποια συμπεράσματα θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε σχετικά με την θετική και αρνητική επίδραση της μηχανής στη ζωή μας;

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Δ

Η στάση των κοινωνιών απέναντι στις όποιες τεχνολογικές εξελίξεις είναι αντιφατική: την ίδια στιγμή που τονίζονται οι κίνδυνοι, τονίζονται και τα οφέλη που θα προκύψουν. Πώς ερμηνεύεται αυτή η αντίφαση; Να προσδιορίσετε την δική σας στάση σχετικά με την τεχνολογική πρόοδο, σε ένα δοκίμιο 300 περίπου λέξεων.

(Μονάδες 30)

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 4

ΚΕΙΜΕΝΑ

Κείμενο Ι: Ο ρυθμός της Ιστορίας

Το θέμα είναι: η επιτάχυνση του ρυθμού της Ιστορίας και οι συνέπειές της και γενικότερα και ειδικότερα στην περιοχή της παιδείας. «Ζούμε», γράφει ο G. Berger, μέλος του Γαλλικού Ινστιτούτου και διευθυντής συνάμα της ανώτατης γαλλικής παιδείας, «σ' έναν κόσμο που αλλάζει, που αλλάζει γρήγορα και, προπαντός, που αλλάζει ολοένα και πιο γρήγορα», με γεωμετρική πρόοδο. Πώς πρέπει να την αντιμετωπίσει η παιδεία, αν θέλει να είναι συμπαραστάτης και όχι ουραγός της ζωής; Τι πρέπει να πούμε στους νέους ανθρώπους, με ποια εφόδια πρέπει να τους οπλίσουμε, ώστε να μη βρεθούν έξω από τη γοργή ανέλιξη του πολιτισμού μας, δηλαδή έξω από το νόημα του καιρού;

Πρέπει να τους μάθουμε πως θα είναι υποχρεωμένοι να ζήσουν μέσα σ' ένα εξαιρετικά κινητό σύμπαν. Εκείνο που ήταν βέβαιο άλλοτε, δεν είναι πια βέβαιο τώρα. Κι ενώ άλλοτε μπορούσαμε να στηρίξουμε την παιδεία μας στην παράδοση, τώρα η παράδοση αποδείχνεται ολοένα και περισσότερο ανίκανη να καλύψει την έκταση των παιδευτικών αναγκών. Χρειάζεται λοιπόν κάποιος μετασχηματισμός. Κι ανάμεσα στα άλλα, ο μετασχηματισμός αυτός πρέπει να βασισθεί στην περιοδική και συχνή μετεκπαίδευση. Όποιος σπουδάζει μια επιστήμη πρέπει να τη σπουδάζει παντοτινά, να ανανεώνει τις γνώσεις του, να συμπληρώνει τα κενά που έχει αφήσει η πρώτη του μαθητεία ή τα κενά που σχηματίζονται αναμεταξύ από την άρση των δεδομένων, που έπαυσαν πια να ισχύουν. Έτσι θα δημιουργηθεί ένας καινούργιος τύπος ανθρώπου.

Αλλά με ποιες αρετές πρέπει να είναι προικισμένος αυτός ο άνθρωπος; Ο Gaston Berger αποκρίνεται: η πρώτη αρετή του καινούργιου ανθρώπου θα είναι η γαλήνη. Όσο γρηγορότερα αλλάζει ο κόσμος, τόσο αναγκαιότερη γίνεται η αρετή της γαλήνης. Είναι σαν ένας άνθρωπος να οδηγή ταχύτατη αμαξοστοιχία· αν δεν κατορθώνει να διατηρεί την ψυχραιμία του, τη νηφαλιότητά του, είναι φυσικό να προκαλεί δυστυχήματα. Μέσα στον ταραγμένο και γεμάτο κινδύνους σύγχρονο κόσμο πρέπει να οπλίσουμε τα παιδιά μας με την αυτοκυριαρχία, που τα κάνει ικανά να υπερνικήσουν τις δυσκολίες, να περάσουν τα εμπόδια και να μην υποδουλωθούν στην επιτάχυνση: και τούτο θα γίνει με τη μεθοδική συγγυμνασία, τη συνάσκηση σώματος και ψυχής (γυμναστική και φιλοσοφία).

Η δεύτερη αρετή είναι η φαντασία. Σε έναν σταθερό κόσμο η λογική είναι η πρωταρχική ανάμεσα σ' όλες τις ιδιότητες· σ' έναν κινητό κόσμο, συνεχώς ανανεούμενο, πρέπει να είμαστε ικανοί να επινοούμε, να εφευρίσκουμε, να συνδυάζουμε, να λύνουμε τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε κάθε περιοχή. Πρέπει να κρατούμε λοιπόν άγρυπνη την προσοχή των νέων ανθρώπων, πρέπει να τους μαθαίνουμε να έχουν «ιδέες».

Τρίτη αρετή είναι το συλλογικό πνεύμα. Το σύγχρονο τεχνικό σύμπαν απαιτεί την συνεργασία πολλών ατόμων. Οι λαμπρότερες επιδόσεις απομένουν στείρες, όταν εκείνος που τις κερδίζει δεν έχει την ικανότητα να τις συνδέσει με τις ανάλογες επιδόσεις των άλλων. Η ατομική πρωτοβουλία είναι πάντα πολύτιμη. Αλλά γίνεται αληθινά ωφέλιμη, όταν δε μεταμορφώνεται

σε έκφραση ασκητισμού, αλλά σε έκφραση αλληλεγγύης.

Αλλά πάνω απ' όλα μας χρειάζονται άνθρωποι ανθρώπινοι. Δηλαδή προικισμένοι με τη συνείδησή της ανθρωπιάς τους. Αυτή η συνείδηση της ανθρωπιάς είναι η πραγματική, η αληθινή παιδεία. Μήτε ο πολυμαθής μήτε ο ικανός να λάμψει μέσα σ' ένα κοινωνικό σύνολο μήτε ο κάτοχος μιας προνομιούχου αγωγής είναι ο αναμφισβήτητα μορφωμένος. Για τούτο είναι μάταιο αντιπαραθέτουμε το τεχνικό σύμπαν, το σύμπαν της τεχνικής, στο σύμπαν της παιδείας. Το πρώτο δεν ακυρώνει το δεύτερο: ολωσδιόλου αντίθετα, το προϋποθέτει, το απαιτεί. Γιατί η τεχνική είναι καμωμένη για τον άνθρωπο. Και όταν το ανθρώπινο στοιχείο απουσιάζει, καμιά σημασία δεν έχουν τα άλλα στοιχεία. Το πρόβλημα συνεπώς δεν είναι άλυτο: από τη μια μεριά πρέπει να δώσουμε στον νέο άνθρωπο όλες τις γενικές γνώσεις, που θα του χρησιμεύσουν στη ζωή, από την άλλη μεριά να τον προπαρασκευάσουμε έτσι ώστε να αποτελέσει τον μέλλοντα άνθρωπο.

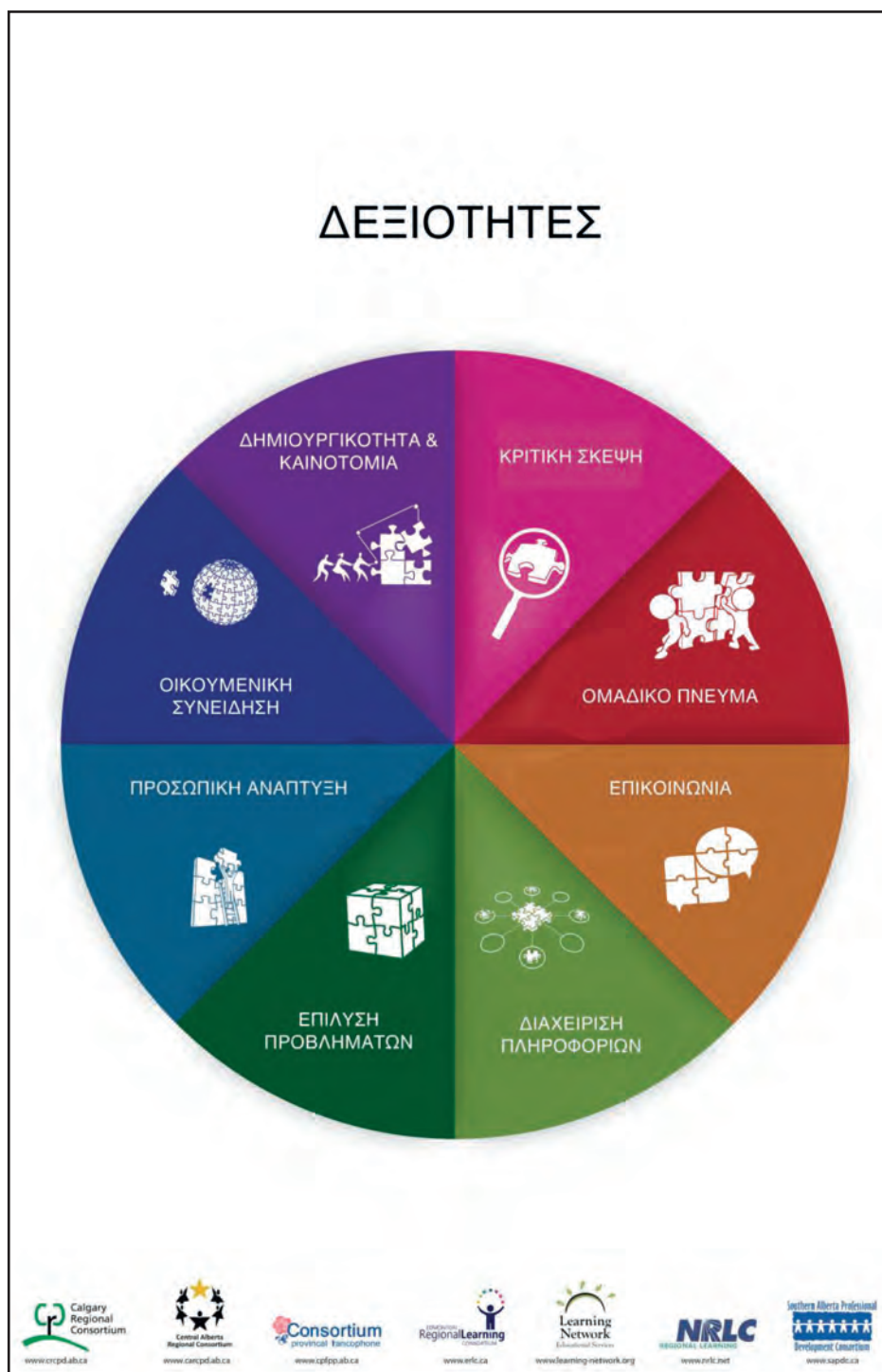
Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, Ο ρυθμός της Ιστορίας

Κείμενο II: Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, Η Πόλις

Είπες· «Θα πάγω σ' άλλη γη, θα πάγω σ' άλλη θάλασσα.
Μια πόλις άλλη θα βρεθεί καλλίτερη απ' αυτή.
Κάθε προσπάθεια μου μια καταδίκη είναι γραφτή·
κ' είν' η καρδιά μου –σαν νεκρός– θαμμένη.
Ο νους μου ως τότε μες στον μαρασμόν αυτόν θα μένει.
Όπου το μάτι μου γυρίσω, όπου κι αν δω
ερείπια μαύρα της ζωής μου βλέπω εδώ,
που τόσα χρόνια πέρασα και ρήμαξα και χάλασα.»

Καινούργιους τόπους δεν θα βρεις, δεν θάβρεις άλλες θάλασσες.
Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς
τους ίδιους. Και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς·
και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις.
Πάντα στην πόλι αυτή θα φθάνεις. Για τα αλλού –μη ελπίζεις–
δεν έχει πλοίο για σε, δεν έχει οδό.
Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ
στην κώχη τούτη την μικρή, σ' όλην την γη την χάλασες.

Κείμενο III [Δεξιότητες]

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ Α

Να αναδιηγηθείτε συνοπτικά (50 έως 60 λέξεις) το περιεχόμενο του ποιήματος.

(Μονάδες 10)

ΘΕΜΑ Β

Ερώτημα 1ο

Στην τελευταία παράγραφο («Και πάνω απ' όλα ... μέλλοντα άνθρωπο») του Κειμένου Ι ο συγγραφέας παρουσιάζει τη σημαντικότερη αρετή που πρέπει να διαθέτει ο σύγχρονος άνθρωπος. Να την σχολιάσετε.

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 2ο

Ποια είναι τα ρηματικά πρόσωπα που κυριαρχούν στο ποίημα (Κείμενο ΙΙ); Ποια είναι η λειτουργία τους;

(Μονάδες 15)

Ερώτημα 3ο

Στο Κείμενο Ι

α. Να ερμηνεύσετε τη χρήση των ερωτήσεων στην α' παράγραφο («Το θέμα είναι ... νόημα του καιρού"»).

β. Ποιο είναι το ρηματικό πρόσωπο που κυριαρχεί; Να ερμηνεύσετε την επιλογή του συγγραφέα, λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό για τον οποίο γράφτηκε το κείμενο.

γ. Ποιος είναι ο ισχυρισμός τον οποίο επιχειρεί να αποδείξει ο συγγραφέας στη β' παράγραφο («Πρέπει να τους μάθουμε ... καινούργιος τύπος ανθρώπου»); Με ποια μέσα επιτυγχάνει τον στόχο του;

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Γ

Το **Κείμενο Ι** δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1966, ενώ το Κείμενο ΙΙΙ το 2013. Ποιες ομοιότητες και διαφορές παρατηρείτε στις δεξιότητες που περιλαμβάνουν τα δύο κείμενα; Πού οφείλεται, κατά τη γνώμη σας, η διαφοροποίηση; Η απάντησή σας να περιέχεται σε παράγραφο έως 100 λέξεων που να αναπτύσσεται με σύγκριση - αντίθεση.

(Μονάδες 15)

ΘΕΜΑ Δ

Επιχειρηματολογικό κείμενο (επιλέξτε ελεύθερα τον τύπο του κειμένου σας)

Πομπός: τελειόφοιτος Λυκείου

Αποδέκτης: ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας

Θέμα: αξιοποιώντας τις πληροφορίες των **Κειμένων Ι και ΙΙΙ**, να καταγράψετε τα εφόδια που πρέπει να διαθέτει ένας νέος στον σύγχρονο κόσμο και να καταθέσετε προτάσεις για την παροχή τους από το ελληνικό σχολείο.

Έκταση: 300 λέξεις περίπου.

(Μονάδες 30)

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

1ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Κειμενικά είδη²¹

Τα κείμενα παράγονται και νοηματοδοτούνται πάντοτε μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων, των αξιών, των στάσεων κ.λπ. που φέρουν οι ομιλητές/-τριες στην κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Ως προϊόντα μιας κοινωνικής διεργασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού για την επίτευξη της επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Knapp και Watkins (2005), τα σχολικά κειμενικά είδη είναι πρωτίστως γενικές γλωσσικές διαδικασίες με σαφή κοινωνικό στόχο, που αποτυπώνονται σε αντίστοιχα προϊόντα - τύπους κειμένων (βλ. Πίνακα 1). Η κατηγοριοποίησή τους βασίζεται στην ικανότητα να εφαρμόζονται οι σχετικές κειμενικές και γραμματικές γνώσεις για να παραχθούν κατάλληλα κείμενα. Επομένως, για την εκπαίδευση γίνεται κεντρική η κατανόηση της τυπικής και της λειτουργικής πλευράς της γραμματικής (τι είναι πιθανό να ειπωθεί και πώς λειτουργεί). Σε αυτή την προοπτική, τα σχολικά κειμενικά είδη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

Α) Περιγραφή

Ως κοινωνική διαδικασία οργανώνει τα πράγματα σε καθημερινά και τεχνικά πλαίσια νοήματος· πραγματώνεται σε προσωπικές/κοινές και τεχνικές περιγραφές, σε πληροφοριακές και επικοινωνιακές εκθέσεις-αναφορές και ορισμούς.

Η δομή της περιγραφής

Η διαδικασία της περιγραφής ξεκινά συνήθως από την ονομασία του περιγραφόμενου αντικειμένου, ακολουθεί η ταξινόμησή του σε κάποιο γένος και καταλήγει στην παρουσίαση της εμφάνισης, των ιδιοτήτων, των λειτουργιών του κ.λπ.

Η γλώσσα της περιγραφής

- **Ρήματα:** τα ρήματα στην περιγραφή, επειδή αυτή οργανώνεται στον άξονα του χώρου και όχι του χρόνου, βρίσκονται συνήθως στον ενεστώτα και είναι συχνότατα συνδετικά, όταν σκοπός είναι η ταξινόμηση και η παράθεση χαρακτηριστικών, δράσης για περιγραφή συμπεριφορών ή κρίσης για την απόδοση υποκειμενικών σχολίων.
- **Επίθετα:** αποτελούν το κυριότερο συστατικό της γλώσσας σε μια περιγραφική διαδικασία που πρέπει να χαρακτηρίζεται από ακρίβεια. Τα επίθετα λοιπόν αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων.

²¹ Σύμφωνα με τη σχολική Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, από τα γένη λόγου (αφήγηση, περιγραφή, επιχειρηματολογία) παράγονται τα «κειμενικά είδη» ή «είδη λόγου». (σ. 176 - 177). Ωστόσο, σύμφωνα με το ΠΣ, τα κειμενικά είδη (genres) καταγράφονται ως γενικές διαδικασίες αφήγησης, περιγραφής, εξήγησης, επιχειρηματολογίας και οδηγίων.

- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: κειμενικοί δείκτες, επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν τον χώρο (πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, αριστερά, δεξιά κ.λπ.).

Β) Εξήγηση

Ως κοινωνική διαδικασία ερμηνεύει, μέσω της ακολουθίας/διαδοχής, τα φαινόμενα σε σχέσεις χρονικότητας ή και αιτιότητας.

Η δομή της εξήγησης

Το εισαγωγικό στάδιο της εξήγησης περιλαμβάνει συνήθως την κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, του γεγονότος ή της έννοιας. Το κυρίως επεξηγηματικό μέρος αποτελείται από τη διαδοχή των βημάτων/διαδικασιών που οργανώνονται σε χρονική ή αιτιολογική σειρά και αποδίδουν το «πώς» και το «γιατί» του φαινομένου. Το τελευταίο (συνήθως προαιρετικό) στάδιο περιέχει προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

Η γλώσσα της εξήγησης

Η γλώσσα της εξήγησης παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Κοινά ουσιαστικά (συνήθως αφηρημένα), καθώς η εξήγηση αναφέρεται σε συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών.
- Ρήματα (συνήθως σε ενεστώτα χρόνο) δράσης και ρήματα σκέψης.
- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν χρονικές και αιτιολογικές σχέσεις.
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως), καθώς συχνά η εξήγηση παίρνει τον χαρακτήρα των οδηγιών ή της επιχειρηματολογίας.

Γ) Οδηγίες

Ως κοινωνική διαδικασία οι οδηγίες αποτελούν λογικές ακολουθίες, με τις οποίες καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές · διακρίνονται σε διαδικαστικά (π.χ. οδηγίες χρήσης) και μη διαδικαστικά κείμενα (π.χ. συμβουλές για υποψήφιους/-ιες, που μπορεί να ανήκουν και στην επιχειρηματολογία).

Η δομή των οδηγιών

Οι διαδικαστικές οδηγίες ακολουθούν συνήθως ένα τυπικό οργανωτικό πρότυπο. Το κείμενο ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης (συντά και στον τίτλο) και ακολουθεί μία σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του στο περιεχόμενο των οδηγιών που θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια παρατίθεται μία λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κ.λπ., συνήθως με τη σειρά χρήσης τους. Το στάδιο αυτό συχνά παραλείπεται (π.χ. στις οδηγίες χρήσης μιας συσκευής). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί. Και τα τρία στάδια (στόχος - υλικά - εκτέλεση) μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια ή εικόνες, σκίτσα κ.λπ. ή και να αριθμούνται.

Οι μη διαδικαστικές οδηγίες διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς την οργάνωσή τους κι έτσι,

ότι τις χαρακτηρίζει είναι η ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι και σε αυτές η αρχική αναφορά στον στόχο. Ωστόσο η σειρά των προτροπών δεν φαίνεται να δραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς ο πομπός παρέχει στον δέκτη διαφορετικές προτάσεις και επιχειρήματα χωρίς αυστηρότητα και δογματισμό.

Η γλώσσα των οδηγιών

Τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι μη διαδικαστικές οδηγίες παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στη γλώσσα:

- Άμεσες ή έμμεσες (με τη χρήση αναφοράς ή έλλειψης) προσφωνήσεις.
- Ρήματα δράσης, για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου.
- Ρήματα σε ενεστώτα χρόνο (για να δημιουργεί η αίσθηση διαχρονικότητας) και (συχνά) σε έγκλιση προστακτική ή προτρεπτική υποτακτική.
- Α' πληθυντικό πρόσωπο, που δίνει έναν τόνο οικειότητας στο κείμενο και εντάσσει τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.
- Επιρρήματα που χρησιμοποιούνται, για να τροποποιηθούν σημασιολογικά τα ρήματα ή να προστεθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου.
- Χρονικές διαρθρωτικές/συνδετικές λέξεις/φράσεις, που τοποθετούν τις ενέργειες στην ορθή σειρά και αιτιολογικοί προσδιορισμοί για την αποσαφήνιση των αιτιών.
- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν προϋπόθεση, για να αποδοθεί μία προκείμενη πάνω στην οποία βασίζεται μία εντολή ή δήλωση.
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως) και ρητορικά ερωτήματα που περιορίζουν τον βαθμό της υποχρέωσης να ολοκληρωθεί ο στόχος (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες).
- Κοινά ουσιαστικά (συνήθως συγκεκριμένα) που αποδίδουν τα μέσα, τα υλικά, τα συστατικά κ.λπ.

Δ) Επιχειρηματολογία

Στην επιχειρηματολογία, ως διαδικασία ανάπτυξης μιας θέσης, ο στόχος είναι να πειστούν οι αναγνώστες/-τριες ή οι ακροατές/-τριες και να αποδεχθούν μια άποψη. Σε κάποιες περιπτώσεις η επιχειρηματολογία μοιάζει με εξήγηση/αιτιολόγηση, καθώς και τα δύο είδη έχουν να κάνουν με αιτιότητα. Η διαφορά είναι ότι η επιχειρηματολογία σχετίζεται κυρίως με άποψη και πειθώ, ενώ η εξήγηση στην αντικειμενική καταγραφή του «τι» και του «πώς». Τα κείμενα επιχειρηματολογίας διακρίνονται σε: δοκίμια (προβάλλεται μια άποψη και παρέχονται στοιχεία για τη στήριξή της), εκθέσεις, συζητήσεις/αντιπαραθέσεις (θεώρηση ενός θέματος από πολλές απόψεις), ερμηνείες κ.ά.

Η δομή της επιχειρηματολογίας

Η επιχειρηματολογία έχει λιγότερο ή περισσότερο τυπική δομή: ξεκινά από έναν ισχυρισμό/αποδεικτέα θέση, ακολουθούν επιχειρήματα και τεκμήρια που την υποστηρίζουν και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα.

Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας

Στα επιχειρηματολογικά κείμενα συναντάμε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Σαφήνεια (κυριολεξία, αποφυγή της πολυσημίας, ακρίβεια στη χρήση του λεξιλογίου, ειδικοί όροι κ.λπ.)
- Ονοματοποίηση (βλ. παρακάτω)
- Παθητική σύνταξη (βλ. παρακάτω)
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αντίθεσης, αιτίου και αποτελέσματος, συμπεράσματος κ.λπ.
- Ρητορικά ερωτήματα
- Αποφαντικές (δηλωτικές) προτάσεις
- Επιστημική και δεοντική τροπικότητα (βλ. παρακάτω)
- Πλούσια στίξη

Η ρητορική της επιχειρηματολογίας

Σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, από τη στιγμή που κάθε μορφής επικοινωνία περιέχει τρεις κύριους παράγοντες (πομπός - δέκτης - μήνυμα), τότε οι τρόποι πειθούς δεν μπορεί παρά να αναφέρονται:

- στο ήθος του πομπού

Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης στο ήθος του πομπού, όταν ο λόγος συγκροτείται με σκοπό να καταστήσει τον ομιλητή/συγγραφέα αξιόπιστο στα μάτια του ακροατή/αναγνώστη: σώφρονα (γνώστη του θέματος, λογικό, αντικειμενικό κ.λπ.), ηθικό χαρακτήρα και καλοπροαίρετο (σκέφτεται το καλό του δέκτη). Για τον ίδιο σκοπό επικαλείται κάποια αυθεντία (επίκληση στην αυθεντία) ή ανασκευάζει τα επιχειρήματα του αντιπάλου κάνοντας προσωπική επίθεση εναντίον του (επίθεση στο ήθος του αντιπάλου).

- στη συναισθηματική κατάσταση του δέκτη (πάθος)

Η επιτυχία της προσπάθειας επηρεασμού του δέκτη εξαρτάται και από τη συναισθηματική διάθεση του ακροατηρίου. Διότι οι άνθρωποι δεν κρίνουν με τον ίδιο τρόπο, όταν χαίρονται και θρηνούν, ή όταν είναι φιλικοί ή εχθρικοί. Γι' αυτό ο ομιλητής/συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα συναισθήματα του κοινού (ακροατών/αναγνωστών) στο οποίο απευθύνεται, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλητικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες).

- στο επιχείρημα καθαυτό (λόγος)

Ο λόγος της πειθούς επικαλείται τέλος την κοινή λογική με τη μορφή επιχειρημάτων. Υπάρχουν δύο τύποι: οι επαγωγές και οι παραγωγές. Στην επαγωγή χρησιμοποιούνται δεδομένα,

η αλήθεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά (π.χ. παραδείγματα), για να στηριχθεί μία γενίκευση, ενώ στην παραγωγή γενικές αρχές, αξιώματα κ.λπ. οδηγούν στην απόδειξη της υπεροχής ενός αξιολογικού ισχυρισμού. (βλ. Έκφραση - Έκθεση Γ' Λυκείου, Τεύχος Γ', σσ. 7-98).

Ε) Αφήγηση

Η διαδικασία της αφήγησης επιτυγχάνεται μέσω της ακολουθίας προσώπων και γεγονότων στον χώρο και στον χρόνο. Τα αφηγηματικά κείμενα διακρίνονται σε προσωπικές διηγήσεις, ιστορικές διηγήσεις, ιστορίες, μύθοι, παραμύθια, αφηγήσεις.

Η δομή της αφήγησης

Οι κειμενικοί τύποι που εντάσσονται στο είδος της αφήγησης είναι τόσοι και διαφορετικοί μεταξύ τους, ώστε να είναι δύσκολη η διαμόρφωση ενός προτύπου που να βρίσκει εφαρμογή στο σύνολό τους. Ένα από τα μοντέλα που έχουν προταθεί (και βρίσκει εφαρμογή και στις αντικειμενικές και στις υποκειμενικές αφηγήσεις) είναι αυτό των Labov & Waletzky (1967) που περιέχει τα εξής δομικά μέρη:

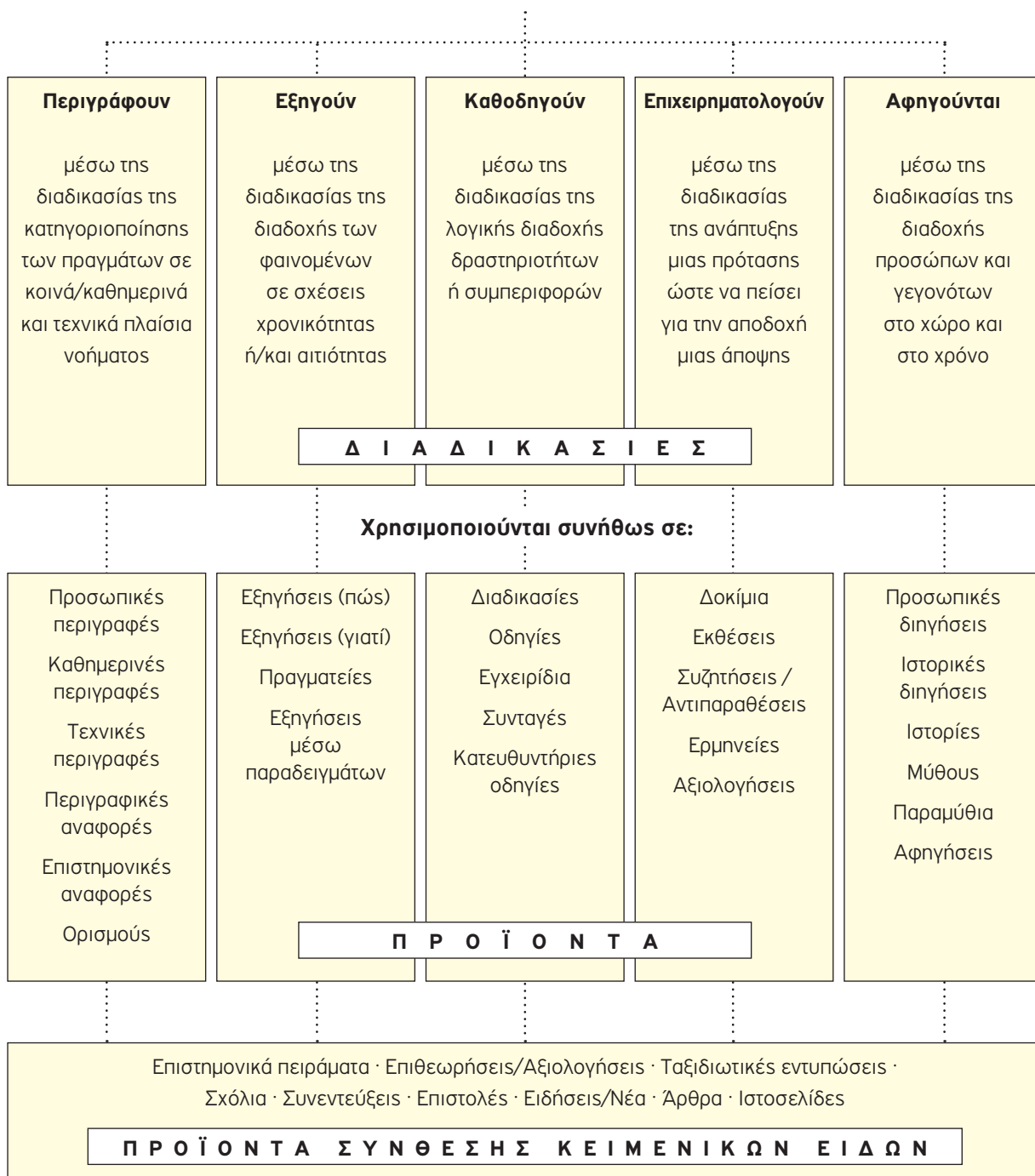
1. Προσανατολισμός: πληροφορίες για τους «ήρωες», τον χώρο και τον χρόνο· η αρχική κατάσταση.
2. Περιπέτεια: το πρόβλημα που εμφανίζεται, τα γεγονότα που ανατρέπουν την αρχική κατάσταση· η δράση για την επίλυσή του, τα εμπόδια και το αποτέλεσμα της δράσης.
3. Αξιολόγηση: σχολιασμός (ρητός ή με παραγλωσσικά μέσα) των γεγονότων από τον αφηγητή.
4. Λύση: η τελική έκβαση (συχνά ταυτίζεται με την αξιολόγηση).
5. Κατάληξη: καταληκτικές φράσεις, συμπεράσματα, επιμύθιο κ.λπ. με τα οποία γίνεται αναγωγή στον παροντικό χρόνο, την αρχική κατάσταση.

Η γλώσσα της αφήγησης

Στο είδος της αφήγησης παρουσιάζονται ορισμένα κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά:

- Ρήματα: συνήθως σε παρελθοντικούς χρόνους (κυρίως αόριστο), χωρίς να είναι σπάνιος και ο «ιστορικός ενεστώτας»· στην «περιπέτεια» χρησιμοποιούνται συνήθως ρήματα που δηλώνουν κίνηση/δράση, ενώ στον «προσανατολισμό», την «αξιολόγηση» και τη «λύση» ρήματα κρίσης/βούλησης κ.λπ.
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αιτίου και αποτελέσματος, σκοπού.
- Ρυθμός: επαναλήψεις, παρηχήσεις κ.λπ.

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ:
Κοινωνικές διαδικασίες που:

2. Η περίσταση επικοινωνίας

Η περίσταση επικοινωνίας αναφέρεται στο περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγονται και ανταλλάσσονται τα νοήματα. Σύμφωνα με τη σύγχρονη γλωσσολογία, η περίσταση επικοινωνίας καθορίζεται από τρεις αλληλοεξαρτώμενες παραμέτρους:

1. *Πεδίο*: Αφορά τη φύση και το θέμα της κοινωνικής δραστηριότητας και προσδιορίζει το περιεχόμενο του κειμένου (τι συμβαίνει, ποιο είναι το θέμα της επικοινωνίας. Για παράδειγμα, είναι διαφορετικό το πεδίο/θέμα μιας δραστηριότητας/ανακοίνωσης σε ένα ιατρικό συνέδριο και σε εκείνο της θεραπευτικής ιατρικής δραστηριότητας.
2. *Συνομιλιακοί ρόλοι*: Προσδιορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις εκείνων που μετέχουν σε μια περίσταση επικοινωνίας (ποιοι, με ποιες ιδιότητες συμμετέχουν). Οι συνομιλιακοί ρόλοι δομούν τις διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων, τη συναισθηματική απόσταση, τη συχνότητα των επαφών τους (π.χ. επίσημο - ανεπίσημο ύφος, σχέσεις οικειότητας, σχέσεις ιεραρχίας κ.λπ.). Η πραγμάτωση των συνομιλιακών ρόλων γίνεται με διαφορετικές λεξιλογικές και φρασολογικές επιλογές (π.χ. προσφωνήσεις, δείκτες ευγένειας κ.λπ.). Μπορούμε όμως να δούμε ότι βασίζονται σε δύο γραμματικά υποσυστήματα:
 - *Διάθεση*: μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες (δηλώσεις, τυπικά με δηλωτικές προτάσεις), να ζητάμε πληροφορίες (ερωτήσεις, τυπικά με ερωτηματικές προτάσεις), να ζητάμε από τους άλλους να κάνουν κάτι (οδηγίες/εντολές, τυπικά με προστατικές προτάσεις). Ασφαλώς η πραγμάτωση αυτών των βασικών λειτουργιών μπορεί να γίνεται και με άλλες επιλογές, δηλαδή και με κοινωνικά προσδιορισμένους έμμεσους τρόπους.
 - *Τροπικότητα*: Διακρίνεται σε επιστημική, που σχετίζεται με τον βαθμό βεβαιότητας του ομιλητή (υπόθεση, δυνατότητα, πιθανότητα, βεβαιότητα), και δεοντική, που σχετίζεται με την αναγκαιότητα πραγματοποίησης αυτού για το οποίο γίνεται λόγος (επιθυμία, ευχή, πρόθεση, υποχρέωση). Εκφράζεται με ποικίλους τρόπους (επιρρήματα, απρόσωπα τροπικά ρήματα, συνδυασμοί μορίων, το ποιόν των ρηματικών ενεργειών, χρόνοι ή εγκλίσεις κ.λπ.) (βλ. ΓΝΕΛ 123-131).
3. *Τρόπος*: Αφορά τον τρόπο εκφοράς του λόγου, δηλαδή τους τρόπους που τα νοήματα γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί το μήνυμα, με ποιο μέσο και με ποιο δίαυλο επικοινωνίας, τι ρόλο διαδραματίζει η γλώσσα σ' αυτό. Για παράδειγμα, οι διαφορές ανάμεσα σε γραπτό, προφορικό ή πολυτροπικό λόγο αφορούν τα υλικά μέσα με τα οποία πραγματώνεται (δίαυλος), αλλά και το κατά πόσο οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια παραγωγής του μηνύματος (μέσο). Σημαντική πτυχή είναι και ο ρόλος που διαδραματίζει η γλώσσα στην περίσταση επικοινωνίας. Για παράδειγμα, σε ένα πολυτροπικό κείμενο ο ρόλος της γλώσσας είναι συμπληρωματικός στα άλλα συστήματα, σε ένα τυχερό παιχνίδι ο ρόλος της είναι βοηθητικός, ενώ σε ένα δοκίμιο η γλώσσα συγκροτεί το ίδιο το κείμενο.

Κάθε παράμετρος προβλέπει διαφορετικές λεξικογραμματικές και κειμενικές επιλογές. Ας σημειωθεί ότι οι παράμετροι είναι αμοιβαία εξαρτώμενες, με την έννοια ότι η αλλαγή σε κάθε μία από αυτές επιφέρει λίγο-πολύ αλλαγές και στις υπόλοιπες.

3. Συνοχή και Συνεκτικότητα

Μετά την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι εξωτερικοί παράγοντες, το κειμενικό είδος και η επικοινωνιακή περίσταση μορφοποιούν τη γλωσσική χρήση, ακολουθεί η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα κείμενα συγκροτούνται ως ολότητες και όχι απλώς ως ασύνδετα σύνολα λέξεων και παραγράφων. Στο επίπεδο αυτό ανάλυσης της γλώσσας κυρίαρχες είναι οι έννοιες της συνοχής και της συνεκτικότητας.

Η συνοχή αναφέρεται στο σύνολο των γλωσσικών μέσων με τα οποία οι γλωσσικές μονάδες (προτάσεις, περίοδοι, παράγραφοι κ.λπ.) συνδέονται μεταξύ τους ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου. Τα μέσα αυτά ανήκουν σε τρεις κατηγορίες:

- Γραμματικά:
 - Αναφορά: αφορά τη σχέση ενός κειμενικού στοιχείου με ένα άλλο που προηγείται ή έπεται (π.χ. με τη χρήση αντωνυμιών).
 - Έλλειψη: αφορά την παράλειψη μιας λέξης ή φράσης που μπορεί να εννοηθεί εύκολα απ' όσα έχουν λεχθεί ή πρόκειται να λεχθούν.
 - Υποκατάσταση: αφορά την αντικατάσταση κάποιου κειμενικού στοιχείου από άλλα, που κατευθύνουν στην αναζήτηση των πρώτων (π.χ. οι μεν ... οι δε).
 - Σύζευξη: αφορά τη σύνδεση ενοτήτων λόγου με τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων που δηλώνουν προσθήκη, αντίθεση, αιτία, χρόνο κ.λπ.
 - Λεξιλογικά: αφορούν τη σημασιολογική σύνδεση λέξεων (συνωνυμία, αντωνυμία, υπωνυμία, υπερωνυμία).
 - Φωνολογικά: αφορούν τον επιτονισμό σε προφορικά κείμενα.

Για να είναι όμως ένα κείμενο λογικά συγκροτημένο, χρειάζεται –εκτός από τη συνοχή ανάμεσα στις προτάσεις και τις παραγράφους– να είναι συνεπές και ως προς το θέμα, τον σκοπό, τους αποδέκτες του, την πολιτισμική γνώση που ενέχει. Η συνεκτικότητα αναφέρεται στη νοηματική σύνδεση των επιμέρους στοιχείων του κειμένου με το κειμενικό είδος στο οποίο τυπικά ανήκει.

4. Παράγραφος

Δομική μονάδα του κειμένου πάνω από το επίπεδο της πρότασης, με νοηματική αυτοτέλεια και εσωτερική οργάνωση, αλλά ταυτόχρονα εξαρτημένη από την ιεραρχία όλου του κειμένου. Σκοπός της είναι να διευκολύνει την ανάγνωση του κειμένου, ιεραρχώντας τα επιμέρους νοήματά του. Αποτελείται από τρία δομικά μέρη: τη θεματική πρόταση (εισάγει στο θέμα), τις λεπτομέρειες (αναπτύσσουν το θέμα) και την κατακλείδα (ανακεφαλαιώνει, συμπεραίνει κ.λπ.). Οι λεπτομέρειες μπορούν να αναπτύσσονται/οργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους: με ορισμό, με διαίρεση/ταξινόμηση, με αντίθεση, με αναλογία, με αιτιολόγηση, με παραδείγματα, με αίτιο - αποτέλεσμα ή με συνδυασμό των τρόπων αυτών.

5. Παράταξη, Υπόταξη & Ασύνδετο σχήμα (βλ. ΓΝΕΛ, Κεφάλαιο Τρίτο, Ενότητα 5 «Σύνδεση προτάσεων»)

6. Γλωσσικές επιλογές/ Εκφραστικά μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) στις γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),

β) στο λεξιλόγιο (κοινό - καθημερινό, εξειδικευμένο - τεχνικό),

γ) στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης,

δ) στη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,

ε) στα σχήματα λόγου, στη σύνδεση των προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική) και τη σημασία των λέξεων με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (κυριολεξία, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.),

στ) στην ονοματοποίηση:

Η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό (π.χ. υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτωχοποίηση). Η γραμματική αυτή μετατόπιση δεν αφορά μόνο την παραγωγή, αλλά έχει συνέπειες και στο νόημα, εφόσον οι ονοματοποιημένοι τύποι φέρουν τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά τόσο των ρηματικών διαδικασιών ή των ιδιοτήτων από όπου προέρχονται όσο και το αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών ή των ιδιοτήτων. Η ονοματοποίηση χαρακτηρίζει τα επιστημονικά κείμενα και τα «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξεργάζονται αφηρημένες και τεχνικές έννοιες,

ζ) στη χρήση προσωπικής και απρόσωπης σύνταξης,

η) στη χρήση ευθέος και πλάγιου λόγου.

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμένου.

2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Αναπαράσταση

Είναι η «κατασκευή» μιας πραγματικότητας. Όταν γίνεται ένας φόνος, αυτό αποτελεί ένα αδι-αμφισβήτητο γεγονός, γιατί έχει θύμα και θύτη. Όταν όμως απαιτείται να γίνει αναπαράσταση του εγκλήματος (στις αίθουσες του δικαστηρίου ή το αστυνομικό τμήμα), τότε δεν συντελείται ένας δεύτερος φόνος, αλλά επαναλαμβάνεται το συμβάν, όπως περίπου έγινε· είναι σαν να το βλέπουμε. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία δεχόμαστε αυτό το «σαν», δεχόμαστε, δηλαδή, τη σύμβαση ότι διαβάζουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του/της συγγραφέα· αυτός/ή επέλεξε συγκεκριμένα στοιχεία από την πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη φιλοσοφική θεώρηση και στάση ζωής, για να αποδώσει αυτό που πιστεύει ότι συνέβη. Η επιλογή, λοιπόν, που κάνει ο/η συγγραφέας γίνεται μέσα από το είδος που θα προτιμήσει (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα), τον τίτλο που θα δώσει, τη δομή του έργου, τα στοιχεία της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (συγκείμενο), τα άλλα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρρητα (διακειμενικότητα), τους χαρακτήρες που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το ύφος του κειμένου, και κυρίως τα ερωτήματα που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (αναγνωστική ανταπόκριση). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

Ανάλογα με τη στάση ζωής που κρατάει ένας/μία συγγραφέας απέναντι στην πραγματικότητα, η αναπαράσταση μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές, σύμφωνα με τη φαντασία, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία των συγγραφέων, όπως, για παράδειγμα, τη μορφή της αλληγορίας ή του συμβολισμού (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης της πραγματικότητας), του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού ή του υπερρεαλισμού (με κριτήριο τον βαθμό μεταμόρφωσης της πραγματικότητας) ή της ειρωνείας (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης και μεταμόρφωσης της πραγματικότητας).

2. Αφηγηματικές Τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης²². Ορισμένες από αυτές είναι:

α) Ο αφηγητής: ανάλογα με τη σχέση του με την ιστορία που αφηγείται, ο αφηγητής²³ μπορεί είτε να είναι πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός) ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός), είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

β) Η αφήγηση δεν ακολουθεί τη σειρά των γεγονότων όπως αυτά συνέβησαν στην ιστορία. Όταν διακόπτεται η σειρά των γεγονότων της ιστορίας και υπάρχει αναδρομή στο παρελθόν, αυτό ονομάζεται αναδρομική αφήγηση («ανάληψη»· όταν παρεμβάλλονται γεγονότα που θα

²² Ως *ιστορία* εννοείται μια γραμμική ακολουθία κάποιων γεγονότων (π.χ. οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη) και ως *αφήγηση* εννοείται η κειμενική διευθέτηση των γεγονότων (π.χ. η *Οδύσσεια*).

²³ Ο όρος *αφηγητής* χρησιμοποιείται στα αφηγηματικά κείμενα, ενώ ο όρος *ποιητικό υποκείμενο* χρησιμοποιείται στα ποιητικά κείμενα. Με τους όρους αυτούς δηλώνεται αυτός που εκφέρει τον λόγο.

συμβούν στο μέλλον, αυτό ονομάζεται προδρομική αφήγηση («πρόληψη»)· όταν η αφήγηση αρχίζει από το μέσον της ιστορίας ή και παράλληλα με τα προηγούμενα, αυτό ονομάζεται *in medias res*.

γ) Η διάρκεια της ιστορίας δεν συμπίπτει με τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιβράδυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιβράδυνσης είναι η περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή)· όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιτάχυνση (συνηθέστεροι τρόποι επιτάχυνσης είναι οι περιλήψεις και οι ελλείψεις)· όταν ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης ταυτίζονται, αυτό ονομάζεται σκηνή (διάλογος).

δ) Η συχνότητα της εμφάνισης ενός γεγονότος δεν συμπίπτει στην ιστορία και την αφήγηση. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναληπτική αφήγηση· όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία, αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

ε) Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδενική («παντογνώστης αφηγητής»)· όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο - ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική· όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα - ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.

3. Αφηγηματικοί Τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μian αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα, αφηγηματικοί τρόποι θεωρούνται: α) η αφήγηση γεγονότων και πράξεων, β) η περιγραφή, γ) ο διάλογος, δ) ο εσωτερικός μονόλογος και ε) το αφηγηματικό σχόλιο, η παρεμβολή δηλαδή σχολίων/σκέψεων του αφηγητή.

4. Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή και ως ιδιόλεκτο των ηρώων)·

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους απεύθυνσης·

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου·

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων και φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.) και τη σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

5. Δομή/Πλοκή

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (ή διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση-δράση-τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, καθώς και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

6. Ερμηνεία

Είναι η διαδικασία απόδοσης νοήματος στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τριας. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τους δώσει ένα νέο δικό του νόημα. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, πολιτική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

7. Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/-τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο

«τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

8. Ερώτημα/Θέμα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάζει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, διευκρινιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και επιδέχεται πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* του Κ.Π. Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν;» ή «Γιατί εκείνοι που τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόση ανάγκη;»· όχι, όμως, «τι ήταν οι ύπατοι και οι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν σταδιακά μια πολλαπλή ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποχαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιέξοδο στο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης του καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

9. Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τους αφηγηματικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες κ.ά. Η συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μας βοηθά να διερευνήσουμε τις ανταποκρίσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

10. Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπολογία ή συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου γένους ή είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις πιστά, για να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε επεμβαίνοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο), ενώ το είδος στις υποδιαιρέσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος στο γένος «πεζογραφία»). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)

έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)

σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)

θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

11. Μοτίβο

Είναι ένας ευδιάκριτος και στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σταθερά και αναλλοίωτα σε ένα λογοτεχνικό έργο ή στο έργο ενός/μιας συγγραφέα ή σε ένα σύνολο λογοτεχνικών έργων. Συχνά, το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (π.χ., η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος). Τα φραστικά ή εκφραστικά λογοτεχνικά μοτίβα λέγονται επίσης τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι. Το λογοτεχνικό μοτίβο αντλεί κατευθείαν από τη δεξαμενή των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (π.χ. η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι λογοτεχνικό μοτίβο).

12. Συγκείμενο

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιό της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη. Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

13. Χαρακτήρες/Πρόσωπα

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά. Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με τη δράση και τα λόγια τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, το πώς οι άλλοι τους βλέπουν, με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή. Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει τις επιθυμίες και τα κίνητρα της δράσης του, την τακτική που ακολουθεί, την ηθική διαδρομή του, τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του. Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 22 0253 2

Κωδικός Βιβλίου: 0-22-0253
ISBN 978-960-06-5989-4